

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Лука М. Меденица

**НЕЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОЗИ СА
ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ У
САВРЕМЕНОМ РУСКОМ И СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ**

докторска дисертација

Београд, 2014

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Luka M. Medenica

**NON-PRONOMINAL ADVERBS WITH
SPATIAL MEANING IN MODERN
RUSSIAN AND SERBIAN LANGUAGES**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2014

Ментор

Проф. др Предраг Пипер

Редовни професор Филолошког факултета

Универзитета у Београду, редовни члан САНУ

Чланови комисије

1. _____

2. _____

Датум одбране: _____

Резиме

Предмет ове дисертације представља комплексна анализа просторних значења незамењивих прилога у савременом руском и српском језику.

У раду су обрађене оне категорије прилога које сматрамо најрелевантнијим, ослањајући се на претходна истраживања. Представљене су сличности и разлике у употреби незамењивих прилога у савременом руском и српском језику, док је, поред тога, пружен опис подсистема незамењивих прилога са просторним значењем, као и принцип и начин функционисања наведеног подсистема. Како се подсистеми са просторним значењем у руском и српском језику често преплићу, размотрени су и парадигматски и синтагматски односи између тих подсистема, тамо где је то могуће.

Основне хипотезе односе се на тврдње да је подсистем незамењивих прилога са просторним значењем организован у виду хијерархизованих семантичких опозиција; затим, да се према оријентационом и кинетичком аспекту незамењивих прилога са просторним значењем у руском и српском језику у великој мери подударaju; те да се специфичност српског језика манифестује ређом употребом незамењивих прилога са просторним значењем у односу на руски језик, а која се компензује употребом других врста речи; на крају, да се локализатор не именује незамењивим прилогом са просторним значењем, већ се може установити из ужег или ширег контекста.

Дакле, у дисертацији смо тежили да опишемо просторна значења сваког разматраног прилога у раду према оријентационом и кинетичком аспекту, дамо схематски приказ разматраних прилога, упоредимо прилоге са сличним просторним значењем у ова два језика, као и да упоредимо прилоге са сличним просторним значењем у једном језику.

Поред тога, сматрали смо неопходним да размотримо најзначајније радове когнитивне лингвистике, али и домаћих и страних, а првенствено руских, аутора који званично (не) припадају овом правцу, док их ми сврставамо у исти. У прилогу смо дали и кратак глосар когнитивнолингвистичких термина (на енглеском, руском и српском језику) који се тичу претежно анализе просторних значења у ширем

смислу, укључујући и термине српских и руских аутора, као и еквиваленте на друга два језика.

Када разматрамо прилоге са тачке гледишта оријентационог аспекта, у раду употребљавамо следеће термине: објекат локализације, локализатор и оријентир. Када је кинетички аспект у питању, у раду употребљавамо следеће термине: локативност, адлативност, перлативност и аблативност. Значења прилошких јединица у словенским језицима, какви су српски и руски, могу бити различита. Дошли смо до закључка да прилози не чине складан систем, нити у оквиру сопственог круга посматрања, нити и у поређењу са другим врстама речи. Тако прилози са обележјем *оријентир је унутрашњост локализатора* имају према кинетичком аспект три од четири значења, при чему прилог унутра „покрива“ два. Са друге стране, поједини прилози покривају одређена значења према кинетичком и оријентационом аспект која не бележимо код других врста речи.

Прилози, разматрани у овом раду, у већој или мањој мери захтевају локализатор уз себе, те се могу употребљавати у предлошким изразима, али и прелазити у предикативе, чиме се сужава њихова чиста употреба. Сваки подсистем за себе може се окарактерисати као веома комплексан и у оквиру којег, често, не постоје јасне границе у употреби прилога према кинетичком аспект. Одређена значења према кинетичком аспект су у мањој или већој мери централна, односно периферна. Тако је перлативност код већине разматраних прилога у руском језику изразито периферна

Анализа руских и српских незамењивих прилога са просторним значењем довела нас је до закључка да су сличности у њиховој употреби у ова два словенска језика израженије у односу на разлике (које су нарочито уочљиве код прилога *рядом* и *мимо*). Поред наведеног, можемо да закључимо да специфичност руског језика представља нешто фреквентнија употреба прилога, док специфичност српског језика представља ређа употреба незамењивих прилога са просторним значењем у односу на руски, која се компензује употребом предлошко-падежних конструкција у свим значењима према кинетичком аспект, а посебно када је перлативност у питању.

Кључне речи: просторна локализација, незамењички прилози, кинетички и оријентациони аспект, локативност, адлативност, аблативност, перлативност, објект локализације, локализатор, оријентир.

Научна област: Славистика

Ужа научна област: Руски језик, Когнитивна лингвистика

УДК 811.161.1'37:811.163.41'37(043.3)

Abstract

The subject of this dissertation is a complex analysis of spatial meanings of non-pronominal adverbs in modern Russian and Serbian languages.

The paper processed those categories of adverbs that we consider to be the most relevant, relying on previous research. Similarities and differences were presented in use of non-pronominal adverbs in modern Russian and Serbian languages, while, apart from this, the description of subsystem of non-pronominal adverbs with spatial meaning was given, together with the principle and method of functioning of the stated subsystem. Given that subsystems with spatial meaning in the Russian and Serbian languages often interlace, paradigmatic and syntagmatic relations between these subsystems were examined where possible.

Basic hypotheses relate to assertions that the subsystem of non-pronominal adverbs with spatial meaning is organized in the form of hierarchized semantic oppositions; then, that according to orientation aspect and static/dynamic aspect non-pronominal adverbs with spatial meaning in the Russian and Serbian languages largely correspond; that specificity of the Serbian language is manifested in rarer use of non-pronominal adverbs with spatial meaning compared to the Russian language, which is compensated by the use other word classes; that, finally, the localizer is not named using non-pronominal adverb with spatial meaning, but it can be established on the basis of narrower or broader context.

Hence, we aimed in this dissertation to describe spatial meanings of each adverb examined in the paper according to orientation aspect and static/dynamic aspect, to give a schematic view of examined adverbs, to cross-reference adverbs with similar spatial meaning in these two languages, as well as to compare adverbs with similar spatial meaning within one language.

Apart from this, we considered as necessary to examine the most significant papers in cognitive linguistics, but also both those by domestic and foreign, primarily Russian, authors who officially do (not) belong to this direction, while we include them therein. There is a short glossary of cognitive linguistic terms enclosed herein (in English, Russian and Serbian) concerning predominantly the analysis of spatial meanings in a

broader sense, including the terms of Serbian and Russian authors, as well as their equivalents in other two languages.

When we examine adverbs from the perspective of orientation aspect, the following terms are used in the paper: object of localization, localizer, orientation point. When static/dynamic aspect is concerned, the following terms are used in the paper: locativity, adlativity, perlative and ablative. Meanings of adverbial units in Slavic languages, such as the Serbian and Russian, may be different. We reached the conclusion that adverbs do not constitute a harmonious system, neither within their own scope, nor in comparison with other word classes. Therefore, adverbs marked with “*orientation point is the interior of the localizer*” have three out of four meanings according to static/dynamic aspect, whereby the adverb inside “covers” two. On the other hand, some adverbs cover certain meanings according to static/dynamic aspect and orientation aspect that we do not note with other word classes.

Adverbs, the ones examined in this paper, require to a greater or lesser extent the localizer with them, and they can be used in prepositional expressions, but also move into predicatives, which narrows their clear use. Each subsystem for itself may be characterized as a very complex one within which, frequently, there are no clear lines in use of adverbs according to static/dynamic aspect. Certain meanings according to static/dynamic aspect are to a greater or lesser extent central, i.e. peripheral. Therefore, perlative in most of examined adverbs in the Russian language is pronouncedly peripheral.

The analysis of Russian and Serbian non-pronominal adverbs with spatial meaning led us to conclusion that similarities in their use in these two Slavic languages are more expressed than the differences (which are especially noticeable with adverbs *рядом* and *мимо*). Apart from the above stated, we can conclude that specificity of the Russian language is in somewhat more frequent use of adverbs, while specificity of the Serbian language is in rarer use of non-pronominal adverbs with spatial meaning compared to Russian, which is compensated with the use of prepositional case structures in all meanings according to static/dynamic aspect, especially when it comes to perlative.

Key words: spatial localization, non-pronominal adverbs, static/dynamic and orientation aspect, locativity, adlativity, ablativity, perlativity, object of localization, localizer, orientation point.

Scientific field: Slavistics

Narrow field of research: Russian language, Cognitive linguistics

UDC 811.161.1'37:811.163.41'37(043.3)

САДРЖАЈ

Резиме

Abstract

УВОД.....	1
ГЛАВА I. КОГНИТИВНОЛИНГВИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА.....	6
Когнитивна лингвистика.....	6
Когнитивна граматика.....	7
Когнитивна семантика.....	19
Когнитивна семантика предлога.....	30
Когнитивнолингвистичка истраживања у српском језику и ТСЈ.....	31
Когнитивнолингвистичка истраживања у руском језику.....	37
ГЛАВА II. НЕЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОЗИ СА ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ.....	53
Прилози у руском језику.....	53
Прилози у српском језику.....	54
Оријентациони аспект.....	57
Кинетички аспект.....	63
Локативност.....	66
Адлативност/аблативност.....	66
Перлативност.....	71
Оријентир је унутрашњост/ван граница локализатора (садржавање).....	75
Оријентир је унутрашњост локализатора.....	79
Локализатор-садржатељ.....	97
<i>Кутија/посуда</i>	97
<i>Ограничени дводимензионални простор</i>	100
<i>Материја</i>	100
<i>„Дводимензионална“ материја</i>	100
Оријентир је ван граница локализатора-садржатеља.....	101
Оријентир је одређен предњом/задњом страном локализатора.....	116
Оријентир је одређен предњом страном локализатора.....	118
Оријентир је одређен задњом страном локализатора.....	135
Оријентир је одређен левом/десном страном локализатора.....	148

Оријентир је одређен левом страном локализатора.....	149
Оријентир је одређен десном страном локализатора.....	161
Оријентир је одређен горњом/доњом страном локализатора.....	170
Оријентир је одређен горњом страном локализатора.....	172
Оријентир је одређен доњом страном локализатора.....	190
Дисталност/проксималност.....	202
<i>Високо/високо</i>	203
<i>Низко/ниско</i>	208
<i>Невисоко</i>	210
<i>Глубоко/мелко и дубоко/плитко</i>	213
Поређење.....	220
Оријентир је ван граница локализатора.....	221
Прилог <i>рядом</i> и његови еквиваленти у српском језику.....	223
Прилог <i>мимо</i> и његови еквиваленти у српском језику.....	231
Импликације за даља истраживања.....	239
<i>Далеко/близко и далеко/близу</i>	239
ЗАКЉУЧАК.....	251
Литература.....	261
Извори	269
Прилог.....	274
Прилог А.....	274
Прилог Б.....	275
Прилог В.....	276
Биографија аутора.....	285

УВОД

1. „Мир имеет два основных параметра: пространственный и временной (спациальный и темпоральный)“ (Арутюнова 2012: 12). Како Арутјунова истиче (Арутюнова 2012: 12), време и простор су објективни, али човек тежи њиховој субјективизацији, проналазећи нове начине кретања у простору и „мировања“ и времену. Човек се креће у простору и покушава да га освоји, док га време покреће. Аутор сматра да је у руском језику осетна предност која се пружа простору у односу на време.

Полазећи од горе наведеног, поставили смо као задатак у овом раду анализу оне врсте речи која је, до данас, у мањој мери разматрана у руском и српском језику. Узимајући у обзир да су заменички прилози у руском и српском језику већ, у знатној мери, обрађени (Пипер 1978, 1982, 1983) на начин који ће бити и овде коришћен у сврху анализе прилога, сматрамо да је од значаја размотрити незаменичке прилоге са просторним значењем у ова два словенска језика¹. Полазећи од наведеног, може се рећи да се дисертација *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* одликује иновативношћу, посебно уколико се има у виду да незаменички прилози са просторним значењем до сада нису били предмет истраживања нити у науци у савременом српском језику, нити у другим гранама лингвистичке славистике, већ су досадашња проучавања незаменичких прилога са просторним значењем по правилу имала за предмет само поједине прилошке парове. Поред тога, сматрамо да дисертација под називом *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* поседује научно релевантан карактер, узимајући у обзир чињеницу да се незаменички прилози са просторним значењем одликују високом фреквентношћу употребе и развијеношћу системских односа.

Најпре је потребно напоменути да дефинисање прилошких значења наилази на одређене тешкоће. Прва од тих потешкоћа се односи на немогућност да се сва значења једног прилога обухвате у јединственој, општој дефиницији. Ово је

¹ Поред ова два словенска језика често је неизбежна паралела и са енглеским језиком, због великог броја значајних радова који су на њему написани.

разумљиво уколико се има у виду чињеница да многи прилози поред временских имају и друга непросторна значења (која овде неће бити предмет разматрања).

Друга потешкоћа тиче се самих прилога, као врсте речи. Тако имамо огроман број речи које могу бити прилози, али и, рецимо, предлози. У многим радовима о којима ћемо писати не постоји јасно разграничење између прилога и других врста речи, те се врши свеобухватна анализа. Један од недостатака оваквих радова је у томе што се не прави јасна разлика у употреби прилога и предлога. У радовима са јасном границом, ипак, не бележимо велики број примера, а нарочито незаменичких прилога, што се објашњава најчешће тиме да аутор жели да добије на квалитету а не квантитету. Управо из тог разлога нећемо размотрити све незаменичке прилоге у ова два словенска језика – тако постављен задатак сматрамо преамбициозним, док би такви покушаји могли утицати на квалитет рада. Са друге стране, поставићемо јасне циљеве и обрадити категорије прилога које сматрамо најрелевантнијим, ослањајући се на претходна истраживања.

Знајући да је предмет разматрања у овом раду савремени руски и српски језик (познато је да оба језика припадају групи словенских језика) можемо претпоставити да ће подударност у употреби незаменичких прилога са просторним значењем у овом случају бити већа него у случају поређења руског и енглеског, са једне стране, или енглеског и српског, са друге. Ипак, како Вјежбицка (Wierzbicka 1992) истиче, чак ни такви појмови као што су *карбуратор* и *бирократа* нису универзали. Аутор наводи пример енглеске речи *table* и два еквивалента у пољском језику: *stol* и *stolik*. Глагол *chase* се може преводити као *gonić* или *scigać*, када је пољски језик у питању. С друге стране, енглески глагол *persuade* има један еквивалент у пољском, али пољска реч *przekonać* може означавати и *persuade* и *convince*.

Постављамо себи за циљ да пронађемо сличности и разлике у употреби незаменичких прилога у савременом руском и српском језику. Поред тога, у раду ћемо дати опис подсистема незаменичких прилога са просторним значењем, као и принципа и начина функционисања наведеног подсистема. Тако овај рад може дати релевантне резултате. Како се подсистеми са просторним значењем у руском и српском језику често преплићу, размотрићемо и парадигматске и синтагматске

односе између тих подсистема, тамо где је то могуће. Основне хипотезе су да је подсистем незаменичких прилога са просторним значењем организован у виду хијерархизованих семантичких опозиција; затим, да се према оријентационом и кинетичком аспектима незаменички прилози са просторним значењем у руском и српском језику у великој мери подударају; те да се специфичност српског језика манифестује ређом употребом незаменичких прилога са просторним значењем у односу на руски језик, а која се компензује употребом других врста речи; на крају, да се локализатор не именује незаменичким прилогом са просторним значењем, већ се може установити из ужег или ширег контекста.

Све наведене хипотезе могуће је теоријски проверити и оснажити да би се дошло до научно вредних закључака. Испитивање незаменичких прилога са просторним значењем у савременом руском и српском језику требало би да пружи квалитетан увид у језичке подсистеме незаменичких прилога са просторним значењем у ова два словенска језика.

Потребно је напоменути да су незаменички прилози са просторним значењем знатно више обрађени у руском него у српском језику, о чему сведоче и радови које ћемо разматрати. У српском језику у већој мери бележимо радове који се, попут нашег рада, баве поређењем српског и једног страног језика (најчешће енглеског). Контрастивна анализа, а понекад и анализа страног језика у поређењу са српским, може да да доста позитивних резултата и закључака у оба језика. Када је реч о најужим циљевима нашег истраживања, поред горе поменутог, тежићемо и да:

1. опишемо просторна значења сваког разматраног прилога у раду према оријентационом и кинетичком аспектима;
2. дамо схематски приказ разматраних прилога;
3. упоредимо прилоге са сличним просторним значењем у ова два језика;
4. упоредимо прилоге са сличним просторним значењем у једном језику.

2. Када је грађа у питању, у нашем истраживању се могу пронаћи примери из више стилова, а првенствено из књижевног и публицистичког, али и разговорног и научног. Свакако би било једноставније да смо примере ексцерпирани из база

података које постоје на интернету и тако их наводили. Ипак, сматрали смо да би се на овај начин могло доста утицати на исход. Дакле, да смо пошли тим путем, фактички бисмо анализирали два језика појединачно, а затим, приликом одређеног укрштања у значењу које бисмо сами препознали, изводили закључке. Увиђали смо као логичније, али и доста мукотрпније и теже, да примере претежно преузимамо из књижевних дела познатих руских и српских писаца, са једне, и разматрамо њихове преводе, са друге стране. На тај начин смо у преводу добили за резултат како се одређени исказ или одређена реченица изражава у руском, и обрнуто, у српском језику. Дакле, управо исказ или реченица, а не искључиво сам прилог. Касније ћемо увидети да није реткост да се прилози у преводима изостављају или се замењују неком другом врстом речи, што се може објаснити, између осталог, чињеницом да превод мора бити у духу српског или руског језика. Управо је то предност оваквог приступа приликом одабира примера за потребе рада. Споменућемо да смо у раду користили дела познатих писаца: Андрића, Нушића, Достојевског, Пељевина, Глуховског, Прилепина, Улицке и др.

Поред наведеног, узимали смо, у мањем броју, примере из новинских чланака, часописа, речника и других извора. Код таквих примера смо на другом словенском језику наводили сличан или идентичан исказ из истих или сличних извора.

Дакле, може се извести закључак да пут до одређене теорије коју смо примењивали приликом анализе незамењивих прилога у савременом руском и српском језику није лак. Сматрали смо неопходним да размотримо најзначајније радове когнитивне лингвистике, али и домаћих и страних, а првенствено руских, аутора који званично (не) припадају овом правцу, док их ми сврставамо у исти. Разлог је веома једноставан. Приликом анализе свих радова који се у мањој или већој мери баве просторним значењем бележимо сличне приступе, који су се углавном развијали независно.

Како нам је теоријски део у неку руку ограничен, нећемо размотрити сваки рад који се бавио просторним значењем, али ћемо се трудити да обухватимо оне најзначајније.

Свакако нећемо почети од најрелевантнијих па прећи на оне мање важне, већ идемо другим редоследом, а конкретно: од званичних оснивача когнитивне лингвистике, преко домаћих па све до руских најпознатијих аутора. Тако ћемо почети са когнитивном граматиком Р. Ланакера, анализирати радове П. Пипера, а завршити са теоријом В. Гака, пре него што пређемо на детаљну анализу незаменичких прилога са просторним значењем. Ипак, описујући ове радове, ми ћемо, где нам се укаже прилика, показати како би било описати макар један незаменички прилог са просторним значењем у оквиру теорије коју у том тренутку анализирамо. Поред тога, даћемо кратак глосар когнитивнолингвистичких термина (на енглеском, руском и српском језику) који се тичу претежно анализе просторних значења у ширем смислу, укључујући и термине српских и руских аутора, као и еквиваленте на друга два језика. У оквиру глосара даћемо и дефиниције термина на српском језику, што ће многим истраживачима у великој мери олакшати анализу одређених радова из когнитивне лингвистике, а уједно и помоћи многима који тек залазе у воде когнитивне лингвистике да што боље разумеју њену суштину, макар када су термини из нашег глосара у питању.

Приликом детаљне анализе незаменичких прилога дошли смо до закључка да би било корисно уврстити у рад и анкету (о којој ће речи бити касније) на руском и српском језику² која би могла да укаже на одређене разлике у употреби. Дакле, циљ нам је био да анкете искористимо тако да могу да допринесу разумевању истраживаног проблема. Примери су преузети из корпуса, а број испитаника је одређен по принципу узорковања са сврхом, тј. уочавања употребе прилога са просторним значењем у ова два језика, без претензија да се одреди норма са овом количином испитаника, већ са циљем приказивања сличности и разлике у употреби прилога у два словенска језика.³

3. Дисертација је конципирана тако да се може читати на више начина. Уколико је читалац заинтересован да сазна искључиво о настанку и развоју

² Обе анкете и глосар налазе се у прилогу.

³ Анкету на српском језику је у децембру 2013. године попунило 100 студената Филолошког факултета Универзитета у Београду. Анкету на руском језику је у децембру 2013. године попунило 50 студената Белоруског државног универзитета у Минску.

когнитивне лингвистике, као и другим теоријама разматраним у раду, има могућност да засебно проучава главе које се овим баве, без неопходности дубљег залажења у остатак рада. Такође, у случају да читалац покаже интересовање искључиво за значења и преводне еквиваленте термина, постоји могућност да кратак глосар когнитивнолингвистичких термина буде издвојен као засебна целина. Поред тога, опис кинетичког и оријентационог аспекта, као и сваки подсистем незамењивих прилога за себе, могуће је читати одвојено. Ипак, како је овај рад замишљен као целина, а главе као одређени делови једне комплексне слагалице, у неким случајевима један део не може дати праву слику, нарочито ако сличну слагалицу читалац до сада није склапао.

ГЛАВА I

КОГНИТИВНОЛИНГВИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА

Когнитивна лингвистика

1. „Let’s face it – grammar has a bad reputation“ (Langacker 2013: 1).⁴ Као и Ланакер (2013: 1), и ми, наравно, сматрамо да је та изјава далеко од истине и да је граматика веома занимљива ако се правилно схвати. Ланакер истиче да лексика и граматика образују градацију која се састоји искључиво од скупова симболских структура. Како он наводи, когнитивна граматика припада ширем правцу под називом когнитивна лингвистика. Поред когнитивне граматике ту су и теорија метафора, проучавање појмовне интеграције и менталног простора итд. Вратимо се когнитивној лингвистици.

Когнитивна лингвистика је правац у лингвистици који се активно развија, а наш рад представља само још један у низу у оквиру овог новог и младог правца. Скребцова (2011: 7) наводи да је когнитивна лингвистика званично настала 1989. године, за време Међународног лингвистичког симпозијума у Немачкој, који је постао прва међународна конференција из когнитивне лингвистике. Тада су

⁴ Р. Ланакер, један од утемељивача когнитивне лингвистике већ на првој страници своје две монографије (Langacker 2008, 2013) указује на ову чињеницу.

учесници симпозијума основали Међународну асоцијацију когнитивне лингвистике (*International Cognitive Linguistics Association*) и часопис Истраживања из когнитивне лингвистике. Ипак, Скребцова сматра (2011: 7) да је когнитивна лингвистика у суштини настала нешто раније, а крај осамдесетих година прошлог века је време њеног процвата. Термини *когнитивный* у руском језику и *когнитивни* у српском су настали од енглеске речи *cognitive*.

За почетак ћемо покушати да разумемо како је настала когнитивна лингвистика и из ког разлога. Како Ћенки (Ченки 2010: 341) истиче, настанак когнитивне лингвистике је реакција на генеративну лингвистику, која је била популарна у Америци шездесетих и седамдесетих година прошлог века. Скребцова сматра (2011: 32) да на руском језику нема превода многих значајних дела истакнутих лингвиста, те да та чињеница често утиче на неразумевање суштине когнитивне лингвистике и употребе термина у руском језику без основе. Исто се може констатовати и за српски језик. Како Милка Ивић истиче (Ivić 2001), когнитивна лингвистика за најважнији научни задатак има проучавање односа између мишљења и језика. Далке, стварност се концептуализује и зависно од перспективе из које је ми перципирамо. Аутор наводи да човек располаже даром субјективног осликавања стварности, а то значи да има способност да једну мислима обухваћену ситуацију сагледава и потом приказује на различите начине. Тако ће из овог или оног разлога истаћи детаљ X, а занемарити детаљ Y, или обрнуто. М. Ивић (Ivić 2001: 179) наводи да су главни утемељивачи савремене когнитивне лингвистике Роналд Ланакер и Џорџ Лејкоф, а да су њихова теоријска уверења обелодањена 1987. године, која представља значајан датум у историји лингвистике ((Lakoff 1987) и (Langacker 1987)).

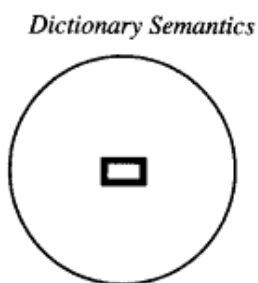
Когнитивна граматика

1. Како Ћенки (Ченки 2010) наводи, Роналд Ланакер (који је узгред школске 1971/72. предавао на Филолошком факултету Универзитета у Београду, држећи постдипломцима предмет Лингвистичка англистика (Чубровић 2005: 11)) развија теорију језика још од далеке 1976. године. У почетку ју је називао

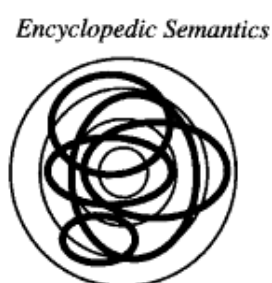
пространственная грамматика / граматика простора (space grammar), а касније *когнитивная грамматика / когнитивна граматика*. Исти податак проналазимо и код Скребцове (2011: 125), која истиче да он са правом важи за једног од најпознатијих теоретичара когнитивног правца у лингвистици. Као што смо већ навели, Ланакер се и у српским изворима сматра за „утемељивача савремене когнитивне лингвистике“ (Ivić 2001: 179) поред Џорџа Лејкофа (George Lakoff).

2. Ланакер (Langacker 2008: 38) истиче да се лексичка значења састоје од релативно малог броја семантичких карактеристика и описних изјава, посебно језичког карактера, које се видно разликују од општих знања која се тичу врсте ентитета на који се односе. Лексичко значење може бити више као податак у речнику него податак у енциклопедији. Овај приступ је Ланакер метафорички назвао речничким приступом лингвистичке семантике (*Dictionary semantics*). Његов приказ је дат на слици (1). Круг представља целокупно знање које говорник поседује о врсти ентитета о којој је реч. Правоугаоник у кругу означава мали, дискретан скуп карактеристика које представљају лексичко значење речи. Алтернативан поглед, метафорично назван енциклопедијским приступом (*Encyclopedic Semantics*), генерално је усвојен у когнитивној лингвистици. Такав приступ подразумева да се до лексичког значења долази посебним приступањем неограниченом корпусу знања које се односи на одређени тип ентитета. То знање је на слици представљено низом концентричних кругова, који указују на то да компоненте знања имају различит ниво централности (Langacker 2013: 39):

Слика 1

Слика 2

Овакво рангирање централности је један аспект лексичких јединица, које су конвенционално успоставиле вредност. За дато лексичко значење одређене карактеристике су толико централне да се практично увек активирају када се израз употреби, док се остале употребљавају ређе, а неке су толико периферне да се активирају само у одређеном контексту.

Ми ћемо у нашем раду употребљавати термине *централни* и *периферни* када будемо анализирали кинетички аспект прилога, у случају да је неко значење заступљено у већој мери. Рецимо, прилог *налево* има за централно адалтивно значење, а периферно му је значење локативности⁵, о чему ће бити речи касније.

3. Ланакер уводи појам *когнитивни домен* / *когнитивная область* (*cognitive domain*). М. Ивић (Ivić 2001: 182) истиче да се у когнитивним доменима чувају најразличитије схематизоване слике могућих збивања у свету. Те слике настају на темељу наше спознаје виђених догађаја, ситуација, неких учесника у њима. М. Ивић наводи да је по учењу когнитивиста природа значењског садржаја неког језичког израза одређена пре свега од стране когнитивног домена (или когнитивних домена) са којим се тај садржај повезује. Аутор наводи да се још увек воде теоријске дискусије о томе да ли су схематизовано структуриране слике произашле из структуре искуства (индуковане непосредним окружењем, као што сматра, рецимо, Џ. Лејкоф) или су, у ствари, урођене датости (као што сматрају Р. Ланакер и П. Дин⁶). Ч. Филмор (Fillmore 1982) такође заснива своју семантичку теорију под називом *frame semantics* средином седамдесетих и осамдесетих година на сликама састављеним од различитих схематских елемената, у које се укључују и догађаји, ситуације, па и учесници у тим догађајима и ситуацијама и постојећи однос међу њима.

Тако, на пример, реч *лакат* упућује на реч *рука*, *април* – *година*, *хипотенуза* – *правоугли троугао* итд. Скребцова (2011), рецимо, наводи и речи које могу да се

⁵ Детаљније о терминима у оквиту поглавља Кинетички аспект, али и Когнитивнолингвистичка истраживања у српском језику и ТСЈ.

⁶ Аутор се позива на рад П. Дина (Dean 1996). Радове Џ. Лејкофа и Р. Ланакера ћемо детаљније размотрити у нашем раду.

нађу у ланцу: реч *дуга/лук* нас упућује на реч *круг/круг*, а реч *круг/круг* на реч *пространство/простор*.

Осим тога, могућа је и паралелна активизација когнитивних домена, то значи да једна реч може да вас непосредно упути на више од једног когнитивног домена. Да би се такав случај разматрао, Ланакер (Langacker 2002) уводи појам *матрица когнитивних домена / матрицы когнитивных областей*. Такве матрице могу бити веома опширне и чак неограничене. Као пример се наводи реч *нож*, која упућује на следеће когнитивне домене: типичан облик ножа, нож као инструмент за сечење, материјал од којег се прави нож, игре и трикови са ножевима итд.⁷

4. Ланакер (Langacker 2013: 44,45) дели домене на основне (*basic*) и оне које то нису (*nonbasic*), тј. специфичне. Основни домени су по аутору: време, простор, као и низ неанализираних доживљаја који асоцирају на различита осећања попут: спектар боја (оне које човек може да спозна), температура, мирис, укус итд.

5. Појмовна интеграција или појмовно сливање о којима пише Ланакер представљају нови ментални простор који у себи садржи све изворне менталне просторе. О томе како је појмовна интеграција присутна у граматичи пише и Расулић (2004), а поред истиа аутор пише и о метафорама. Како појмовна интеграција није тема нашег рада, а то нису ни метафоре (највише се односи на оријентационе метафоре⁸, које представљају један од типова концептуалних метафора (Лакофф, Джонсон 2004)), рад К. Расулић (2004) нам првенствено може користити у погледу анализе неких прилога у руском и српском језику са значењем оријентир је одређен горњом или доњом страном локализатора, али и у теоријском погледу, а анализа оријентационих метафора би могла бити тема новог рада, док би монографија К. Расулић у том случају могла послужити као модел и образац когнитивнолингвистичког истраживања за спровођење сличног у руском и српском језику.

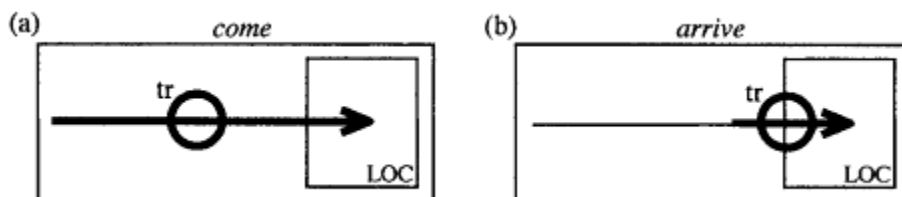
⁷ Било би корисно направити паралелу између приступа Ланакера и когнитивних и интегралних приступа лексичком значењу које бележимо у студији из лексичке семантике *Реч. Смисао. Сазнање* (Ристић и Радић-Дугоњић 1999).

⁸ Оријентациона метафора представља метафору, у основи које је најчешће просторна опозиција „верх – низ“, „внутри – снаружи“ итд.

6. Интерпретација значења или тумачење, а у енглеском очигледно шири термин, *construal*, представља још једно поглавље у монографији Ланакера (Langacker 2013) које је веома важно за наш рад. Аутор сматра да је важно истаћи да когнитивна граматика не тврди да су сва значења основана на простору и визуелној перцепцији, мада визуелна метафора предлаже како да се класификују многи аспекти интерпретације значења. Приликом посматрања одређеног призора, оно што ми заправо видимо зависи од тога колико детаљно анализирамо, шта бирамо да гледамо, на које елементе обраћамо највећу пажњу и одакле посматрамо. Ланакер (Langacker 2013: 55) користи следеће термине за горе описане начине: прецизност (*specificity*), фокусирање (*focusing*), истакнутост (*prominence*) и перспектива (*perspective*). Ланакер (Langacker 2013: 66) наглашава да у свом раду разматра две врсте истакнутости (*prominence*): профилисање (*profiling*) и усклађивање (*alignment*) трајектора/оријентира.

У оквиру профилисања аутор (Langacker 2013: 69) истиче да је разлика између глагола *come*⁹ и *arrive* у томе што први указује на целокупну кретњу некога или нечега (на слици представљено као круг) путем (на слици представљено као линија), док *arrive* означава само онај сегмент у коме неко или нешто достиже циљ. На слици задебљане линије указују управо на ту разлику (Langacker 2013: 69):

Слика 3

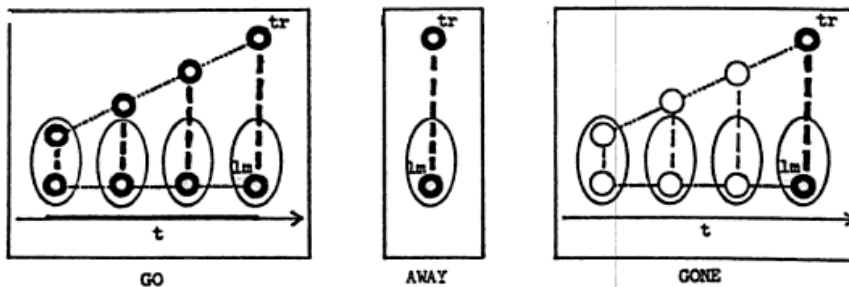

Размотримо одмах и разлику између *go*, *away* и *gone* (Langacker 1988b: 62), која нам је посебно интересантна због *away*. Семантика *away* указује на једну

⁹ Падучева (2004) прави поређење енглеског *come* и руског *прийти*. Аутор наводи разлике и сличности ова два глагола, позивајући се на анализу енглеског *come* од стране Ч. Филмора (Fillmore 1971), који је започео ову врсту анализе глаголима *come* и *go* у енглеском језику.

статичку конфигурацију и један когнитивни домен – простор. Са друге стране, *go* из реченице *I think you should go now* изражава процес, који се може сликовито представити кроз неколико конфигурација, чији су когнитивни домени простор и време. Процес захтева два учесника: непокретног посматрача (који је оријентир, *lm*) и објекат који се удаљава од њега (трајектор, *tr*). Свака следећа конфигурација указује на све већу удаљеност између трајектора и оријентира. Видимо да се значења *go* и *away* поклапају у последњој конфигурацији *go*. Дакле, резултат процеса који означава *go* јесте локативни однос који означава прилог *away*. *Gone* се, као што видимо на слици, подудара са *go* по томе што указује на исти основни садржај, али се разликују када је у питању профилисање тог садржаја: за разлику од *go*, *gone* не истиче читав процес већ само резултирајуће стање, које се подудара са статичком конфигурацијом *away*. Ипак, разлика је у томе што *away* указује само на простор, а *go* и *gone* и на време, које је на слици приказано као *t*, од *time* (Langacker 2002: 6).

Слика 4

Да бисмо могли да разумемо суштину истакнутости, неопходно је да сагледамо што више примера који могу бити релевантни за наш рад. Размотримо за почетак како Ланакер (Langacker 2013: 71) разликује *above* и *below*¹⁰ пре него што пређемо на прилоге у руском и српском језику. Дакле, заједничко им је то што одређују положај у простору у односу на вертикалну осу, а поред тога и указују на

¹⁰ Овде можемо направити поређење и са монографијом Р. Бугарског (1969) у којој аутор описује предлоге *over*, *under*, *above* и *below* у енглеском језику. Ипак, не разматрамо детаљније овај рад због тога што се првенствено бави енглеским језиком, који ми у раду не анализирамо. Поред тога се односи на предлоге, које такође не разматрамо детаљно, већ само поредимо са прилозима.

исти однос. То значи да је у исказу *X above Y* изражен исти однос као у исказу *Y below X*. Разлика је, у суштини, у ономе што се истиче. Исказ *X above Y* одређује положај X, а израз *Y below X* одређује положај Y. На ту чињеницу указују и следећи примери:

Where is the lamp?

(i) The lamp (tr) is above the table (lm).

(ii) The table (tr) is below the lamp (lm).

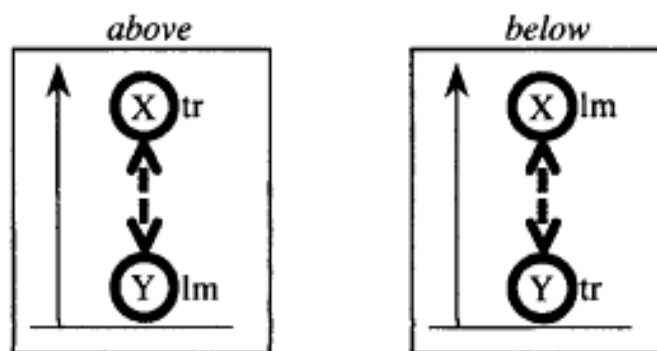
Where is the table?

(i) The table (tr) is below the lamp (lm).

(ii) The lamp (tr) is above the table (lm).

Дакле, када одређујемо положај *лампе* у простору, неопходно је да она буде трајектор у одговору, а не *сто* као у (ii), док у другој реченици одређујемо положај *стола*, а не *лампе* (ii) (Langacker 2013: 71):

Слика 5

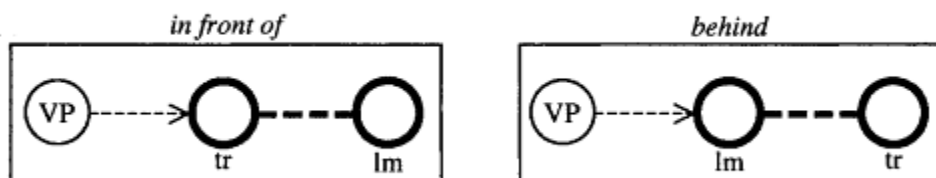
Као што смо истакли, у примеру (Langacker 2013: 71) *The lamp is above the table* трајектор је *лампа*, а оријентир *сто*. У реченици *The table is below the lamp* трајектор је *сто*, а оријентир *лампа*. Закључујемо да је у наша два примера трајектор објекат који просторно одређујемо, а оријентир је објекат у односу на

који одређујемо положај трајектора. Дакле, аутор (Langacker 2013: 73) истиче да именица *сто* профилише ствар. Са друге стране, на вишем нивоу, израз *изнад стола* профилише просторни однос. То се дешава када *сто* постане оријентир. На још вишем нивоу израз *лампа је изнад стола* профилише *лампу*, а не *сто* или просторни однос изражен са *изнад*.

Ако поредимо термине које користи Ланакер са терминима који се користе у оквиру ТСЛ Предрага Пипера, лако ћемо уочити да је ТСЛ богатија за један термин. Дакле, у оквиру Ланакерове Когнитивне граматике употребљавају се термини трајектор и оријентир који су веома блиски терминима објекат локализације и локализатор, а термин оријентир који употребљава Пипер у оквиру ТСЛ не постоји у Когнитивној граматичи, што је, по нашем мишљењу, недостатак у погледу анализе просторних значења (прилог *горе*, рецимо, указује на вертикалну осу као локализатор, а тек оријентир одређује да је у питању горња страна на вертикалној оси), о чему ће бити речи касније у оквиру поглавља Оријентациони аспект.

7. Перспектива, по мишљењу аутора (Langacker 2013: 73), представља уређење посматрања (*viewing arrangement*), док најзначајнији аспект представља позиција посматрача (*vantage point*). Уређење посматрања је однос између посматрача и онога што се посматра. Овде Ланакер прави разлику између говорника и слушаоца. Како он истиче (Langacker 2013: 76), позиција посматрача утиче на то када ћемо употребити, рецимо, *in front of* или *behind*. Слика (6) указује на позицију посматрача (VP – *vantage point*), а испрекиданом стрелицом нам је приказан његов поглед на трајектор (tr – *trajectory*) и оријентир (lm – *landmark*). Евидентно је да се у зависности од тога шта је трајектор а шта оријентир користе одговарајући изрази (Langacker 2013: 76):

Слика 6

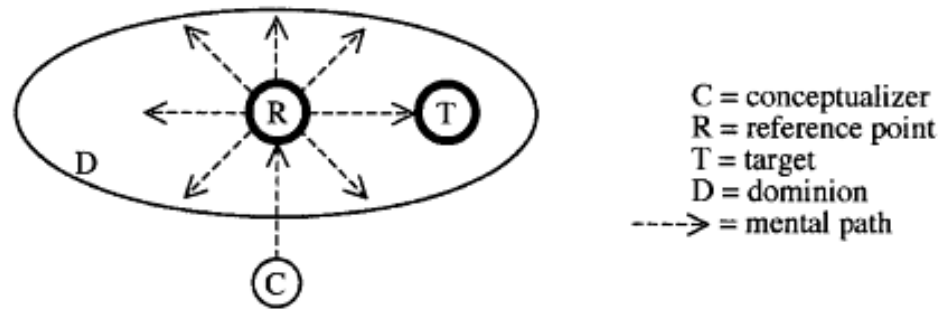

8. Када је перспектива у питању (Langacker 2013: 83), значајан је пример који се тиче референтне тачке (*reference point relationship*). Овај термин, како истиче аутор, односи се на случајеве у којима је ментална путања дискретна, а разлог да се она испита првенствено повезан за жељом да се пронађе или идентификује елемент који је „укључен“ као последњи. Дакле, ми често усмеравамо пажњу на перцептивно истакнут ентитет као референтну тачку да бисмо уз помоћ тог ентитета пронашли или одредили неки други, који би у супротном било тешко лоцирати. Пример (Langacker 2013: 83):

(a) Do you see that boat out there in the lake? There's a duck swimming right next to it.

Ланакер истиче да у примеру (a) говорник жели да усмери пажњу слушаоца/саговорника на *патку*, али је из даљине лакше уочити *чамац*. Када је саговорник уочио *чамац*, *патка* се може наћи тако што се погледом „претражи“ простор у близини *чамца*. Аутор истиче да очигледно имамо способност да укључимо концепт једног ентитета ради успостављања „менталног контакта“ са другим. Ентитет који је први укључен се и назива референтном тачком (*reference point*), док је онај коме се приступа уз помоћ референтне тачке – циљ (*target*). Одређена референтна тачка пружа потенцијални приступ многим циљевима. Такав скуп потенцијалних циљева образује једну посебну област, названу *reference point's dominion*. Такав однос укључује следеће елементе: референтну тачку (R – reference point), циљ (T – target), област (D – dominion), посматрача (C – conceptualizer) и менталну путању (mental path) (Langacker 2013: 84):

Слика 7

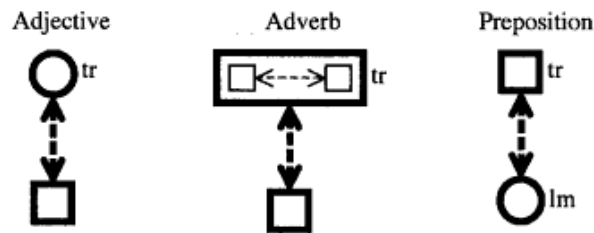
Овај пример је значајан за наш рад јер се у другој реченици примера (а) говори о већ познатом ентитету, што је карактеристично за употребу незаменичких прилога: *Ты видишь лодку? Утка рядом. Лодка* би по Ланакеру овде представљала референтну тачку. Ми ћемо *лодку* у сличним примерима у оквиру нашег рада називати локализатором (детаљније о терминима нешто касније). Дакле, такав пример се не разликује од исказа *мяч внутри*, у коме се *внутри* односи на локализатор који је познат говорницима и нема потребе наводити га (*ранац*, рецимо), или се исти „крије“ у контексту.

9. Ланакер (Langacker 2013) уводи термин *ентитет* ради дефинисања основне категорије. Тако се *ентитет* користи за све што се односи на опис концептуалне структуре, а то су: ствари, односи, количине, димензије, положаји итд. На дијаграмима их аутор означава као правоугаоник или квадрат. Ланакер сматра да се именица дефинише схематски као израз који профилише ствар. Неопходно је разумети да је „ствар“ код Ланакера употребљена као технички термин, те да није ограничена на неке физичке објекте. На дијаграмима их аутор означава као круг или елипсу. Остале основне категорије по Ланакеру профилишу односе. Аутор реч *однос* такође користи као апстрактан. У дијаграмима се односи најчешће означавају као стрелице или линије које повезују ентитете.¹¹

¹¹ У нашем раду ћемо дати велики број схематских приказа, мотивисани управо Ланакеровим приступом. Детаљније о схематским приказима у нашем раду у оквиру поглавља Оријентациони и Кинетички аспект.

Фокусни елементи се показују као кључни за опис прилога, предлога и придева. Свака од три наведене врсте речи профилише непроцесуални однос. Оно што је карактеристично за сваку врсту понаособ представљено је ниже на слици (9). Разликује их организација трајектора/оријентира. Аутор истиче да је оно што придеве и прилоге свакако разликује од предлога, јесте чињеница да имају само један фокусни елемент, а то је трајектор, док оријентир није фокусиран¹². Придеви и прилози се разликују по природи трајектора, јер је по Ланакеру природа трајектора код придева ствар, а код прилога однос. Са друге стране, предлози имају два фокусирана елемента, с тим да је оријентир ствар, а трајектор може да означава и ствар и однос.¹³ На слици која указује на разлике између ове три врсте речи квадрат нам представља ентитет (Langacker 2013: 116):

Слика 8

Како се наш рад не бави придевима и предлозима, нећемо се дуже задржавати на њиховом опису, већ само на опису прилога и евентуалном поређењу са придевима и предлозима које је неизбежно. Како Ланакер (Langacker 2013: 116) истиче, придеви по традицији одређују именицу, док прилози стоје уз глаголе (*work fast*), предлоге (*directly into the fire*), придеве (*exceedingly handsome*) или друге прилоге (*almost excessively brilliant*). Оним што је обележено на претходној слици (9) Ланакер жели да укаже на то да однос функционише као трајектор, који је неутралан према врсти односа. Приликом поређења прилога и придева (*work fast /*

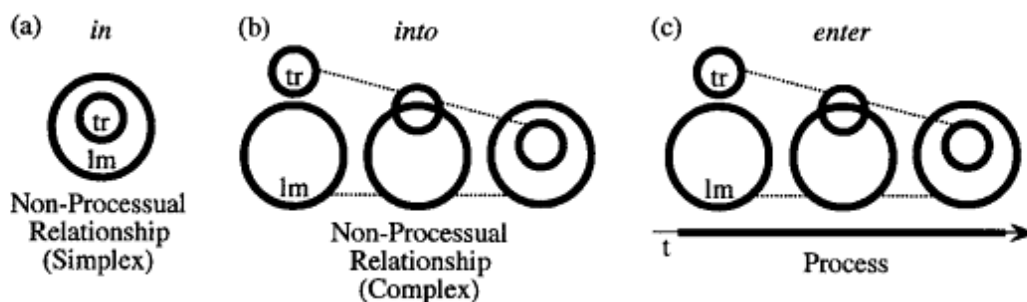
¹² Нешто слично је већ констатовано у радовима П. Пипера, Гака и др. тако што се истицало да код прилога није наведен локализатор, што ћемо детаљније описати у нашем раду.

¹³ Треба додати да аутор доста обазриво описује прилоге, за које поред придева и предлога констатује да нису суштински у оквиру когнитивне граматике и да се њихов опис, дат у оквиру граматике, не може без одређеног прилагођавања применити на све примере.

fast worker) Ланакер констатује да је разлика у томе што прилог преноси фокусну истакнутост на саму активност, док је придев преноси на учесника.

10. Да бисмо направили још нека значајна поређења, неопходно је да размотримо просте и сложене односе које описује Ланакер (Langacker 2013: 117). Када предлог профилише прост однос, у питању је једна локација: *in the garage, under the tree, near the exit*. Са друге стране, сложени однос описује више локација: *into the garage, along the river, through a tunnel*. Конкретан пример који аутор наводи јесте разлика између *in* и *into*. Дакле, по Ланакеру *in* означава једно просторно стање, док код *into* бележимо више стања (на слици су приказана само три). Испрекидане линије указују на то да је трајектор по свему исти као оријентир. Уочавамо да је једино стање означено предлогом *in* идентично као последње код *into*. Глагол такође указује на сложени однос, стога је питање која је разлика између *into* и *enter*. Како аутор истиче, суштинска разлика је у томе што глагол увек укључује и временску компоненту (означену словом *t – time*) (Langacker 2013: 117):

Слика 9

11. За потребе нашег рада из Когнитивне граматике ћемо преузети поједине термине (централни, периферни), али и приступ код израде схематских приказа прилога. Са друге стране, ако поредимо термине које користи Ланакер са терминима које ћемо користити у нашем раду, а које смо преузели из ТСЛ Предрага Пипера, лако ћемо уочити да Ланакер нема еквивалент за термин

оријентир. Дакле, у оквиру Ланакерове Когнитивне граматике употребљавају се само два термина: трајектор и оријентир, који су веома блиски терминима објекат локализације и локализатор. Сматрамо да би то могла бити отежавајућа околност приликом анализе прилога са просторним значењем и из тог разлога наведене термине Ланакера не преузимамо за потребе нашег рада.

12. У закључку овог поглавља треба истаћи да је теорија семантичких локализација, која је била заступљена још од раних радова Предрага Пипера, блиска принципима когнитивне лингвистике, али се ипак развијала независно од ње. Како Скребцова наводи (Скребцова 2011: 194), име Леонарда Талмија се налази издвојено од осталих, јер је Л. Талми пре свега граматичар и типолог, њега не брине толико полемика са генеративистима и кључне речи попут „когнитивни“ се веома ретко срећу у његовим радовима. Ипак, његов рад је веома битан за одређивање просторних односа. Ако обратимо пажњу на наслов поглавља у књизи Скребцове (2011) у коме се описују истраживања Л. Талмија – *Топологическая семантика* – и упоредимо његов садржај са теоријом семантичких локализација и когнитивном граматиком (говоримо првенствено о просторним значењима која описују), брзо ћемо уочити колико су радови повезани.

Когнитивна семантика

1. Како М. Ивић истиче (Ивић 2001), монографија Леонарда Талмија *Toward a Cognitive Semantics*, подељена у Vol. I (*Concept Structuring Systems*) и Vol II (*Typology and Process in Concept Structuring*), није само рекапитулација, него и дорада познатих теоријских доприноса овог аутора, већ објављиваних по стручним публикацијама. М. Ивић сматра да радови Л. Талмија имају изузетан значај за развој когнитивних дисциплина у целини, а посебно когнитивне семантике. Као најверодостојнији доказ М. Ивић истиче рецензенте ове књиге – најмеродавнија имена у оквиру когнитивне лингвистике. Неки од наведених аутора су више или мање детаљно разматрани у овом раду, а то су, рецимо, Роналд Ланакер (Ronald Langacker), Реј Џекендоф (Ray Jackendoff), Жил Фоконије (Gilles Fauconnier).

Дакле, у нашем раду ћемо размотрити и две наведене књиге Талмија, али и неке друге његове радове. Пре него што пређемо на детаљнију анализу, неопходно је напоменути да се прва, како М. Ивић (2001) истиче, бави суштинским питањем когнитивне лингвистике – по којим то принципима језик искоришћава концептуалне датости у комуникативне сврхе? Излагање се притом усредсређује на одређене концептуалне домене, пре свега на оне који се тичу човековог поимања простора, времена, кретања и узроковања. Ми ћемо се у нашем раду првенствено освртати на домене који се тичу човековог поимања простора и кретања. Поред тога, Талми се приликом анализе обавезно опире на одређене факторе које ћемо детаљније размотрити. Како М. Ивић (2001) истиче, друга књига, између осталог, указује на типолошке моделе којима бива представљена структура неког догађаја, разматра принципе значењског прожимања, осветљава функционисање когнитивног културолошког система и утврђује у чему је специфичност когнитивних оквира који одређују структуру наравице.

Дакле, по концепцији Л. Талмија (Talmy 2000: 40) категорије граматичких појмова који се изражавају обједињују се у такозване схематске категорије, које се налазе у оквиру неколико крупних схематских система (*schematic systems*).¹⁴ Талми издваја пет крупних схематских система (схематические системы / *shematic systems*) које детаљно анализира у својој монографији, а то су:

1. configurational structure,
2. perspective,
3. distribution of attention,
4. force dynamics,
5. cognitive state.

Да би било прегледније и јасније одмах ћемо дати преводне еквиваленте у руском и српском језику:

1. конфигурациона структура / конфигурационная структура,

¹⁴ Аутор истиче да је раније те системе називао *imaging systems* (Talmy 2000: 40).

2. перспектива/перспектива,
3. расподела пажње / распределение внимания,
4. динамика сила¹⁵ / динамика сил,
5. когнитивно стање / когнитивное состояние.

2. Можемо да примеримо, да су поједини схематски системи доста слични теорији Ланакера, разрађеној у оквиру Когнитивне граматике. Ипак, динамика сила¹⁶ (динамика сил / force dynamics) је схематски систем који се у одређеној мери разликује. Талми (Talmy 2000: 412) наводи да је динамика сила новија категорија у лингвистици. Аутор уводи термине *агонист*¹⁷ (AGO – Agonist) и *антагонист*¹⁸ (Ant – Antagonist). Поред два наведена термина, релевантно је и да ли је унутрашња тенденција кретање или мировање, као и да ли је резултирајуће стање кретање или мировање, а поред тога и чињеница какав је однос снага, тј. који учесник је слабији а који је јачи.

3. Талми (Talmy 2000: 220) наводи како је схема одраз просторних односа у језику. Он истиче карактеристике схема: идеализација, апстракција, топологија.

Размотримо сваку карактеристику појединачно да бисмо стекли јаснију слику о схемама, које су изузетно важне и за незамењиве прилоге са просторним значењем, а нарочито за наш рад, где ће схема бити веома заступљена у оквиру анализе.

Идеализација се односи на објекте као што су *хемијска* или *солитер*, који имају једну страну изразито већу, а конципирани су као линија. Као пример Талми

¹⁵ Ми ћемо у раду користити термин *динамика сила* за разлику од *сила динамика*, који наводи М. Ивић (2001) као преводни еквивалент, не претендујући да заменимо исти нашим.

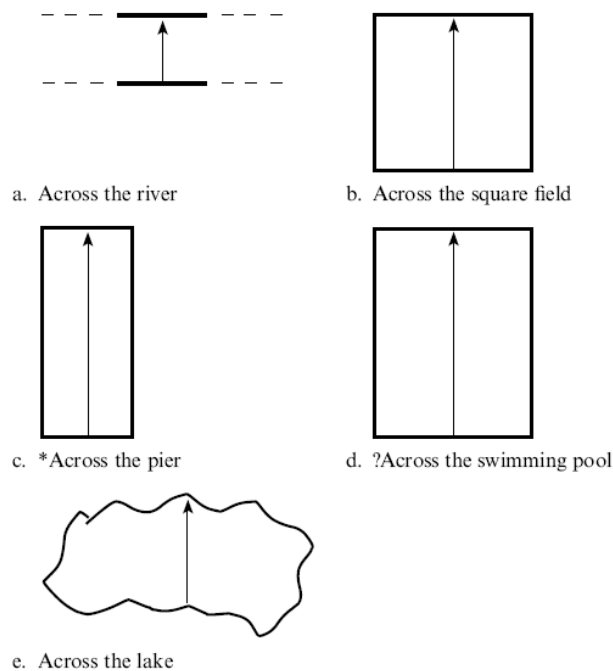
¹⁶ Како наводи М. Ивић (2001), Талми је теорију о тој сили изложио још далеке 1985. године, а како је одзив стручне критике био изузетно повољан, објављен је и у часопису *Cognitive Science* 1988. године. М. Ивић сматра да термином *force dynamics* аутор указује, у ствари, на релевантну улогу принудног, тј. на чињеницу да се најразличитији односи међу ентитетима успостављају управо под околностима натеривања, схваћеног у најширем смислу. Тако се, рецимо, како аутор наводи у приказу, у ентитету X може јавити тенденција ка томе да ентитет Y буде приморан на такво чињење, односно нечињење, а може се, с друге стране, Y одупирати поменутој тенденцији. Поред тога, није искључено ни супротстављање ентитета X таквом одупирању, као што се не искључују ни изгледи за то да Y превазиђе поменуто супротстављање ентитета X.

¹⁷ У руском језику се такође користи термин *агонист*.

¹⁸ У руском језику се такође користи термин *антагонист*.

(Talmy 2000: 220) наводи употребу ових речи са предлогом *along*: *An ant crawled along the pencil*; *The snake slithered down along the performer*; *The outside elevator rose along the skyscraper*. Поред тога аутор наводи и примере са енглеским *near* и *from* који у схеми захтевају објекте сличних димензија, где удаљеност не игра улогу: *A pelican near (20 feet from) the boulder*; *An asteroid near (10000 miles from) the planet*. Ипак, идеализација се може најпотпуније илустровати уз помоћ схема употребе речи *across*, коју аутор описује као „(motion of the Figure along the whole length of) a horizontal path line that runs perpendicular from one edge to the other of a planar Ground object bounded by two opposite parallel edges, where this plane is not laterally collapsible“ (Talmy 2000: 221-222):

Слика 10

Као што видимо, Талми истиче да употреба *across* у реченицама (c) и (d) није могућа јер је у питању дужа страна. Апстракција, за разлику од идеализације, игнорише остатак објекта, тј. у примеру *across* нема никаквог значаја да ли објекту недостају бочне стране, као у случају *реке*, или их објекат има, као у примеру (b). Такође није важно да ли је у питању вода или чврста површина.

Што се топологије тиче, она није у потпуности идентична математичкој. На пример, енглески предлог *in* је неутралан према затворености простора: *in the bowl* / *in the ball*. Осим тога, није важно каква је површина објекта: *in the bell-jar* / *in the birdcage*. Било би корисно направити паралелу са радом Душке Кликовац (2000), о коме ће речи бити касније, и размотрити могуће садржатеље код прилога, а евентуално поредити и са предлозима. Треба размотрити да ли се, рецимо, прилог унутра може употребити у следећим значењима: *у кавезу, у пољу, у води, у кући итд.*

4. Скребцова сматра да су фигура (фигура/Figure) и основа¹⁹ (фон/Ground) Л. Талмија веома блиски трајектору и оријентуру Р. Ланакера, док Рахилина (2010: 377) истиче да су фигура и основа првенствено употребљавани у многобројним радовима ради описа семантике предлога. Нама преостаје да установимо колико применљиви и корисни фигура и основа могу бити приликом описа незаменичких прилога са просторним значењем у руском и српском језику.

За почетак размотримо примарне (*Primary object*) и секундарне објекте (*Secondary object*) и разлику између њих (Talmy 2000: 183):

Примарни објекат	Секундарни објекат
Захтева одређивање просторних карактеристика;	Има улогу референтног ентитета, просторне карактеристике су познате и користе се ради одређивања истих карактеристика код примарног објекта;
Покретнији;	Статичнији;
Мањи;	Већи;
Геометријски простији;	Геометријски комплекснији;
Од скоро је део сцене;	Одавно је део сцене;
Од већег значаја;	Од мањег значаја;
Теже се може одмах запазити;	Лакше се може запазити;

¹⁹ Термине *фигура* и *основа*, као преводне еквиваленте, срећемо и у раду К. Расулић (2004).

Истакнутији, када је запажен;	У позадини, када је запажен примарни објекат;
Зависнији.	Независнији.

Како Талми наводи, фигура и основа су веома повезани са значењима примарног и секундарног објекта.

Размотрићемо примере које наводи Л. Талми (Talmy 2000: 182) уз преводне еквиваленте:

А	The bike stood near the house.	Велосипед стоял рядом с домом.
Б	The bike stood in the house.	Велосипед стоял в доме.
В	The bike stood across the driveway.	Велосипед стоял поперек дороги.
Г	The bike rolled along the walkway.	Велосипед катился по аллее.

Тако је у реченицама (А) и (Б) фигура *бицикл*, а *кућа* основа. Талми истиче да је фигура објекат који се креће или који се потенцијално креће, чији су положај, пут, оријентација или правац непознати и неопходно их је одредити. Основа је референти ентитет, који је непокретан и који врши функцију референтне тачке приликом одређивања положаја, пута, оријентације или правца фигуре.

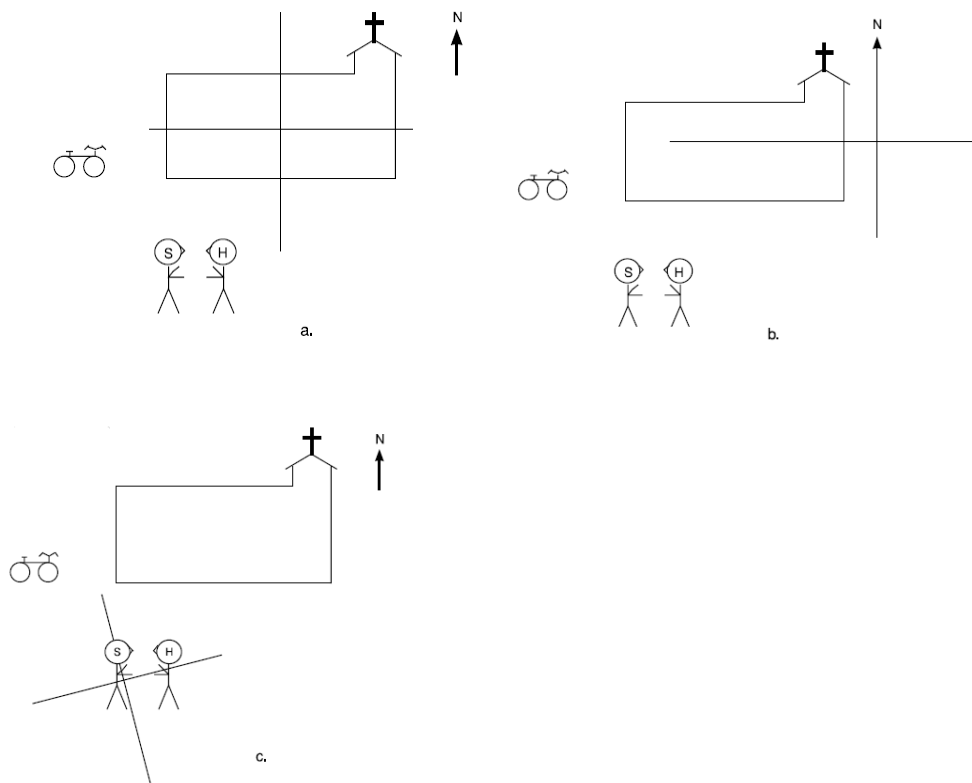
Фигура представља онај део сцене који се налази у фокусу пажње. Описује се положај фигуре у простору, у односу на основу, чији су положај и геометријска својства већ познати. На тај начин основа има улогу референтног објекта (референциальный объект / reference object). Термине *референтни објекат* и *основа* Талми (Talmy 2000: 184) често употребљава наизменично, али је, како он истиче, први термин понекад сугестивнији.

Ако нам је неопходно да одредимо положај фигуре у простору, онда за основу можемо рећи да је њен положај у простору нама већ познат и да нам је то референтна тачка. Фигура је за разлику од основе покретнија, док је положај друге више учвршћен. Фигура је по димензијама мања од основе и тек недавно је постала део сцене коју описујемо, за разлику од основе која је ту већ постојала. Свака од горе наведених реченица захтева да се основа одреди пре одређивања фигуре.

Морамо да знамо где је *кућа* да бисмо могли да одредимо где се налази *бицикл* у првој и другој реченици, с тим да нам *near* и *in* указују на положај фигуре у односу на основу. Дакле, *кућа* нам је референтна тачка, у трећој реченици је то *driveway*, а у четвртој *walkway*.

Талми (Talmy 2000: 228) истиче да се у одређеним примерима подразумева неки део референтног објекта који се истиче, јер је он сам по себи издвојен због геометријских карактеристика тог објекта: *The bike is on the right of the church*. У неким другим случајевима не можемо да издвојимо тај део и одређујемо га из угла посматрача, те његов положај и поглед представљају референтни објекат, који нам на тај начин обезбеђује правилно одређивање положаја фигуре: *The bike is to the right of the tree* (Talmy 2000: 228-229):

Слика 11

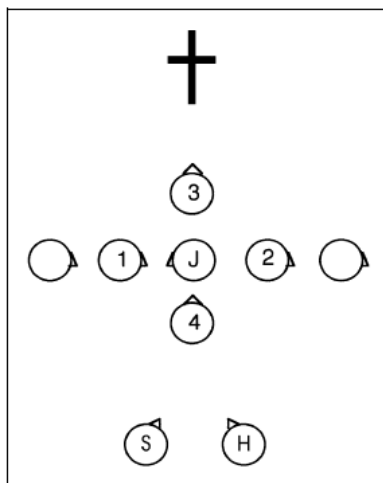
У првом примеру (а), *бицикл* је иза цркве, што значи да се подразумева да гледамо лицем ка цркви, тј. њен предњи део, те нам је управо тај део референтног објекта истакнут. У другом примеру (b) се одређује положај бицикла у односу на земљу, тј. стране света, док нам је у трећем примеру (c) посматрач референтни објекат (говорник и саговорник).

Талми наводи да постоје примарни и секундарни референтни објекти. Рецимо, да бисмо одредили положај *Дона* (фигуре) у реченици *John is ahead of Mary*, морамо да знамо положај *Мери* (основе – примарног референтног објекта), али и правац секундарног референтног објекта – реда у којем они, претпоставимо, стоје. У овом примеру се примарни референтни објекат налази у оквиру секундарног.

Аутор сматра да је секундарни референтни објекат често Земља: *The mosaic is on the east wall of the church*.

Ослањајући се на слику (13) пробаћемо да одговоримо на питање *Who is in front of John?* Џон је означени словом J, говорник (S – speaker) и саговорник (H – hearer) словима S/H, друге особе бројевима, док њихови „носеви“ указују на коју страну гледају (Talmy 2000: 226):

Слика 12

Ако узмемо у обзир само Џона као референтни објекат и то на коју страну он гледа, онда је особа број 1 испред њега. Ако узмемо у обзир ред у коме се Џон налази, онда је особа број 2 испред њега. Особа број 3 је испред Џона ако се гледа у односу на цркву, а особа број 4 ако се гледа са позиције посматрача (говорник и саговорник). Управо из овог разлога Талми истиче да се у оквиру питања често налазе и речи или синтагме које га прецизирају (Talmy 2000: 227):

- (1) Who is in front of John that he is facing? (person 1)
- (2) Who is in front of John in the line? (person 2)
- (3) Who is in front of John in the church? (person 3)
- (4) Who is in front of John from where we are standing? (person 4)

Размотримо неколико примера који су релевантни за наш рад:

А	Справа от метро „Сольферино“ находилось Министерство обороны – сотрудник спецслужб вряд ли будет назначать тайное свидание вблизи объекта, вокруг которого ходят агенты в штатском (Костин 2008: 167).	Десно од метроа „Солферино“, налазило се Министарство одбране – тешко да ће сарадник тајне службе заказивати конспиративни сусрет близу објекта око којег се крећу агенти у цивилу (Костин 2009: 167).
Б	У очередного выезда с автострады движение замедлилось – <i>впереди</i> была пробка (Костин 2008: 233).	Успорили смо код следећег излаза са аутопута – <i>испред нас</i> је било закрчење (Костин 2009: 233).

Да бисмо одредили положај фигуре (*Министарства одбране*) у примеру (А), по Талмију морамо да одредимо положај основе (*метро „Сольферино“*), која је уједно и примарни референтни објекат. Положај фигуре одређујемо тек на основу положаја посматрача и тога да ли је фигура десно од положаја посматрача и његове

перспективе или десно од, рецимо, „лица“ објекта.²⁰ У другом примеру (ако разматрамо *впереди была пробка*) доста је јасније да је фигура (*пробка*) испред возила у коме се налази и посматрач (примарни референтни објекат), а да нам је и секундарни референтни објекат пут (правац), који нам управо и прецизира где је закрчење.²¹

Талми (Talmy 2003: 6) наводи интересантне примере у вези са основом, тј. примарним и секундарним референтним објектом. У реченици *The lamp is near the TV* положај *лампе* (фигуре) одређујемо само у односу на *телевизор* (основу). Међутим, у реченици *The lamp is above the TV* морамо узети у обзир и вертикалну осу, која представља секундарни референтни објекат. *Near* и *above* се разликују по томе што први захтева две компоненте у одређивању фигуре, а то су фигура и основа, а *above* три компоненте: фигуру, основу и секундарни референтни објекат.

Нешто слично бележимо и код незаменичких прилога са просторним значењем у руском и српском језику:

А	Вера стояла рядом (Улицкая 2006: 246).
Б	Настоящая и единственная любовь Николая Ивановича была погребена наверху (Глуховский 2011: 78).

Дакле, у примеру (А), по нашем тумачењу Талмијеве теорије, имамо фигуру (*Вера*), чији положај одређујемо уз помоћ примарног референтног објекта, тј. основе. Ипак, код реченица са незаменичким прилозима основу често не можемо да пронађемо у самој реченици, јер се она крије у контексту. У преводу на српски језик (*Вера је стајала поред њега*) видимо да предлошко-падежна конструкција указује на основу у самом исказу, те исту можемо да лоцирамо једноставно. Код примера са незаменичким прилозима то је нешто компликованије, јер се она крије у

²⁰ Ова подела на примарни и секундарни референтни објекат веома је блиска подели коју ми користимо и која ће бити описана детаљније. Дакле, фигура је најближа објекту локализације, а примарни и секундарни референтни објекат су по значењу блиски локализатору (Л1 и Л2) и оријентир.

²¹ И у другом примеру примећујемо доста сличности са терминима *објекат локализације*, *локализатор* и *оријентир*.

контексту, али ипак одређујемо да је то мушка особа. Реченица (Б), како ми тумачимо Талмија, захтева и секундарни референтни објекат, а то је вертикална оса. Дакле, фигура (*настоящая и истинная любовь Николая Ивановича*) и основа нису довољни, већ је потребно укључити и секундарни референтни објекат (вертикалну осу).

Наше тумачење је веома слично. Тако бисмо ми тумачили *Лампа је поред телевизора* на следећи начин. *Лампа* је објекат локализације, *телевизор* је локализатор, а *поред* је оријентир, тј. однос између објекта локализације и локализатора²². Са друге стране, у реченици *Лампа је изнад телевизора*, *лампа* је поново објекат локализације, *телевизор* је Л1 (локализатор 1), али поред тога имамо још један локализатор, Л2, а то је вертикална оса, те је оријентир горња страна, тј. горе. Разлог због ког уводимо овакав начин тумачења просторних односа објашњава се примерима (А) и (Б), који су репрезентативни примери са незаменичким прилозима са просторним значењем. Дакле, у примеру (А) имамо објекат локализације (*Вера*), имамо локализатор који се „крије“ у контексту (*он*), а на однос између објекта локализације и локализатора указује оријентир, који је означен у исказу са *рядом*. Сада не разматрамо кинетички аспект (да ли је у питању статика или динамика) већ само оријентациони. У реченици (Б) имамо нешто сложенију ситуацију. Ту нам је *настоящая и единственная любовь Николая Ивановича* објекат локализације, први локализатор (Л1) је вертикална оса, други локализатор (Л2) одређује прецизније у односу на шта се прецизира оријентир, који указује на конкретну страну – горњу. Дакле, можемо да приметимо како се разликују искази изражени предлошко-падежном конструкцијом са једне, а прилогом са друге стране.

5. Након поређења термина које употребљава Талми и термина које употребљава Пипер, долазимо до закључка да се они у великој мери преплићу и подударају, али да су ипак термини из ТСЛ нешто прецизнији. То се може објаснити на примеру *The lamp is above the TV / Лампа је изнад телевизора*. Талми

²² Термини објекат локализације, оријентир и локализатор су детаљније описани у поглављу Оријентациони аспект, али и у поглављу Когнитивнолингвистичка проучавања у српском језику и ТСЛ, из разлога што су преузети из ТСЛ II. Пипера.

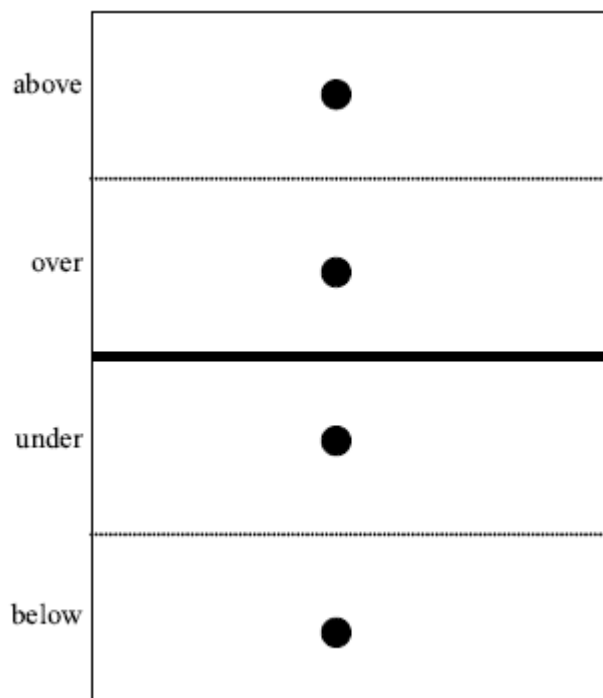
издваја фигуру (лампа) и основу (телевизор), као и секундарни референтни објекат (вертикална оса), док ћемо ми у раду користити термине из ТСЛ и на тај начин имати: објекат локализације (лампа), Л1 (телевизор), Л2 (вертикална оса), ОР1 (горе у односу на Л1) и ОР2 (горња страна на вертикалној оси).

Когнитивна семантика предлога

1. Још један рад који се тиче просторних односа у оквиру когнитивне семантике јесте *Semantic of English prepositions* (Evans, Tyler 2003), који се бави предлозима у енглеском језику, а ипак доприноси нашем раду у великој мери. За почетак ћемо размотрити полемику о предлогу *over* у енглеском језику.

Изузетан значај за наш рад има истраживање аутора у вези са вертикалном осом, а конкретно, анализа предлога *over*, *above*, *under* и *below*. Слика (14) представља закључак аутора о томе како би предлози требало да обележавају значења на вертикалној оси (Evans, Tyler 2003: 143):

Слика 13

Било би корисно размотрити схематски приказ и дати неколико примера. Аутори користе термине LM – landmark (оријентир) и TR – trajector (трајектор) у обележавању просторних односа. На слици црна линија представља оријентир, а затамњени круг (*shaded sfere*, како га аутори називају) представља трајектор, док је простор у коме је могућ контакт између трајектора и оријентира означен испрекиданом линијом. Почећемо од предлога *under* и *below* и разлике између њих. Као што можемо да приметимо на слици (14), трајектор код предлога *below* се налази у простору ван испрекидане линије, тј. ван могућег додира са оријентиром, док се трајектор код предлога *under* налази у том простору, тј. у потенцијалном је контакту са оријентиром. Аутори наводе следеће примере који то и доказују:

??The valley is far under the tallest peak

The valley is far below the tallest peak

Када је реч о предлозима *over* и *above*, аутори (Evans, Tyler 2003) истичу да први означава да се трајектор налази изнад оријентира, али да постоји могућност контакта између трајектора и оријентира (пчеле, рецимо, слећу на цвет како би покупиле нектар, гране могу да дотакну воду од налета ветра):

(1) The picture is over the mantel.

(2) The bee is hovering over the flower.

(3) The tree is leaning over the river.

Когнитивнолингвистичка истраживања у српском језику и ТСЛ

1. П. Пипер (1977-1978, 2001) сматра да би просторни однос могао бити дефинисан као одређивање места једног објекта у простору путем утврђивања његовог односа према другом објекту. Да бисмо такав однос описали што прецизније, неопходно је разликовати *објекат локализације*, *локализатор* и *оријентир* (Пипер 1977-1978). У реченици *Телефон је на столу* именица *телефон* је

објекат локализације, именица *сто* је локализатор, а предлог *на* нам указује да је у питању површина стола, те је оријентир у нашем примеру површина локализатора. Објекат који се просторно одређује је објекат локализације, објекат којим се просторно одређује објекат локализације је локализатор, а однос у простору између објекта локализације и локализатора је оријентир. Објекат локализације се одређује у односу на простор и без оријентира, преко локализатора, али је тај однос изражен у односу на простор уопште, па се тако објекат локализације одређује преко оријентира на простор локализатора. Оријентир може бити и неки други део локализатора, на пример, простор изван локализатора.

У том аспекту просторног одређивања објекта локализације највећу улогу у његовом одређивању у односу на простор има *оријентир*, те се такав однос може назвати *оријентационим односом*²³.

Поред односа објекат локализације – локализатор – оријентир, релевантан нам је и податак о томе да ли објекат локализације мења свој однос према локализатору, тј. да ли објекат локализације мења место у простору. У случају да га мења, неопходно је утврдити какав је смер његовог кретања у односу на локализатор. Имајући у виду однос објекта локализације према оријентиру разликујемо приближавање оријентиру (адлативност), удаљавање од оријентира (аблативност), пресецање оријентира (перлативност) и одсуство промене односа између објекта локализације и локализатора (локативност).

У том аспекту просторног одређивања објекта локализације највећу улогу у његовом одређивању у односу на простор има податак о кретању/мировању, односно смеру кретања у односу на локализатор, те се такав однос може назвати *кинетичким односом* (Пипер 1977-1978, 2001)²⁴.

Поводом прилога са просторним значењем, а уско повезано и са кинетичким и оријентационим односом, треба истаћи да је у оквиру пројекта *Историја српског језика* настало више значајних радова. Издвојићемо један рад Павловића (Павловић 2004), у коме аутор разматра функционисање система просторних прилога у

²³ Термин *оријентациони аспект* смо преузели од П. Пипера и користимо га у нашем раду, као и термине *објекат локализације*, *локализатор* и *оријентир*.

²⁴ Термин *кинетички аспект* користимо у нашем раду, а преузели смо га од П. Пипера, као и термине *адлативност*, *аблативност*, *перлативност* и *локативност*.

старосрпским повељама и писмима. Функционисање старосрпских просторних прилога сагледано је у систему динамичке тетраде локативност – аблативност – перлативност – адлативност, са позивањем на радове П. Пипера (1983, 1988, 2001) када је терминологија у питању.

2. Размотримо, поред ова два, за наш рад кључна аспекта, како П. Пипер описује прилоге и да ли је когнитивна лингвистика утицала на развој ауторових теорија или су теорије истог утицале на развој когнитивне лингвистике.

Дакле, ево шта наводи П. Пипер у својој докторској дисертацији (1982): „Поред подвлачења значаја функције за природу прилога Белић на више места инсистира на глаголу као једином правом детерминатуму прилога. Друкчију употребу прилога, на пример, уз именицу, сматра нетипичном за дату врсту речи, што и на примерима образлаже. Слична мишљења се и данас заступају. Буланин²⁵ износи податак да се у руском језику у 78% случајева прилог употребљава уз глагол и сматра да је прилог превасходно глаголска одредба, односно да га не би требало дефинисати као „обележје обележја“ него као носиоца неког обележја глагола који по томе одређује“ (Пипер 1982: 62).

Пипер (2006) истиче да се за почетак постојања когнитивне лингвистике понекад узима година 1989. када је одржан симпозијум у Дуизбургу. На симпозијуму је донета одлука о оснивању Међународне асоцијације когнитивне лингвистике и покретању часописа *Истраживања из когнитивне лингвистике*. Ипак, аутор сматра да научни правци не настају одједном, већ им претходи период „сазревања“. Пипер истиче да се познатим почетком когнитивне лингвистике сматра објављивање књиге Р. Ланакера (Langacker) *Foundations of Cognitive Grammar* из 1983. године, у којој аутор теорију когнитивне граматике види као теорију граматике простора²⁶, односно објављивање књиге Џ. Лејкофа (Lakoff) *Women, Fire, and Dangerous Things* из 1987. године, у којој се, како Пипер сматра, сада већ етаблирано, употребљава термин *когнитивна лингвистика*.

²⁵ Л. Л. Буланин (1976).

²⁶ Како Пипер наводи, Ланакер је назива *the theory of cognitive grammar or space grammar*, што је био термин који је чешће користио у ранијим радовима. Дакле, данас можемо констатовати исто, узимајући у обзир и монографије Ланакера из 2009. и 2013. године, о којима смо детаљније писали у одељку о когнитивној граматичи.

Како Пипер (2006) наводи, за когнитивистичке приступе језику је карактеристична претпоставка да је човекова способност да научи и користи језик важан део његових сазнајних способности, те да је из тог разлога потребно проучавати језик и његову употребу у вези са другим когнитивним активностима појединца. Пипер начелно издваја два главна правца у оквиру когнитивне лингвистике. Један се заснива на мишљењу да се извори језичких значења, начина мишљења и доживљавања виде у телесном искуству човека; други је више усмерен на проучавање говорника као члана језичке заједнице, и заснива се на претпоставци да језик у мањој или већој мери учествује у стварању слике света.

У даљем раду Пипер (2006) даје преглед важнијих когнитивнолингвистичких и њима теоријски и проблемски слично усмерених истраживања српског језика, а конкретно, даје преглед радова Милке Ивић, Милорада Радовановића, Весне Половине, Ранка Бугарског, Душке Кликовац и др. Ми ћемо размотрити само неке. За наш рад је од изузетног значаја књига П. Пипера *Језик и простор*²⁷, у оквиру које аутор излаже, између осталог, теорију семантичких локализација као посебну лингвистичку теорију. Ми смо се до сада већ уверили и у неколико наврата у раду констатовали да је теорија семантичких локализација веома блиска когнитивној граматичкој Ланакера, али и теорији Талмија (која је такође описана у раду), нарочито када је просторно значење у питању. Поред тога, теорија семантичких локализација је послужила као основа за наш рад. Дакле, Пипер (2006: 22) сматра да се у оквиру теорије семантичких локализација исказивање појединих граматичких и лексичких значења описује и објашњава у светлу изоморфности и изофункционалности семантичких категорија, чији су облици испољавања многобројни случајеви изражавања непросторних значења средствима са примарно просторним значењима. Аутор наводи следеће примере: *на празник, на паузу* као *на степеник, на полицу*. Две кључне главе у оквиру наведене књиге су, свакако, *Просторне метафоре у језику и говору* и *Просторне метафоре у лингвистици*²⁸. Дакле, Пипер (1997, 2001) наводи да концептуални

²⁷ Књига *Језик и простор* је први пут објављена 1997. године, а 2001. године је изашло и друго, проширено издање.

²⁸ Када је метафора у питању, значајан је и рад Душке Кликовац *Метафоре у мишљењу и језику* (2004).

апарат теорије семантичких локализација, између осталог, обухвата: 1) појмове у вези са оријентационом страном у локализацији, као што су: интралокализација/екстралокализација, центар/периферија, проксималност/дисталност и др. 2) појмове који су одређени динамичком страном локализације, а то су: локативност, као неизраженост динамичности, према транслативности, која може бити изражена кроз адлативност и аблативност, или без ограничења такве врсте, као што је случај са перлативношћу; 3) елементарни ситуативни оквир семантичке категорије (локализатор, објекат локализације и оријентир).

„Принципи ТСЛ²⁹ изложени у Пипер 1997³⁰ подударају се с неким од темељних принципа когнитивне лингвистике, па је, с обзиром на то, разумљиво што се ТСЛ види као теорија која је комплементарна основама когнитивне лингвистике (в. Д. Војводић у: Јужнословенски филолог 1998, LIV, 212), односно као једна од теорија когнитивне лингвистике³¹ (в. Horecky у: Jazykovedny časopis, 2000, 1, 48). На сродност ТСЛ с неким од основних појмова когнитивне лингвистике експлицитно је упућено у другом издању те књиге (2001) указивањем на рефлекс когнитивне оријентације као психички корелат принципа наткатегоријалне локализације у ТСЛ. Међутим, посматрана у својој развојној линији, ТСЛ је почела да се уобличава независно од когнитивне лингвистике, ако не и пре ње. Проблемска блискост ТСЛ у њеним почецима (који још нису могли имати статус теорије) са правцем који је касније назван когнитивна лингвистика може се видети у раду о психолингвистичким основама опозиције „унутра/споља“ као могућем конститутивном фактору система семантичких категорија (Пипер 1984), али и раније. Додирне тачке ТСЛ с радовима од којих је део ушао у корпус основне литературе из когнитивне лингвистике показане су у 1988³², у раду у којем је на позадини прегледа основних верзија локалистичких интерпретација језичких факата скициран основни појмовни апарат теорије семантичких локализација, али у закључку, у вези са проучавањем просторних метафора у језику, изнето и следеће уверење: „This would open up the perspective for localism to develop

²⁹ Теорија семантичких локализација (све фусноте у оквиру ове цитате су наше).

³⁰ Мисли се на *Језик и простор* (1997).

³¹ Са чиме се и ми слажемо, а што се може и закључити из нашег рада.

³² Односи се на *Language in space and space in language* (Piper 1988).

from a linguistic theory into a broader epistemological one“ (Piper 1988b: 258). Тако је, почевши да се оформљава паралелно са когнитивном лингвистиком и независно од ње, ТСЛ временом постала једна од теорија блиска когнитивној лингвистици, ако не и једна од теорија која припада кругу шире схваћене когнитивне лингвистике“. (Пипер 2006, 23-25).

3. Посебно нам је интересно да сагледамо које термине користи П. Пипер у енглеском језику, а у томе ће нам највише помоћи рад *Language in space and space in language* (Piper 1988). Дакле, аутор истиче да су три елемента кључна у одређивању просторног значења: „(1) the object of localization, (2) the localizer (the means of localization) and (3) the actualizer of the relationship between (1) and (2), for which the term orientation point seems suitable“ (Piper 1988: 248). Тако у реченици, како аутор наводи, *The letter is in the box*, реч *letter* представља the object of localization (објекат локализације), *box* представља the localizer (локализатор), а предлог *in* представља orientation point (оријентир), који је, у овом примеру, унутрашњост (interior) кутије. Поред тога, оријентир може бити и неки други део локализатора: outer surface (*The letter is on the box*), space outside the localizer, defined by some part of it (front of the localizer: *The letter is in front of the box*). Пипер истиче да наведени примери указују на то да постоје два основна типа оријентира: inner and outer orientation point. Оба типа имају огроман број облика, који се најчешће означавају предлозима, префиксима, али и прилозима са просторним значењем. Затим аутор указује на нешто што је важно за наш рад. Наиме, Пипер (Piper 1988: 249) истиче да не морају сва три елемента бити експлицитно изражена у оквиру реченице: *Dawn is rising now in China; The letter is inside; Ona dolazi subota veče ('She comes Saturday night)*.³³ Можемо да уочимо да је за наш рад кључна друга реченица у низу, у оквиру које је изостављен локализатор. Најчешће ћемо приликом анализе незамењивих прилога са просторним значењем локализатор „проналазити“ у контексту: *Мяч остался внутри / Лопта је остала унутра*. Дакле, из реченице не можемо да претпоставимо где је то *лопта* остала. Да ли је у соби,

³³ Последњи пример се односи на дијалекатску реченицу у српскохрватском језику *Она долази субота вече* (Piper 1988: 249-250).

ранцу, кутији итд. Често нам је то важно приликом одређивања садржатеља, као у овом примеру.³⁴

Пипер (Piper 1988) поред термина *објекат локализације* (the object of localization), *локализатор* (the localizer) и *оријентир* (orientation point) издваја и *static/dynamic aspect*, а конкретно: *The man is on the bridge* (locativity), *The man is coming onto the bridge* (adlativity), *The man is going off the bridge* (ablativity), *The man is going across the bridge* (perlative).

4. Након детаљне анализе и поређења Когнитивне граматике, Когнитивне семантике и ТСЈ, долазимо до закључка да ћемо у нашем раду користити термине који су разрађени у оквиру теорије семантичких локализација. Теорија семантичких локализација се чини најпрецизнијом и најразрађенијом теоријом од свих размотрених у раду у погледу анализе која нам је неопходна.

Когнитивнолингвистичка истраживања у руском језику

1. Као што смо истакли у уводу, Арутјунова (Арутюнова 2012) сматра да на свету постоје два основна параметра: простор и време. Аутор истиче (Арутюнова 2012: 12) да су време и простор објективни, али човек тежи њиховој субјективизацији, проналазећи нове начине кретања у простору и „мировања“ и времену. Човек се креће у простору и покушава да га освоји, док га време покреће. Аутор сматра да је у руском језику осетна предност која се пружа простору у односу на време. Идеја локализације је приметна у семантици лексикона, творби речи и синтакси. Природа рускога језика се истиче својом просторном оријентацијом, рецимо, кроз обиље просторних предлога. Како се наш рад не бави предлозима већ прилозима, њих нећемо детаљно анализирати. Ипак, неопходно је приказати на који начин аутор разматра њихову просторну улогу и у том контексту их упоредити са прилозима. Систем просторних предлога у руском језику, како Арутјунова (Арутюнова 2012: 12) истиче, састоји се од 16 јединица. Дакле, то су:

³⁴ Детаљније о садржатељу у оквиру поглавља о незамењивим прилозима који означавају унутрашњост локализатора.

1. В. В стол / в столе: Я положил рукопись в стол. Она лежит в ящике.
2. ДО. До стола: Больной с трудом дошел до стола.
3. ЗА. За стол / за столом: Гости сели за стол; Вся семья сидела за столом.
4. ИЗ. Из окна видна вся улица.
5. К. К столу: Мальчик подошел к столу.
6. МЕЖДУ. Между окнами стоит кресло.
7. НА. На столе: Рукопись лежала на столе.
8. НАД. Над столом: Над столом висела люстра.
9. ОБ. Об стол: Раздраженный начальник ударил кулаком об стол.
10. ОТ. От стола: Не мешай. Отойди от моего стола.
11. ПЕРЕД. Перед столом: Проситель стоял перед столом начальника.
12. ПО. По столу: По столу ползали мухи.
13. ПОД. Под столом: Под столом лежала собака.
14. ПРИ. При столе: Велел барин при столе стоять.
15. СО. Со стола: Убери посуду со стола.
16. У. У окна: Не стой у окна.

Арутјунова (Арутюнова 2012: 13) сматра да наведени предлози могу да указују на положај у простору или кретање које је усмерено ка предмету или од њега. Аутор истиче да у руском језику, за разлику од германских и романских језика, лексичко значење није концентрисано у семантици глагола, већ у синтакси. Предметни односи се често изражавају два пута (уз помоћ глаголског префикса и предлога): *отойти от окна, зайти за угол, написать на бумаге, выбросить из окна, надеть на голову, войти в комнату, завернуть за угол*. Арутјунова наводи интересантну чињеницу да је у западноеврпским језицима систем просторних предлога слабије развијен и није одвојен од система прилога, што је веома важно за даља истраживања просторних прилога у руском и српском језику у поређењу са неким другим западноевропским језицима.

Дакле, ту су енглески *предлози along, around, among, on, in, behind, between, in front of, beyond, under*. Навели смо енглески језик због тога што у раду често

поредимо неке примере у руском и српском управо са тим светским језиком. Објашњење је једноставно. Радови који леже у основи когнитивне лингвистике, у оквиру које разматрамо неколико значајнијих аутора, попут Р. Ланакера, Л. Талмија и многих других, написани су на енглеском језику и тичу се просторних значења у том језику, као и у поређењу са другим језицима. Поред горе наведеног, како Аругјунова истиче, још једна разлика између руског и романских и германских језика јесте у томе што руски припада категорији *be-languages*, док романски и германски језици категорији *have-languages*. Код шпанског је, рецимо, ситуација специфична.

2. Всеволодова и Владимирски (Всеволодова, Владимирский 1982) разматрају просторне односе на следећи начин. Дакле, просторни однос се генерално, како они истичу, може описати као положај неког предмета или догађаја у простору у односу на неки просторни оријентир, тачније локум. Локум је по ауторима простор или предмет у односу на који се одређује положај предмета (догађаја) и карактер њиховог узајамног односа. Тај однос може бити статичан или динамичан. У периоду када је написан овај рад (пре више од тридесет година) аутори су сматрали да област није довољно истражена, али да постоје одређена истраживања која се баве описом просторних односа како искључиво у руском језику (Блажев 1975; Бондаренко 1954; Владимирский 1979, 1963, 1967, 1972; Глухих 1965, 1967), у поређењу са неким другим језиком (Артыкова 1961; Пете 1973), тако и у другим језицима не укључујући руски (Кибрик 1970; Шерер 1979). Треба истаћи да је данас тај број знатно већи. Што се Всеволодове и Владимирског тиче, они су путем табеле представили начин одређивања просторних односа који су они користили у свом раду (Всеволодова, Владимирский 1982: 12). Они то чине на следећи начин:

Пространство

1. Сопространственность

- 1.1. Незаполненность – 1.1.1. Статичный (быть в лесу); 1.1.2. Динамичный – 1.1.2.1. Трасса (идти лесом); 1.1.2.2. Пункт движения – 1.1.2.2.1. Старт (из леса); 1.1.2.2.2. Финиш (в лес).
- 1.2. Заполненность – 1.2.1. Статичный (во всем лесу нет волков); 1.2.2. Динамичный – 1.2.2.1. Трасса (через лес); 1.2.2.2. Пункт движения – 1.2.2.2.1. Старт (со всего леса); 1.2.2.2.2. Финиш (кричать на весь лес).
- 2. Несопространственность
 - 2.1. Незаполненность – 2.1.1. Статичный (около леса); 2.1.2. Динамичный – 2.1.2.1. Трасса (мимо леса); 2.1.2.2. Пункт движения – 2.1.2.2.1. Старт (от леса); 2.1.2.2.2. Финиш (к лесу).
 - 2.2. Заполненность – 2.2.1. Статичный (до/от леса поле); 2.2.2. Динамичный – 2.2.2.1. Трасса; 2.2.2.2. Пункт движения – 2.2.2.2.1. Старт (от самого леса идти); 2.2.2.2.2. Финиш (до самого леса идти).

Дакле, као што можемо да приметимо, први ниво разлагања просторних односа тиче се односа предмета који просторно одређујемо и локума, а конкретно, узима се у обзир да ли се први у неком тренутку налазио у простору другог, тј. његовим границама. У случају да јесте, онда аутори сматрају да је у питању *сопространственность*: *в лесу, в лес, из леса, лесом, через лес, по лесу*. Ако је познато да се предмет не налази, није се налазио, нити ће се налазити у границама локума, или ако то није познато (када је у питању динамика), или чак није релевантно за сврхе комуникације (као у примеру *идти со стороны леса*), у питању је *несопространственность*: *около леса, у леса, в двух километрах от леса, к лесу, мимо леса*.³⁵ Аутори истичу да постоји мало примера који се могу сврстати у изузетке када је подела на *сопространственность* и *несопространственность* у питању, а то је, на пример, предлог *вдоль*: *идти вдоль берега, плыть вдоль берега*. Посебно је интересантна за наш рад констатација (Владимирский, Всеволодова 1982: 10) да у већини случајева облик који означава *сопространственность* не може никада бити интерпретиран као *несопространственность*, и обрнуто, тј.

³⁵ Тако у нашем раду на идентичан или веома сличан начин раздвајамо обележја *оријентир је ван граница локализатора-садржатеља* и *оријентир је ван граница локализатора*.

облик *в лесу* не може означавати *около леса*, а облик *около леса* не може бити употребљен у значењу *в лесу*. Дакле, такав тип опозиције је карактеристичан за облике који указују на локативност (местонахождение, где?), и путању (трасса движения), док код облика који указују на коначно (куда?) и полазно (откуда?) одредиште, значење несопространственности може бити интерпретирано као соппространственность, али не и обрнуто: *ехать от Москвы до Киева* = *из Москвы в Киев*.

На другом нивоу, како аутори истичу (Всеволодова, Владимирский 1982), одређује се ниво попуњености простора од стране предмета (догађаја), а то су непопуњеност (незаполненность) или попуњеност (заполненность): *около города – поля, поля от/до самого города; прошел по лесу – прошел через лес*.

На трећем нивоу је опозиција динамика/статика. Аутори истичу да статичност означава положај предмета у простору у односу на локум у ком није дошло до промене: локативност (местонахождение), док динамика означава промену положаја предмета у простору у односу на локум, а конкретно, мисли се на удаљавање (удаление), приближавање (приближение) и пролажење (прохождение): *стоять на улице – выйти на улицу / пройти улицей / вернуться с улицы*. Треба, међутим, имати у виду да аутори наглашавају да локативност не означава искључиво мировање предмета, већ укључује и неке случајеве кретања предмета: *сидеть во дворе – бегать на дворе / по двору*.

Динамика се реализује кроз опозицију: путања (трасса движения) са једне стране, а коначно (циљ) / полазно (старт) одредиште са друге³⁶: *идти лесом – в лес – из леса; идти мимо леса – к лесу – от леса*.³⁷

3. Још једну интересантну анализу семантике речи са просторним значењем предлаже Џ. Милер, а описује је Селиверстова (2004: 732). Џ. Милер издваја за све језичке елементе са просторним значењем две семантичке категорије, које назива

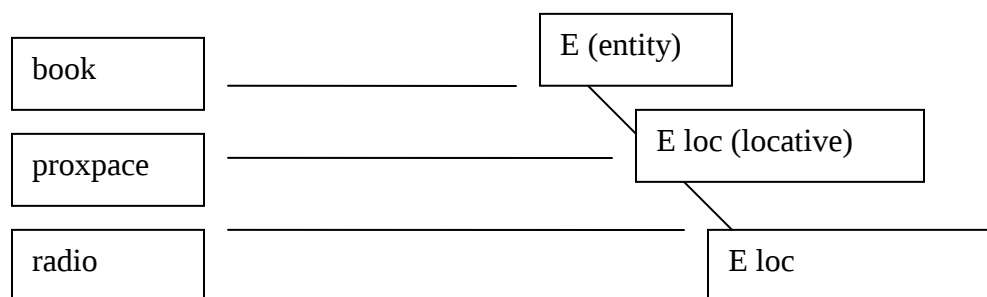
³⁶ У руском језику се користе термини *конечный пункт* (финиш) и *исходный пункт* (старт).

³⁷ Ако упоредимо разматрану теорију са теоријом семантичких локализација, можемо закључити да су веома сличне, а, чини се, и знатно прецизније и детаљније разрађене од Когнитивне граматике и Когнитивне семантике.

ентитет (*entity*)³⁸ и релатор (*relator*)³⁹. По мишљењу аутора, прилози, предлози и префикси могу да изражавају (што већина и чини) не само просторне односе између објеката, већ и нешто што је материјално присутно у реалном свету, неки ентитет. Основни ентитети су:

- 1) the surface of objects (површине објеката / поверхности объектов);
- 2) the space adjacent to the surfaces (простор уз површине / пространство, прилегающее к поверхностям);
- 3) the interior of objects (унутрашњи простор објеката / внутреннее пространство объектов);
- 4) the exterior of objects (спољна граница објеката / внешние очертания объектов);
- 5) areas of space (просторни сегменти / пространственные сегменты).

Поред тога, аутор разлаже основне ентитете на подгрупе. Тако се, на пример, површине објеката деле на горње (*верхние/superior*) и доње (*нижние/inferior*), док се простор уз површине дели на натпростор (*надпространство/supspace*), који се налази уз горњу границу објекта, околни простор (*около-пространство/cirumspace*), који се налази уз све границе објекта, простор у близини (*близьпространство/proxspace*) итд. Тако Џ. Милер реченицу *The book is near the radio* описује на следећи начин (Селиверстова 2004: 732):

³⁸ У руском језику Селиверстова (2004: 732) користи термин *сущность*.

³⁹ У руском језику Селиверстова (2004: 732) користи термин *релятор*.

Селиверстова (2004: 733) сматра да је модел уз помоћ којег Џ. Милер описује семантику просторних предлога у одређеној мери ограничен јер не прави разлику између семантички блиских предлога и не издваја индивидуално значење једног од њих. Тако, рецимо, Џ. Милер сматра да је значење *above* идентично са другим значењем *over*: 1) *the cloth over the table*, 2) *the lamp over the table*. У примеру (1) *over* означава један ентитет – горњу површину објекта, а у примеру (2) означава натпростор.

4. Још један значајан рад⁴⁰ који се тиче одређивања места и правца, *Употребление конструкций направления и места в современном русском языке* аутора Б. Блажева (1988), бави се разликама у значењу и употреби места и правца у реченицама попут *Она поставила ведро (на лестничную площадку / на лестничной площадке)*. Тако аутор, рецимо, истиче разлику у употреби места и правца у реченицама *Самолет приземлился на лужайку* и *Самолет приземлился на лужайке*, образлажући да се прва реченица може описати као *опускаться к земле*, а друга као *останавливаться, прикасаясь к земле, к посадочной полосе*. У другом делу рада аутор разматра речи по азбучном реду и анализира њихову употребу са конструкцијама за место и правац, попут примера које смо навели.⁴¹

5. В. Гак (1996: 8) сматра да сваки процес, сагледан са тачке гледишта просторних односа, има три фазе: почетак, наставак и крај. Као пример, аутор наводи реченице: *Пётр вошёл в сад; Пётр находится в саду; Пётр вышел из сада*. Почетак и крај општих просторних односа (Гак издваја опште и посебне просторне односе, о којима ће бити речи касније) имају карактер динамичког процеса, док наставак тих односа представља статички процес. Тако је опозиција динамика/статика кључна у одређивању просторних односа. Гак наводи како употреба глагола који означавају неко кретање у оквиру одређеног простора

⁴⁰ Иако није у питању руски аутор, уврстили смо га у овај део рада због тога што је читава монографија написана на руском језику, те је било логичније рад представити у оквиру наведеног поглавља.

⁴¹ Чини се да је аутор желео да укаже на разлику у истакнутости коначне/финалне фазе одређеног значења. Ту појаву смо детаљније описали у оквиру поглавља Оријентациони аспект.

указује на *местонахождение*⁴²: *Пётр гуляет по саду*. Тако Гак глаголе разврстава у две групе: *лативные и эссивные*.

Гак (1996: 8) сматра да динамика може бити изражена на два начина: приближавањем (почетак процеса локализације) и удаљавањем (завршетак процеса локализације). Аутор (Гак 1996: 8) сматра да се просторни односи могу најједноставније означити формулом $A + r + L$, где A представља објекат локализације, L је локализатор, тј. објекат на основу ког се локализује објекат локализације, а r је просторни однос који повезује A и L . С тачке гледишта објекта локализације, у процесу локализације разликујемо независно и зависно кретање, као и локативност. У првом случају објекат локализације се премешта или заузима одређени положај самостално (глаголи *идти*, *садиться*), док је у другом случају на објекат локализације и његово кретање/положај утиче други објекат и на тај начин локализација има зависан карактер (*вести кого-либо*, *усаживать кого-либо*). Независан процес се исказује уз помоћ непрелазних глагола (*Он идёт через улицу*), или прелазних, али само у случају када је директни објекат – локализатор (*Он переходит улицу*). Зависан процес, са друге стране, исказује се уз помоћ прелазних глагола, где нам је директни објекат – објекат локализације (*Он перевёл её через улицу*). У нашем раду нећемо детаљније разматрати разлику између зависног и независног процеса из разлога што сам прилог ту разлику не истиче.

Гак дели посебне просторне односе на три групе, у зависности да ли указују на положај једне супстанције у односу на неку другу у облику тачке (тродимензионални простор), линије (раван) или круга (полукруг, сфера).

Дакле, када је локализација представљена у облику тачке (или тродимензионалног простора), позиције можемо да поделимо на четири пара:

- а) „внутри“ – „вне“; „внутри“ касније можемо конкретизовати: „в середине“, „в одной из частей“ итд. Значења „внутри“ и „вне“ се неутрализују у позицијама „на грани“, „по краям“;
- б) „спереди“ – „сзади“;
- в) „сверху“ – „снизу“;

⁴² Термин *местонахождение* је веома близак или идентичан термину локативност у оквиру ТСЛ.

г) „возле“ – „в отдалении“; удаљеност и конкретан правац се изражавају уз помоћ „рядом“, „около“, „сбоку“, „на расстоянии“, „справа“, „слева“, „к северу“ итд.

Локализација, као што смо истакли, може бити представљена у облику линије. О овом случају аутор такође издваја четири могуће позиције:

- а) „сквозь“, „через“: линија на којој се налази предмет А је унутар локализатора L;
- б) „по поверхности“: А се налази на хоризонталној равни L;
- в) „вдоль“: А се налази на линији која пролази по вертикалној равни L или у њеној близини;
- г) „мимо“: А се налази на линији која се налази ван L.

Када је локализација представљена у облику круга или његовог дела, могуће су две опције у зависности од односа између А и L:

- а) „вокруг“: А се налази на кругу, центар које је L; са том позицијом је повезана позиција „посреди“;
- б) „через“: А је позициониран на кругу који се налази на вертикалној равни у односу на L; „через“ се дели на две позиције: „по ту сторону“, „по эту сторону“.

Гак (1996: 10) наводи да се локализатор L може сагледати као једна супстанција или неколико распарчаних. У другом случају се издвајају позиције „между“ и „среди“. Наравно, основне позиције које су наведене могу се модификовати. Рецимо, у руском језику аутор издваја следеће модификације:

Позиција „спереди“:	а) у предњем делу А – впереди
б) са контактом – впереди, перед
в) без контакта – впереди, перед
Позиција „сверху“:	а) у гоњем делу А – вверху, наверху
б) са контактом – на

в) без контакта – над

Ипак, Гак (1996: 11) истиче да постоји још једна модификација која је значајнија. Она се јавља у оквиру посебних просторних позиција приликом њиховог комбиновања са основним просторним односима *где*, *куда* и *откуда*.

Пример (Гак 1996: 11):

Где?	куда?	откуда?
В доме	в дом	из дома
Вне дома	вон из дома	извне
Перед домом	перед домом	спереди
За домом	за дом	из-за дома
На доме	на дом	с дома
Под домом	под дом	из-под дома
У дома	к дому	от дома

Модификације позиција у сваком низу се не разликују увек по истом принципу. У неким случајевима се не разликују позиције *где* и *куда*, а код многих посебних просторних позиција примећујемо одсуство модификације *откуда*, док се *где* и *куда* формално не разликују: *через дом*, *вдоль дома*, *по дому*, *вокруг дома*, *между домами* и др. Разлика између статике и динамике се, у случају да је неопходно, изражава само глаголима, али се често неутрализује: *Туристы сидят вокруг костра* (местонахождение) и *Туристы уселись вокруг костра* (начало состояния как результат действия с оттенком перемещения).

Дакле, можемо закључити да је за наш рад значајна и анализа одређених глагола који могу променити значење прилога у оквиру једног исказа. Ево једног примера са прилозима са просторним значењем који нам може бити релевантан: *Иван седи унутра* / *Иван је ушао унутра*. Обе реченице су типичне по томе што прилог *унутра* сам по себи не врши никакав утицај на „одабир“ динамике или статике, што је најважније за опис прилога. Он у обе реченице указује на исто значење – на врсту односа између објеката локализације и локализатора. Међутим,

прилог *внутрь* се, рецимо, не може употребити у неком другом значењу осим у адлативном.⁴³

Просторни однос између објекта локализације и локализатора може бити изражен било којим средством које повезује две супстанције. Гак истиче (1996: 12) да у руском језику то могу бити предлози, флексије, глаголи, глаголски префикси, а у случају када локализатор има посебан карактер, просторни однос може бити изражен и прилогом, што је за наш рад од изузетног значаја. Дакле, употреба прилога ради обележавања просторног значења најтесније је повезана са обележавањем локализатора L. Прилози по Гаку никада немају улогу самосталног указивања на место, већ имају двојаку функцију. Они могу да прецизирају локализацију, која је изражена именицом (у руском језику са предлогом). Примери (Гак 1996: 17): *Этот город находится далеко от Москвы; Она сидела справа от мужа; Он сидит рядом со мной.*

У суштини, прилози образују предлошке изразе (*живе далеко од центра*), које у нашем раду нећемо детаљно разматрати. Често се прилози у оквиру предлошких израза могу изоставити: *Книга лежит (справа) на столе; Лампа висела (низко) над столом.*

Од четири групе прилога које издваја Гак (*абстрактные и неопределённые, дейктические, относительные, оценочные*) нама су најзначајније две, због тога што се наш рад бави незаменичким прилозима са просторним значењем, те заменичке нећемо обрађивати. Ипак, постоје студије које детаљно описују заменичке прилоге са просторним значењем (Пипер 1978, 1982, 1983). Те две групе су: а) *относительные наречия*, тј. прилози који одређују место у односу на већ познати објекат или место – *спереди, справа, внизу*; б) *оценочные наречия*, тј. прилози који одређују раздаљину у односу на било који објекат – *близко, далеко*.

Ипак, треба имати у виду да се ове четири групе прилога често преплићу. Тако *справа* и *близко* могу да одређују положај или раздаљину у односу на говорника. Гак (1996: 17) истиче да се у одређеним случајевима појављује могућност употребе два синонимска елемента: прилога и предлога са заменицом: *справа и справа от него, сверху и сверху от него*. У раду ћемо детаљније

⁴³ Значења ћемо детаљније разматрати у поглављу о незаменички прилозима.

размотрити разлику у употреби прилога или предлога. Дакле, предлог указује на локализатор, који може бити и у облику заменице, али и именице, док код прилога то није случај:

Справа от Шурика сидел Вадим Полиновский, слева – Лиля Ласкина (Улицкая 2006: 36).	Десно од Шурика седео је Вадим Полиновски, лево – Љиља Ласкина (Улицка 2006: 25).
--	---

Размотићемо први део реченице: *Вадим* (објекат локализације) се налази десно (справа) од *Шурика* (локализатора). Десно (справа) је оријентир, који указује на однос између објекта локализације и локализатора. У другом делу реченице објекат локализације је *Љиља (Лилия)*, која се налази лево (оријентир) од некога или нечега. Тек из контекста сазнајемо да је у питању *Шурик* (локализатор). Навешћемо још један пример:

Стовба шла <i>впереди</i> , не оглядываясь, с большой спортивной сумкой (Улицкая 2006: 375).	Он стоял <i>впереди</i> всех вошедших с ним товарищей (Достоевский 2010: 21).
--	--

Дакле, у првој реченици објекат локализације је *Стовба*, а оријентир *впереди* указује да је у питању предња страна локализатора. Из контекста сазнајемо да је локализатор говорник. У другој реченици објекат локализације је *он*, а *товарищи* локализатор, док оријентир *впереди* поново указује да је у питању предња страна локализатора. Наравно, у наведеним примерима не смео заборавити и на улогу глагола, који указује на динамику/статику.

Гак (1996: 18) наводи да се прилози, као и предлози, деле на три семантичке категорије, које одговарају на питања *где*, *куда* и *откуда*. Ова подела нема прецизне границе, тако *далеко* може да се употреби и у реченици *Он живет далеко*, као и *Он уехал далеко*.

Где?	куда?	Откуда?
Наверху	наверх	сверху
Внизу	вниз	снизу
Впереди,спереди	вперед	спереди
Сзади, позади	назад	сзади
Справа	направо	справа
Внутри	внутри	изнутри
Снаружи	наружу	снаружи
Близко	-	-
Вдали, далеко	вдаль	издалека

Гак истиче да су наведени прилози далеко од формирања складног система – неке позиције су остале непопуњене (користе се синтагме), а у неким случајевима прилог реализује два значења. Исти прилог може одговарати различитим предложно-падежним облицима, на пример: *Он живет в другом городе; Он уехал в другой город*; али *Он живет далеко; Он уехал далеко*. Поред тога, употреба прилога уз глаголе кретања се не подудара увек са њиховом употребом са глаголима мировања: *Он идет направо (Он идет справа не означава правац, већ узајамни положај објеката)*, али *Его посадили справа (исто као и Он сидит справа)*. Ево неких примера које смо ми забележили:

В конце-концов они остановились на развилке: налево был забранный решеткой тупик, в конце которого виднелись остатки гермоворот, справа, насколько хватало света фонарей, уходил в перспективу прямой туннель (Глуховский 2007: 278).	Напоследку се зауставише на раскршћу: с леве стране се налазио решетком преграђени слепи колосек, на чијем су се крају видели остаци херметичких врата, а с десне, колико је светло на лампи могло да обасјам у даљини се губио праволинијски тунел (Глуховски 2012: 384).
---	--

Налево и направо постели, загороженные ширмами (Чехов 1965: 59).	Лево и десно – кревети заклоњени параванима (Чехов 1964: 55).
--	---

Дакле, иако се прилог *налево* у руском језику најчешће користи уз питање *куда*, евидентно је да у првој реченици глагол *был* указује на статистику, стога *налево* у нашој реченици дословно одговара на питање *где* и указује на локативност. У другој реченици је глагол изостављен, а *налево* и *направо* ипак указују на локативност, исто као и *лево* и *десно* у српском језику. Приметили смо да у српском језику није употребљен прилог у првој, већ само у другој реченици. У даљем раду ћемо се детаљније позабавити тим питањем.

Као што смо могли да приметимо, прилози се често преплићу са предлозима када је просторни однос у питању. Иако се овај рад бави искључиво незаменичким прилозима, неизбежно је повремено поређење прилога и предлога. Гак (1996: 12) истиче да су предлози најважније средство изражавања просторних односа у руском језику.

Дакле, из горе наведеног можемо да изведемо закључак. Како Гак (1996: 20) наводи, три обавезне компоненте су укључене у обележавање просторних односа: А – објекат локализације (локализуемый объект), г – оријентир, то јест просторни однос (пространственное отношение), L – локализатор (локализатор). Осим тога, издвајамо и четврту компоненту: V – карактеристика кретања или мировања. Под карактеристиком кретања подразумевамо начин кретања (*идти, ехать, лететь...*), а карактеристиком мировања одређујемо положај предмета (*стоять, лежать, висеть...*). Поред тога, можемо сматрати за мировање и радњу коју врши субјекат налазећи се у одређеном месту (*Он сегодня обедает в ресторане; Он читает у себя в комнате*). Дакле, узимајући у обзир све четири компоненте, добијамо следећу формулу:

$$A + V + r + L.$$

Гак (1996: 20) истиче да се овај модел изражавања просторних односа дели на четири групе:

- а) средња динамичка: Петр едет в Москву;
- б) средња статичка: Петр живет в Москве;
- в) активна динамичка: Петра направили в Москву;
- г) активна статичка: Петра все еще задерживают в Москве.

Семантика модела зависи од интеракције свих елемената: *Человек идет через поле; Поезд едет в Москву* (динамика) и *Эта дорога идет в Москву* (статика). Дакле, Гак (1996: 20) истиче да један глагол може да указује на кретање, ако се односи на биће или предмет који је способан да се креће, али и мировање, ако се односи на предмет који не може да се креће.

Аутор сматра да се модификације основне структуре јављају услед интеракције три фактора:

1) Синтагматска асиметрија: неизраженост неког елемента семантичке компоненте читаве структуре. Треба имати у виду да V није обавезно присутан, те се углавном то односи на г или L.

2) Спајање у једну реч одређених компоненти основне структуре: г и V, г и L, A и V итд.

3) Компликовање модела извођењем на површинску структуру ознака елемената ситуације који се односе на пресупозицију исказа.

Размотрићемо изостављање или спајање елемената ситуације локализације. Могући су следећи модели, који се реализују на нивоу реченице (Гак 1996: 21):

	A, предмет	V Способ действия	V Предикативны е категории	R, пространствен ное отношение	L, локализатор
1	Он	шел		позади	колонны

2	Он	шел (он вошел в комнату)	во- в ⁺ у	комнат-
3	Он	шел	полем	
4	Он	шел	полем	-
5	Он	-шел (он пришел)	при-	-
6	Он	-	прибыл	
7	Он	-бежал	пере-	дорогу
8	Он	-	пересек	
9	Космон авт	- -ился (космонавт прилунился)	при-	-лун-
1 0	Жир	- -ить (обезжарить вещество = удалить жир из вещества)	обез-	вещество
1 1	Пять глав	- содержит (= в этой книге пять глав)	эта книга	

Гак (1996: 21) истиче да примарни облик изражавања просторних односа укључује локализатор, који врши синтаксичку функцију прилошке одредбе за место (модификације 1-4). Секундарни облици изражавања се јављају у случају када локализатор врши синтаксичку функцију која иначе није карактеристична за њега. Дакле, секундарни облици изражавања се формирају у случају када локализатор уместо прилошке одредбе за место врши функцију директног објекта, субјекта, предиката или атрибута.

Како секундарни облици изражавања просторних односа нису релевантни за наш рад, нећемо их детаљно описивати.

6. Опис просторних односа у већ детаљно размотреној теорији Гака је веома близак теорији семантичких локализација. Гак, у односу на друге руске ауторе, даје детаљан опис прилога са просторним значењем у том словенском језику. Значајна и формула за прототипично изражавање просторних односа, коју ћемо уз

модификације примењивати у нашем раду. Поред тога, Гак је доста прецизно издвојио прилоге са једне, а предлошке изразе са друге стране, али и истакао основне разлике између њих. Ми ћемо се у нашем раду бавити првенствено „чистим“ прилозима, али често ће бити неизоставно указати на њихову употребу у оквиру предлошких или блиских њима израза. У раду ћемо покушати да потврдимо или одбацимо мишљење Гака да су прилози далеко од формирања складног система тако што ћемо указивати на сва могућа значења прилога према кинетичком аспект у оквиру подсистема, али и табеларно на крају сваког поглавља.

ГЛАВА II

НЕЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОЗИ СА ПРОСТОРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ

Прилози у руском језику

1. Како Виноградов (1972) наводи, „наречия это грамматическая категория, под которую подводятся несклоняемые, неспрягаемые и несогласуемые слова, примыкающие к глаголу, к категории состояния, к именам существительным, прилагательным и производным от них (например, к тем же наречиям) и выступающие в синтаксической функции качественного определения или обстоятельственного отношения. Наречия морфологически соотносительны с именами существительными, прилагательными, глаголами, с местоимениями и с именами числительными“ (Виноградов 1972: 272).

Дефиниција прилога по Белошапковој и по Шведовој је следећа:

„Наречия – это такие неизменяемые полнозначные слова, которые способны называть признак действия или признак признака“ (Белошапкина 1989: 514).

„Наречие – это часть речи, обозначающая непроцессуальный признак действия, другого непроцессуального признака (качества, свойства) или предмета“ (Шведова, Лопатин 1990: 258).

Како Пипер (Пипер, Стојнић: 2002) истиче, прилози (*наречия*) јесу непроменљива врста речи, са изузетком прилога који имају степене поређења, које

значе особину радње, стања, или својства – када прилози одређују придев (нпр. *слишком*) или други прилог или именицу. Ипак, прилози у највећем броју случајева одређују глаголе, односно реченичне предикате. Треба истаћи да прилог често може бити употребљен и као предикатив. Аутор наводи два примера: *Жить – хорошо, а хорошо жить еще лучше* (Пипер, Стојнић 2002: 213). У првој реченици *хорошо* је употребљен као предикатив, а у другој као прилог. Навешћемо још два примера из граматике Маројевића (Мароевич 2001): *Он грустно улыбался; Грустно расставаться с друзьями*. У првој реченици је у питању прилог, а у другој предикатив: *Тужно се осмехивао. Тужно је растајати се с пријатељима*. Из превода се може извући закључак да прилог у руском језику преводимо на српски као прилог, док се предикатив, како аутор истиче, преводи „с помощью наречия с соответствующей формой глагола-связки је“ (Мароевич 2001).

Прелазимо на класификацију прилога у руском језику по Пиперу (Пипер, Стојнић 2002). Прилози се деле на одредбене и околносне. Одредбени прилози (*определятельные наречия*) деле се на начинске (*наречия образа действия*) и количинске (*наречия меры и степени*). Начински прилози су: *хорошо, легко* итд. Количински прилози су: *много, мало, очень, еле-эле* итд. Околносни прилози (*обстоятельственные наречия*) деле се према ужем значењу на прилоге места (*где, тут, там, внизу...*), правца (*куда, туда, снизу, оттуда...*), времена (*когда, с каких пор, до каких пор...*), узрока (*почему, отчего, сдуру...*) и циља (*зачем, затем, нарочно...*).

Прилози у српском језику

1. Како М. Стевановић (1964) истиче, прилози се користе за одређивање места, времена и начина глаголске радње, али могу одређивати и друге моменте – узрок, приближно време трајања итд. Поред тога, прилози се употребљавају и уз придеве, друге прилоге и уз именице, где ближе одређују степен особине која се придевима и прилозима казује, или означавају неодређену, приближну количину онога што одређује значење именице уз које стоје. Дакле, прилоге Стевановић (1964) дели на следеће групе:

- А) за време: *јуче, данас, касно, увече, ујутру, сутра* и др.;
- Б) за место: *доле, горе, напред, позади, овамо, онамо, ту, онде* и др.;
- В) за начин: *лепо, ружно, сасвим, потпуно, јако, изврсно* и др.;
- Г) за количину: *много, мало, доста, још, неколико* и др.;
- Д) за узрок: *зато, стога*.

Кликовац (2010) истиче да су прилози речи које најчешће одређују глаголску радњу по њеном месту, времену, начину и мери. Дели их на четири групе: за место, за време, за начин и за количину. Према аутору, када прилози одређују глаголе, онда имају службу прилошких одредби (за време, место, начин, количину и узрок). Поред тога, могу да одређују и друге врсте речи, а конкретно: придеве (*врло леп, необично вешт*), друге прилоге (*веома добро, изузетно пажљиво*) и именице (*много људи, неколико ствари*).

Како се у *Нормативној граматици српског језика* (Пипер, Клајн 2013) наводи, прилози су непроменљива врста речи (са изузетком прилога са облицима за степене поређења) које значе особину радње, стања, или особину друге особине – када одређују прилог, други придев или именицу. Како аутори истичу (Пипер, Клајн 2013: 201), прилози се обично употребљавају као прилошке одредбе предиката, али могу бити употребљени и као неглаголски део предиката. Прилози се ређе употребљавају као неконгруентни атрибути. Аутори прилоге према значењу деле на одредбене и околносне. Околносни се деле на:

- 1) месне прилоге, који одговарају на питања *где?* (*Унутра има више места, Били смо доле*);
- 2) прилоге за правац и смер, који одговарају на питања *куда? камо?* или *одакле?* и сл.;
- 3) временске прилоге, који одговарају на питања *када? откад? докад?*;
- 4) узрочне, који одговарају на питања *зашто? из ког разлога?* и сл.;

- 5) циљне прилоге и прилошке изразе, који одговарају на питања *ради чега? с којим циљем?* и сл.

Посебно је интересно истаћи да аутори (Пипер, Клајн 2013: 202) наводе да је прилог *куда* исправно употребити или у значењу смера приближавања, као у *Куда си пошао?*, или у значењу путање кретања (*Куда си прошао?*). Аутори истичу да се не препоручује употреба прилога са значењем места (*где, овде, онде*) у значењу смера приближавања (*куда, овамо, онамо*). Дакле, треба *Дођи овамо, Пођи онамо*. Исто тако је пожељно избегавати реченице попут *Где идеш?*, а употребљавати *Куда идеш?*, иако се данас ни оне не могу сматрати сасвим неприхватљивим, нарочито у разговорном стилу.

Можемо да констатујемо да у оквиру *Нормативне граматике српског језика* (Пипер, Клајн 2013) бележимо више сличности са руским, када су у питању прилози *где, куда* и *откуда*.

2. Дакле, у нашем раду ћемо разматрати поједине незамењиве прилоге са просторним значењем у оквиру следећих опозиција⁴⁴:

- 1) оријентир је унутрашњост/ван граница локализатора-садржатеља,
- 2) оријентир је одређен левом/десном страном локализатора,
- 3) оријентир је одређен предњом/задњом страном локализатора,
- 4) оријентир је одређен горњом/доњом страном локализатора,
- 5) оријентир је ван граница локализатора.

⁴⁴ Тако, рецимо, на овом списку нема, између осталог, прилога *насквозь* и његових преводних еквивалената, због тога што их не разматрамо као део нашег рада у ужем смислу, тј. нису тема нашег истраживања. Они се ипак могу укључити у оквиру категорије садржавања у ширем смислу, у оквиру које их ми и наводимо у раду, имајући у виду њихово значење: *просверлил доску насквозь*. У овом примеру *насквозь* означава пресецање садржатеља у потпуности, тако да постоји и тачка улаза и тачка излаза. Ми ћемо такве прилоге наводити само у појединим случајевима, како нису тема нашег рада, већ би могли послужити за тему новог. Прилог *насквозь* Рахилина (2010а), рецимо, описује на следећи начин: „пройти X насквозь (=войти в X, пройти сквозь него и выйти с противоположной стороны)“. Можемо да приметимо да аутор у опису користи предлог *сквозь*, чију употребу, као и употребу предлога *через*, Рахилина (2010а) детаљније описује у свом раду.

Оријентациони аспект

1. Р. Ланакер у реченици *Лампа је изнад стола* издваја трајектор (*лампу*) и оријентир (*сто*). Трајектор је истакнути ентитет. У случају да реченица гласи *Сто је испод лампе*, трајектор би био *сто*, а оријентир *лампа*. Дакле, трајектор је ентитет који одређујемо, лоцирамо, описујемо и дефинишемо у односу на оријентир. Оријентир је онај ентитет у односу на који се дефинише и описује трајектор, тј. просторни однос између трајектора и оријентира се дефинише целокупним исказом.

Са друге стране, Л. Талми у реченици *Петар је иза цркве* издваја фигуру (*Петра*) и основу (*цркву*). Фигура по Л. Талмију представља онај део сцене који се налази у фокусу пажње. Описује се положај фигуре у простору, у односу на основу, чији су положај и геометријска својства већ познати. Фигура је у односу на основу покретнија, мања по димензијама и тек недавно је постала део сцене коју описујемо. Систем фигура/основа је један од основних принципа поимања стварности. Дакле, основа има улогу референтног објекта. Положај основе у простору је већ познат, она је већа, статичнија, геометријски комплекснија, независнија, лакше се може запазити, од мањег је значаја итд.

Како смо претходно детаљно размотрили већину најзаступљенијих теорија када је одређивање простора у питању, а за неке чак и описали како би се незаменички прилог са просторним значењем могао одредити у оквиру конкретне теорије, размотрићемо начин описа просторног значења који ћемо ми примењивати у раду. Раније смо већ навели да се опредељујемо за термине који су заступљени у оквиру ТСЛ (теорије семантичких локализација) испред Когнитивне граматике и Когнитивне семантике, што смо и образложили у оквиру тих поглавља.

2. Дакле, прво ћемо размотрити типичну реченицу са незаменичким прилозима: *Машина повернула налево / Аутомобил је скренуо лево, Она живи далеко / Она живи далеко, Мяч (находится) внутри / Лопта је унутра* итд. Можемо да закључимо да за типичну реченицу са незаменичким прилогом важи

следећа формула: OL + V + OR. У овој формули OL је ентитет⁴⁵ који се просторно одређује, V⁴⁶ је глагол који најчешће дефинише да ли је у питању статика или динамика, што ћемо и описати касније, док је OR прилог, који у нашим примерима и одређује оријентир.

Очигледна је разлика између реченица са прилогом са једне, а предлогом са друге стране. У реченици *Мяч внутри* није нам указан локализатор, док у реченици са предлогом јесте: *Мяч в портфеле*. У последњем примеру *портфель* је локализатор, тј. ентитет у односу на који се *мяч* одређује. Локализатор се у исказима са прилозима са просторним значењем најчешће „крије“ у контексту: *Вот шкаф с мячами, и твой мяч тоже внутри* са једне, а *Твой мяч в шкафу* са друге стране. Разлика је очигледна, иако је у оба примера *шкаф* локализатор. Поред тога, локализатор се некада не наводи јер је познат говорницима: „Где мяч? – Мяч внутри“ (показује руком на ранац).

Дакле, констатовали смо да нам је за просторно одређивање у исказима са незаменичким прилозима неопходно следеће: *објекат локализације, оријентир и локализатор*. Објекат локализације је ентитет који се просторно одређује; локализатор, који се најчешће „крије“ у контексту када су реченице са незаменичким прилозима у питању, представља референтни ентитет у односу на који одређујемо објекат локализације; оријентир је однос између објекта локализације и локализатора, тј. одређена конкретизација локализатора. Тако у реченици *Иван зашел внутрь* имамо објекат локализације (*Иван*), али тек након што из контекста сазнамо да је локализатор реч *дом*, можемо прецизно да одредимо однос између објекта локализације и локализатора, тј. оријентир, а то је у овом примеру *унутрашњост куће*.

Веома је важно напоменути да локализатор није ограничен на предмет, већ то може бити и Земља, правац, стране света, вертикална оса итд. Тако је у исказу *Скрени лево* локализатор (Л2) један од правца/латерална оса (*лево, десно*). Оријентир је профилисао да је у питању лева страна. У реченици *Погледај горе* локализатор (Л2) је вертикална оса без које не бисмо могли да одредимо где је

⁴⁵ Ентитет се увом значењу употребљава као категорија.

⁴⁶ V од енглеске речи *verb*, која је можда најприкладнија за овакву врсту формула.

конкретан оријентир – горња страна. У таквим реченицама можемо да истакнемо примарни и секундарни локализатор. Конкретно, секундарни локализатор у наша два примера указује на правац и вертикалну осу, без којих не бисмо могли да одредимо положај објекта локализације у простору.

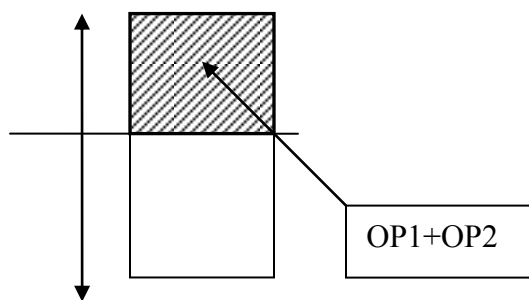
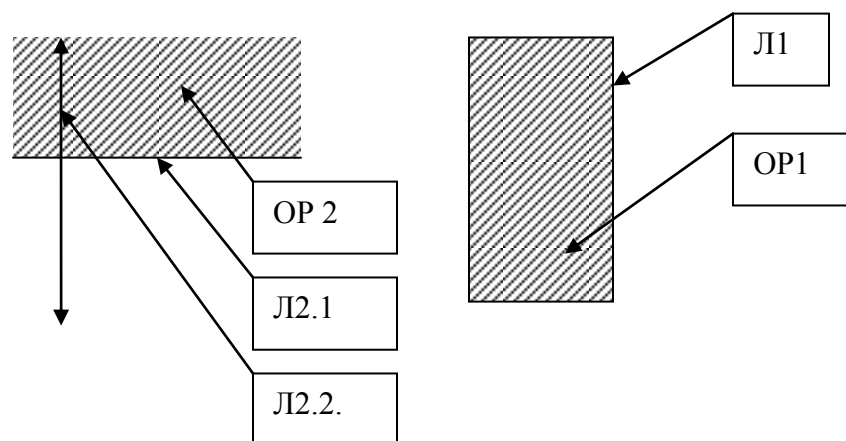
Прилози се употребљавају и у предлошким изразима. У том случају служе да прецизирају положај објекта локализације који је већ одређен од стране предлога: *далеко од центра*. Као што можемо да приметимо, у одређеним случајевима, прилог у суштини „прелази“ у предлошки израз. У исказу *Коробка наверху в шкафу* презицирамо положај објекта локализације у оквиру садржатеља, тј. сужавамо простор у коме се налази *кутија*. У наведеном примеру прилог можемо и да изоставимо (за разлику од *Живи далеко од центра*) а да исказ има неко значење. Са једне стране је евидентно да се такви искази разликују, али је и са друге неизбежна констатација да су у неку руку блиски, те ћемо и ми и једне и друге разматрати као предлошке изразе, тј. изразе њима блиске. Можемо прве одредити као централне, а друге као периферне за предлошке изразе.

Предлошке изразе не анализирамо у раду издвојено (осим када је то неизбежно), већ их наводимо искључиво код одређених прилога који се често употребљавају у истим. Посебно истичемо да не разматрамо централне предлошке изразе (*недалеко од, далеко од/недалеко от, далеко от*), где би се изостављањем прилога изгубио смисао у оквиру реченице, тј. исказ тада не би имао никакво значење. Дакле, разматрамо их само у случају када прилог може да се изостави, у којима прилог има улогу квалификатора, када прецизира положај ОЛ, тј. периферне предлошке изразе. Локализатор је већ наведен у реченици, што није карактеристично за употребу чистих прилога (*ући унутра* са једне и *високо изнад куће* са друге стране). Тако у исказу *Коробка наверху в шкафу* изостављањем прилога *наверху* реченица има одређено значење: *коробка в шкафу*, док се у реченици *Мы живем недалеко от центра* не може изоставити *недалеко*. Примери попут *коробка наверху в шкафу* представљају један подтип предлошких израза, тј. тако их ми разматрамо. Дакле, у питању је једна прелазна категорија која још увек није прецизно дефинисана, али ћемо исказе тог типа разматрати (понекад их само наводити) искључиво када се они јављају у великој мери са наведеним прилозима,

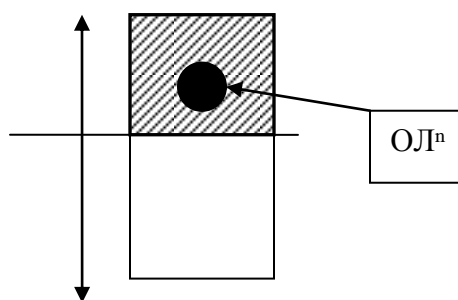
и то само када не утиче на значење према кинетичком аспект. Дакле, није неуобичајено да имамо више различитих локализатора у исказу, нарочито када је предлошки израз у питању. Тако у већ наведеном примеру *Коробка наверху в шкафу* издвајамо објекат локализације (*коробка*), Л1 (први локализатор) јесте *шкаф*, а ОР1 (први оријентир), који се одређује у односу на Л1, јесте унутрашњост локализатора, на шта указује предлог *в*. ОР2 одређујемо у односу на Л2 (вертикална оса), узимајући у обзир да мора бити у оквиру Л1. За почетак, исказом *наверху в шкафу*, тј. у *горњем делу оставе*, прилогом *наверху* одредили само секундарни локализатор Л2.2, тј. вертикалну осу, али је неопходно и да означимо Л2.1, тј. примарни локализатор. Тај примарни локализатор је тачка/линија у односу на коју бисмо тражили *кутију* – конкретно, *изнад те тачке/линије*, јер нам је оријентир *горњи* део. Да размотримо како би се то могло схематски приказати. Као прво, имамо Л1 – *шкаф/плакар*, који можемо приказати у облику правоугаоника, а ОР1 нам указује на унутрашњост Л1, који означавамо тако што осенчимо онај део Л1 на који нам указује оријентир. Следећи корак је одређивање Л2.2, а то је вертикална оса, након чега можемо да одредимо Л2.1, а након тога прикажемо осенчени део Л2, тј. укажемо на оријентир. Јасно се види како изгледа и интегрисани схематски приказ који би одговарао исказу *Коробка наверху в шкафу*, када је одређивање оријентира и локализатора у питању.

Последњи корак јесте да одредимо положај објекта локализације. Као што видимо, немамо додатне квалификаторе, попут *пored ракије*, *иза флаше*, у углу, тако да нам конкретан положај објекта локализације (који означавамо затамњеним кругом) није познат (у оквиру већ одређеног и прецизираног простора од стране ОР1 и ОР2). Он може бити са леве стране (један могући положај), са десне (други могући положај), у средини (трећи могући положај) итд. Тако можемо истаћи неограничен број његових могућих положаја. Имајући то у виду, објекат локализације ћемо означити математичким знаком ^п, а лоцирати га у прототипичан централни положај.

Схематски приказ 1

Схематски приказ 2

Дакле, у примеру *Коробка наверху в шкафу*, прилог *наверху* „захтева“ тачку, линију, предмет у односу на који се одређује положај, али који се не прецизира увек као у примеру са предлошко-падежним конструкцијама: *Лампа је изнад телевизора*. Упоредимо са исказом *Лампа је позади*, који такође „захтева“ ентитет, иако он није одређен у реченици, већ се „крије“ у контексту. Тако бисмо ми тумачили *Лампа је позади* (мора да је у односу на неки ентитет, претпоставимо да је у односу на *телевизор*) на следећи начин: *лампа* је објекат локализације, *телевизор* је локализатор, који је скривен у контексту, а *позади* је оријентир, тј. однос између објекта локализације и локализатора.

У примеру *Коробка наверху в шкафу* имамо јасно истакнуту и горњу границу на коју нам указује *шкаф*. Доње и горње границе се могу понекад нализити у контексту, као у реченици *Где живе Петровићи? Они живе горе*. Из контекста бисмо, рецимо, могли да сазнамо да је разговор вођен на првом спрату осмоспратнице, а да *Петровићи* живе на трећем. Трећи спрат свакако није у горњем делу осмоспратнице, због чега је често од изузетне важности одредити горње и доње границе, ако је могуће.

3. Да закључимо, у нашем истраживању које следи, користимо следеће термине, који су приказани уз њихове еквиваленте у руском језику (у загради) и кратко објашњење: (1) објекат локализације (локализуемый объект) представља ентитет који просторно одређујемо. Тако је у примеру *Мяч внутри* објекат локализације *мяч*; (2) локализатор⁴⁷ (локализатор) представља референтни ентитет у односу на који одређујемо објекат локализације. У исказима са незаменичким прилозима локализатор се често „крије“ у контексту. Тако у примеру *Мяч внутри* без реченице *Вот твой портфель* не можемо да одредимо локализатор, а то је *портфель*; и (3) оријентир (ориентир) представља однос између објекта локализације и локализатора. У исказу са *лоптом* који смо већ навели оријентир би била унутрашњост локализатора.

⁴⁷ Као што смо напоменули, локализатор није ограничен на предмет – то може бити и Земља, правац, вертикална оса итд.

Кинетички аспект

1. Ако још једном упоредимо реченице које смо већ разматрали, *Мяч (находится) внутри* и *Иван зашел внутрь*, можемо направити наредну поделу: динамика или статика. Управо ова подела следи након одређивања објекта локализације, локализатора и оријентира.

Било би корисно осврнути се на теорије о аспектима који смо назвали кинетичким и који ћемо у наставку прецизније одредити.⁴⁸

Џекендоф (Jackendoff 1983) је, рецимо, динамику, тј. онај кинетички однос који се може приказати као кретање, одредио на следећи начин:

		Paths		
1. bounded		2. routes		3. directions
		<i>past, along</i>		
1.1. goal paths <i>to</i>	1.2.source paths <i>from</i>		3.1.goal directions <i>towards</i>	3.2.source directions <i>away from</i>

Дакле, као што можемо да приметимо, Џекендоф (Jackendoff 1983) је свако кретање које указује на одређени смер назвао *Path*, а затим одредио три целине, а то су: *bounded paths, routes, directions*. Први и трећи термин се накнадно деле према циљу (*goal*) и извору (*source*).

Још једна подела коју не бисмо смели да занемаримо приликом разматрања кинетичког аспекта, јесте теорија коју је Крахт назвао *Spatial modes* (Kracht 2002; 2007), а садржи укупно шест различитих термина за опис просторних значења:

⁴⁸ Адекватни би били термини *кинетички* и *оријентациони аспект*, које смо ми преузели од П. Пипера. Ове термине је аутор разрадио у оквиру теорије семантичких локализација: оријентациони (објекат локализације, локализатор, оријентир) и кинетички (адлативност, аблативност, перлативност, локативност) аспект.

1. Cofinal: The Figure moves into the configuration during the event time, e.g., *into the house*;
2. Coinitial: The Figure moves from the configuration during the event time, e.g., *out of the house*;
3. Approximative: The Figure approaches the configuration during the event time, e.g., *towards the tunnel*;
4. Recessive: The Figure moves away from the configuration during the event time, e.g., *away from the tunnel*;
5. Transitory: The Figure moves in and again out of the configuration during the event time, e.g., *through the tunnel*;
- 6 Static: The Figure remains in the same configuration during the event time, e.g., *in the house*.

Цварц (Zwarts 2008) у оквиру своје разрађене теорије описа просторних значења и односа користи четири кључна термина, а у оквиру њих изводи и категорије:

1. *Transitions*. This type involves paths that go from one spatial domain to a different, complementary spatial domain, which makes them non-connected and therefore also noncumulative and non-reversible. There are two sub-types of the transitions, that differ in the direction of the transition;
2. *Cycles*. The route prepositions, refer to paths that enter a particular spatial domain and leave it again, ending up in the same spatial conditions that they started with, which is why I call them cycles. This makes them connected and reversible, but they are non-cumulative because the concatenation of two cycles does not yield a cycle, but two cycles in sequence. The same is true for geometric prepositions, like *around*;
3. *Progressions*. When we define an ordering on the points of the path, we get a progression, a type that is not reversible, because it has a direction. But, in contrast to the other directional type, the transitions, the paths of a progression are connected and they add up in a cumulative way;
4. *Continuations* have connectivity as well as cumulativity, but they are also reversible. This is because there is a constant property that holds over the entire path.

Како су просторна значења предлога, уз неке корекције, често укључена у значења одређених прилога, било би корисно осврнути се на још једну поделу, која се односи на предлоге са просторним значењем који означавају *Path* у енглеском језику (Zwarts 2008):

1. Source prepositions (*from*),
2. Goal prepositions (*into*),
3. Route prepositions (*over*),
4. Comparative prepositions (*towards*),
5. Constant prepositions (*through*),
6. Geometric prepositions (*around*),
7. Periodic prepositions (*around and around*).

Аутор (Zwarts 2008) пореди своју поделу са претходне две које смо наводили и указује на „непокривеност“ одређених значења:

	Jackendoff (1983)	Kracht (2002)
Source	FROM	coinitial
Goal	TO	cofinal
Route	VIA	transitory
Comparative	TOWARDS	approximative
Constant	-	-
Geometric	-	-
Periodic	-	-

Што се тиче ТСЛ (теорије семантичких локализација), можемо рећи да се умногоме подудара, а у нечему и разликује од горе наведених теорија, што ћемо и приказати. На први поглед се чини да поједине теорије издвајају више значења према кинетичком аспект, ипак, то није сасвим тачно ако се узима у обзир

чињеница да ми наводимо и одређене типове адлативност, перлативности и аблативности у оквиру нашег рада. Почећемо од статике у ширем смислу.

Локативност

Када је статика у питању, бележимо искључиво значење локативности, које указује на мировање. Локативност у ширем смислу не мора да буде означена глаголима мировања, већ и неким другим глаголима, чије особине не утичу на разматрани исказ. Тако реченице *Мяч находится внутри* и *Там внутри кто-то прыгает* означавају локативност. На тај начин сама локативност не представља статичност у правом смислу те речи, али је по својим карактеристикама за наш рад ближа статисти него динамици, мада би се могла позиционирати и између статике и динамике. Ево због чега. Претпоставимо да су у питању следећи локализатори: *портфель* и *спортивный зал*. Дакле, прилогом *внутри* указујемо на однос који нам искључиво означава унутрашњост локализатора (*портфеля* и *спортивного зала*), без даљег профилисања у погледу положаја или промене положаја унутар њега. Тако не знамо да ли је лопта ближе левој или десној ивици из нашег примера, нити знамо како тај неко скаче у сали, тј. који део сале заузима.

Као што смо нагласили, сама локативност би се могла поделити на локативност у ужем смислу (централна локативност), која би означавала искључиво мировање, и локативност у ширем смислу (периферна локативност), која би укључила и глаголе који не означавају само мировање, али нису релевантни у погледу промене кључних односа у оквиру исказа.

Адлативност/аблативност

Када је динамика у питању, одређујемо три могућа значења, а то су: аблативност, перлативност и адлативност⁴⁹.

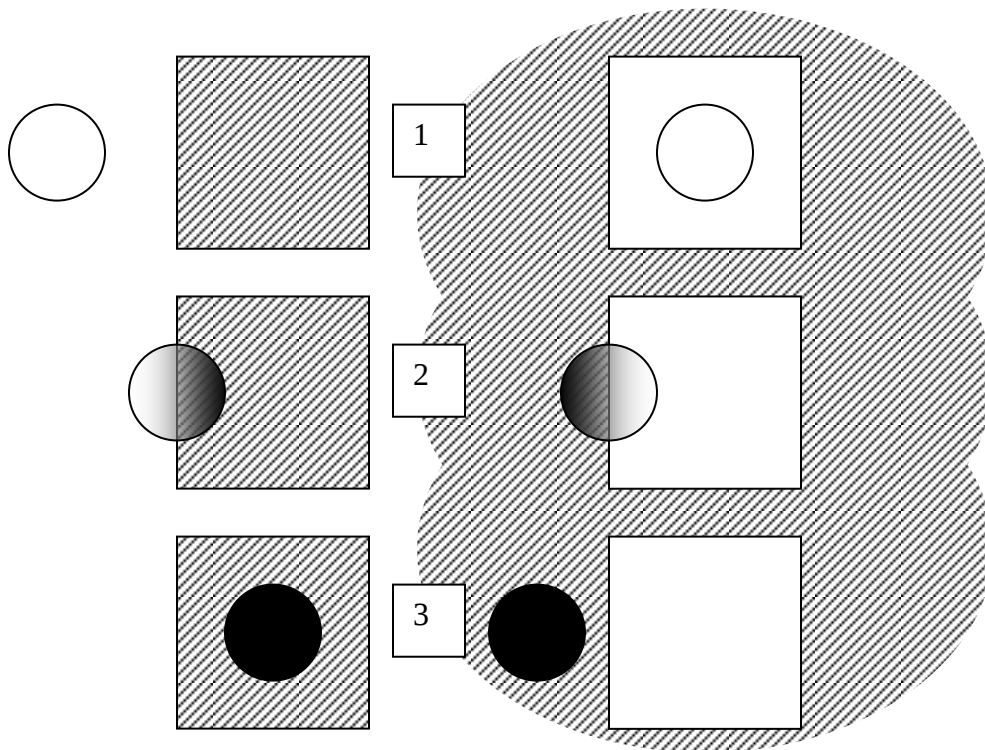
⁴⁹ Термини су написани овим редоследом како би се указало на сличност са теоријом *source-path-goal*, или *from-via-to*, *source-via-goal*.

Размотримо за почетак детаљније кључну опозицију у оквиру овог система: *Он вошел внутрь* и *Он подошел сзади*. Логична питања би била *куда?* за прву и *откуда?* за другу реченицу. То би и могло одредити кључну разлику између ове опозиције. Дакле, адлативност наглашава приближавање објекта локализације, тј. усмереност ка циљу, или оријентисаност на циљ, а аблативност наглашава удаљавање објекта локализације, усмереност од извора, тј. оријентисаност на извор, почетну тачку. Тако се у *Он вошел внутрь* наглашава приближавање, тј. оријентисаност ка циљу према коме се креће објекат локализације, а у примеру *Он подошел сзади* се наглашава да се објекат локализације удаљава, тј. да је присутна оријентисаност од извора. Тако би се опозиција адлативност/аблативност могла представити и као најближа опозицији *source/goal* или *исходная точка движения/цель движения*, са ширим значењем од „обичног“ приближавања/удаљавања.

Следећи корак је детаљнија анализа адлативног и аблативног значења појединачно. Адлативност и аблативност код прилога могу бити транзитивног карактера, као у примеру *Он вошел внутрь*, у коме нам *внутри* указује на транзитивну адлативност, али и нетранзитивног карактера, као у примеру *Скрените лево*.

Транзитивна адлативност има три кључне фазе: објекат локализације се налази ван локализатора, објекат локализације пресеца границу локализатора (тачка улаза) и објекат локализације се налази у границама локализатора. Транзитивна адлативност може бити усмерена и на супротну страну. У том случају се објекат локализације налази у границама локализатора, затим пресеца локализатор (то је тачка излаза) и на крају се налази ван граница локализатора. Разлика између ове две схеме адлативног транзитивног значења је и у оријентирању, о коме ћемо детаљније говорити у оквиру различитих категорија прилога, а који је овде означен сенчењем дела који истиче. Поред тога, примећујемо када се објекат локализације (круг) налази у слабој (празан) а када у јакој (затамњен) позицији:

Схематски приказ 3

Која је разлика између аблативности и адлативности? Схематски приказ ће нам најбоље указати на ту чињеницу. Транзитивна аблативност такође указује на три фазе. Прва је положај објекта локализације ван локализатора, друга је пресецање истог, а трећа је положај објекта локализације у оквиру локализатора. Исто као и адлативност, транзитивна аблативност се употребљава и када се објекат локализације налази у границама локализатора, пресеца га, а затим се налази и ван његових граница (схематски приказ (4)).

Уочљиво је да транзитивна адлативност и аблативност имају сличну конотацију, када се објекат локализације у трећој фази налази у границама локализатора (1), али и када се у трећој фази налази ван његових граница (2). Када је адлативност (1) у питању, разлика је у томе што је у трећој фази достигнут циљ, на шта адлативност и указује, док се у другој фази истицало приближавање објекта локализације ка циљу (на схематском приказу затамњен у правцу кретања), а на

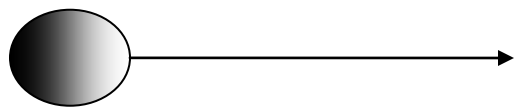
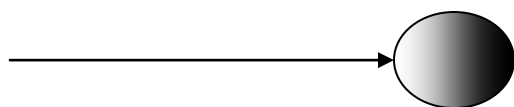
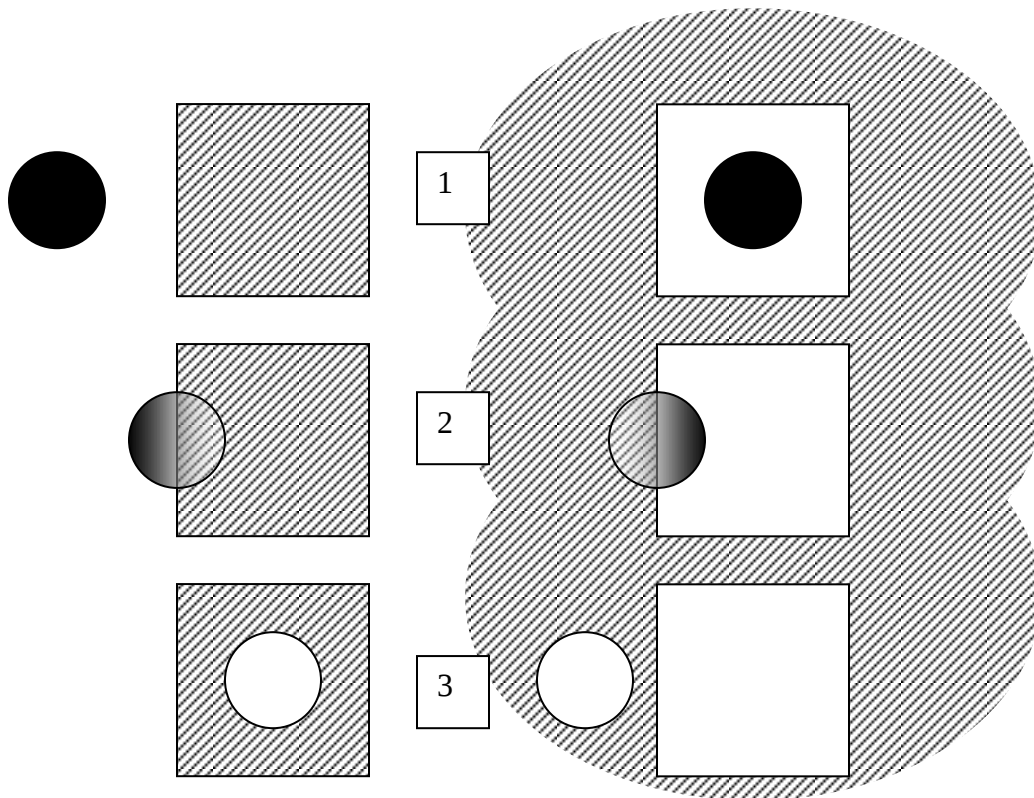
том путу је он пресекао локализатор; са друге стране, у првој фази (извор) објекат локализације није на схематском приказу затамњен. Када је аблативност (1) у питању, у првој фази је истакнут извор у пуном значењу (затамњени круг), у другој фази удаљавање (на схематском приказу затамњен према усмерености од извора) са пресецањем локализатора, док је у трећој фази објекат локализације у слабој позицији у границама локализатора (није затамњен на схематском приказу).

Размотримо транзитивну адлативност (2): у првој фази нам се објекат локализације налази код извора (није затамњен ОЛ на схематском приказу), тј. у границама локализатора, затим га у другој фази пресеца (на схематском приказу је означен затамњеним смер кретања), а у трећој фази се налази ван граница локализатора (циљ). Када је аблативност (2) у питању, у првој фази је истакнут извор у пуном значењу (затамњени круг), у границама локализатора, у другој фази удаљавање (на схематском приказу затамњен према усмерености од извора) са пресецањем локализатора, док је у трећој фази објекат локализације у слабој позицији ван граница локализатора (није затамњен на схематском приказу).

Нетранзитивна адлативност не указује на те три кључне фазе, већ означава усмереност према циљу, а може се приказати на следећи начин (осенчен круг позициониран према циљу; у том правцу је и интензитет црне боје већи, док је према страни извора мањи):

Нетранзитивна аблативност се разликује од адлативности по усмерености од извора, на шта указује осенчени круг позициониран од извора, тј. слабије осенчен према циљу.

Схематски приказ 4

Треба подвући да се у зависности од контекста и глагола може више истицати коначна (финална), или пак почетна фаза – тако је круг више затамњен у

коначној фази, или обрнуто.⁵⁰ Код просторних значења неких других врста речи, попут глагола или именица, ова истакнутост одређене фазе би била евидентија и могла би се издвојити у посебну категорију.

Дакле, адлативност за потребе нашег истраживања може бити:

- 1) транзитивна
- 2) нетранзитивна

Аблативност за потребе нашег истраживања може бити:

- 1) транзитивна
- 2) нетранзитивна

Перлативност

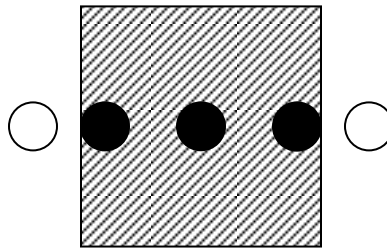
1. Под термином *перлативност* подразумевамо кретање од тачке А до тачке Б, или од извора до циља, које је неутрално према усмерености ка циљу, као код адлативности, и усмерености од извора, као код аблативности⁵¹. Перлативност⁵², поред тога, може означавати пресецање локализатора на свом путу од тачке А до тачке Б, које није у тој мери централно за незаменичке прилоге са просторним значењем, већ за неке друге врсте речи (рецимо, предлоге). Тако предлог *кроз* у српском језику, а *через* у руском означавају перлативност, која се у таквим случајевима назива транзитивном, у оквиру које би могло доћи и до одређених модификација у погледу „количине“ забележене путање објекта локализације у оквиру оријентира:

⁵⁰ Такву разлику најчешће истиче глагол. Ми је нећемо наводити у оквиру сваке категорије у нашем раду јер употреба глагола није његова тема. Ипак, неминовно је у одређеним контекстима разматрати и глаголска значења.

⁵¹ Ч. Филморе (Fillmore 1983) описује у свом раду глаголе као *Neutral*, *Goal Oriented* и *Source Oriented*. Ову поделу бисмо могли поредити са значењима перлативност, адлативност и аблативност.

⁵² Термин *перлативност* схватамо као веома близак термину *Route-path* (Zwarts 2008).

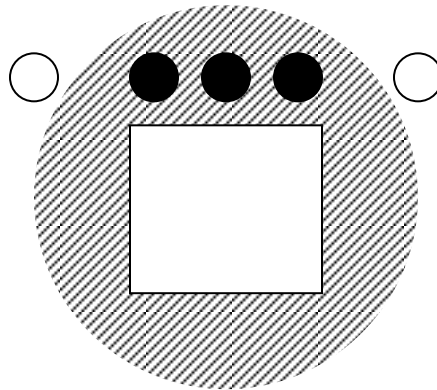
Схематски приказ 5

Перлативност означава кретање објекта локализације које је неутрално према усмерености од извора или усмерености према циљу. На том путу објекат локализације се може налазити ван граница локализатора, а може га и пресећи. Перлативност означава путању одређеног објекта локализације. Тако се у примеру *Иван стојао лицом к театру, а она пробежала сзади* други део реченице анализира на следећи начин. Објекат локализације је *она*, примарни и секундарни локализатори су *Иван* и *фронтална (хоризонтална) оса*, док оријентир указује на задњу страну локализатора. У овом исказу бележимо само део путање објекта локализације у односу на локализатор, тј. у одређеном простору на који указује оријентир. Није нам познато где је започето кретање објекта локализације (извор), а није нам ни познато где је оно завршено (циљ). Бележимо нетранзитивно делимично перлативно значење.

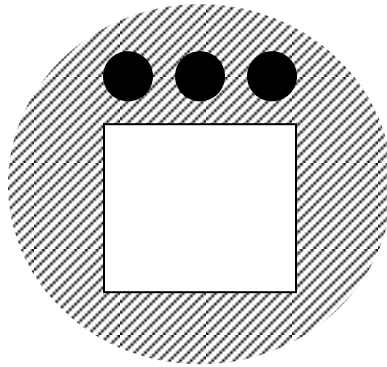
Нетранзитивно делимично перлативно значење може се представити на следећи начин, с тим да би у оквиру њега могло доћи и до одређених модификација у погледу „количине“ забележене путање објекта локализације у оквиру оријентира:

Схематски приказ 6

Круг нам је објекат локализације, а нама је позната његова путања, која се према кинетичком аспекту означава као перлативност. Затамњени круг(ови) представљају онај део путање објекта локализације који се налази у нама одређеном оријентиром простору (у зависности од оријентира може доћи до модификација). Тако се, на пример, у простору који је одређен оријентиром може наћи само један затамњени круг, тј. можемо бележити мањи (или већи) део путање објекта локализације. Са друге стране, у примеру *Шетао је дуж реке*, објекат локализације се у односу на локализатор (*реку*) креће, тј. бележимо путању код које је позната и почетна тачка (извор кретања објекта локализације), али и завршна тачка (циљ кретања). И извор и циљ су код реке. Тако разликујемо перлативност и погледу забележене путање, тј. бележимо и нетранзитивну потпуну перлативност. Ево како бисмо могли сликовито да прикажемо такву перлативност.

Као што смо истакли, код перлативности не бележимо усмереност према циљу или од извора. Тако у реченици *Он пробежао мимо* (ако се мисли на кућу) не знамо ни правац кретања, па ћемо за разлику од адлативности *Утрчао је унутра* (у кућу) и аблативности *Истрчао је из куће* имати више могућих праваца.

Дакле, перлативност означава путању, која није усмерена према циљу или од извора, може означити и пресецање одређеног локализатора, при чему може бити означена читава путања или само њен одређени део.

Перлативност:

1. транзитивна,
2. нетранзитивна,
 - 2.1. делимична,
 - 2.2. потпуна.

2. На тај начин се наша подела на објекат локализације, локализатор и оријентир, са једне, и аблативност, адлативност, перлативност и локативност, са друге стране, може сматрати за идентичну (или изузетно блиску) већ описаној терминологији коју је разрадио П. Пипер. Ако разлика и постоји, она је минимална и тиче се тумачења, тј. значења термина, и поделе у оквиру њих. Дакле, теоријско-методолошку основу истраживања би, свакако, чинила теорија семантичких локализација. Ова теорија је у славистици већ излагана, развијана и примењивана на више проблемских области. У раду *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* биће примењена на дати језички подсистем.

Оријентир је унутрашњост/ван граница локализатора (садржавање)

1. За потребе нашег ћемо детаљније описати рад Рахилине (1996) у коме се аутор бави позицијом посматрача. Дакле, наводићемо искључиво примере у вези са посматрачем (наблюдатель). Како аутор истиче (Рахилина 1996: 47), приликом постављања питања *Откуда он вышел?* (и има у виду одређивање тачке улаза/излаза) подразумева се да се посматрач налази ван тог затвореног простора. Са друге стране, приликом питања *Куда он вышел?* посматрач се налази унутар затвореног простора. Аутор детаљно описује положај посматрача у свакој могућој ситуацији са одређеним бројем глагола. Имајући у виду да су у питању само четири тачке, оставићемо их у изворном облику, ради бољег разумевања проблематике и терминологије коју користи аутор:

- „1. Движение внутрь замкнутого пространства. Наблюдатель может стоять как снаружи, так и внутри, т.е. по обе стороны от L. Таковы глаголы *войти, вбежать, поползти* и т.п. Они допускают и вопросы с *куда*, и вопросы с *откуда* с L-ответами.
2. Движение внутрь замкнутого пространства. Наблюдатель может стоять только снаружи. Глаголы *проползти, пролезть, просунуть* и др. Возможен только вопрос с *куда*.
3. Движение из замкнутого пространства. Наблюдатель может находиться по обе стороны от L. Примеры глаголов: *вылезти, выйти, высунуть, выпустить* и др. Возможны вопросы с *куда* и *откуда*.
4. Возможны два замкнутых пространства – Q и R и, следовательно, две точки входа/выхода (L1 и L2). По отношению к первой наблюдатель может стоять с обеих сторон – как внутри замкнутого пространства Q, так и снаружи, а по отношению ко второй – только снаружи замкнутого пространства R. Примеры глаголов: *бросить, кинуть, выбросить, выкинуть*. Возможны вопросы с *куда* и *откуда* – об L1, но только с *куда* – об L2“ (Рахилина 1996: 49).

У свом раду аутор употребљава ознаке Q, R, L, које свакако захтевају детаљнији опис. Наиме, аутор (Рахилина 1996) се позива на Ч. Филмора (Fillmore

1983), који је у свом чланку предложио да глаголе кретања поделимо на оне који указују на почетак кретања, оне који указују на завршетак кретања и оне који указују на време кретања. Рахилина (Рахилина 1996: 39) илуструје та три начина кроз следеће примере, истим редоследом као што смо их навели: *Он уехал во вторник; Он приехал в Чикаго около полуночи; Он шел весь день и всю ночь*. Дакле, Филмор глаголе првог типа назива *Source Oriented* – оријентисани на почетну тачку кретања, коју Рахилина у раду означава са Q, на *Goal Oriented* – оријентисани на коначну тачку, коју Рахилина означава са R, и на неутралне (*Neutral*). У раду је L тачка улаза/излаза у односу на затворени простор. Видимо да аутор издваја четири типа глагола у односу на положај посматрача, мада наводи и јоше неке глаголе, који нису обухваћени овом поделом. Тако аутор истиче значај положаја посматрача код наведених глагола и сматра да га је неопходно на неки начин укључити и у тумачење глагола.

Рад Рахилине је посебно интересантан за прилоге са обележјем *оријентир је унутрашњост локализатора*, те га и разматрамо у овом делу, јер одговори могу да садрже прилоге са просторним значењем. Ипак, као што је наглашено у раду Рахилине, на положај посматрача који она разматра утиче глагол. Дакле, не прилог, који ми разматрамо, иако смемо заборавити да прилог најчешће стоји уз глагол, те се глаголско значење не сме у потпуности занемарити. Ми у раду нећемо толико дубоко анализирати глагол, већ ћемо се оријентисати на прилоге, али не смемо заборавити и на глаголска значења и њихов потенцијални утицај на прилог који стоји уз одређени глагол. Ова подела о којој пише Рахилина је свакако на вишем нивоу у односу на онај на ком ми разматрамо глаголе, а конкретно, евидентна је разлика између *Он је ушао унутра* и *Он живи унутра*, где нам прилог не указује на адлативност и локативност, већ то чини глагол, али ипак означавамо да се прилог *унутра* може употребљавати у оба значења. Са друге стране, у руском језику (*Он внутри* и *Он вошел внутрь*) бележимо разлику на коју не мора глагол да укаже, јер имамо две лексеме, које разликујемо по адлативности и локативности.

Дакле, на овом нивоу ми разматрамо како глагол може утицати на кретање, тј. положај или промену положаја објекта локализације, али не разматрамо како глагол утиче на положај посматрача. То разматрамо само за прилог, ако је и када је

то могуће, из простог разлога што је тема нашег рада анализа незаменичких прилога са просторним значењем. Када бисмо укључили и анализу глагола и то какав је положај посматрача у погледу синтагме глагол + прилог, ми бисмо често могли да искључимо прилог и анализирамо само глагол одвојено, а то је тема посебног рада. Да закључимо, значење глагола се не сме занемарити код анализе прилога, када је положај посматрача у питању, али ћемо ми у раду покушати да истакнемо утицај прилога на положај посматрача, ако је негде присутан. Глагол ипак узимамо у обзир не неким другим нивоима, као што је, рецимо, опозиција динамика/статика.

2. Као увод у ову главу размотрићемо и рад Д. Кликовац (2000). Предлози чија значења, како Кликовац (2000: 8) истиче, подразумевају садржавање⁵³ јесу: *у, из, унутар, сред (усред, наспред, поспред), изван/ван и кроз* у српском и *in, into, out of, out, within, inside, outside, amid(st), through, throughout* у енглеском језику. Поред тога, садржавање имплицирају и нека маргиналнија значења предлога *по* у српском и *(a)round, about* и *over* у енглеском језику. Енглеским предлозима се нећемо бавити, а осврнућемо се на закључке у вези са српским предлозима, имајући у виду да се често преплићу са прилошким просторним значењима. Како аутор истиче, централни предлог који описује садржавање у његовом локационом⁵⁴ виду, и који дефинише основну значењску мрежу овог појма, у српском језику је предлог *у*. Интересантно је да предлог *in* у енглеском, који је у том језику централни предлог који описује садржавање у његовом локационом виду, има и значење садржавања „у сфери С“⁵⁵, које у српском покрива предлог *код*. Предлог *у* се употребљава и у адлативном значењу, тако означава да СО (садржани објекат) заузима место у С. Кликовац сматра да у том случају предлог *у* развија и једно значење које није више значење садржавања, већ се метонимијски надовезује на њега – а то је значење правца. Аутор истиче да је посебно питање зашто се једним истим обликом, предлогом *у*, „изражава и бивање на неком месту и доспевање на њега, с обзиром

⁵³ Аутор има у виду категорију, види детаљније Кликовац (Кликовац 2000).

⁵⁴ Термин преузет од аутора (Кликовац 2000).

⁵⁵ С – садржалац би требало да представља термин који је у српском језику еквивалент за енглески термин *container*. Види детаљније (Кликовац 2000).

на то да постоји и могућност да се истим предлогом обележи и напуштање тог места“ (Кликовац 2000: 399). За напуштање места српски језик резервисао је предлог *из*, који покрива аблативну верзију садржавања: СО напушта С. Напуштање садржатеља изражава и предлог *(из)ван* својим секундарним значењем. Ипак, његов фокус је нешто другачији: они се више позивају на простор који не припада С, него на онај који му припада. Затим имамо предлог *унутар*, који покрива нијансе енглеских *inside* (унутрашњост садржатеља) и *within* (прекорачење граница садржатеља); предлоге *сред*, *усред*, *насред*, *посред* који означавају онај специфични случај садржавања када СО заузима централни положај у С; предлози *изван/ван* означавају налажење у простору који не припада садржатељу. Кликовац (2000: 400) истиче да је однос садржавања имплициран и у великом делу значењске мреже предлога који типично означавају канал (такав је предлог *кроз*, коме је фокус пролажење, а не садржавање)⁵⁶. На тај начин они мрежу садржатеља сагледавају из особене перспективе. Предлог *по* означава да се ентитет простира или креће у разним правцима унутар С. Такву сажето описану предлошку реализацију садржавања аутор приказује и схематски (Кликовац 2000: 401).

Кликовац (2000: 403) сматра да садржатељи могу бити (треба имати у виду да се мисли на категорије): *кутија/посуда*, *ограничени дводимензионални простор* и *материја* (*тродимензионална* и „*дводимензионална*“). Те четири могућности концептуализације садржавања аутор схематски приказује у свом раду (Кликовац 2000: 398).

Кликовац (2000: 398) истиче да у свим случајевима типичан СО припада категорији предмета, с тим да понекад може припадати категорији материје, наглашавајући да СО у тродимензионалном С може бити и предмет и човек, а да је у дводимензионалним С типичан СО човек. Кликовац истиче да схема указује на то да су садржатељи по својој природи повезани. Кутија/посуда се, рецимо, променом тачке гледишта може сагледати као ограничен дводимензионални простор ако је перспектива на однос садржавања унутрашња (ако је СО човек). Дводимензионални и тродимензионални садржатељи су ограничени, док је тродимензионална и „дводимензионална“ материја, која је раздвојена на основу

⁵⁶ Аутор има у виду категорију.

тога што је типичан СО у другој човек, дефинисана као „дводимензионална“ на основу природе кретања. И на крају, веза између предмета и материје је, како аутор истиче, метонимијска: бивање у неком ограниченом простору може подразумевати и бивање у окружењу, „материји“ која се на том простору налази.

3. Вратимо се детаљнијој анализи прилога са обележјем *оријентир је унутрашњост локализатора*, али и садржавања у ширем смислу. Дакле, прилози који означавају унутрашњост локализатора описују одређено садржавање.⁵⁷ Поред тога, разматрамо и прилоге који имају обележје *оријентир је ван граница локализатора-садржатеља* и означавају садржавање у ширем смислу, јер их на тај начин одвајамо од прилога који опису значење ван граница локализатора без „директоног односа“ са садржатељем.

Што се схематског приказа тиче, Ланакер (Langacker 2002: 36) даје основни приказ опозиције *inside/outside*, тако што у првом случају приказује трајектор (*trajector*) у границама оријентира (*landmark*), а у другом ван њих:

Слика 14

Оријентир је унутрашњост локализатора

Овај опис обухвата три незамењива прилога у руском и два у српском језику. У руском језику то су: *изнутри*, *внутри* и *внутрь*. У српском језику то су *унутра* и *изнутра*. Описом нису обухваћени незамењивки прилози који се због

⁵⁷ Можемо говорити о сличности објекта локализације и локализатора са једне, и садржаног објекта и садржатеља Д. Кликовац са друге стране, искључиво у оквиру разматране опозиције.

архаичности или неког другог вида стилске обојености ретко употребљавају у савременом руском и српском језику⁵⁸. Поред тога, у оквиру анализе прилога који означавају садржавање у ширем смислу прибећи ћемо поређењу са неким прилозима који се не налазе у наведеној категорији, али њихово поређење може бити корисно, пре свега за одређивање значења разматраних незаменичких прилога са просторним значењем.

Корпус је представљен делима руских писаца и преводима тих дела на српски језик, делима савремених српских писаца и њиховим преводима на руски језик, новинским чланцима и чланцима из стручне и научне литературе на српском и руском језику упоредно.

У раду се анализирају искључиво прилози, а значења која имају у другим функцијама се не разматрају. Прилози *унутра* и *изнутра* у српском језику имају искључиво прилошку функцију, док лексеме *изнутри*, *внутри* и *внутри* у руском језику могу бити и предлози. Уп.:

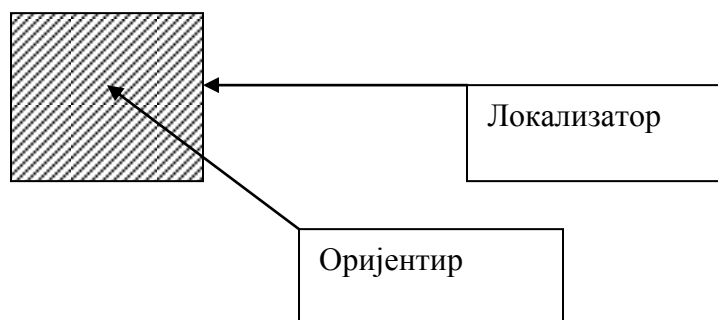
	Прилог	Предлог
1	Лида открыла платяной шкаф, занянула <i>внутри</i> (Сорокин 2008: 92).	Генерал вошёл <i>внутри</i> блиндажа, махнул вскочившим солдатам (Сорокин 2008: 100).
2	<i>Внутри</i> было темно и сыро (Сорокин 2008: 70).	<i>Внутри</i> огнетушителя что-то мягко взорвалось, он задрожал в руках Мокина, из дырочки вылетела белая струя, ударила в щит и опрокинула

⁵⁸ То се, рецимо, односи на прилоге *вовнутрь* и *снутри*. Оба прилога припадају разговорном стилу (Ефремова 2000), а у речнику Ожегова (Ожегов 1995) чак нису ни забележени, у овом раду их ипак наводимо, истичући да се њихова употреба у великој мери подудара са употребом прилога *внутри*/*изнутри*, тј. бележимо према кинетичком аспекту адлативно значење и значење локативност/аблативност. Примери: *Только после того, как Ярмольник соврал, что пришел покупать яхту, его пропустили вовнутрь (КП 1). В руки ему вложили цветов, да и весь гроб был уже убран снаружи и снутри цветами (Достоевский 2010: 425).* Тако у речнику прилога (Словарь наречий 2005) под *вовнутрь* бележимо: *вовнутрь, нареч.; разг. То же, что внутри. Двери открываются вовнутрь (Словарь наречий 2005).* Под *снутри* бележимо: *нареч.; прост. Изнутри. Снутри и не видно-то ничего (Словарь наречий 2005).*

	его (Сорокин 2008: 63).
--	-------------------------

Дакле, као што можемо да приметимо у примерима (1) и (2), прилози за разлику од предлога не указују на локализатор директно. Он се „крије“ у контексту. Како је у питању садржавање објекта локализације, нама је неопходно да „пронађемо“ локализатор у контексту ради детаљније анализе прилога. Тако у примеру (1) са прилогом није било потребно да дуго „трагамо“ за локализатором – из реченице се види да је у питању *шкаф*. Предлог, са друге стране, директно указује на локализатор: *внутрь блиндажа*. У другом примеру (2), локализатор, који ћемо у овој опозицији конкретизовати као садржатељ јер се управо тако и понаша, не можемо пронаћи у реченици. У ширем контексту сазнајемо да је у питању *соба*. Код предлога, као и у претходном примеру, локализатор је и више него очигледно истакнут: *внутри огнетушителя*. Дакле, оријентир нам код наведених примера указује на однос између објекта локализације и локализатора у коме се истиче унутрашњост локализатора, што се може приказати на следећи начин:

Схематски приказ 8

Ентитет је у облику квадрата, који представља локализатор, а осенчен је управо онај део истог на који указује оријентир – унутрашњост.

Дакле, обележје *оријентир је унутрашњост локализатора* у руском језику имају прилози *изнутри, внутри, внутрь*, а у српском језику *унутра, изнутра*.

Код прилога *внутри* бележимо значење *локативност*, као у реченици *Внутри сидел инспектор / Унутра је седео инспектор*. У исказу бележимо објекат локализације (*инспектор/инспектор*), док локализатор морамо да „пронађемо“ у ширем контексту (*дом/кућа*). Неопходно нам је да то учинимо, како бисмо могли да укажемо на оријентир, тј. унутрашњост локализатора. На такав однос је указао прилог (*внутри/унутра*), док је глагол (*сидел/седео*) указао на локативност. У српском језику се са истим значењем употребљава прилог *унутра*, а ретко сусрећемо и прилог *изнутра* као преводни еквивалент. Примери:

3	Талия была тонкая, и всё остальное не хуже, чем у других – сверху нежная замша, а <i>внутри</i> скользкий шёлк (Улицкая 2006: 85).	Струк је био танак, а све остало ништа горе него код других – споља нежан плиш, <i>унутра</i> клизава свила (Улицка 2006: 61).
4	Еще снаружи и <i>внутри</i> велись работы, но уже и сейчас, особенно издали, видно было, как сильно отличается он размерами, красотой линий и прочностью кладки от всего, что когда-либо могло быть задумано и построено в этом захолустье (Андрич 1974: 99).	Још се радило на хану и <i>изнутра</i> и споља, али се већ сада, овако на даљину, могло видети колико он одудара величином, складом линија и тврдоћом грађе од свега што се икад могло саградити или замислити у касаби (Андрић 1966: 45).
5	Внутри никого не было, и, не в силах бороться с усталостью, Артем решил, что отчима ждать не будет, а попробует выспаться — восьмичасовое дежурство могло свалить с ног кого угодно (Глуховский 2007: 23).	Унутра никог не беше, и он одлучи да не чека очуха већ да легне да спава (Глуховски 2012: 34).

6	Внутри было тихо, грязно и пусто (Глуховский 2007: 302).	Унутра беше тихо, прљаво и празно (Глуховски 2012: 418).
7	Позади остался последний фонарь — стеклянная банка с лампочкой внутри, забранная в решетку из арматуры и переполненная обгоревшими мухами и крылатыми тараканами (Глуховский 2011: 34).	Иза њих остаде последњи фењер – стаклена тегла са сијалицом унутра (Глуховски 2011: 36).
8	Внутри, в удвоенной настенными зеркалами тесноте, размещалось несколько длинных вешалок с разнообразной джинсой и длинный стеллаж с обувью – главным образом кроссовками (Пелевин 2004: 46).	Унутра се, у тескоби удвострученој огледалима на зиду, налазило неколико дугачких вешалица са различитом одећом од цинса, и дугачка полица са обућом – углавном патикама (Пелевин 2004: 88).
9	Он шел из ее глубин, и только Артем успел задуматься о том, почему же там внутри ни проводов никаких, ни еще чего, а сплошная пустота и чернота, как командир внезапно остановился и медленно, натужно выговорил (Глуховский 2007: 57).	Долазио је из дубине цеви и таман Артем поче да размишља о томе због чега тамо унутра нема никаквих жица, нити ичега другог осим потпуне празнине и црнила.... (Глуховски 2012: 75).
10	Дверь в подъезд была почему-то открыта, а внутри раздавались совсем незнакомые и грубые голоса (Прилепин 2007: 50).	Врата улаза била су због нечег отворена, а унутра су се орили потпуно непознати и груби гласови (Прилепин 2011: 100).
11	Откуда-то выплыло призываемое	Однекуд исплива мрачно лице, које је

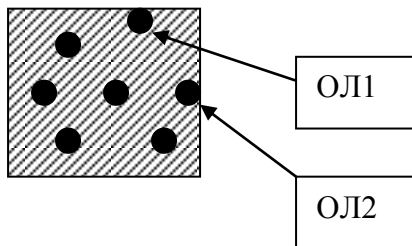
	всем существом мрачное лицо, оно было строго, ясно и чуждо всему, что кровоточило внутри (Прилепин 2007: 118).	читавим бићем призивао, а било је строго, ведро и далеко од свега што му крвари унутра (Прилепин 2011: 232).
12	Выступил из тьмы стоящий на правом пути обрубленный состав: свет в обоих вагонах погашен, раскрытые двери кое-как зарешечены кусками переносного заграждения, а внутри... (Глуховский 2011: 191).	Из таме изрони рунирана композиција: у оба вагона светло је било погашено, а разваљена врата била су заграђена којечиме, а унутра... (Глуховски 2011: 188).
13	Алин пирог сверху пересушен, а <i>внутри</i> недопечён (Улицкая 2006: 199).	Алин колач био је споља пресушен, а унутра непечен (Улицка 2006: 144).
14	Там, <i>внутри</i> у этой женщины, был жар (Улицкая 2006: 188).	Тамо, унутра, у тој жени је био жар (Улицка 2006: 137).

Објекат локализације и локализатор се у неким случајевима не разликују, као у примеру (13), где *пирог* у руском и *колач* у српском језику представљају и објекат локализације и локализатор. *Пирог (колач)* јесте и објекат који се просторно одређује, а у исти мах и објекат којим се просторно одређује. Оријентир указује на унутрашњост објекта локализације/локализатора – *внутри/унутра*. Често се такви примери употребљавају у исказима у којима се описује унутрашњост ентитета. Тако се, рецимо, исказом *Дом внутри деревянный* описује унутрашњост објекта локализације/локализатора.

Објекат локализације и локализатор се чешће разликују: *Девојка се десет минута унутра домунђавала, па тек онда излази и каже нам да госпођа није код куће* (Нушић 2009: 11). Објекат локализације је *девојка*, а како локализатор није

наведен у реченици, одређује се из ширег контекста – у овом примеру то је *соба*. Оријентир је унутрашњост локализатора. Објект локализације и локализатор се, рецимо, разликују и у примеру (8), где нам је објект локализације изражен са „неколико дугачких вешалица са различитом одећом од цинса, и дугачка полица са обућом“, што би могло бити илустровано следећом схемом:

Схематски приказ 9

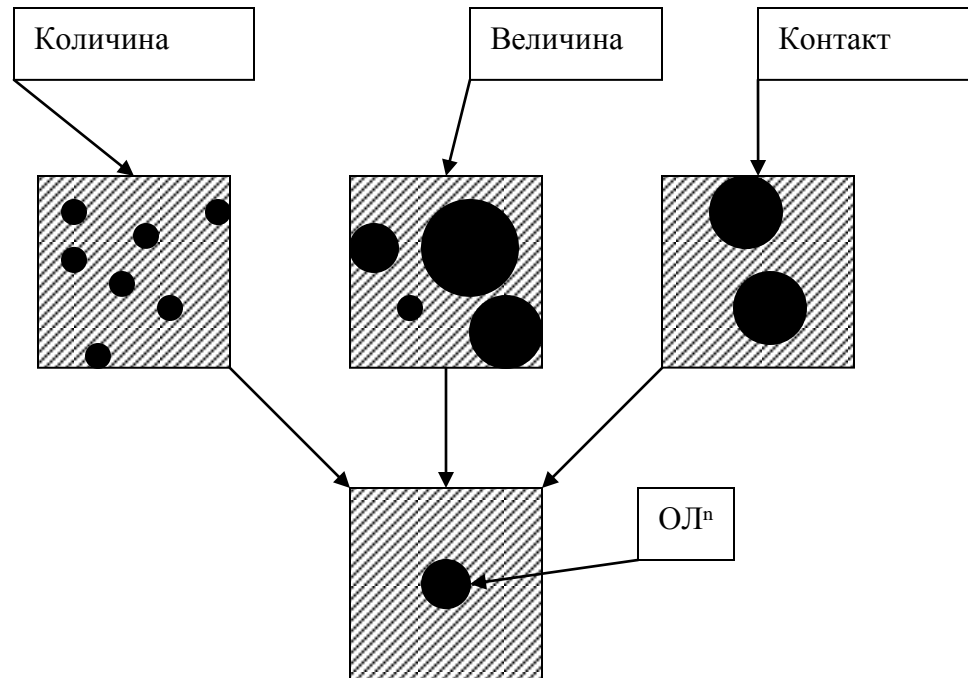

Дакле, објект локализације не мора бити један ентитет, тј. предмет у овом случају.

Код прилога *внутри* у руском језику бележимо велику подударност са српским прилогом *унутра* у значењу локативности, чак у 11 од 12 наведених примера *внутри* и *унутра* представљају преводне еквиваленте. *Внутри* и *унутра* (са значењем локативности) не прецизирају у ком делу унутрашњости локализатора се објект локализације налази, да ли је у додиру са унутрашњим границама локализатора, као ни да ли он мирује или не (*скакати, седети, певати* итд.) У оба случаја је у питању значење локативности јер нам промена положаја објекта локализације није релевантна, све док се одвија у границама локализатора. Поред тога, прилогом *внутри* не конкретизујемо разлику у величини (у случају да се могу физички измерити) између објекта локализације и локализатора, с тим да се први увек налази у границама другог, осим када је у питању непотпуно садржавање, о чему ће бити речи касније. Дакле, затамњени круг је објект локализације. Он може мировати или вршити одређену радњу која се може

окарактерисати као локативност. Сви наведени разлози су утицали на то да објекат локализације буде представљен као ОЛ^п⁵⁹:

Схематски приказ 10

Ако узмемо у обзир и положај посматрача, можемо констатовати да се прилогом *внутри* не прецизира да ли се посматрач налази у оквиру или ван граница локализатора. Рецимо, у примеру (5) посматрач се, претпоставимо, налази у унутрашњости локализатора, али он може бити и ван његових граница, као у примеру (4).

Обележје *оријентир је унутрашњост локализатора* има у руском језику и прилог *внутри*: *Некоторые из них проникли внутри (Спорт 1)*. Ако је код прилога

⁵⁹ Таква ознака истиче чињеницу да се не може прецизирати положај објекта локализације. Тако ћемо и у даљим схемама подразумевати да ОЛ није конкретизовао све наведено већ само презицирао положај у односу на оријентир, а на схематском приказу ћемо указивати на прототипичан положај.

внутри присутно значење локативности, онда у овом примеру то није случај. *Проникли куда?* Објекат локализације нам из реченице није познат, али из ужег контекста одређујемо да су у питању *фанаты*: *Перед выездом автобуса с футболистами на стадион группа из 30 фанатов окружила его (Спорт 1).* *Автобус* је локализатор, а оријентир је унутрашњост локализатора. У нашем примеру бележимо адлативно значење, тј. усмереност ка циљу. У српском језику се прилог *унутра* употребљава за обележавање и адлативног значења и значења локативности. Уп.:

	Локативност	Адлативност
15	Ништа-ништа, ја <i>унутра</i> имам апотеку (Улица 2006: 219).	Ступати <i>унутра</i> (РСЈ 2007).

Дакле, у српском језику имамо један прилог који означава адлативност и локативност, док у руском језику бележимо један за локативност, а други за адлативност. Тако нам је у српском језику важна семантика глагола, која одређује да ли је у питању локативност или адлативност: *Ушао је унутра* и *Сео је унутра*.

Прилог *внутрь* и прилог *унутра* (са адлативним значењем) употребљавају се у руском и српском језику са истим значењем. Примери:

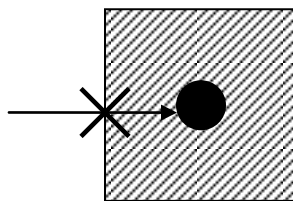
16	Полог палатки приподнялся, и <i>внутрь</i> неслышно проскользнула массивная фигура, лица которой было не разглядеть, и только видно было, как зловеще отсвечивал гладкий череп в красном аварийном освещении (Глуховский 2007: 23).	Шаторско крило се размаче и <i>унутра</i> нечујно склизну огромна фигура, чије је лице било немогуће видети (Глуховски 2012: 34).
17	Артем сколъзнул <i>внутрь</i> и, расстегнув молнию на сумке, достал из нее	Артем шмугну <i>унутра</i> , отвори патент-затварач на торби, дохвати из ње црни

	черный комбинезон вроде того, что был надет на Мельника и его напарник (Глуховский 2007: 191).	комбинезон, исти као код Млинара и његовог друга (Глуховски 2012: 264).
18	Первым внутрь зашел Мельник (Глуховский 2007: 196).	Први унутра уђе Млинар (Глуховски 2012: 271).
19	Зайди на секунду! — и, сняв замок со входа, Хантер приподнял полог палатки и пропустил Артема внутрь (Глуховский 2007: 32).	Уђи на тренутак! – Скинувши катанце с улаза, Хантер подиже застор и пропусти Артема унутра (Глуховски 2012: 45).
20	Саша подбежала к окну и распахнула ставни, впуская внутрь свежий воздух и робкий свет (Глуховский 2011: 59).	Саша притрча прозору и отвори капке, пуштајући да унутра уђе свеж ваздух и бојажљива светлост (Глуховски 2011: 60).
21	Сквозь приоткрытые губы гермозатворов внутрь проникал холодный ветер с поверхности, словно кто-то огромный, прикинув к ним снаружи, делал давно гниющей станции искусственное дыхание (Глуховский 2011: 92).	Кроз одшкринуте чѐлусти херметичких врата унутра је продирао хладан ветар са површине, као да им се неко огроман примачао са спољне стране и одавно трулој станици давао вештачко дисање (Глуховски 2011: 91).
22	Хотя Гомер прекрасно знал: на самом деле, это фильтры противогаса отсеивают любые примеси, пропуская внутрь только безвкусный стерильный воздух, а наружу — механические и бездушные голоса	Хомер је врло добро знао: филтери гас-маске упијају све остале финесе, пропуштајући унутра само безукусни, стерилни ваздух, а напоље – механичке, бездушне гласове (Глуховски 2011: 92).

	(Глуховский 2011: 92).	
23	Отвернув полупрозрачный холст паутины и просунув внутрь фонарь, бригадир осветил боковой туннель (Глуховский 2011: 94).	Пошто одгурну прозрачни комад паучине и провуче лампу унутра, командир осветли бочни тунел (Глуховски 2011: 94).
24	Вошла внутрь, перелетая разрывы между вагонами, обследовала первый, второй, третий (Глуховский 2011: 125).	Ушла је унутра, прелетела погледом оштећења на спојевима вагона и обишла први, други и трећи (Глуховски 2011: 123).
25	Через несколько минут дверь скрипнула, и внутрь заглянул доктор (Глуховский 2011: 149).	Након неколико минута, шкрипнуше врата и унутра провири доктор (Глуховский 2011: 147).
26	Он кашлянул и заглянул внутрь (Глуховский 2011: 158).	Накашља се и провири унутра (Глуховский 2011: 156).
27	Дверь открылась, и внутрь робко заглянул солдат (Глуховский 2011: 215).	Врата се отворише и унутра бојажљиво провири војник (Глуховски 2011: 212).
28	Мельник проскользнул внутрь, прижав к глазам свой прибор ночного видения и удерживая автомат на весу одной рукой (Глуховский 2007: 195).	Млинар клизну унутра, приносећи очима уређај за ноћно осматрање, а аутоматом на готовс у другој руци (Глуховски 2012: 269).

Прилог *внутрь*, као и његов српски еквивалент *унутра* (са адлативним значењем), указује на усмереност објекта локализације ка циљу. Дакле, као и код прилога *внутри/унутра* (са значењем локативност), прилози са адлативним значењем не прецизирају у ком се делу унутрашњости локализатора објекат локализације налази када се у њему нађе у трећој фази, да ли је у додиру са унутрашњим границама локализатора, тј. како се понаша након што „прође“ кроз тачку улаза. Поред тога, прилогом *внутрь/унутра* (са адлативним значењем) не конкретизујемо разлику у величини (у случају да се могу физички измерити) између објекта локализације и локализатора, с тим да код првог бележимо усмереност ка циљу, те се у једном тренутку он налази у границама другог. Дакле, затамњени круг је објекат локализације, а за разлику од значења локативности овде је присутна и тачка улаза. Тачка улаза нам код одређених ентитета може бити прецизирана, али у суштини није одређена. Поред тога, видимо да је стрелицом приказано кретање, а положај објекта локализације указује да је у питању усмереност ка циљу, тј. транзитивна адлативност, јер се он налази у оквиру локализатора у трећој фази⁶⁰, најјачој за његово значење:

Схематски приказ 11

Дакле, објекат локализације се налазио ван граница локализатора, одакле је и започео кретање, што значи да је тачка А (извор) ван граница локализатора, а затим пресекао локализатор, након чега се нашао у њему (циљ), тј. тачки Б.

⁶⁰ Код транзитивне адлативности смо издвојили три кључне фазе, које смо описали у поглављу *Кинетички аспект*.

Прилог *внутрь* не прецизира положај посматрача, исто као ни прилог *внутри*, а ни српски прилог *унутра* са адлативним значењем и значењем локативности. Дакле, посматрач се може налазити у унутрашњости локализатора, али и ван његових граница.

Прилог *изнутри* у руском језику и прилог *изнутра* у српском језику представљају преводне еквиваленте, а могу да указују на локативност и на аблативно значење. Примери:

29	Навесив тот же замок изнутри, он зажег фонарь и затопал вниз (Глуховский 2011: 169).	Пошто тим истим катанцем закључа изнутра, он упали лампу и крену надолу (Глуховски 2011: 165).
30	Деревянная, приветливая, оклеенная изнутри старыми обоями будка стояла возле огорода (Прилепин 2007: 27).	Дрвена, срдачна кућица, изнутра облепљена старим тапетама, налазила се поред повртњака (Прилепин 2011: 51).
31	Холодильник не открывался изнутри (Прилепин 2007: 84).	Фрижидер се није отварао изнутра (Прилепин 2011: 168).
32	Еще на подходе я увидел, что оно усиленно охраняется снаружи и <i>изнутри</i> (КП 2).	Њен садашњи изглед је срамота за град, јер је руинирана и споља и <i>изнутра</i> (Блиц 1).
33	Зимние модели <i>изнутри</i> обросли теплым мехом, а снаружи украсились лохматыми опушками (КП 3).	За снег су идеални модели који су споља од шушкавог платна, а <i>изнутра</i> су постављени крзном, а многи имају део за уши, који се спушта по потреби (Блиц 2).
34	Нужная палата находилась в самом конце коридора, и обычно у ее дверей	Шатор који је тражио налазио се на самом крају ходника, и обично је

	дежурила сиделка, но сейчас пост был покинут, а сквозь щель изнутри долетал отрывистый хрип (Глуховский 2011: 138).	испреди врата дежурала болничарка, али је сада није било, а кроз отвор је изнутра допирало оштро крклање (Глуховски 2011: 136).
35	Крики доносятся <i>изнутри</i> (Ожегов 1995).	Пуцано је <i>изнутра</i> (Блиц 3).
36	Будто в моей голове черви, которые жрут изнутри по кусочку не просто мой мозг, а душу (Глуховский 2011:192).	Као да су ми у глав црви, који изнутра гризу, мало помало, не само мој мозак него и душу (Глуховски 2011: 190).

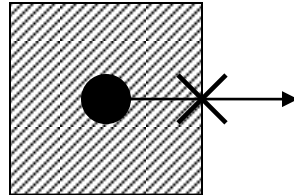
Како Панков (2010) истиче, прилог *изнутри* указује на однос између објекта локализације и локализатора који се може обележити значењем „директив-старт“, док значење „директив-финиш“ има прилог *внутри*. Та опозиција је равноправна опозицији аблативност/адлативност. Дакле, као што смо истакли, поред значења локативности, прилози *изнутри* у руском и еквивалент *изнутра* у српском језику могу имати и аблативно значење.

Код прилога *изнутри/изнутра* са значењем локативности истиче се унутрашња страна (у односу на спољну) локализатора, а самим тим прилог *изнутри* чешће означава контакт објекта локализације и унутрашњих граница или садржине локализатора, као у наведеним примерима, за разлику од *унутра*.

Прилози *изнутри/изнутра* са аблативним значењем указују на усмереност објекта локализације од извора, тј. унутрашњости локализатора, а поред тога указују на тачку излаза из истог. Дакле, извор се налази у оквиру локализатора, а код објекта локализације бележимо усмереност од извора према простору ван граница локализатора, те бележимо и тачку пресека. Није нам прецизиран положај објекта локализације ни након напуштања граница локализатора у „финалном“ за

објекат локализације простору. Аблативност се схематски може приказати на следећи начин:

Схематски приказ 12

Дакле, истакнута је прва фаза објекта локализације и његово напуштање локализатора, те бележимо тачку излаза.

Није честа појава да се у преводима прилог са обележјем *оријентир је унутрашњост локализатора* замени неком другом врстом речи, или изостави, што указује на велику подударност у употреби прилога ове категорије. Примери:

37	Я заткнул его ключом, повернул замок влево и вошел <i>внутри</i> (Костин 2008: 92).	Препречио сам јој пут кључем, окрено браву улево и ушао (Костин 2009: 155).
38	Через секунду все они были внутри (Глуховский 2007: 197).	У тренутку су сви били у њој (Глуховски 2012: 272).
39	Он видел забаррикадированный изнутри кабинет начальника станции и его хозяина, уткнувшегося лицом в стол, сжимающего в руке „макаров“ (Глуховский 2011: 138).	Видео је са унутрашње стране забарикадиран кабинет управника станице и његовог домаћина приљубљеног лицем за сто, како стеже у руци „макарова“ (Глуховски

		2011: 138).
40	Я только смотрю на них обоих, как они сойдутся, а <i>внутри</i> смеюсь (Достоевский 2010: 318).	Ја их само гледам обојицу, кад се састану, а у себи се смејем (Достојевски 2007: 461).

Анализирани прилози који означавају локативност не бележе прецизнији положај објекта локализације унутар локализатора, а са друге стране, прилози који указују на адлативно значење у оба језика првенствено означавају улаз у одређени простор, тј. бележе пролазак кроз тачку улаза, не прецизирајући даљи положај објекта локализације у оквиру простора у коме се он налази у финалној фази у исказу. У реченици *Мяч внутри / Лопта је унутра* (мисли се на кутију) не знамо где је тачно лопта у односу на границе кутије, да ли је на дну, на врху, са леве стране итд. У реченици *Он вошел внутрь / Ушао је унутра* прилог не истиче положај објекта локализације у односу на границе локализатора, већ само бележи улазак у тај простор. Посебно је интересантан прилог *изнутри* у руском, али и његов еквивалент *изнутра* у српском језику. Ови прилози би се могли описати и на следећи начин: „из внутренней стороны / из унутрашњости нечега“ за аблативно значење и „с внутренней стороны / са унутрашње стране“ за значење локативности. Разлику између прилога *внутри/унутра* (са значењем локативност) и *изнутри/изнутра* (са значењем локативност) означавамо на следећи начин: први пар описује положај објекта локализације у границама нечега, док други истиче да се објекат локализације налази са унутрашње стране нечега (као супротно од значења „са спољне стране нечега“, тј. бележи се значење „окренутост ка споља“), што је за употребу од изузетног значаја и што смо ислустровали кроз примере у раду. Дакле, *изнутри/изнутра* у аблативном значењу бележе усмереност објекта локализације од извора и тачку излаза, али не указују на даљи положај објекта локализације када он напусти локализатор.

Анкета⁶¹ на руском језику нам је указала на следеће: У реченици (41) *Пирог сверху пересушен, а внутри/изнутри недопечен* чак 58% испитаника употребило је прилог *внутри*, 8% се одлучило за равноправну употребу прилога *изнутри* и *внутри*, а осталих 34% је употребило прилог *изнутри*. У реченици (42) *Внутри/изнутри никого не было* слика је знатно јаснија. Чак 98% испитаника сматра да се у наведеном контексту може употребити искључиво прилог *внутри*. Идентичан број испитаника (98%) определио се за *внутри* и у реченици (43) *Где Вера? А она внутри/изнутри*. У примерима (42) и (43) 2% испитаника (нису у питању исти испитаници) одлучило је да употреби прилог *изнутри*. И за крај, у примеру (44) *Будка внутри/изнутри оклеена старыми обоями* чак 92% испитаника је одлучило да употреби прилог *изнутри*, њих 6% се определило за оба прилога равномерно, а само 2% за прилог *внутри*. Дакле, уочљиво је да код примера са питањем *где* говорник руског језика тежи да употреби прилог *внутри*, као у примерима (42) и (43); у примеру (41) питање може бити формулисано и *где* и *с какой стороны*, те је употреба прилога *изнутри* и *внутри* распоређена у корист *внутри* као фреквентнијем у нешто већем проценту; у примеру (44), који се може окарактерисати као реченица на коју се претежно односи питање *с какой стороны*, *изнутри* је фаворизован од стране анкетираних. Дакле, разлика у употреби између *внутри* и *изнутри* у руском језику, коју смо забележили у анкети, подудара се са оним што смо ми означили у нашем раду. У питању је таква разлика у којој *изнутри* у већој мери од *внутри* истиче и означава границе локализатора.

Размотримо резултате до којих смо дошли у оквиру анкете на српском језику. У примеру (45) *Где је Вера? Она је унутра/изнутра* 100% испитаника је употребило прилог *унутра*, на шта им је јасно указало питање *где*. У примеру (46)

⁶¹ Постоје две опције за одабир узорака: случајно или узорковање са сврхом (Eisenhardt, Graebner 2007: 27). Узорковање са сврхом је вођено идејом за учењем или разумевањем онога чиме се бави. Фокус није толико на самом материјалу већ на могућности да се исти искористи у апстрактније теоријске сврхе (Patton 1980: 100). Дакле, циљ је да се анкете искористе тако да могу да додају разумевању истраживаног проблема. Примери су преузети из корпуса, а број испитаника је одређен по принципу узорковања са сврхом, тј. уочавања употребе прилога са просторним значењем у ова два језика и не претендује да одреди норму са овом количином испитаника, већ да прикаже сличности и разлике у употреби прилога у два словенска језика. Анкету на српском језику је у децембру 2013. године попунило 100 студената Филолошког факултета Универзитета у Београду. Анкету на руском језику је у децембру 2013. године попунило 50 студената Белоруског државног универзитета у Минску. Анкете се налазе у прилогу.

Унутра/изнутра је урађена добра изолација чак 67% анкетираних се одлучило за прилог *изнутра*, њих 18% за прилог *унутра*, а 15% је употребило и један и други прилог у овом примеру. Што се примера (47) *Садашњи изглед цркве је срамота за град, јер је она руинирана и споља и унутра/изнутра* тиче, прилог *изнутра* је био знатно заступљенији (у чак 92% анкета), док је 8% анкетираних употребило оба прилога. Може се констатовати да је резултат скоро идентичан као и у руском језику, што потврђује нашу претпоставку да се незаменички прилози у оквиру овог подсистема у великој мери подударају. Дакле, можемо констатовати да и у српском језику *изнутра* више истиче границе локализатора од прилога *унутра*.

Контрастивни опис руских и српских незаменичких прилога са просторним значењем у оквиру разматраног подсистема указује на сличности ова два језика. Према оријентационом и кинетичком аспектима незаменички прилози са значењем оријентир је унутрашњост локализатора у руском и српском језику се у великој мери подударају, а специфичност руског језика представља употреба два прилога, *внутрь* и *внутри*, који строго обележавају једно од два значења – адлативно значење или значење локативности – док се у српском језику исти прилог користи и у адлативним и у локативним конструкцијама, у зависности од глаголског значења. Поред тога, *внутрь*, *внутри* и *изнутри* могу бити и предлози, док у српском језику *унутра* и *изнутра* имају искључиво прилошку функцију. На крају, у овом подсистему, међу разматраним прилозима не бележимо лексему са перлативним значењем према кинетичком аспектима⁶².

Ако разматрани подсистем упоредимо са, рецимо, предлошко-падежним конструкцијама (в дом – адлативност; из дома – аблативност; в доме – локативност), можемо констатовати да наведени подсистем прилога не чини складан систем (у руском језику су границе прецизније), узимајући у обзир да у неким случајевима прилог реализује два значења. Тако, рецимо, прилог *унутра* обележава локативност, али и адлативност.

Дакле, према кинетичком аспектима, међу прилозима који су разматрани у раду бележимо следећа значења:

⁶² Интересантно би било у неким наредним истраживањима разматрани подсистем упоредити са прилогом *насквозь*: *просверлил доску насквозь*. Ипак, овај прилог не припада категорији прилога који су тема нашег рада, те није предмет нашег истраживања.

Језик	Адлативност (транзитивна)	Аблативност (транзитивна)	Перлативност	Локативност
Руски језик	+	+	-	+
Српски језик	+	+	-	+

Локализатор-садржатељ

Размотрићемо централне прилоге у оквиру овог подсистема, а конкретно: *унутра* у српском, а *внутри*, *внутрь* у руском језику. Наведени прилози указују на локализатор-садржатељ.

У раду ћемо се у потпуности ослонити на већ раније описану теорију Душке Кликовац (2000) о врстама садржатеља. Дакле, садржатељи могу бити: *кутија/посуда*, *ограничени дводимензионални простор*, *тродимензионална материја* и „дводимензионална“ *материја*. Размотримо сваки појединачно.

Кутија/посуда

1. Како Кликовац (2000) истиче, прототипични садржатељ (треба имати у виду да је књига посвећена предлозима у српском и енглеском језику чија значења подразумевају појам садржавања) у менталној представи јесте кутија средње величине, непровидна, али отворена на горе. Аутор наводи и нека друга мишљења: прототип је затворени садржатељ (Hottenroth 1991; Cuypkens 1993). Поред тога, Кликовац (2000) истиче да је прототипични објекат локализације (аутор употребљава термин садржани објекат како разматра искључиво питање садржавања) предмет мање величине који се целом својом запремином налази у садржатељу, ослањајући се на његово дно (усред њега), и то у његовом центру, а не близу његовог зида (границе).

Дакле, по Кликовац (2000) прототипични садржатељи могу бити: *ковчег, садучићи, гнездо, корпа* и сл. Објекат локализације је у том случају предмет⁶³: *хлеб, рубље, човек* и сл.

2. Употреба прилога се такође односи на такве прототипичне отворене садржатеље, али и на садржатеље који су затворени, као у: *Отрчао је до ормара и отворио га. Унутра је била фотографија; Внутри лежал небольшой, но очень красивый алмаз (Труд 1).*

Затворени сарджатељ специфичан је по томе што је објекат локализације за разлику од отвореног саржатеља најчешће невидљив (осим када је садржатељ провидан).

Када говоримо о затвореним садржатељима, можемо навести и следеће садржатеље са којима се употребљавају прилози: *просторије, зграде, возила*; али не и *институције*. Дакле, прилози указују на положај ОЛ у оквиру локализатора-садржатеља који представља *возило, просторију* или *зграду* као категорију, а односи се на следеће садржатеље: *аутомобил, соба, купатило, кућа, зграда* и сл. Примери:

1	Саша подбежала к окну и распахнула ставни, впуская внутрь свежий воздух и робкий свет (Глуховский 2011: 59).	Саша притрча прозору и отвори капке, пуштајући да унутра уђе свеж ваздух и бојажљива светлост (Глуховски 2011: 60).
2	Первым внутрь зашел Мельник (Глуховский 2007: 196).	Први унутра уђе Млинар (Глуховски 2012: 271).
3	Внутри никого не было, и, не в силах бороться с усталостью, Артем решил, что отчима ждать не будет, а попробует выспаться —	Унутра никог не беше, и он одлучи да не чека очуха већ да легне да спава (Глуховски 2012: 34).

⁶³ Мисли се на категорију.

	восьмичасовое дежурство могло свалить с ног кого угодно (Глуховский 2007: 23).	
4	Внутри было тихо, грязно и пусто (Глуховский 2007: 302).	Унутра беше тихо, прљаво и празно (Глуховски 2012: 418).

Са друге стране, није карактеристична употреба прилога са садржатељем који се односи на категорију *институције*⁶⁴. Дакле, таква употреба је карактеристична за предлоге, али не и за прилоге: *ради у школи, одлази у Министарство* и сл.

3. Непотпуно садржавање код употребе прилога подразумева да се само један део објекта локализације налази у оквиру садржатеља. Примери:

5 Я убрал три первые и просунул Скинуо сам прве три и гурнуо главу
голову внутрь (Костин 2008: 94). унутра (Костин 2009: 159).

Непотпуно садржавање, како истиче Кликовац (2000), подразумева и садржатељ *руке, зубе, канџе* и сл. Ако је за предлог у такав садржатељ карактеристичан (у *зубима*), онда за прилоге *унутра/внутри, внутрь* то није случај, тј. таква употреба није могућа. Исто важи и за садржатеље *окови, стеге* и сл.

4. Једна страница прототипичног садржатеља може недостајати, то је, рецимо, *угао*. Ипак, такав садржатељ није карактеристичан за прилоге: *мяч в углу, лопта је у ћошку*, али не и *мяч внутри* у исказима када је садржатељ *угол/ћошак*.

Поред тога, садржатељи попут *намештаја* и *одеће* такође нису карактеристични за прилоге, већ за предлоге: *сидеть в кресле, човек у кошуљи* и сл.

⁶⁴ Категорија се не односи на тип грађевине, већ на институцију која се у њој налази.

Ограничени дводимензионални простор

1. Кликовац (2000) истиче да се дводимензионалним може сматрати такав садржатељ који нема висину или она није релевантна, а то су најчешће *ограђени простор* или *административне целине*: *двориште, држава, пустиња, поље, крај* и сл. Такав локализатор-садржатељ није карактеристичан за прилоге *унутра/внутри, внутрь* управо из тог разлога што једна димензија није релеватна или не постоји.

Материја

1. Прототипична материја, како Кликовац (2000) истиче, јесте *вода* и њени разни појавни облици: *река, вир, бара, море*; али поред *воде* и нека друга *течност*: *крв, туришија*; затим *материја* која има нешто чвршћу конзистенцију него течност (*муљ, блато, снег*) и сасвим *чврста материја* (*камен, земља*).

На ОЛ који је уроњен у локализатор-садржатељ најчешће указују предлози: *у води, у мору, в море, в реке* итд.

„Дводимензионална“ материја

1. Ова категорија се односи на предмете различитих врста, било да су то конкретни ентитети (*рој мува, цвеће*), или одређене групе: *гомила, народ, руља* и сл.

Употреба прилога са локализаторима-садржатељима тог типа није карактеристична.

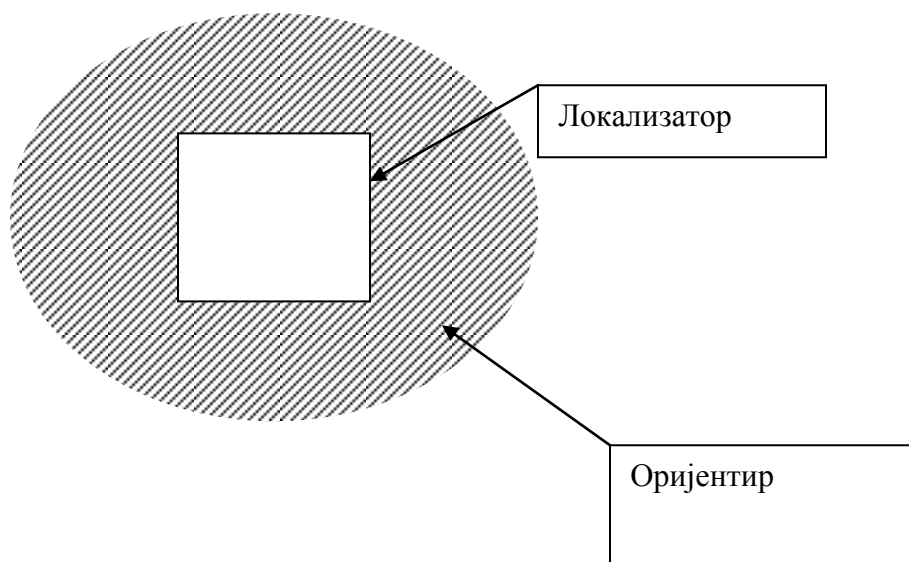
2. Можемо закључити да се прилози *унутра* у српском и *внутри/внутрь* у руском језику подударају у погледу употребе са различитим локализаторима-садржатељима, али и да указују на знатно мањи број садржатеља за разлику од предлога, а да прототипичан садржатељ припада категорији *кутија/посуда*.

Оријентир је ван граница локализатора-садржатеља

Када је у питању садржавање у ширем смислу, тј. обележје оријентир је ван граница локализатора-садржатеља, онда треба размотрити следеће прилоге: *снаружи, наружу, вон* и *извне* у руском језику и *споља, напољу* и *напоље* у српском језику. Описом нису обухваћени незаменички прилози који се због архаичности или неког другог вида стилске обојености ретко употребљавају у савременом руском и српском језику.⁶⁵ У раду се анализирају искључиво прилози (иако смо приликом разматрања прилога *напоље/вон* навели и примере (25, 26) у којима је наведена реч у служби узвика/*междометия*).

Корпус је представљен делима руских писаца и преводима тих дела на српски језик, делима савремених српских писаца и њиховим преводима на руски језик, новинским чланцима и чланцима из стручне и научне литературе на српском и руском језику упоредно.

Схематски приказ 13

⁶⁵ Попут прилога *вовне*.

Дакле, под садржавањем у ширем смислу подразумевамо однос објекта локализације и локализатора у коме се истиче спољна страна или простор ван граница локализатора, који је у вези са садржавањем објекта локализације. Локализатор је представљен у облику квадрата, а осенчени део је онај део простора на који указује оријентир.

Прилог *снаружи* према кинетичком аспектима има аблативно значење и значење локативности, што ћемо приказати на примерима. Поред тога, важно је истаћи да се у српском језику јављају као преводни еквиваленти прилози *споља* (за аблативно значење, али и значење локативности) и *напољу* (искључиво за значење локативности). Примери:

1	А снаружи прекрасное каменное строение выглядело все таким же в своей совершенной и, казалось, нерушимой красоте (Андрич 1974: 117).	А споља је савршена камена зграда изгледала још увек непромењена, мирна и неуништива у својој лепоти (Андрић 1966: 53).
2	Он приподнял ставень, протиснулся внутрь и притворил его за собой так, что лавка снаружи казалась закрытой (Андрич 1974: 563).	Подиге ћепенак колико му је требало да се увуче, па да га онда само прислони, тако да је дућан споља изгледао затворен (Андрић 1966: 261).
3	Еще снаружи и внутри велись работы, но уже и сейчас, особенно издали, видно было, как сильно отличается он размерами, красотой линий и прочностью кладки от всего, что когда-либо могло быть задумано и построено в этом захолустье (Андрич 1974: 99).	Још се радило на хану и изнутра и споља, али се већ сада, овако на даљину, могло видети колико он одудара величином, складом линија и тврдоћом грађе од свега што се икад могло саградити или замислити у касаби (Андрић 1966: 45).

4	Хантер ждал его снаружи, застегивая наглухо свой длинный плащ и поднимая ворот (Глуховский 2007: 29).	Хантер га је чекао напољу, закопчавајући до краја свој дугачки огртач и подижући оковратник (Глуховски 2012: 42).
5	Они подошли к гостевой палатке, на эту ночь отданную Хантеру в полное распоряжение, но остались снаружи (Глуховский 2007: 31).	Тако они дођоше до гостињског шатора, који је за ту ноћ додељен Хантеру на располагање, али остадоше напољу (Глуховски 2012: 43).
6	Артем лежал, зарывшись под одеяло с головой, не отвечая на недоумевающие Женькины вопросы, почему Артем тут дрыхнет, когда снаружи так круто, и не заболел ли он вообще (Глуховский 2007: 62).	Артем је лежао с ћебетом преко главе, уопште не реагујући на Жењкина несувисла питања: због чега он ту књава кад је напољу тако жестоко, и да можда није болестан (Глуховски 2012: 83)?
7	С этой стороны все очень безобидно, потому что у них основной натиск на границу не снаружи, а изнутри (Глуховский 2007: 119).	С те стране је све безбедно, зато што је код њих највећи притисак на границу изнутра, не споља (Глуховски 2012: 165).
8	На дне лежал длинный фонарь и круглый шлем, обитый снаружи тканью (Глуховский 2007: 191).	На дну торбе биле су дугачка лампа и округли шлем, споља обложен платном (Глуховски 2012: 264).
9	Снаружи раздался гудок (Глуховский 2007: 298).	Напољу се зачу сирена (Глуховски 2012: 413).
10	А тот... Другой... уже был снаружи	А овај... Други... већ је био напољу

	(Глуховский 2011: 181)?	(Глуховски 2011: 178)?
11	Кто из них окажется снаружи в решающий миг (Глуховский 2011: 245)?	Који ли ће се од њих наћи напољу у одлучујућем тренутку (Глуховски 2011: 244)?
12	Снаружи хлынула застоявшаяся дождевая вода (Глуховский 2007: 295).	Споља јурну устајала кишница (Глуховски 2012: 397).
13	До сих пор она подгадывала так, чтобы ни на миг не задерживаться снаружи зря (Глуховский 2011: 83).	До сада би увек потрефила тако да се ни на трен не задржава непотребно напољу (Глуховски 2011: 83).

Дакле, прилог *снаружи* може имати значење локативности, али и аблативно значење. Оно што је интересно, а што смо нагласили, јесте чињеница да се у српском језику употребљавају прилози *споља* и *напољу*, а да се у руском језику код прилога *сверху* такође у преводу може употребити *споља*, стога сматрамо да не би било лоше упоредити ове прилоге. Уп.:

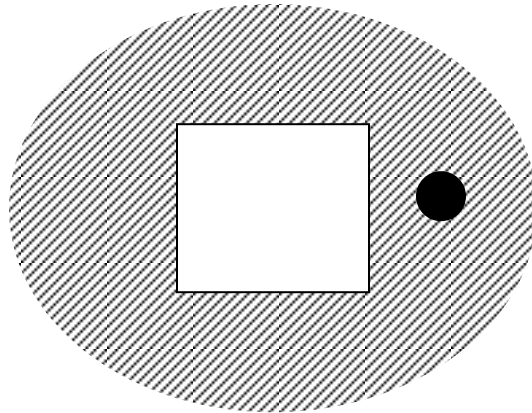
14	А снаружи прекрасное каменное строение выглядело все таким же в своей совершенной и, казалось, нерушимой красоте (Андрич 1974: 117).	А споља је савршена камена зграда изгледала још увек непромењена, мирна и неуништива у својој лепоти (Андрић 1966: 53).
15	Алин пирог сверху пересушен, а внутри недопечён (Улицкая 2006: 199).	Алин колач био је споља пресушен, а унутра непечен (Улицка 2006: 144).

Ипак, разлика између *сверху* и *снаружи* свакако постоји. *Сверху* означава или „по поврхности, в верхней части“, или „по направлению вниз“, док *снаружи* има значење „с внешней стороны“. Дакле, објекат локализације код прилога *снаружи* (са аблативним значењем) указује на усмереност од извора, али је и обавезна тачка улаза у локализатор. Са друге стране, објекат локализације код прилога *сверху* (са аблативним значењем) не бележи пролазак кроз тачку улаза, тј. локализатор није садржатељ. Оба прилога могу имати адлативно значење и значење локативности, што их често зближава и даје могућност замене у употреби. Када је локативност у питању, разлика је у локализатору јер *сверху* указује на површину или горњи део нечега, што подразумева и укључивање вертикалне осе, а *снаружи* служи за обележавање нечега што се налази ван граница садржатеља, тј. са његове спољне стране. У српском језику је у питању прилог *споља* (са значењем локативност), који се понекад употребљава у преводу за *сверху* (иако постоји и преводни еквивалент *одозго*). У том случају, прилог *споља* обележава, као и у руском језику, простор са спољне стране локализатора.

Прилог *снаружи* не указује на тачну удаљеност објекта локализације од локализатора, ни на евентуалан контакт између њих, као што не прецизира ни величину ни број објеката локализације.⁶⁶ Дакле, *снаружи* са значењем локативности, као и његове еквиваленте у српском језику, можемо схематски приказати на следећи начин:

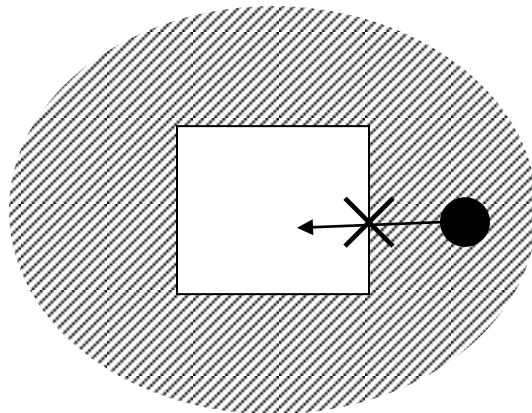
⁶⁶ Као што смо већ напоменули код прилога *внутри*, у питању је ОЛ^п, што нећемо наглашавати за сваки разматрани прилог.

Схематски приказ 14

Снаружи са аблативним значењем указује, поред свега горе наведеног, и на тачку улаза, као и на три фазе, при чему је истакнута прва фаза, тј. аблативно значење, а у трећој, завршној фази, објекат локализације се налази у оквиру локализатора. Аблативно значење можемо схематски приказати на следећи начин:

Схематски приказ 15

Наредни прилози које ћемо размотрити су *наружу* и *напоље*. Прилог *наружу* има адлативно значење, а у српском језику се са идентичним значењем употребљава прилог *напоље*. Примери:

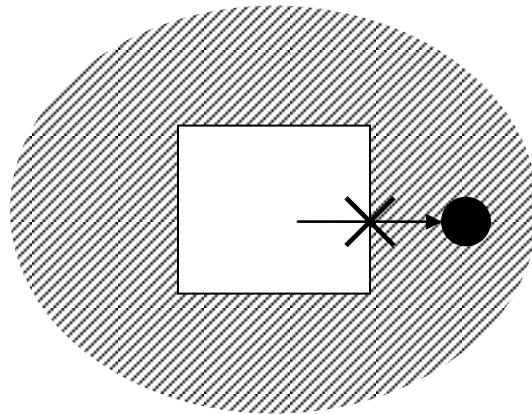
16	Зверек недоверчиво выглянул наружу, спрятался было, но потом, делая Саше одолжение, все же выбрался на платформу размяться (Глуховский 2011: 53).	Животињица неповерљиво провири напоље, па се сакри, а онда показујући на тај начин посебну наклоност према Саши, ипак изађе на платформу да протегне ножице (Глуховски 2011: 54).
17	Пока отряд двигался по туннелю, девушка казалась довольно высокой, но стоило им выйти наружу, как она вся сжалась (Глуховский 2011: 104).	Док се одред кретао кроз тунел, девојка је деловала прилично високо, али када су изашли напоље, она се некако скупила (Глуховски 2011: 102).
18	Саша вылетела наружу (Глуховский 2011: 160).	Саша јурну напоље (Глуховски 2011: 158).
19	Дождавшись, пока музыка отцветет, а флейтист отдастся аплодирующей публике, старик ухватил Сашу за влажный, еще пахнувший хлоркой костюм и вытащил ее наружу (Глуховский 2011: 171).	Сачекао је да музика престане и да се флаутиста позабави публиком и бурним аплаузима, па ухвати Сашу за влажни скафандер који се још осећао на хлор и повуче је напоље (Глуховски 2011: 168).
20	Когда наружу вышел и Данила, они с Артемом с важным видом оглядели друг друга, потом Данила подмигнул, и оба рассмеялись (Глуховский 2007: 191).	Када и Данило изађе напоље, он и Артем се значајно погледаше, Данило намигну, па се обојица засмејаше (Глуховски 2012: 265).

21	Потом я выйду наружу, Десятый — он указал на бородатого сталкера, — останется сзади, прикрывает вестибюль станции (Глуховский 2007: 192).	Ја излазим напоље, Десети – он показује на брадатог сталкера – остаје да покрива станични хол (Глуховски 2012: 265).
22	Осторожно ступая по предательски скрипящему паркету, Артем пробрался к двери и выглянул наружу (Глуховский 2007: 205).	Опрезно стајући по паркету који је издајнички шкрипао, Артем стиже до врата и провири напоље (Глуховски 2012: 282).
23	После этого Артем подошел к окну и осторожно выглянул наружу (Глуховский 2007: 213).	Након тога Артем приђе прозору и опрезно провири напоље (Глуховски 2012: 293).
24	Он выглянул наружу и снова убедился, что остальные жилища жались друг к другу, и все они были разбиты по возможности далеко от входа в туннели (Глуховский 2007: 238).	Погледа напоље и увери се још једном да су сви остали збијени један уз други, удаљени што је више могуће од улаза у тунеле (Глуховски 2012: 328).

Прилог *наружу* има адлативно значење, тј. објекат локализације указује на усмереност ка циљу. Српски прилог *напоље* има идентично значење. Поред тога, *наружу* истиче да постоји тачка излаза из локализатора, али не указује на тачан положај објекта локализације када он напусти локализатор, већ искључиво прецизира да је локализатор напуштен. Тако се прилозима *наружу/напоље* указује

на извор, тј. положај објекта локализације у оквиру локализатора, затим на тачку излаза, а након тога на циљ, тј. на положај објекта локализације ван граница локализатора, у простору на који указује оријентир. Прилог *наружу* и прилог *напоље*, тј. адлативно значење у оквиру категорије, могли би се схематски приказати на следећи начин:

Схематски приказ 16

Прилог *вон* такође означава напуштање неког локализатора-садржатеља, и има адлативно значење: *вынести вещи вон* (Словарь наречий 2005). Преводни еквивалент му је прилог *напоље*. У српском језику постоји и прилог *ван*, као у изразима *изаћи ван* и *погледати ван*. Ипак, он није толико фреквентан, те се као преводни еквивалент прилогу *вон* јавља првенствено прилог *напоље*. Примери:

25	Вон, лодырѣ, убирайся с глаз моих (Нушич 1968: 56).	Напоље, битанго, вуци ми се испред очију (Нушић 2009: 42).
26	Вон, негодѣй, вон (Нушич 1968: 107)!	Напоље, вуцибатинo, напоље (Нушић 2009: 87)!

27	Помочь он мог только одним: побыстрее убраться вон, чтобы не спугнуть Сашу (Глуховский 2011: 145).	Могоа је бити од помоћи само на један начин: да што пре збрише напоље како не би уплашио Сашу (Глуховски 2011: 142).
28	Мельник наверняка хотел расспросить его совсем о другом; отмашкой он приказал охране выйти вон (Глуховский 2011: 230).	Млинар је свакако желео да га пита о нечему сасвим другом; одмахнувши руком, нареди стражарима да изађу напоље (Глуховски 2011: 227).

Иако се као синоним за прилог *вон* јавља, између осталог, и прилог *прочь*, постоји разлика у локализатору/оријентуру. Приликом избацивања ученика из учионице Руси кажу *Выйди вон*. Тада није могуће рећи *прочь*, због тога што тај прилог не указује на напуштање садржатеља, на које указује префикс *вы-*. Што је још интересантније, не употребљава се ни *наружу*, иако *наружу* такође обележава адлативно значење и локализатор је садржатељ и иако ни глагол није препрека, јер *наружу* може да се употребљава са глаголом *выйти*, као у примеру: *Потом я выйду вон*. У српском језику се прилог *напоље* употребљава као преводни еквивалент за *вон* и за *наружу*. Прилог *напоље* „покрива“ употребу прилога *наружу* и *вон* у руском језику.

Било би корисно детаљније размотрити два последња прилога. Дакле, када наставница избацује дете са часа, она може да каже *Выйди вон*, али не и *Выйди наружу*. *Вон* може означавати и добровољно напуштање простора као у примеру *Она вышла вон*, као и *наружу* у *Крот вышел наружу*. Са друге стране, у примеру *Они надели шубы мехом наружу*, што би означило „на внешнюю сторону“, не можемо употребити *вон* као синоним. Анкета нам је указала на основне контексте у којима предњачи један од два наведена прилога. Тако је у примеру (29) *Когда я вышел вон/наружу, мы побежали к станции метро* чак 98% испитаника одлучило да употреби прилог *наружу*. У реченици (30) *Иван осторожно выглянул*

вон/наружу анкетирани су се у потпуности (100%) определили за прилог *наружу*, док у већ размотреном примеру (31) *Выйди вон/наружу, негодяй* бележимо супротно – 100% анкетираних се определило за прилог *вон*. Једино је код примера (32) *Они вышли вон/наружу, чтобы не мешать* одабир једног од два разматрана прилога био мање „прецизан“. Тако је 68% анкетираних одабрало прилог *наружу*, док се 22% определило за *вон*, а 10% је одлучило да се оба прилога могу употребити у овом контексту. Очигледно је да контекст, али и сам глагол, утичу на употребу разматраних прилога. Тако у примеру (31) бележимо већ устаљени израз, док је у примеру (29) употребљен исти глагол, али у другом контексту, а самим тим је промењена и употреба прилога код анкетираних. У примеру (32) би се рекло да је контекст сличан, али анкетирани употребљавају прилог *вон* у већем проценту него у претходном, јер се у контексту више подразумева да није у питању само напуштање садржатеља већ и могуће удаљавање од истог, док се код прилога *наружу* више подвлачи само напуштање његових граница, што бележимо и у примеру (30), где нам глагол *выглянул* истиче да је у питању пресецање граница (тачка излаза), али не и значајно удаљавање.

Било корисно размотрити разлику између прилога *споља* и *напољу*. Дакле, она се јасно истиче кроз примере (33) *А споља/напољу је зграда изгледала исто* и (34) *Петар ме је чекао споља/напољу, није желео да уђе*. Сви анкетирани су у примеру (33) употребили прилог *споља*, а у примеру (34) *напољу*, што је јасно разграничило употребу ова два прилога. Са друге стране, у руском језику бележимо један прилог (*снаружи*), који „покрива“ ова два значења, тј. обрнуто од прилога *вон* и *наружу*, чији је еквивалент био један прилог (*напоље*).

Прилог *прочь*, који не припада групи прилога коју тренутно разматрамо, већ означава кретање даље од нечега или некога, укључен је у овај део рада због тога што може бити корисно размотрити га и поредити са прилозима *вон* и *наружу*. У примерима *Они быстро побежали прочь* и *Он вырвал у неѣ из рук сумку и побежал прочь* прилог *прочь* истиче да је у питању кретање даље од нечега или некога, тј. локализатора. Дакле, код прилога *прочь* не бележимо напуштање одређеног садржатеља, већ удаљавање од локализатора, који није садржатељ. Иако се у

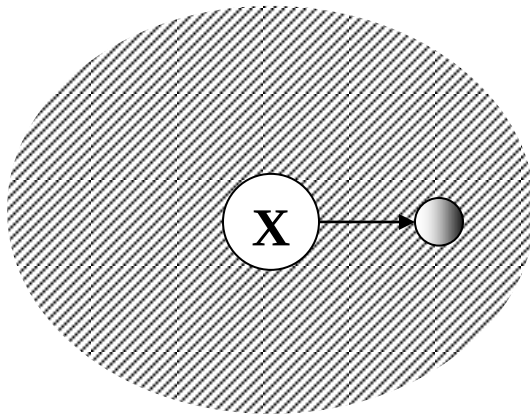
речницима јавља као синоним за *вон* разлика ипак постоји. Размотримо примере и најчешће еквиваленте у српском језику:

31	Он развернулся и, больше не говоря ни слова, пошел прочь (Глуховский 2007: 280).	Окрену се и без речи пође даље (Глуховски 2012: 387).
32	Хантер развернулся и зашагал прочь (Глуховский 2011: 75).	Хантер се окрену и оде (Глуховски 2011: 75).
33	А увидев, должна спешить к нему, потому что он послан за этой душой и, убегая прочь, выведет ее туда, где ее ждет покой (Глуховский 2011: 130).	А када је угледа, мора пожурити ка њој, јер је она послата управо по ту душу, и бежећи даље, одвешће је тамо где је чека покој (Глуховски 2011: 128).
34	Поглядев на Татарского, прохожий отшатнулся и побежал прочь (Пелевин 2004: 26).	Погледавши Татарског, пролазник устукну и поче да бежи (Пељевин 2004: 47).
35	Так и не сумев ничего выговорить, Артем потряс головой, развернулся и чуть ли не бегом бросился прочь (Глуховский 2007: 283).	Запрепашћени Артем затресе главом, окрете се и готово трчећи побеже (Глуховски 2012: 391).

Евидентно је да се прилог *прочь* разликује од, рецимо, прилога *вон*, који се најчешће јавља као његов синоним, а свакако и од прилога *наружу*. Сва три наведена прилога према кинетичком аспектима имају адлативно значење, али прилози *вон* и *наружу*, за разлику од *прочь*, по правилу указују на напуштање одређеног садржатеља. Код њих бележимо три фазе, тј. транзитивну адлативност, док прилог

прочь означава нетранзитивну адлативност. У српском језику је слична разлика евидентна између *напоље* и *даље*. *Прочь*, дакле, означава кретање даље од нечега или некога у одређеном смеру, те је локализатор у примерима са *прочь* „место“ у односу на које се креће објекат локализације. Адлативно значење, када је садржавање у питању, представили смо на схематском приказу (16). Са друге стране, *прочь* нам указује на удаљавање од одређеног места, тј. локализатора означеног са X, у неком правцу. Стрелица указује на један од потенцијалних праваца, који није одређен, а може бити усмерен на било коју страну, као и код адлативног значења са садржавањем. Дакле, код *прочь* не бележимо тачку излаза, а нетранзитивна адлативност не указује на три фазе, као што смо навели, већ на усмереност према циљу, због чега се на схематском приказу и истиче објект локализације.

Схематски приказ 17

Прилог *извне* се првенствено употребљава у аблативном значењу, а преводни еквивалент му је *споља*, који се, као што смо већ истакли, може употребљавати и да значи локативност. Поред тога, *извне* означава „со стороны“ и због тога у српском језику наилазимо на превод „са стране“. Значење „со стороны“

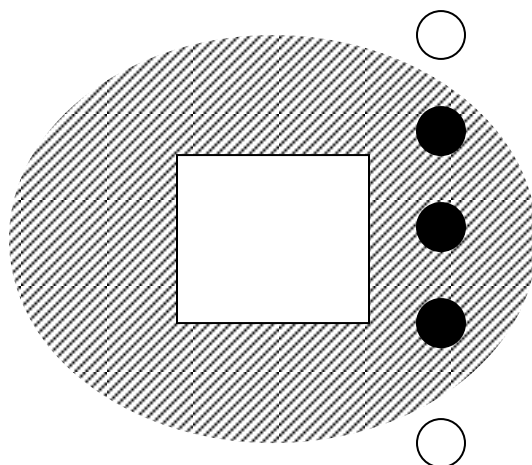
говори да је у питању простор ван граница локализатора и често је у примерима попут *Они наступают извне*, тј. *со стороны*, или у српском *са стране*. За разлику од *снаружи*, *извне* се често употребљава у књижевном језику.

35	Со временем он, молодой и храбрый, стал хранителем оружия при дворе султана [...] расширил границы Турецкой империи, обезопасил их извне и мудрым правлением укрепил изнутри (Андрич 1974: 31).	С временем он је постао млад и храбар силахдар на султановом двору [...] проширио границе Турске Царевине, осигурао је споља, и добром управом учврстио изнутра (Андрић 1966: 12).
36	Второй — на самом деле, никакого улья нет, и черные наступают на город извне (Глуховский 2007: 222).	Друга је, да у ствари нема никаквог легла, и да црни долазе однекуд са стране (Глуховски 2012: 304).
37	С этой мыслью он справился, напомнив себе, что она может быть и не его, а опять — навязанной извне (Глуховский 2007: 277).	Артем се ухвати у коштац с том мишљу, опомињући себе да она можда поново није његова већ наметнута споља (Глуховски 2012: 383).
38	А севастопольцы без подпитки извне вряд ли продержались бы даже месяц (Глуховский 2011: 7).	А Севастопольци би без подршке споља тешко могли да издрже и месец дана (Глуховски 2011: 9).
39	Это была не стихийная демонстрация, тут действовали засланные извне провокаторы (Глуховский 2011: 61).	То нису биле стихијске демонстрације, било је то дело провокатора убачених споља (Глуховски 2011: 62).

40	Как бы то ни было, это мне не принадлежит, это приходит извне (Глуховский 2011: 224).	Како год било, то не припада мени, долази споља (Глуховски 2011: 221).
----	---	--

Што тиче перлативног значења, може га обележити прилог *снаружи* као у исказима *Снаружи пробежал котенок*; *Снаружи пробежал человек в лыжной маске с рюкзаком*; *Снаружи пробежал официант* итд. Што се српског језика тиче, нисмо забележили употребу прилога у оквиру наведеног подсистема у перлативном значењу.

Схематски приказ 18

Контрастивни опис руских и српских незамењивих прилога са обележјем *оријентир је ван граница локализатора-садржалаца* указао нам је на сличности ова два језика, али и на одређене разлике које смо већ описали. Посебно је интересантна разлика између прилога *наружу* и *вон* у руском језику и анализа анкете која нам је указала на одређене смернице у употреби ова два прилога.

Тако, за разлику од обележја *оријентир је унутрашњост локализатора*, где смо забележили прилог *унутра* који означава и адлативност и локативност, а у руском језику прилоге *внутрь* и *внутри*, у оквиру садржавања прилог *напољу*

означава локативност, а *напоље* адлативност, док у руском језику *наружу* означава искључиво адлативност. Иако бележимо сличност и велику подударност у употреби наведених прилога, бележимо и одређене разлике, рецимо, у оквиру кинетичког аспекта (у српском језику се одређена значења обележавају предлошко-падежним конструкцијама). Тако се прилози *наружу* и *вон* у руском језику разликују, док у српском језику оба њихова значења покрива прилог *напоље*. Исто важи и за *напољу* и *споља* са једне и за прилог *снаружи* са друге стране. Као и код прилога са обележјем оријентир је унутрашњост локализатора, можемо констатовати да прилози не чине складан систем. Једино се у аблативном значењу у оба језика конкретна лексема не јавља и у другим значењима.

Дакле, разматрани прилози у оквиру подсистема имају следећа значења према кинетичком аспекту:

Језик	Адлативност (транзитивна)	Аблативност (транзитивна)	Перлативност	Локативност
Руски језик	+	+	+	+
Српски језик	+	+	-	+

Оријентир је одређен предњом/задњом страном локализатора

Интересантно је истраживање Хила (Hill 1975), које наводи Талми (Talmy 2000: 211) у свом раду, у вези са опозицијом напред/позади. Наиме, Хил је на равну подлогу ставио рукавицу, затим лопту и иза ње палицу, а након тога замолио испитанике да кажу шта је испред лопте. Резултати су следећи: две трећине ученика и 90% студената из Америке је одговорило да је рукавица испред, док је 90% носилаца једног чадског језика (у питању је хауса језик) одговорило да је у питању палица. Једно такво истраживање у два словенска језика која разматрамо у нашем раду вероватно би указало на сличност у употреби та два језика.

Овај опис обухвата 11 незаменичких прилога у руском и 16 незаменичких прилога у српском језику. У руском језику то су: *вперед, впереди, спереди, напротив, супротив, против, сзади, взад, назад, позади и позади*.

У српском језику то су следећи прилози: *напред, однапред, спреда, унапред, насупрот, наспрамно, преко, натраг, одостраг, унатраг, назад, уназад, одназад, позади, отпозади и одзада*.

Описом нису обухваћени незаменички прилози који се због архаичности или неког другог вида стилске обојености ретко употребљавају у савременом руском и српском језику.

Корпус је представљен делима руских писаца и преводима тих дела на српски језик, делима савремених српских писаца и њиховим преводима на руски језик, новинским чланцима и чланцима из стручне и научне литературе на српском и руском језику упоредно.

У овом поглављу се анализирају само прилози. Значења која имају у другим функцијама не разматрају се детаљно. Не разматрају се ни непросторна значења прилога са просторним значењем као примарним, нити се ти прилози пореде са другим средствима за изражавање просторних значења. Уп.:

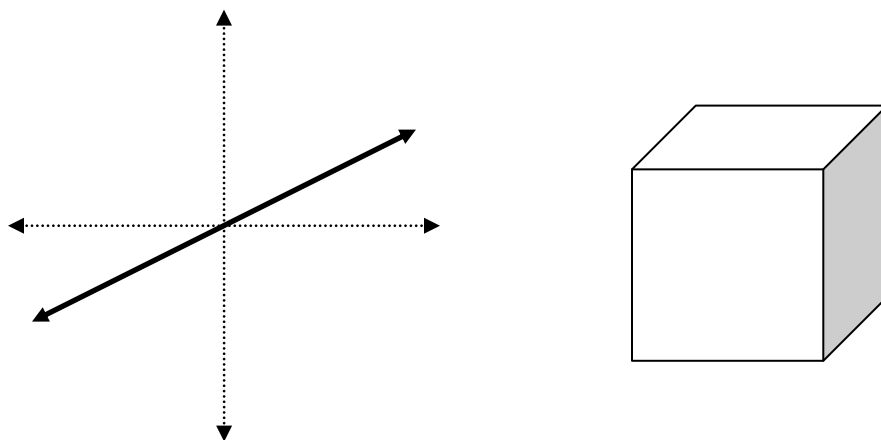
	Прилог	Предлог
1	Стовба шла <i>впереди</i> , не оглядываясь, с большой спортивной сумкой (Улицкая 2006: 375).	Он стоял <i>впереди</i> всех вошедших с ним товарищей (Достоевский 2010: 21).
	Прилог са просторним значењем	Прилог са временским значењем
2	Стовба шла <i>впереди</i> , не оглядываясь, с большой спортивной сумкой (Улицкая 2006: 375).	Но об этом пока оставим, это еще <i>впереди</i> (Достоевский 2010: 410).

Оријентир је одређен предњом страном локализатора

Обележје *оријентир је одређен предњом страном локализатора* имају у руском језику прилози *вперед, впереди, сперед, напротив, супротив* и *против*, а у српском језику *напред, однапред, спреда, унапред, насупрот, наспрамно* и *преко*⁶⁷. Незаменички прилози са обележјем оријентир је одређен предњом страном локализатора имају следећа обележја: индиректна лоцираност, релевантност нивоа и релевантност предње стране.

За почетак је неопходно да издвојимо три димензије, тј. да означимо типичне локализаторе, Л1 и Л2:

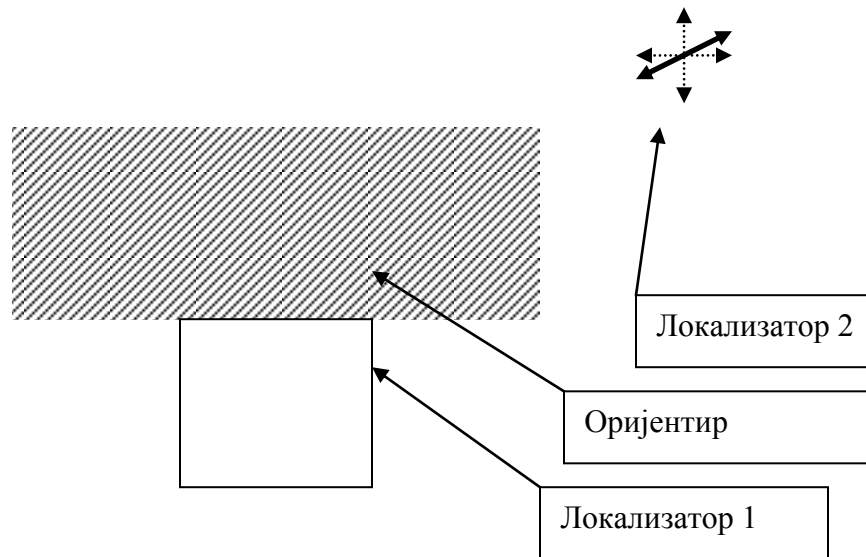
Схематски приказ 19

⁶⁷ У неким ранијим радовима (Меденица 2012а) смо разматрали *испред* као прилог, као што је и навођено у РСЈ: *Ми идемо испред, а он позади* (РСЈ 2007: 488). Ипак, према Нормативној граматици (Пипер, Клајн 2013) *испред* је искључиво предлог и није препоручљиво употребљавати га као прилог. Чини се логичним, јер ни *испод, изнад, иза* нису прилози, те ни *испред* не би требало да буде. На тај начин ћемо унети исправку у односу на наш рад (Меденица 2012а) и разматрати *испред* искључиво као предлог.

Прилагођавањем геометријске фигуре за потребе схематског приказа, локализаторе и оријентир код прилога са значењем оријентир је одређен предњом страном локализатора можемо приказати на следећи начин:

Схематски приказ 20

Одлучили смо да локализатор (Л1) прикажемо у облику квадрата, јер му се јасније могу одредити стране, а оријентир је осенчен и указује на предњу страну локализатора. Не сме се изоставити ни Л2 (чеона оса), који указује на разлику приликом схематског приказа ове категорије и неких других које би се без те ознаке могле мешати.

Према кинетичком аспект прилози *вперед* у руском и *напред* у српском језику најчешће имају адлативно значење. Објекат локализације (који је у највише наведених примера биће или предмет⁶⁸) се креће, што нам означава да је упитању динамика – конкретно, усмереност ка циљу. Локализатор је ентитет у односу на који се одређује предња страна, тј. конкретан оријентир.

⁶⁸ Биће и предмет се односи на категорије.

Примери:

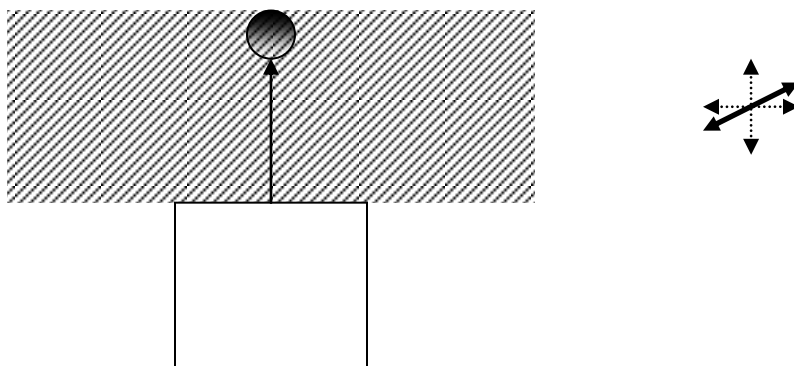
3	И, кратко кивнуv, двинулся <i>вперед</i> , ни на кого не погледев и не попрощавшись (Андрич 1974: 208).	И климнувши главом крену <i>напред</i> , без поздрава и погледа (Андрић 1966: 104).
4	„Какое отчаяние, какая смерть кругом!“ – повторял он, все шагая <i>вперед и вперед</i> (Достоевский 2010: 210).	„Какво очајање, каква смрт на све стране!“ - понављао је непрестано корачајући <i>напред</i> (Достојевски 2007: 303).
5	Но и <i>вперед</i> , в гору, он не в силах иди, сердце подкатывает к горлу, ноги не слушаются (Андрич 1974: 570).	Али не може ни <i>напред</i> , узбрдо, јер га све више гуши његово рођено срце и ноге отказују послушност (Андрић 1966: 265).
6	Смотри вперед, достал уже! – ругался братик (Прилепин 2008: 10)	Гледај напред, доста више! – грдио је бата (Прилепин 2011: 19).
7	– Все сходится, – прошептал он и пошел вперед, внимательно глядя под ноги (Пелевин 2004: 29).	- Све се уклапа – прошапута он и крену напред, пажљиво гледајући пред ноге (Пељевин 2011: 53).
8	Замок щелкнул, и Морковин подтолкнул Татарского вперед (Пелевин 2004: 96).	Брава је шклоцнула, и Морковин је гурнуо Татарског напред (Пељевин 2004: 179).
9	И, таща за собой ребенка, а потом и вовсе схватив его под мышку, рванул наперегонки с первыми крысами, наперегонки со смертью — вперед, по	И вукући дете за собом, а затим га зграбивши под мишку, јурнуо је утркујући се с првим пацовима, утркујући се са смрћу – напред у

	туннелю, туда, где ждала его дрезина с его товарищами по дозору, и уже издалека, метров за пятьдесят, крича им, чтобы заводили (Глуховский 2007: 5).	тунел, тамо где га је чекала дресина с друговима из патруле (Глуховски 2012: 12).
10	Они все мчались вперед, и на скорости пролетели заброшенную Дмитровскую, на которой ютились несколько отшельников, еле успев крикнуть им «Бегите! Крысы!» и понимая, что те не успеют уже спастись (Глуховский 2007: 5).	Извиђачи су јурили напред и пројурили поред напуштене Дмитровске, где је у чамотињи живело неколико пустињака, успевајући да им довикну: - Бежите! Пацови! – не схватајући да ови немају никакве шансе да се спасу (Глуховски 2012: 12).
11	И даже когда все уже будет кончено, когда трупы их уже скинут в шахту, все будет стоять перед глазами та самая жуткая картина, — как впиваются в черные тела пули, и жжет широко открытые глаза прожектор, но они все также мерно идут вперед (Глуховский 2007: 18).	Па чак и пошто је све било готово, а лешеве побацани у шахт, пред очима им је још дуго била она језива слика – како се меци заривају у црна тела, док им рефлектор пржи широм отворене очи, а они без обзира на то одмерено газе напред (Глуховски 2012: 28).
12	Пожирая все на своем пути, и мертвых, и живых людей, и своих убитых братьев, слепо, неумолимо, движивые неопостижимой человеческому разуму силой, крысы рвались вперед, все дальше и дальше (Глуховский 2007: 4).	Прождирући све што им се нашло на путу, мртве и живе људе и своју изгинулу сабраћу – слепо и немилосрдно, гоњени људском разуму непојмљивом силом, пацови су грабили напред, све даље и даље (Глуховски 2012: 11).

13	Кирилл чуть подтолкнул дрезину сзади, она скрипнула, снялась с места и медленно покати́лась вперед, замыкающие двинулись вслед за ней, и весь отряд скрылся в жерле южного туннеля (Глуховский 2007: 46).	Кирил мало погура дресину отпозади, она зашкрипа, помери се и полако крену напред (Глуховски 2012: 62).
14	Она прошла <i>вперёд</i> , он за ней (Улицкая 2006: 156).	Кренула је <i>напред</i> , а он за њом (Улицка 2006: 112).

Дакле, у нашим примерима објекат локализације се креће према циљу, тј. бележимо адлативно значење. Интересантан је пример (5). У њему објекат локализације не остварује кретање, или оно барем тренутно није остварено, али *вперед* означава адлативност при потенцијалном кретању објекта локализације, јер би у случају кретања било евидентно приближавање, тј. усмереност према циљу. У Нормативној граматичи (Пипер, Клајн 2013) такав посебан случај кретања назива се статичка усмереност.

Схематски приказ 21

Прилози *вперед* и *напред* указују на нетранзитивну адлативност. Прилог *вперед* у руском језику и прилог *напред* у српском језику имају адлативно значење и могу се приказати као на схематском приказу (21).

Прилог *впереди* у руском језику најчешће има значење локативности према кинетичком аспект. С тим значењем се у српском језику употребљавају прилози *напред* и *спреда*, а у преводима се сусрећемо и са предлошко-падежном конструкцијом *испред* + *Г*. Објекат локализације је позициониран испред локализатора, тј. његове предње стране, на коју указује оријентир. Када је локализатор биће и предмет са „лицем“, ⁶⁹ предња страна је већ обележена. Уп.:

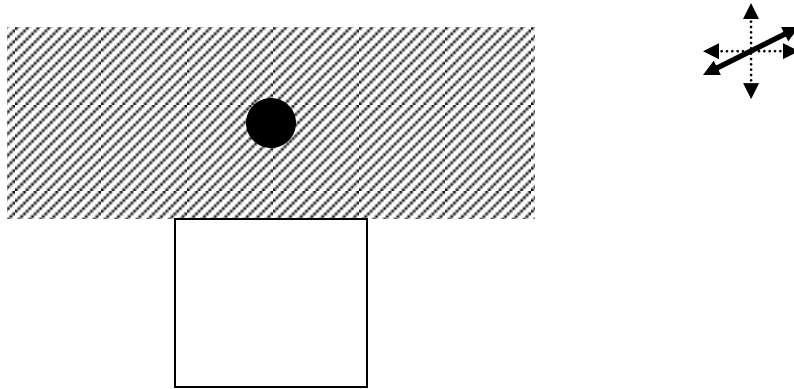
15	<i>Впереди</i> – хвост летящей во главе матери, слева – край крыла сестры [...] мы видим его голову и шею в зеленых переливах (Костин 2008: 147).	<i>Спреда</i> – реп мајке која предводи лет, слева – крај сестриног крила [...] виде му се глава и врат у зеленим нијансама (Костин 2009: 147).
16	<i>Впереди</i> , справа от метро „Сольферино“, находилось Министерство обороны – сотрудник спецслужб вряд ли будет назначать тайное свидание вблизи объекта, вокруг которого ходят агенты в штатском (Костин 2008: 167).	<i>Напред</i> , десно од метроа „Солферино“, налазило се Министарство одбране – тешко да ће сарадник тајне службе заказивати конспиративни сусрет близу објекта око којег се крећу агенти у цивилу (Костин 2009: 167).
17	Мое внимание привлекает темное пятно <i>впереди</i> на обочине дороги (МК 1).	Чарапе [...] <i>испријед</i> имају истакнуто ухо, а често и остраг (САНУ 1973).
18	Впереди была полная тьма, жадно пожиравшая слабые лучи карманных фонарей уже в десяти шагах	Испред њих је била густа тмина, која је халапљиво гутала слабашне зраке батеријских лампи већ на растојању

⁶⁹ У руском језику се употребљава термин *фасад*.

	(Глуховский 2007: 46).	од десетак корака (Глуховски 2012: 63).
19	Даже когда они отправлялись в путь к Проспекту Мира с Рижской, несмотря на все сомнения, можно было тешить себя мыслью, что впереди — одна из станций Ганзы, и есть куда идти, и можно будет отдохнуть, ничего не опасаясь (Глуховский 2007: 70).	Чак и када су кренули са Ришке ка Проспекту мира, без обзира на све сумње, могли су се утишити мишљу да је напред једна од Ханзиних станица: да знају куда иду и да се ту могло одморити потпуно опуштено (Глуховски 2012: 94).
20	Впереди виднелась приоткрытая дверь, из-за которой на пол падал узкий клин бледного лунного света (Глуховский 2007: 205).	Испред су се назирала одшкринута врата, кроз која је на под падао сноп месечеве светлости (Глуховски 2012: 282).
21	Впереди оживленно заговорили (Глуховский 2007: 268).	Напред заграјаше (Глуховски 2012: 370).
22	Нехорошо ругаясь, мы подъезжали к перекрестку...когда нас обогнала новая «девятка» и неожиданно встала впереди, пропуская грузовик (Прилепин 2008: 14).	Псовали смо на пасја кола и прилазили раскрсници...када нас претече нова „деветка“ и неочекивано стаде испред нас, пропуштајући теретњак који се кретао главним путем и претицао нас (Прилепин 2011: 29).
23	У очередного выезда с автострасы движение замедлилось – <i>впереди</i> была пробка (Костин 2008: 233).	Успорили смо код следећег излаза са аутопута – <i>испред нас</i> је било закрчење (Костин 2009: 233).

Руски прилог *впереди* и српски еквиваленти са значењем локативности могу се приказати на следећи начин:

Схематски приказ 22

Објекат локализације се налази у простору који је одређен оријентиром, а његов прецизнији положај, величина и удаљеност од локализатора нису означени.

У нашем ранијем раду (Меденица 2012а) констатовали смо да прилог *впереди* може указивати на перлативност. Неопходно је прецизирати на какву перлативност. Дакле, у примерима (24) и (25) објекат локализације не пресеца локализатор, тј. не бележимо транзитивну перлативност, већ се креће, између осталог, и одређеним простором који се налази испред локализатора. Објекат локализације (људи у примеру (24)) јесте пресекао видно поље или чак можда замишљену линију кретања локализатора, али до „пресецања“ локализатора није дошло, већ до пресецања оријентира.

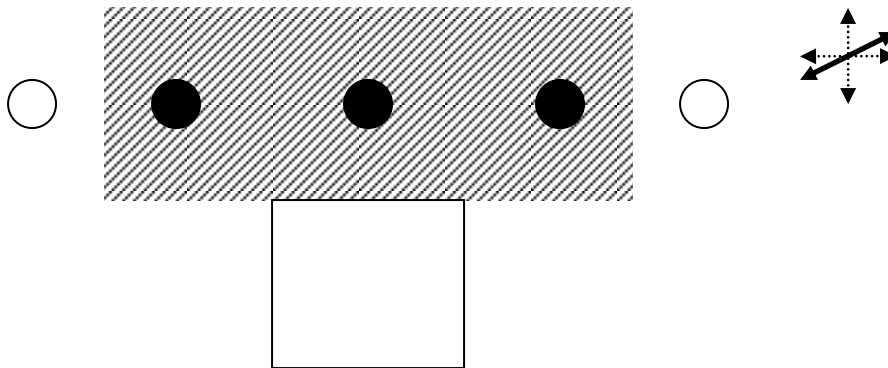
- 24 Мы шли по заводу и *впереди* пробежали люди с оружием (Братишка 1).
- 25 Еще человек – в куртке, в полосатой-шапочке с белыми и красными спартаковскими цветами пробежал *впереди*, бросился к последнему вагону (Словин 2002: 4).

Исто бележимо и у српском језику. Тако у реченици (26) *Тада су испред нас протрчала два момка* објекат локализације се у одређеном моменту налазио у простору који је профилисан као простор испред локализатора (одређен

оријентиром), а затим наставио своје кретање ван њега. Ипак, у српском језику се прилози са обележјем оријентир је одређен предњом/задњом страном локализатора не употребљавају у перлативном значењу. У српском језику у перлативном значењу је исправно употребити предлошко-падежну конструкцију: *Колона пролази испред трибине*.

Истакли смо да је у питању перлативно значење, а да није транзитивно, јер објекат локализације у нашим примерима не пресеца локализатор, већ оријентир. Нетранзитивно перлативно значење може бити делимично и потпуно. У обе реченице (24, 25) са перлативним значењем објекат локализације се само у једном делу своје путање налази у простору испред локализатора. Извор нам није познат, као ни циљ, већ само бележимо делимичну путању, тј. нетранзитивну делимичну перлативност, на шта нам и указују затамњени и „празни“ кругови (исто важи и за српски језик и употребу предлошко-падежне конструкције *испред* + *Г*):

Схематски приказ 23

Као што смо већ нагласили, реч *испред* није препоручљиво употребљавати као прилог, већ као предлошко-падежну конструкцију са просторним значењем: *Мокро! – викну Андреј показујући испред себе бичем* (Достојевски 2007: 330). Тако се у књижевним делима руски прилози *впереди* и *вперед* неретко преводе предлошко-падежном конструкцијом са просторним значењем *испред* + *Г*. Уп.:

- 27 Иногда, когда они шли воскресным Понекад, кад су недељом ујутру ишли утром в музей или на выставку и у музеј или на изложбу Шилова, и

Шурик вёл Веру под руку [...] то Шурик држао Веру под руку [...] час
убегала *вперёд* [...] Вера представляла трчала *испред* њих [...] Вера се осећала
себя матерью Марии, а Шурика – её као Маријина мајка, а Шурик јој је био
отцом (Улицкая 2006: 350). отац (Улицка 2006: 252).

У преводима се прилози са просторним значењем изостављају/додају по потреби.

Примери:

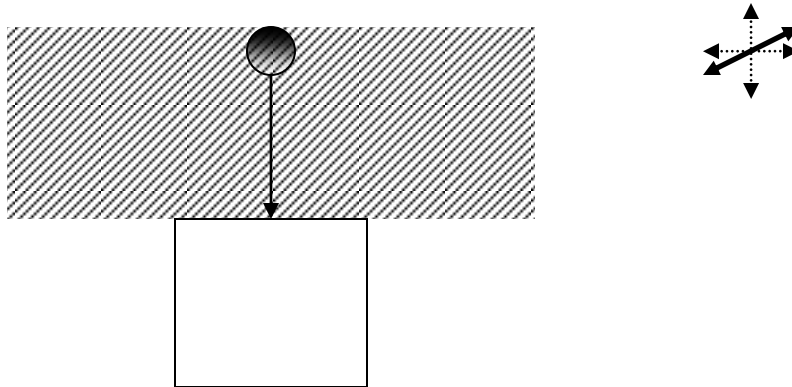
28	Но лодка Плевляка уже летела <i>вперед</i> (Андрич 1974: 56).	Али Плевљаков чамац већ је кренуо (Андрић 1966: 23).
29	Нервно ходит <i>взад и вперед</i> и хрустит пальцами (Нушич 1968: 35).	Нервозно шета и крши прсте (Нушић 2009: 24).
30	Он был в белой рубашке [...] а рот был весь <i>вперёд</i> , но без жадности (Улицкая 2006: 285).	Био је у белој кошуљи [...] а уста су му била некако истурена, али не и похлепна (Улицка 2006: 208).

Прилог *спереди* у руском језику према кинетичком аспектима има аблативно значење: *Он, охнув, падает навзничь, как будто острым ножом его спереди ударили в сердце. У истом значењу се у српском језику употребљава прилог *однапред*, као у *Камион ме је ударио однапред*, али и *спреда*. Уп.:*

31 Алеша всею своею силенкой тоже И Аљоша му свом својом малом
помог ему, обхватив брата *спереди* снагом поможе, обухвативши брата
(Достоевский 2010: 79). *спреда* (Достојевски 2007: 113).

Прилог *спереди* у руском језику и прилози *спреда* и *однапред* у српском могу се приказати на следећи начин (аблативно значење):

Схематски приказ 24

Објекат локализације који је представљен у облику круга затамњен је по принципу оријентисаности на извор или циљ. Како је у питању аблативно значење, објекат локализације је више затамњен код извора, а мање код циља, на шта указује нетранзитивна аблативност. Обрнуто бележимо код адлативности, где нам је код прилога *вперед* објекат локализације био више затамњен на оној страни где је циљ, а мање на оној где је извор. Поред тога, сам објекат локализације се код аблативног значења налази „на почетку стрелице“, што указује на усмереност од извора, а код адлативног значења „на крају стрелице“, што означава усмереност према циљу. У оба разматрана случаја у питању је нетранзитивна адлативност, односно аблативност.

Поред аблативног значења, ови прилози према кинетичком аспекту могу имати и значење локативности. С тим да у том случају бележимо у преводу и друге прилоге који означавају локативност у оквиру ове категорије. Примери:

32	Шли мы однажды с грузом, и поэтому с охраной: двое спереди, трое в центре, ну и замыкающий, типа, по всей науке (Глуховский 2007: 65).	Једном смо ишли с робом, па смо имали пратњу: двојица напред, тројица у средини и један на зачељу, онако, све по пропису (Глуховски
----	--	---

		2012: 88).
33	Так что для пассажиров — это платформа спереди, или платформа сзади, причем ровно для половины — так, а для другой половины — точно наоборот (Глуховский 2007: 76).	Тако да је за путнике платформа била испред или иза, притом, тачно за половину њих тако, а за другу половину, потпуно обрнуто (Глуховски 2012: 103).
34	Так их! — восторженно одобрил его тот, и здоровый темнокожий парень, сидевший спереди, обернулся на Артема и уважительно приподнял брови (Глуховский 2007: 133).	Тако треба с њима! – уплахиено је повлађивао човек високих јагодица, на шта се снажни тамнопути момак који је седео напред окрете и погледа Артема, задивљено подигавши обрве (Глуховски 2012: 184).
35	А спереди, на месте водителя, сидел высокий мужик, постоянно заслонявший мне дорогу (Костин 2008: 92).	Испред мене, на шоферском месту, седео је висок човек који ми је све време заклањао поглед на пут (Костин 2009: 155).
36	- Почему <i>спереди</i> и сзади разные номера? - <i>Спереди</i> – сотовый, а сзади – домашний (Аиф 1).	Међутим, управо је тежња да се пронађе возач који подједнако воли да једе биг мек, пицу и суши утицала да „фокус” покаже своја три лица - <i>спреда</i> америчко, са стране европско (Блиц 4).

Спереди и *вперед* на тај начин могу имати значење локативности. Разлика је, између осталог, у томе да *вперед* указује на објекат локализације који се налази испред локализатора, на одређеној удаљености која прилогом није прецизирана. Са

друге стране, *спереди* означава, рецимо, да је објекат локализације са предње стране локализатора.

Прилог *однапред* у српском језику према кинетичком аспектима најчешће има аблативно значење:

37 Наиме, његов облик је веома сличан претходној [...] гледано однапред [...] обртног момента (Глас 1).

Прилог *унапред* у српском језику првенствено има временско значење, а када се употребљава у просторном значењу онда означава кретање усмерено према циљу, тј. има адлативно значење према кинетичком аспектима. У руском језику се са истим значењем према кинетичком аспектима најчешће употребљава прилог *вперед*.
Уп.:

38 Ићи *унапред* (РСЈ 2007).

Косой рвется *вперед*, вдогонку ему гремит второй выстрел, но дробь «два нуля» снова обносит зверька (МК 1).

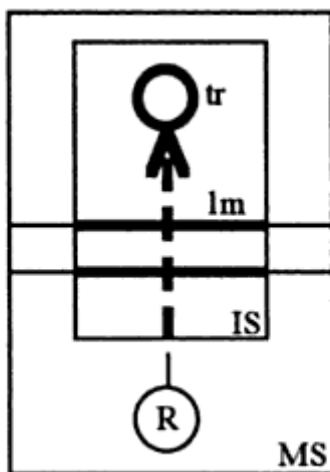
Сматрамо да би било корисно размотрити употребу прилога *напред* и предлога *испред* у прилошкој функцији (за који смо већ истакли да није препоручљиво употребљавати као прилог) са значењем локативности. Тако у примерима (39) *У нашем аутомобилу је мајка увек седела испред/напред, а Милица позади* и (40) *Марко је трчао брзо, а (напред/испред њега) није било никога* бележимо очигледну разлику у употреби. Тако је у примеру (39) предњачио прилог *напред* (98% анкетираних), јер је јасно истакнуто да се не односи на простор испред некога, већ се првенствено истиче поређење са *позади*. Са друге стране, у примеру (40) је чак 97% анкетираних одабрало предлог *испред* + *Г*. У оквиру последњег примера се јасно истиче да предлог указује на простор испред локализатора.

Што се прилога *спреда* и *однапред* тиче (у аблативном значењу), у примерима (41) *Пришао му је спреда/однапред* и (42) *А када се посматра*

однапред/спреда, делује да је округла, прилог *спреда* је био заступљенији у примеру (41) – одабрало га је чак 76% испитаника, док је 22% одабрало прилог *однапред*, а само 2% се одлучило за равномерну употребу. Са друге стране, у примеру (42) се већи број испитаника определио за прилог *однапред* (51%), а 39% за прилог *спреда*, док је 10% одабрало оба прилога. Тако нам примери (41) и (42) нису указали на јасну разлику између два наведена прилога у аблативном значењу.

Обележје *оријентир* је одређен предњом страном локализатора имају и прилози *напротив*, *супротив* и *против* у руском језику и *насупрот*, *наспрамно* и *преко* у српском језику. Ови прилози поред обележја оријентир је одређен предњом страном локализатора указују и на ужи оријентир, тј. најуже схваћени простор одређен предњом страном локализатора. Другим речима, *напред* има шире просторно значење јер означава сваки простор одређеном предњом страном (ОЛ се налази непосредно испред Л, на супротној страни), а *насупрот* означава простор који је директно и најуже одређен предњом страном, тј. та семантичка опозиција је асиметричне, привативне природе. Ланакер (Langacker 2000: 50) реченицу *There's a mailbox across the street* приказује на следећи начин:

Слика 15

Дакле, Ланакер приказује трајектор и оријентир (улица), а истиче да путања води од једне до друге стране оријентира.

Прилог *преко* је једини који у српском језику према кинетичком аспект у може имати перлативно значење⁷⁰. Ипак, у питању је значење које се не односи на овај подсистем. Како се наводи у Нормативној граматичици (Пипер, Клајн 2013), предлог *преко* истиче пресецање простора јаче него предлог *изнад*: *Изнад брда је прелетела звезда; Преко брда је прелетела звезда; Лопта је прешла преко линије*. То јаче истицање се првенствено односи на последњи пример, јер у наведеном исказу *преко линије* није исто што и *изнад линије*. Дакле, у српском језику знатно чешће бележимо употребу предлога *преко*. Уп.: *Она му је пружила руку преко стола* (Пипер, Клајн 2013: 206). Тако ћемо ређе пронаћи примере са прилогом *преко* у значењу кретања или мировања, а нарочито у оквиру обележја *оријентир је одређен предњом страном локализатора*: *Брод вози преко и назад* (у значењу *тамо и назад* или *преко реке*) и *Кућа је стојала преко, крај пута*, а знатно чешће са предлогом *преко*: *Прешао је преко реке*.

У српском језику се за изражавање просторног односа простор насупрот локализатору чешће употребљава предлошки израз *преко пута* или друга врста речи . Уп.:

43	Он – теперь я опять говорю о том человеке в проеме окна <i>напротив</i> (Костин 2008: 8).	Он – сада опет говорим о човеку у отвору прозора <i>преко пута</i> (Костин 2009: 8).
44	Все ближайшиe арки напротив, как, надо думать, и с его стороны, были превращены в такие же клетки, и в каждой из них сидело по несколько человек (Глуховский 2007: 126).	Сви околни лучни сводови преко пута, као и на његовој страни, били су претворени у исте такве ћелије, и у свакој од њих је било по неколико људи (Глуховски 2012: 175).
45	Сидевший за столом напротив круглолицый блондин,	Преко пута је седао плавушан округлог лица, који се представио као

⁷⁰ Прилог *преко* Павловић (2004: 227) бележи у старосрпским повељама и писмима и наводи примере са перлативним значењем.

	представившийся Леонидом Петровичем, за обе щеки уплетал грандиозных размеров яичницу с беконом, а когда у него освобождался рот, с удовольствием рассказывал о своей станции (Глуховский 2007: 284).	Леонид Петрович, а који је, с обе стране пуних образа, жвакао огромну кајгану са сланином, а када би ослободио уста хране, са задовољством причао о својој станици (Глуховски 2012: 393).
46	Дмитрий Федорович встал, в волнении шагнул шаг и другой, вынул платок, обтер со лба пот, затем сел опять, но не на то место, где прежде сидел, а на другое, на скамью <i>напротив</i> , у другой стены, так что Алеша должен был совсем к нему повернуться (Достоевский 2010: 65).	Дмитриј Фјодорович устаде, у узбуђењу учини корак-два, извади марамицу, обриса зној са чела, затим опет седе, али не на оно место где је пре седео, него на друго, на супротну клупу код другог зида, тако да се Аљоша морао сасвим према њему окренути (Достојевски 2007: 92).

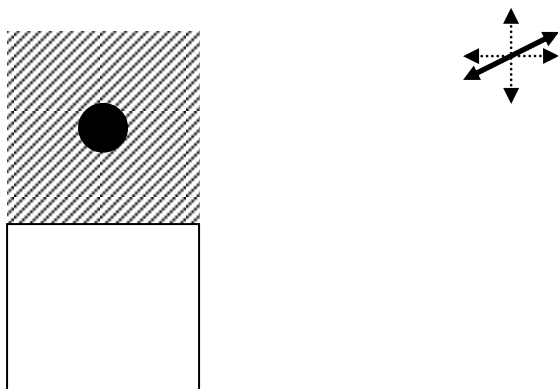
Прилози *напротив*, *супротив* и *против* у руском језику и њихови преводни еквиваленти *насупрот* и *наспрамно* према кинетичком аспектима најчешће имају значење локативности. Код ових прилога се употребљава предикат *местонахождения*: *находиться*, *жить* и сл. Примери:

47	Раскольников сидел в углу <i>напротив</i> , совсем одетый и даже тщательно вымытый и причесанный, чего уже давно с ним не случалось. (Достоевский 2009: 107).	Морали су наступати велики поремећаји у нивоу земљишта, јер места, која су пре тога била са извесних тачака видљива, нису се после тога могла <i>наспрамно</i> видети (САНУ 1989).
48	Все ближайшие арки <i>напротив</i> , как,	Сви околни лучни сводови преко

	надо думать, и с его стороны, были превращены в такие же клетки, и в каждой из них сидело по несколько человек (Глуховский 2007: 126).	пута, као и на његовој страни, били су претворени у исте такве ћелије, и у свакој од њих је било по неколико људи (Глуховски 2012: 175).
49	Но вот и четвертый этаж, вот и дверь, вот и квартира <i>напротив</i> ; та, пустая. (Достоевский 2009: 37).	Кад се метну два оквира, онда они треба да стоје <i>наспрамно</i> (САНУ 1989).
50	Не в доме ли купеческой жены Тулубовой, что <i>насупротив</i> , изволите жить (Ушаков 2006)?	Сваким би часком зирнуо у Зорку, која му сјеђаше <i>насупрот</i> (САНУ 1989).
51	Он сидел, я стоял <i>против</i> (Ожегов 1995).	Старац [...] му је на другој страни стола сједио <i>насупрот</i> (САНУ 1989).

Дакле, прилози *напротив*, *супротив* и *против* употребљавају се у значењу локативности, као и њихови горе наведени еквиваленти у српском језику. Ти прилози се могу приказати на следећи начин:

Схематски приказ 25

Објекат локализације се налази у најуже схваћеном простору одређеном предњом страном локализатора, на шта нам и указује оријентир, који је ограничио положај објекта локализације у простору испред локализатора.

Контрастивни опис руских и српских незамењивих прилога са обележјем *оријентир је одређен предњом страном локализатора* указао нам је на сличност у употреби у ова два словенска језика. Локализатор (Л1) смо приказали у облику квадрата, јер му се јасније могу одредити стране, али смо и на сваком схематском приказу обележавали и Л2 (чеону осу), који указује на разлику приликом схематског приказа ове категорије и неких других које би се без те ознаке могле мешати. Прилози са значењем оријентир је одређен предњом страном локализатора „не покривају“ сва значења према кинетичком аспект у ова два словенска језика, јер у српском језику не бележимо прилог са перлативним значењем, већ искључиво предлошко-падежну конструкцију *испред* + *Г*. Осим тога, прилози не чине складан систем попут предлошко-падежних конструкција. Што је посебно интересно, овај подсистем се одликује великим бројем прилога, нарочито у српском језику.

Језик	Адлативност (нетранзитивна)	Аблативност (нетранзитивна)	Перлативност (делимична)	Локативност
Руски језик	+	+	+	+
Српски језик	+	+	-	+

Оријентир је одређен задњом страном локализатора

Обележје *оријентир је одређен задњом страном локализатора* у руском језику имају незамењивки прилози *сзади, взад, назад, назади* и *позади*, а у српском језику *натраг, одостраг, унатраг, назад, уназад, позади, одназад, отпозади* и *одзада*. Незаменљиви прилози са обележјем оријентир је одређен задњом страном локализатора имају следећа обележја: индиректна лоцираност, релевантност нивоа и релевантност задње стране. Тако бисмо, као и код прилога који означавају

	ворвалась, бросилась на него <i>сзади</i> , обняла, ружье выстрелило вверх в потолок; никого не ранило; вбежали остальные, схватили его, отняли ружье, за руки держа (Достоевский 2010: 64).	јурнула на њега, <i>одостраг</i> га зграбила, пушка испали горе у таваницу; никога није ранила; утрчаше и оне две, зграбише га, одузеше му пушку, држе га за руке (Достојевски 2007: 91).
3	Кирилл чуть подтолкнул дрезину <i>сзади</i> , она скрипнула, снялась с места и медленно покатила вперёд, замыкающие двинулись вслед за ней, и весь отряд скрылся в жерле южного туннеля (Глуховский 2007: 46).	Кирил мало погура дресину отпозади, она зашкрипа, помери се и полако крену напред (Глуховски 2012: 62).
4	Железный прут вонзался в тело <i>сзади</i> и выходил из раскрытого рта (Глуховский 2007: 104).	Гвоздени штапић, забоден у тело отпозади, који је вирио из отворених уста (Глуховски 2012: 143).
5	Они давят на него <i>сзади</i> (Пелевин 2004: 75).	Они га гурају отпозади (Пељевин 2004: 141).
6	<i>Сзади</i> незаметно подошел Азадовский (Пелевин 2004: 144).	Отпозади је незаметно пришао Азадовски (Пељевин 2004: 270).
7	НХЛ дисквалифицировала на два матча защитника „Чикаго“ Никласа Хьялмарссона за удар <i>сзади</i> нападающего „Баффало“ Джейсона Поминвилля (Спорт 1).	Воз велике брзине, који је саобраћао из Ханџоуа, престонице провинције Џеђанг, изгубио је у граду Венџоу довод струје, пошто га је ударио гром, након чега је <i>отпозади</i> на њега налетео други воз (Блиц 5).

Поред аблативног значења руски прилог *сзади* може имати и значење локативности према кинетичком аспект. У том случају се најчешће користе српски незаменички прилози *позади* и *отпозади*. Прилози *позади* и *отпозади* се могу јављати и као преводни еквивалент руског прилога *назади*, који поред обележја оријентир је одређен задњом страном локализатора има према кинетичком аспект значење локативности.

Примери:

8	На нем лежали окровавленный шелковый белый халат Федора Павловича [...] его сюртук весь в кровавых пятнах <i>сзади</i> на месте кармана [...] и прочие многие предметы, которых и не упомяну (Достоевский 2010: 366).	На њему су лежали: крвав свилени, бели домаћи огртач Фјодора Павловича [...] његов герок, пун крвавих мрља <i>позади</i> , код цепа у који је био метнуо тада краву марамицу[...] и многи други предмети, којих се и не сећам (Достојевски 2007: 529).
9	Кирилл и второй доброволец заняли место <i>сзади</i> , замыкая отряд (Глуховский 2007: 46).	Кирил и други добровољац заузеше место <i>позади</i> , на зачељу одреда (Глуховски 2012: 62).
10	Прямо в голову попали, и посреди лба была только маленькая такая дырочка, черная, а <i>сзади</i> пол-затылка снесло (Глуховский 2007: 111).	Погодили су га право у главу, напред чела само мала црна рупица, а <i>позади</i> пола потиљка однело (Глуховски 2012: 154).
11	Там <i>сзади</i> что-то шумело, не мог спиной повернуться (Глуховский 2007: 194).	<i>Позади</i> се нешто чуло, нисам смео да окренем леђа (Глуховски 2012: 268).
12	Над столом большое зеркало в желтой	Изнад стола је велико огледало у

	латунной окантовке – <i>сзади</i> плотно задраено картоном, следов вскрытия нет (Костин 2008: 58).	жутом месинганом раму – <i>отпозади</i> је било чврсто приљубљено уз картон, није било трагова отварања (Костин 2009: 98).
13	Спереди автомобиля два фонаря, а <i>назади</i> один (Ушаков 2006).	Међутим, управо је тежња да се пронађе возач који подједнако воли да једе биг мек, пицу и суши утицала да „фокус” покаже своја три лица – спреда америчко, са стране европско и <i>отпозади</i> јапанско (Блиц 6).
14	Оказались на сюртуке, особенно на левой поле, <i>сзади</i> , огромные пятна крови, засохшие, заскорузлые и не очень еще размятые (Достоевский 2010: 268).	На капуту нађоше, нарочито на левом скуту, <i>позади</i> , велике мрље од крви, сасушене, укорепљене и још доста круте (Достојевски 2007: 386).

Руски прилог *сзади* се, поред аблативног значења и значења локативности, употребљава у савременом руском језику и у секвентивном значењу, тј. „у функцији обележавања кретања објекта локализације са задње стране локализатора који се такође креће“⁷¹ (Пипер 1977–1978: 30), док се у српском језику у истом значењу чешће користи предлошко-падежна конструкција. Уп.:

15	Я шел метрах в двадцати <i>сзади</i> и в ответ на его взгляд безразлично отвел голову в сторону (Костин 2008: 99).	Ишао сам једно двадесет метара <i>иза</i> њега и као одговор на његов поглед само сам равнодушно окренуо главу на другу страну (Костин 2009: 166).
----	--	--

У раду смо констатовали да прилог *сзади* може указивати на перлативност (Меденица 2012б). Неопходно је прецизирати какву перлативност. Дакле, у

⁷¹ Није неуобичајено да се крећу и објекат локализације и локализатор и за друге прилоге, који ће указати на место где се налази (у овом случају креће) објекат локализације (с тим да се креће и локализатор).

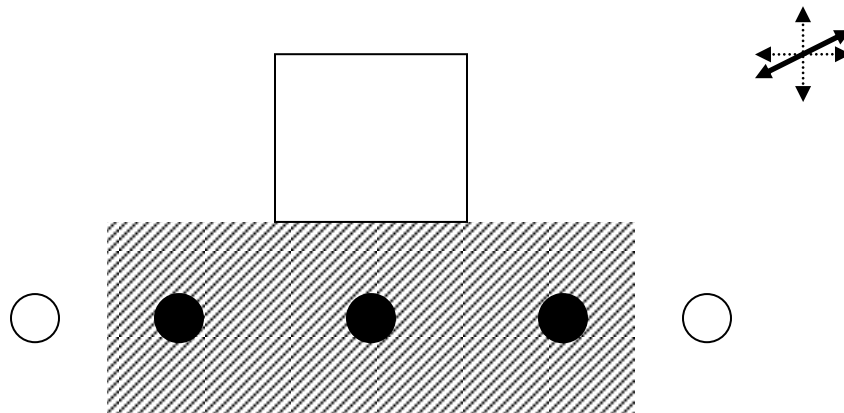
примеру (16) *Сзади пробежал человек* (Сорокин 2008: 15) објекат локализације не пресеца локализатор/садржатељ (тј. не бележимо транзитивну перлативност), већ се креће, између осталог и одређеним простором који се налази иза локализатора, одређен оријентиром. Објекат локализације (у нашем примеру *человек*) јесте пресекао замишљену линију кретања локализатора, тј. оријентир, али до „пресецања“ локализатора/садржатеља није дошло.

Исто бележимо и у српском језику. Тако се у реченици *Иза нас је протрчао неки момак* објекат локализације налазио у одређеном моменту у простору који је профилисан као простор иза локализатора, а затим наставио своје кретање ван њега. Ипак, у српском језику се, као што можемо да приметимо, прилози са обележјем оријентир је одређен предњом/задњом страном локализатора не употребљавају у перлативном значењу. Заспупљена је употреба предлошко-падежних конструкција, јер предлог *иза* не може бити према Нормативној граматичи (Пипер, Клајн 2013) употребљен као прилог, иако бележимо поједине примере у којима врши прилошку функцију, али није исправно третирати га као прилог.

Истакли смо да је у питању перлативно значење, а да није транзитивно, јер објекат локализације у нашим примерима не пресеца локализатор. Констатовали смо да нетранзитивно перлативно значење може бити делимично и потпуно. У наведеним реченицама са перлативним значењем објекат локализације се само у једном делу своје путање налази у простору иза локализатора. Извор нам није познат, као ни циљ, већ само бележимо делимичну путању, тј. нетранзитивну делимичну перлативност, на шта нам и указују затамњени и празни кругови:

Оријентир прилога *сзади* указује на супротну страну локализатора од његовог „лица“⁷², тј. на кретање објекта локализације са задње стране локализатора.

⁷² У руском језику се користи термин *фасад*. *Лице/фасад* немају сви локализатори, те је код неких теже одредити предњу и задњу страну.

Прилог *назад* у руском језику употребљава се чешће него *назад* у српском језику, те се осим наведеног незаменичког прилога срећу и прилози *натраг*, *уназад*, *унатраг* као преводни еквиваленти. Ови прилози могу имати адлативно значење.

Примери:

17	Тот по крайней мере это заметил в тот же миг, вздрогнул и отдернулся всем телом <i>назад</i> (Достоевский 2010: 154).	Овај је то приметио у истом тренутку, задрхтао је и устукнуо свим телом <i>назад</i> (Достојевски 2007: 220).
18	Выхваченный из мрака, появился на секунду в их поле зрения неясный силуэт — что-то совсем небольшое, нестрашное вроде, которое тут же стремглав бросилось назад, на север (Глуховский 2007: 15).	Затечена у мраку, на тренутак се у њиховом видном пољу указала силуэта: нешто сасвим мало, наизглед безазлено, стрмоглаво је јурнуло назад, на север (Глуховски 2012: 23).
19	В свете прожектора видно, как пули терзают лоснящиеся тела, как толкают	Под светлошћу рефлектора се види како се куршуми забадају у сјајна

	их назад, они падають, но тут же поднимаются, выпрямляются — и вперед (Глуховский 2007: 18).	тела, како их бацају назад, они падају, али одмах устају, исправљају се и настављају даље (Глуховски 2012: 28).
20	Опомнившись, они стремглав кинулись назад — к эскалатору, и понеслись вниз что было духу, совсем позабыв об осторожности и несколько раз чуть не сорвавшись вниз (Глуховский 2007: 23).	Освестивши се, стрмоглавише се назад ка ескалатору, и појурише доле као без главе, потпуно заборавивши на опрез (Глуховски 2012: 33).
21	Оттого он почувствовал даже некоторое разочарование, когда Хан решительно вернулся назад и мощным рывком поднял бородатого на ноги (Глуховский 2007: 97).	Зато он осети нешто слично разочарању када Кан потрча назад и јаким тразјем подиже брадоњу на ноге (Глуховски 2012: 134).
22	Но тот только сурово отталкивал его назад и звал следующего из очереди (Глуховский 2007: 112).	И онда је уплашено стајао са стране, не знајући шта ће бити са њим, с времена на време покушавајући да приђе контролору, који би га сваки пут одгурнуо назад, позивајући следећег из реда (Глуховски 2012: 155).
23	Но та просто сделала несколько шагов назад, прошипела проклятье и бегом бросилась обратно в туннель, спеша скрыться в темноте (Глуховский 2007: 112).	Али узмакавши неколико корака уназад, ова просикта клетву и потрча назад у тунел, журећи да се сакрије у тами (Глуховски 2012: 155).

24	Схвати́л его самого поперек туловища и рванул назад (Глуховский 2007: 97).	Зграби га као нарамак и врати назад (Глуховски 2012: 129).
25	Вдруг он отскочил <i>назад</i> и выпрямился перед Алешей (Достоевский 2010: 118).	Најзад одскочи <i>натраг</i> и исправи се пред Аљошом (Достојевски 2007: 170).
26	Подскочившие вестовые приняли офицерских коней и отвели их на несколько шагов <i>назад</i> (Андрич 1974: 225).	Дотрчаше војници који прихватише коње и поведоше неколико корака <i>уназад</i> (Андрић 1966: 103).
27	Продвинувшись <i>назад</i> метров на двадцать, он делает гигантский прыжок – скидку в сторону оврага, затем еще один, после чего полегоньку ковыляет в заросший кустарником овраг (МК 1).	Син се повуче <i>унатраг</i> мало (РСКЈ).
28	Пробормотал уже пресекившимся голосом Смердяков, гнусно улыбаясь и опять судорожно приготовившись вовремя отпрыгнуть <i>назад</i> (Достоевский 2010: 154).	Промрмља Смердјаков гласом који се већ пресекао, гнусно се смешећи и опет грчевито спреман да за времена одскочи <i>натраг</i> (Достојевски 2007: 220).
29	Вопрос о «недрах» задал он как бы весь дрожа, выпучив глаза и подскочив к Алеше до того в упор, что тот машинально сделал шаг <i>назад</i> (Достоевский 2010: 111).	Питање о „рупи“ поставио је чисто сав дрхтећи, избечивши очи и прискочивши Аљоши тако близу да овај и нехотице учини корак <i>натраг</i> (Достојевски 2007: 160).

--	--	--

Прилози *позади* у руском и *позади* у српском језику ретко се јављају као преводни еквиваленти. У српском се знатно чешће употребљава предлошко-падежна конструкција или, у зависности од стила и контекста, друга реч. Ови прилози према кинетичком аспектима најчешће имају значење локативности. Прилог *позади* у руском језику употребљава се и у секвентивном значењу⁷³, а у српском језику се у преводу и тада чешће користи предлошко-падежна конструкција. Уп.:

30	<i>Позади</i> , под горой, были стойла; ко всеобщему изумлению, и они тоже были из камня, словно предназначались для царской конюшни (Андрич 1974: 110).	<i>Позади</i> , под брегом су штале; на опште чудо, и оне од камена, као да су за царску ергелу грађене (Андрић 1966: 50).
31	Она шла чуть <i>позади</i> , но он её не замечал (Улицкая 2006: 265).	Она је ишла мало <i>иза њега</i> , али он је није примећивао (Улицка 2006: 194).
32	Все южные кордоны уже остались позади, давно померкли за спиной последние отсветы их костров, территория ВДНХ закончилась (Глуховский 2007: 47).	Све јужне кордоне су прошли, одавно су иза њихових леђа нестали последњи одсјаји њихових ватри – више нису били на територији ВДНП (Глуховски 2012: 63).
33	Моторизованная дрезина — это просто чудо, думал Артем, когда преследователи остались далеко позади, пытаюсь пробраться сквозь дымовую завесу (Глуховский 2007: 191).	Моторна дресина је заиста чудо, помисли Артем док су прогонитељи остајали далеко иза њих, покушавајући да се пробију кроз димну завесу (Глуховски 2012: 191).

⁷³ Како није неуобичајено да се и објекат локализације и локализатор крећу, ту чињеницу нећемо наглашавати код свих прилога понаособ.

	138).	
34	Позади виднелся полукруглый свод туннеля, по которому на невероятную глубину вниз вводили несколько эскалаторов (Глуховский 2007: 218).	У позадини се видео полукружни свод тунела, а неколико ескалатора спуштало се невероватну дубину (Глуховски 2012: 299).
35	Кол установили утолщенным концом между двух балок и прибили большими гвоздями, <i>сзади</i> поставили подпорку, которую тоже приколотили к лесам и колу (Андрич 1974: 74).	Углавише доњи, дебели део коца међу оне две греде и уковаше све великим ексерима, затим <i>позади</i> , у истој висини, подупреше кратком жиоком коју такође приковаше и за колац и за греду од скела (Андрић 1966: 33).
36	Крупно: передний план – руль и бензобак мотоцикла, позади – наши герои, озадаченно глядящие на мотоцикл (Пелевин 2004: 63).	Крупно: предњи план – волан и резервоар за бензин мотоцикла, <i>иза</i> – наши јунаци који забринато гледају мотоцикл (Пељевин 2004: 117).
37	Остался я <i>позади</i> , точно перелетная птица, которая состарилась, не может лететь (Чехов 1965: 83).	Заостао сам <i>иза вас</i> као птица селица која је остарела и не може да лети (Чехов 1964: 78).

Прилог *взад* се ретко употребљава, али се јавља у облику *Ходить взад и вперед* (Ушаков 2006): *Нервно ходит взад и вперед и хрустит пальцами* (Нушич 1968: 35). У српском језику се, што је интересно, употребљава прво прилог који означава предњу страну, а сусрећемо се и са преводом горе-доле:

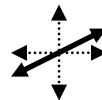
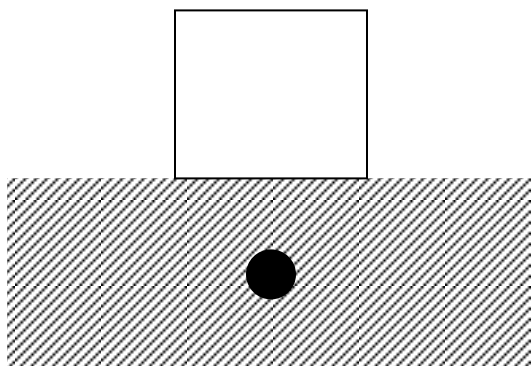
38	Кружились на месте, беспомощно тыкались в тупик, бессмысленно	У лавиринту вртеле у круг, беспомоћно ударајући у ћорсокаке,
----	---	--

	метались взад-вперед, не в силах отыскать выход (Глуховский 2007: 86).	сумануто јурећи напред-назад, без могућности да пронађу излаз (Глуховски 2012: 118).
39	Оглядев комнату, он положил было руки на планшетку, но вдруг нервно встал, прошелся по комнате взад-вперед и зашторил окна (Пелевин 2004: 51).	Осмотривши собу, кренуо је да стави руке на планшету, али је одједном нервозно устао, прошао горе-доле по соби, и навукао завесе на прозоре (Пељевин 2004: 94).

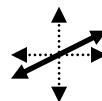
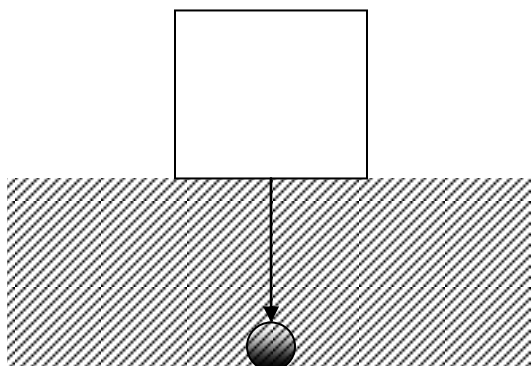
Прилози *одназад* и *одзада* у српском језику такође имају обележје *оријентир је одређен задњом страном локализатора*. Уп.: (40) *Ево ти одзада, види. То сам ја са Брегом* (Данас 1) и (41) *Дуга коса се најбоље пере одназад – као код фризера – или испод туша, да би се избегло запетљавање* (Блиц 6).

Код прилога са обележјем *оријентир је одређен задњом страном локализатора* констатујемо слично стање као код прилога са обележјем *оријентир је одређен предњом страном локализатора*. На пример, *позади* и *сзади* се употребљавају попут прилога *впреди* и *спреди*, али за задњу страну локализатора. Основна значења прилога са обележјем *оријентир је одређен задњом страном локализатора* могла би се схематски приказати на следећи начин (перлативност смо приказали на схематском приказу (27)).

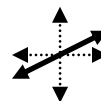
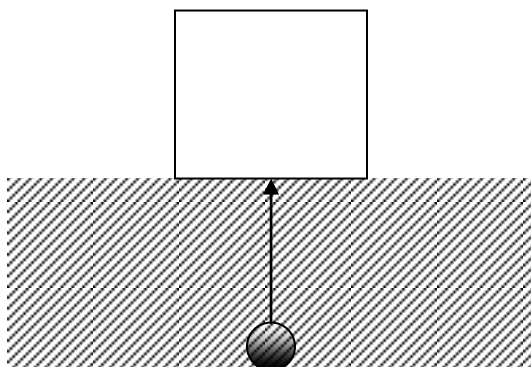
Схематски приказ 28 (локативност)

Схематски приказ 29 (адлативност)

Схематски приказ 30 (аблативност)

Поређење руских и српских незамењивих прилога са значењем локализације предњом или задњом страном показује да су незамењивки прилози у

руском језику фреквентнији, о чему сведоче примери из књижевности, стручне и научне литературе и новински чланци. Насупрот томе, систем незаменичких прилога у српском језику одликује се већим бројем прилога. Незаменички прилози у руском и српском језику се према оријентационом и кинетичком аспект у великој мери подударају, а специфичност српског језика представља ређа употреба незаменичких прилога са просторним значењем у односу на руски, која се компензује употребом предлошко-падежних конструкција у свим значењима према кинетичком аспект. То је посебно случај кад је у питању перлативност, једино кинетичко значење које, за разлику од руских, српски прилози (не) „покривају“.

Да закључимо, прилози са обележјем оријентир је одређен задњом страном локализатора“ могу се употребљавати у свим значењима према кинетичком аспект, осим у перлативном у српском језику:

Језик	Адлативност (нетранзитивна)	Аблативност (нетранзитивна)	Перлативност (делимична)	Локативност
Руски језик	+	+	+	+
Српски језик	+	+	- ⁷⁴	+

Оријентир је одређен левом/десном страном локализатора

Овај опис обухвата шест прилога у руском и осам прилога у српском језику. У руском језику то су: *слева, влево, налево, справа, вправо и направо*. У српском језику то су: *лево, налево, улево, слева, десно, надесно, удесно и здесна*.

Описом нису обухваћени незаменички прилози који се због архаичности или неког другог вида стилске обојености ретко употребљавају у савременом руском и српском језику. У раду се анализирају искључиво незаменички прилози, док се значења која имају у другим функцијама не разматрају.

⁷⁴ Иако у појединим изворима запажамо да се предлог *иза* употребљава у прилошкој функцији *Ја сам био иза и слушао, а онда сам се само накашљао, а Јелена ми је рекла како је наводно знала да сам иза (Курир 1)*, у нашем раду *иза* представља искључиво предлог, као што се наводи у Нормативној граматичи (Пипер, Клајн 2013). Дакле, идентично смо разматрали и предлог *испред*.

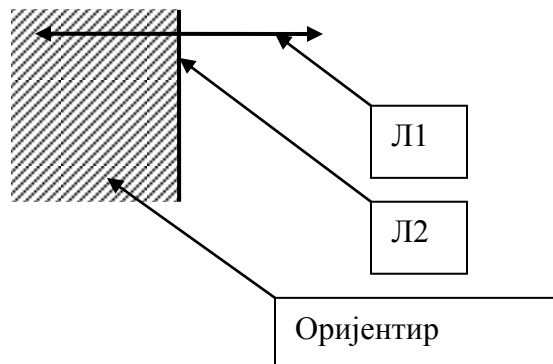
Корпус је представљен делима руских писаца и преводима тих дела на српски језик, делима савремених српских писаца и њиховим преводима на руски језик, новинским чланцима и чланцима из стручне и научне литературе на српском и руском језику упоредно.

Оријентир је одређен левом страном локализатора

Обележје *оријентир* је одређен левом страном локализатора у руском језику имају незаменички прилози *слева*, *влево* и *налево*, а у српском језику *лево*, *налево*, *улево* и *слева*.

Код свих горе наведених прилога бележимо да објекат локализације може и не мора мењати однос у простору према локализатору, те су према кинетичком аспект у присутна значења локативности, перлативности, аблативности или адлативности, а код неких прилога и више од једног значења, с тим што је у таквим случајевима локативност обавезно присутна. У руском језику сваки од горе наведених прилога може бити употребљен у значењу локативности, а поред тога мора имати још једно значење према кинетичком аспект у, што овај подсистем чини сложеним.

Схематски приказ 31

Локализатор и оријентир код прилога са обележјем *оријентир је одређен левом страном локализатора* можемо представити као на схематском приказу (31).

L1 је латерална (хоризонтална) оса, а L2 је ентитет, представљен у облику линије, у односу на који одређујемо оријентир, тј. леву страну.

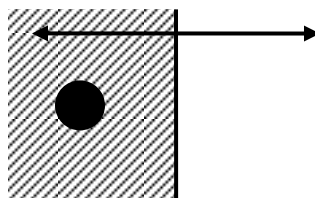
Код прилога *слева* у руском језику бележимо да објекат локализације не мења однос према локализатору, те је присутно значење локативности. У српском језику се са истим значењем најчешће употребљава прилог *лево*, али је доста устаљен и израз *с леве стране*, о чему сведоче и многобројни примери:

1	Слева был мост, а на мосту, у него под ногами, пьяная ватага, следовавшая за ним по пятам с громкими возгласами, отзывавшимися в его ушах отдаленным гулом (Андрич 1974: 350).	Лево је мост и на мосту, ту испод његових ногу, гомила пијаних људи која га у стопу прати и довикује му неке речи које он једва разуме, и то као неразумљив шум (Андрић 1966: 162).
2	Справа от Шурика сидел Вадим Полиновский, слева – Лиля Ласкина (Улицкая 2006: 36).	Десно од Шурика седео је Вадим Полиновски, лево – Љиља Ласкина (Улицка 2006: 25).
3	Смежная дверь в 405-й номер была сразу слева (Костин 2008: 58).	Унутрашња врата према соби 405 била су одмах лево (Костин 2009: 97).
4	И видите, что дверь действительно слева, как во сне (Костин 2008: 72).	И видите да су врата заиста лево, као у сну (Костин 2009: 123).
5	Три двери: в глубине сцены, справа и слева; справа окно (Нушич 1968: 13).	Троја врата: у дну, десно и лево и један прозор десно (Нушић 2009: 5).
6	Она могла таиться вверху, в вентиляционных шахтах, слева или	Она је могла да се притаји и горе, у вентилационим отворима, с леве или

	справа, в многочисленных ответвлениях (Глуховский 2007: 47).	десне стране (Глуховски 2012: 63).
7	Наконец, тускло прорисовалась слева чугунная лесенка и маленький мостик с оградой, лепящийся к стене туннеля, позволявший подняться с путей на уровень платформы, предвещавший вход на станцию (Глуховский 2007: 67).	На крају с леве стране угледаше металне степенице и мали ограђени мостић, наслоњен уз сами зид тунела (Глуховски 2012: 91).
8	Слева шел ряд почти не пострадавших кирпичных домов, справа тянулся мрачный черный лес, подступавший к самой проезжей части (Глуховский 2007: 300).	С леве стране је био низ готово недирнутих кућа од цигала, а с десне се протезала мрачна, црна шума, која је допирала до самог коловоза (Глуховски 2012: 415).

Локативност се може схематски приказати на следећи начин:

Схематски приказ 32

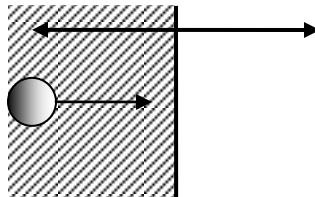

Као што смо истакли, прилог *слева* може имати и аблативно значење, као у *Несколько взрывов послышалось слева*. У том случају преводни еквивалент не може бити *лево*, већ *слева*, ако је прилог у питању:

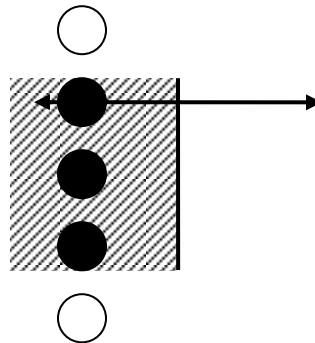
9 И вам снится, как во вчерашний номер, где дверь была справа, кто-то – незнакомец, скорее всего, убийца – входит слева (Костин 2008: 72).	И ви сањате како у јучерашњу собу у којој су врата била десно, неко – странац, највероватније убица – улази слева (Костин 2009: 123).

Аблативно значење је усмерено од извора, истиче управо ову фазу, те је објекат локализације више затамњен у правцу извора, а мање према циљу. Дакле, аблативно значење можемо приказати на следећи начин:

Схематски приказ 33

Перлативно значење запажамо једино код прилога *слева* у примерима попут *Слева пробежал заяц* или *Слева пробежал мышонок, справа квакнул лягушонок, сороки трещат без умолку, усевшись на старую елку*. Констатујемо да је у питању нетранзитивна делимична перлативност, а да у српском језику не запажамо прилоге који могу имати перлативно значење у оквиру наведене категорије. Делимична перлативност се може схематски приказати на следећи начин:

Уз одређене модификације, забележена путања објекта локализације у оквиру оријентира подложна је промени. Ипак, у руском језику је знатно чешћа употреба незаменичких прилога са просторним значењем са обележјем оријентир је одређен левом/десном страном локализатора, те се у преводу на српски употребљава нека друга врста речи, а најчешће запажамо конструкцију „са леве/десне стране“. Примери:

10	Вчера дверь в коридор была справа, сегодня она слева (Костин 2008: 72).	Још јуче су врата према ходнику била са десне стране, а данас су с леве (Костин 2009: 123).
11	Обойдите дом слева... – крикнула уже изнутри. – Только шубу мне просуньте (Улицкая 2006: 302).	Обиђите кућу с леве стране... – викнула је већ изнутра. – Само ми бунду додајте (Улицка 2006: 219).

Прилог *влево* у руском језику има адлативно значење. Панков (2010) то значење назива „директив-финиш“. У питању је нетранзитивна адлативност, чиме не истичемо три фазе као код транзитивне, већ усмереност према циљу. У српском језику се са истим значењем употребљавају прилози *улево*, *лево* и *налево*. Примери:

12	Кольнуть его моей шариковой ручкой, у которой, если одновременно нажать кнопку и повернуть нижнюю часть корпуса влево, вместо стержня вылезает иголочка (Костин 2008: 27)?	Да га убодем својом хемијском оловком која, ако се истовремено притисне дугменце и доњи део окрене налево, уместо патроне избацује иглу (Костин 2009: 48)?
13	Машина повернула влево и покатила по прямой широкой улице, разбитой надвое газоном (Глуховский 2007: 300).	Ауто скрену лево и прође правом широком улицом, коју је травњак делио напола (Глуховски 2012: 415).
14	Пока по сторонам улицы шли невысокие особняки, за долгим рядом которых она изгибалась влево и именно за этим изгибом перетекала в сам Новый Арбат (Глуховский 2007: 207).	С обе стране улице биле су ниске породичне куће, чији је дуги низ у даљини кривудао улево (Глуховски 2012: 286).
15	Луч метнулся влево — вдруг враг скрывается там, в противоположном направлении этой бесконечности (Глуховский 2007: 201).	Баци сноп светла улево – можда се непријатељ скрива тамо, у супротном правцу ове бесконачности (Глуховски 2012: 278)?
16	Глухо продолжил Бурбон и внезапно остановившись, резко повернул голову влево, так что Артему послышалось даже, что трещат его шейные позвонки, и заглянул Артему прямо в глаза, и от увиденного Артем отшатнулся назад (Глуховский 2007: 96).	Наједном стаде, нагло окрену главу улево, тако да је Артем могао чути како му пуцају вратни пршљенови, и погледа момку право у очи (Глуховски 2012: 96).

	71).	
17	Он звучал так мягко, так успокаивающе, так ласково, что Артем, не выдержав, кинул сначала косой взгляд влево, а потом угрюмо глянул вправо, боясь обнаружить там кого-либо другого, к кому и обращался говоривший (Глуховский 2007: 155).	Настављао је глас, који звучи тако меко, успављујуће и нежно, да Артем не издржи него крадом погледа најпре лево, па десно (Глуховски 2012: 214).
18	Красное „пежо“ проплыло мимо нас и повернуло влево на набережную (Костин 2008: 74).	Црвени „пежо“ нас је заобишао и скренуо лево у правцу кеја (Костин 2009: 126).
19	Я заткнул его ключом, повернул замок влево и вошел внутрь (Костин 2008: 92).	Препречио сам јој пут кључем, окренуо браву улево и ушао (Костин 2009: 155).

Fictive motion је термин који користи Талми (Talmy 2000) да би означио исказе који се односе на статичан опис, тј. оне који не указују на праву динамику, а Џекендоф такође наводи неколико примера таквих реченица (Jackendoff 1983: 172):

The highway extends from Denver to Indianapolis.

The house faces away from the mountains.

Ова појава је карактеристична и за српски и руски језик, тј. употребу прилога са просторним значењем, што смо и могли да уочимо у наведеним примерима, у оквиру више разматраних подистема.

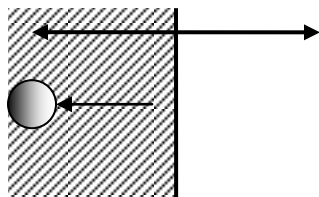
У српском језику постоји термин *статичка усмереност*, који запажамо у оквиру Нормативне граматике (Пипер, Клајн 2013): *Лежала је окренута лицем према зиду*.

Прилог *налево* у руском језику, као и прилог *влево*, има адлативно значење. У српском језику се са истим значењем употребљавају прилози *улево*, *налево* и *лево*. Примери:

20	Проехав несколько кварталов, такси Фатимы свернуло налево и вскоре остановилось у подъезда светлого серого жилого дома (Костин 2008: 74).	Пошто је прошао неколико блокова, Фатимин такси је скренуо лево и ускоро се зауставио код улаза у светлосиву стамбену зграду (Костин 2009: 126).
21	Прямо пойдешь — жизнь потеряешь, налево пойдешь — коня потеряешь (Глуховский 2007: 105).	Крени право – погинућеш, крени лево – изгубићеш коња (Глуховски 2012: 145).
22	Если на улице все чисто, выходим — и сразу налево (Глуховский 2007: 192).	Ако је све чисто, чим изађемо на улицу, скрећемо улево (Глуховски 2012: 265).
23	Фонарь в очередной раз неспешно покати́лся по полу налево, чтобы потом вернуться на место и повторить весь цикл еще раз (Глуховский 2007: 202).	Лампа се још једном откотрља по поду на леву страну, па се врати у почетни положај, па онда опет тако (Глуховски 2012: 279).
24	Не доходя до каменного старика в кресле, Артем свернул налево, чтобы срезать угол улицы по ступеням	Пре него што је стигао до каменог старца у фотељи, Артем скрену улево, како би преко степеништа Библиотеке

	Библиотеки (Глуховский 2007: 207).	скратио пут до угла улице (Глуховски 2012: 285).
25	По нему — налево, до квадратного здания, облицованного белым камнем (Глуховский 2007: 206).	Скренити лево и иди до четвртасте зграде обложене светлим каменом (Глуховски 2012: 284).
26	Я вышел на авеню Карно, повернул налево к вылезшей из-за домов Триумфальной арке, дошел до следующего угла и зашел в бистро (Костин 2008: 10)	Изашао сам на Авенију Карно, скренуо лево према Тријумфалној капији, која је извиривала иза кућа, дошао до следећег ћошка и свратио у бистро (Костин 2009: 21).
27	Достучавшись, Иван Федорович вступил в сени и, по указанию Марьи Кондратьевны, прошел прямо налево в «белую избу», занимаемую Смердяковым (Достоевский 2010: 339).	Пошто их лупањем дозвола, Иван Фјодорович ступи у ходник, и, по упутству Марје Кондратјевне, прође налево, у „гостинску собу“, у којој је становао Смердјаков (Достојевски 2007: 491).

Нетранзитивна адлативност указује на усмереност објекта локализације према циљу, који је самим тим више затамњен у том пределу. Адлативно значење у оквиру категорије могли бисмо да прикажемо на следећи начин:

Разлика између *влево* и *налево* постоји. Дакле, *налево* означава усмереност објекта локализације ка циљу, као и *влево*. Ипак, у исказу *Подвинься чуть влево, я ничего не вижу* није уобичајено да се употребљава прилог *налево*. Анкета на руском језику садржи примере: (28) *Машина повернула налево/влево/слева*, (29) *Иван повернул замок налево/влево/слева и вошел* и (30) *Налево/влево/слева была большая печь*.

Најјаснија слика је у примеру (30), где је чак 96% испитаника употребило прилог *слева*, а њих 4% одлучило да равноправно употреби прилоге *слева* и *налево*. У примеру (28) 78% испитаника је одабрало прилог *налево*, 14% се определило за равноправну употребу прилога *налево* и *влево*, а 2% је дало предност прилогу *влево*, иако би у наведеном примеру употребило и *налево*. Што се примера (29) тиче, чак 92% анкетираних је употребило прилог *влево*, само 4% *налево*, а преостали су равноправно употребили ова два прилога. Дакле, иако оба прилога (*влево* и *налево*) означавају адлативност, разлика ипак постоји и евидентна је у употреби ова два прилога у анкети. Прилог *налево* је заступљенији у примеру (28), а *влево* у примеру (29). Иако се прилози у руском језику могу употребљавати у више значења према кинетичком аспект, евидентно је да је за аблативно значење централни прилог *слева*, и нема алтернативу, за локативност такође прилог *слева*, а за адлативност прилози *налево* и *влево*.

У српском језику смо се одлучили да у анкету уврстимо следеће примере: (30) *Ауто је скренуо лево/улево/налево*, (31) *Стао је и нагло окренуо главу лево/улево/налево*, (32) *Брава се заглавила, али сам ипак успео да окренем кључ лево/улево/налево* и (33) *Помери вазу мало лево/улево/налево, ништа не видим*. У примеру (30) 52% анкетираних је употребило прилог *лево*, 25% прилог *улево*, 15% је сматрало да је могућа равномерна употреба два наведена прилога, а остали су се определили за прилог *налево* или употребу више прилога која укључује и прилог *налево*. Што се примера (31) тиче, 53% испитаника је одабрало прилог *налево*, а 39% *улево*, док је 4% употребило равномерно ова два прилога, а остали (4%) су се определили за прилог *лево*. У примеру (32) равномерно су заступљени прилози *налево* (45%) и *улево* (48%), а 4% анкетираних је равномерно употребило оба прилога. Једино је у примеру (33) прилог *улево* био заступљен у највећој мери (65%), 13% се одлучило за *лево*, 9% за равномерну употребу *лево* и *улево*, док су се остали определили за друге комбинације три понуђена прилога. Дакле, ипак се могу издвојити од три прилога макар два која предњаче у одређеним контекстима, а негде се може издвојити и један. Тако у примеру (30) бележимо већу употребу прилога *лево*, у примерима (31) и (32) прилога *налево* и *улево*, а у примеру (33) прилога *улево*. Са друге стране, можемо констатовати да је систем нескладан, тј. да његове границе нису довољно прецизне, нарочито у српском језику.

Дакле, поред адлативног значења, код прилога *налево* бележимо и значење локативности. Исто значење може имати и прилог *влево* (*Влево находится одна пещера без украшений, с одним только пиластром*), што није карактеристично за ова два прилога, а нарочито за *влево*. Дакле, у питању је њихово периферно значење, док је централно значење локативност, што је карактеристично и за многе друге прилоге у оквиру других подсистема. У српском *надесно/налево* могу такође означити локативност: *У дну бараке налево врата* (PCJ 2007).

34	Налево и направо постели, загороженные ширмами (Чехов 1965: 59).	Лево и десно – кревети заклоњени параванима (Чехов 1964: 55).
----	--	---

35	В конце-концов они остановились на развилке: налево был забраный решеткой тупик, в конце которого виднелись остатки гермоворот, справа, насколько хватало света фонарей, уходил в перспективу прямой туннель (Глуховский 2007: 278).	Напоследку се заставише на раскршћу: с леве стране се налазио решетком преграђени слепи колосек, на чијем су се крају видели остаци херметичких врата, а с десне, колико је светло на лампи могло да обасјам у даљини се губио праволинијски тунел (Глуховски 2012: 384).
36	Налево была большая русская печь (Достоевский 2010: 110).	С леве стране била је велика руска пећ (Достојевски 2007: 159).

Наведени прилози се, као што се може приметити, употребљавају и у предлошким изразима: *налево к мосту, влево на набережную, лево према Дунаву* итд. Тако у исказу *Повернул налево к мосту*, прилог служи као квалификатор (не мешати са предлогом *налево от* (Словарь наречий 2005)). У таквим исказима прилози у оквиру овог подсистема захтевају локализатор у мањој мери него *глубоко, высоко*, а у већој мери него *внутрь*.

Поређење руских и српских незамењивих прилога са значењем оријентир је одређен левом страном локализатора показује да су незамењиви прилози у руском језику фреквентнији, о чему сведоче примери из књижевности, стручне и научне литературе и новински чланци. Насупрот томе, систем незамењивих прилога у српском језику одликује се већим бројем прилога. Према оријентационом и кинетичком аспектима незамењивих прилога у руском и српском језику се у великој мери подударују, а специфичност српског језика представља ређа употреба незамењивих прилога са просторним значењем у односу на руски, која се компензује употребом предлошко-падежних конструкција у свим значењима према кинетичком аспектима, а нарочито када је у питању перлативност. Поред тога, разматрани прилози не чине складан систем, тј. границе тог система нису довољно прецизне, нарочито у српском језику.

Да закључимо, прилози са обележјем оријентир је одређен левом страном локализатора могу се употребљавати у свим значењима према кинетичком аспекту осим у перлативном у српском језику:

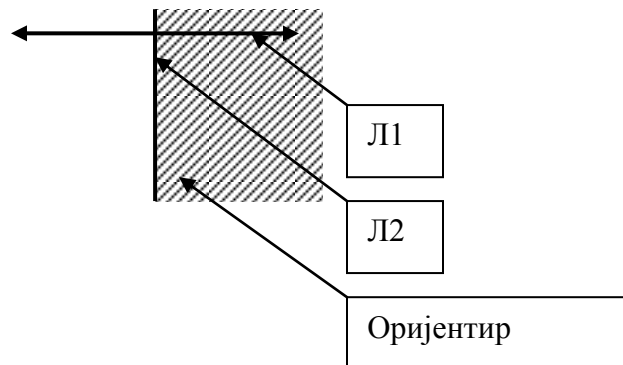
Језик	Адлативност (нетранзитивна)	Аблативност (нетранзитивна)	Перлативност (делимична)	Локативност
Руски језик	+	+	+	+
Српски језик	+	+	-	+

Оријентир је одређен десном страном локализатора

Обележје *оријентир је одређен десном страном локализатора* у руском језику имају незаменички прилози *справа, вправо, направо*, а у српском језику *десно, надесно, удесно, здесна*.

Код свих горе наведених прилога, као и код незаменичких прилога са обележјем оријентир је одређен левом страном локализатора, бележимо да објекат локализације може и не мора мењати однос у простору према локализатору, те су према кинетичком аспекту присутна значења локативности, перлативности, аблативности или адлативности, а код неких прилога и више од једног значења, с тим што је у таквим случајевима локативност обавезно присутна. У руском језику сваки од горе наведених прилога може бити употребљен у значењу локативности, а поред тога мора имати још једно значење према кинетичком аспекту, што овај подсистем чини сложеним.

Локализатор и оријентир код прилога са обележјем оријентир је одређен десном страном локализатора можемо представити на следећи начин:

Л1 је латерална (хоризонтална) оса, а Л2 представља ентитет (у облику линије), у односу на који одређујемо оријентир, тј. десну страну.

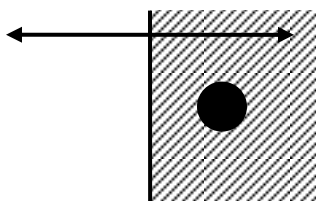
Код прилога *справа* у руском језику бележимо значење локативности, у ком објект локализације не мења однос према локализатору, или бележимо аблативно значење. У српском језику се са истим значењем употребљавају прилози *десно* и *здесна*, као и конструкција *с десне стране*. Примери:

1	Мой 401-й был сразу справа (Костин 2008: 57).	Моја соба 401 била је одмах десно (Костин 2009: 96).
2	Слева шел ряд почти не пострадавших кирпичных домов, справа тянулся мрачный черный лес, подступавший к самой проезжей части (Глуховский 2007: 300).	С леве стране је био низ готово недирнутих кућа од цигала, а с десне се протезала мрачна, црна шума, која је допирала до самог коловоза (Глуховски 2012: 415).
3	Она могла таиться вверху, в вентиляционных шахтах, слева или справа, в многочисленных	Она је могла да се притаји и горе, у вентилационим отворима, с леве или десне стране (Глуховски 2012: 63).

	ответвлениях (Глуховский 2007: 47).	
4	А справа он к своему удивлению заметил настоящий памятник (Глуховский 2007: 104).	А с десне стране, на своје изненађење, угледа прави споменик (Глуховски 2012: 144).
5	Справа же зияла пустота, в бездонной глубине которой, где-то внизу, шумела невидимая река; густой и белый пар, курясь, вздымался клубами в студеное утро (Андрич 1974: 350).	А десно празнина, и у тој празнини, доле негде дубоко, шуми невидљива река; са ње се пуши густа пара и као бео дим диже у студено јутро (Андрић 1966: 162).
6	В конце-концов они остановились на развилке: налево был забранный решеткой тупик, в конце которого виднелись остатки гермоворот, справа, насколько хватало света фонарей, уходил в перспективу прямой туннель (Глуховский 2007: 278).	Напоследку се зауставише на раскршћу: с леве стране се налазио решетком преграђени слепи колосек, на чијем су се крају видели остаци херметичких врата, а с десне, колико је светло лампи могло да обасја, у даљини се губио праволинијски тунел (Глуховски 2012: 384).
7	Потом, как и предполагал Данила, справа появился выход на новую лестничную клетку (Глуховский 2007: 198).	Онда се, баш као што је Данило и претпоставио, с десне стране указа излаз на ново степениште (Глуховски 2012: 274).
8	Три двери: в глубине сцены, справа и слева; справа окно (Нушич 1968: 13).	Троја врата: у дну, десно и лево и један прозор десно (Нушић 2009: 5).

Локативност у оквиру категорије може се приказати на следећи начин:

Схематски приказ 37

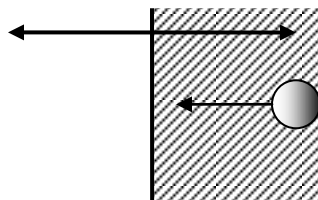

Прилог *справа*, попут прилога *слева*, има аблативно значење. У српском језику употребљавамо прилог *здесна*. Примери:

- 9 Я подносил свою кружку к губам, Приносио сам криглу устима, кад
когда справа раздался сильный здесна одјекну снажан прасак (Костин
хлопок (Костин 2008: 52). 2009: 88).

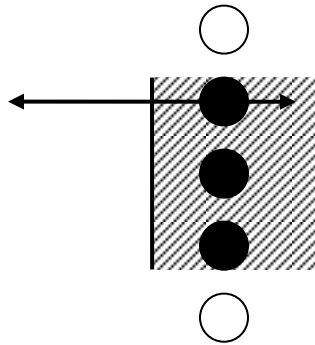
Аблативност се може, као и код прилога који су одређени левом страном, приказати на следећи начин:

Схематски приказ 38

Перлативно значење запажамо једино код прилога *справа* у примерима попут *Кто-то пробежал справа* и *Неожиданно справа пробежал человек*. Констатујемо да је у питању нетранзитивна делимична перлативност, а да у српском језику не запажамо прилоге који могу имати перлативно значење у оквиру наведене категорије. Делимична перлативност се може схематски приказати на следећи начин:

Схематски приказ 39

Уз одређене модификације, забележена путања објекта локализације у оквиру оријентира, подложна је промени.

Прилог *вправо* у руском језику има адлативно значење. У српском језику се са истим значењем употребљавају прилози *удесно*, *десно* и *надесно*. Примери:

10	Перейдя мост и оставив главную дорогу, забирающую вправо и идущую по течению реки [...] узкой белой тесьмой выходящую влево от моста (Андрич 1974: 177).	Кад човек пређе мост, излазећи из касабе, и напусти главни друм који скреће десно, низ реку [...] као бео поруб на мркој стрмини која се спушта у реку (Андрић 1966: 80).
11	Он звучал так мягко, так успокаивающе, так ласково, что	Настављао је глас, који звуча тако меко, успављујуће и нежно, да Артем

	Артем, не выдержав, кинул сначала косой взгляд влево, а потом угрюмо глянул вправо, боясь обнаружить там кого-либо другого, к кому и обращался говоривший (Глуховский 2007: 155).	не издржа него крадом погледа најпре лево, па десно (Глуховски 2012: 214).
12	Идет она, извиваясь, далее и шагах в трехстах огибает вправо городское кладбище (Достоевский 2009: 28).	Та се страпугица вијуга даље, а три стотине корака одатле обилази надесно гробље (Достојевски 2004: 33).
13	Повернуть вправо (Ожегов 1995).	Скренути удесно (РСЈ 2007).

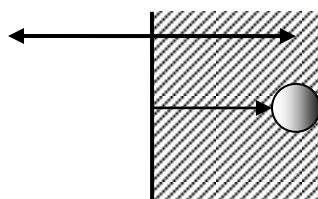
Прилог *направо* у руском језику (као и прилози *вправо*, *влево* и *налево*) има адлативно значење. У српском језику се са истим значењем употребљавају прилози *удесно*, *надесно* и *десно*. Примери:

14	А теперь ты направо, я налево – и довольно, слышишь, довольно (Достоевский 2010: 148).	А сад: ти десно, ја лево - и доста, чујеш ли, доста (Достојевски 2007: 212).
15	Свернув с главной дороги направо, он нырнул в арку (Глуховский 2011: 168).	Скену десно са главног пута, прође кроз лучну капију (Глуховски 2011: 165).
16	Пытаясь привлечь внимание, он похлопал Артема по плечу и показал ему рукой направо, туда, где вдалеке вырисовывался мощный силуэт увенчанного куполом собора	Покушавајући да привуче пажњу, он потапша Артема по рамену и показа му надесно, где се у даљини назирала силуета цркве крунисане куполом (Глуховски 2012: 267).

	(Глуховский 2007: 193).	
17	Отрезал вдруг Коля и, круто повернув направо, быстро зашагал своею дорогой, как будто и говорить презирая с таким олухом, который Сабанеева даже не знает (Достоевский 2010: 292).	Одсече одједном Коља и, нагло скренувши надесно, брзо стаде корачати својим путем, као тобоже не жели ни да говори с таким клипаном који чак ни Сабањејева не познаје (Достојевски 2007: 423).

Адлативно значење се у оквиру категорије може приказати на следећи начин:

Схематски приказ 40

Поред адлативног значења прилог *направо* може имати и значење локативности: *Направо, тоже у постели, сидело и еще одно женское существо (Достоевский 2010: 111) / С десне стране, такође крај кревета, седела је још једна женска прилика (Достојевски 2007: 159)*. Прилог *вправо* такође може имати значење локативности (*Вправо стоит небольшая скальная вершинка*), што ипак није карактеристично за ова два прилога. Дакле, у питању је њихово периферно

значење, док је централно значење адлативност, што је карактеристично за многе прилоге и у оквиру других подсистема. Примери:

- 18 Налево и направо постели, Лево и десно – кревети заклоњени загороженные ширмами (Чехов 1965: параванима (Чехов 1964: 55). 59).
- 19 Направо терраса дома; здесь на столе Десно – тераса од куће; ту на столу бутылки и стаканы; видно, что только стоје флаше и чаше, види се да су что пили шампанское (Чехов 1965: малочас ту пили шампањац (Чехов 1964: 74). 79).

Разлика између *вправо* и *направо* постоји. Оба прилога означавају усмереност објекта локализације ка циљу, али у исказу *Подвинься чуть вправо, я ничего не вижу* није уобичајено да се употребљава прилог *направо*. Анкета на руском језику садржи примере: (20) *Машина повернула направо/вправо/справа*, (21) *Иван повернул замок направо/вправо/справа и вошел* и (22) *Направо/вправо/справа была большая печь*.

Најјаснија слика је у примеру (22), где је чак 96% испитаника употребило прилог *справа*, а 4% њих одлучило да равноправно употреби прилоге *справа* и *направо*. У примеру (20) 78% испитаника је одабрало прилог *направо*, 14% се определило за равноправну употребу прилога *направо* и *вправо*, а 2% је дало предност прилогу *вправо* иако би у наведеном примеру употребило и *направо*. Што се примера (21) тиче, чак 92% анкетираних је употребило прилог *вправо*, а само 4% *направо*, док су преостали равноправно употребили ова два прилога. Дакле, иако оба прилога (*вправо* и *направо*) означавају адлативност, разлика ипак постоји. Евидента је разлика у употреби ова два прилога у анкети, *направо* је заступљенији у примеру (20), а *вправо* у примеру (21). Иако се прилози у руском језику могу употребљавати у више значења према кинетичком аспект, евидентно је да је за аблативно значење централни прилог *справа*, и нема алтернативу, за локативност

такође прилог *справа*, а за адлативност прилози *направо* и *вправо*. Поред тога, у изразима *справа налево/слева направо* и *то вправо то влево*, ови прилози се не могу употребљавати један уместо другог.

У српском језику смо се одлучили да у анкету уврстимо следеће примере: (23) *Ауто је скренуо десно/удесно/надесно*; (24) *Стао је и нагло окренуо главу десно/удесно/надесно*; (25) *Брава се заглавила, али сам ипак успео да окренем кључ десно/удесно/надесно*; (26) *Помери вазу мало десно/удесно/надесно, ништа не видим*. У примеру (23) 52% анкетираних је употребило прилог *десно*, а 25% прилог *удесно*, док је 15% сматрало да је могућа равномерна употреба два наведена прилога. Остали су се определили за прилог *надесно* или употребу више прилога која укључује и прилог *надесно*. Што се примера (24) тиче, 53% испитаника је одабрало прилог *надесно*, а 39% *удесно*, док је 4% употребило равномерно ова два прилога, а остали (4%) су се определили за прилог *десно*. У примеру (25) су равномерно заступљени прилози *надесно* (45%) и *удесно* (48%), а 4% анкетираних је равномерно употребило оба прилога. Једино је у примеру (26) прилог *удесно* био заступљен у највећој мери (65%). *Десно* је било заступљено са 13%, равномерна употреба *десно* и *удесно* са 9%, а остали анкетирани су се определили за друге комбинације три понуђена прилога. Дакле, ипак се од три прилога могу издвојити макар два која предњаче у одређеним контекстима, а негде се може издвојити и један. Тако у примеру (23) бележимо већу употребу прилога *десно*, у примерима (24) и (25) прилога *надесно* и *удесно*, а у примеру (26) прилога *удесно*. Са друге стране, можемо констатовати да је систем нескладан, тј. да његове границе нису довољно прецизне, нарочито у српском језику.

Наведени прилози се, као што се може приметити, употребљавају и у предлошким изразима: *направо к мосту*, *вправо на набережную*, *десно према Дунаву* итд. Тако у исказу *Повернул направо к мосту*, прилог служи као квалификатор (не мешати са предлогом *направо от* (Словарь наречий 2005)). У таквим исказима прилози у оквиру овог подсистема захтевају локализатор у мањој мери него *глубоко*, *высоко*, а у већој мери него *внутрь*.

У раду смо дошли до следећих закључака: незаменички прилози у оквиру овог подсистема у руском језику су фреквентнији, док се систем незаменичких

прилога у српском језику одликује већим бројем прилога. Поред тога, у овом подсистему прилога у српском језику не бележимо лексему са перлативним значењем према кинетичком аспект. Контрастивни опис незаменичких прилога са обележјем оријентир је одређен десном страном локализатора указао нам је да се према оријентационом и кинетичком аспект прилози у руском и српском језику у великој мери подударају, о чему сведочи и значајан број примера.

Да закључимо, прилози са обележјем оријентир је одређен десном страном локализатора могу се употребљавати у свим значењима према кинетичком аспект осим у перлативном у српском језику:

Језик	Адлативност (нетранзитивна)	Аблативност (нетранзитивна)	Перлативност (делимична)	Локативност
Руски језик	+	+	+	+
Српски језик	+	+	-	+

Оријентир је одређен горњом/доњом страном локализатора

1. Што се ове опозиције тиче, интересантан је рад Р. Гжегорчикове (Гжегорчикова 2000) који описује разлике и сличности разматране опозиције у руском и пољском језику. Аутор уз помоћ следећих категорија врши анализу:

- 1) вертикалност – одређује положај објекта у односу на Земљу;
- 2) унутрашњост – служи приликом описивања објеката у облику садржатеља (*контейнер*);
- 3) површина – карактеристика објеката са видљивим границама;
- 4) лице – предња страна и задња страна;
- 5) део или целина – има апстрактни карактер и излази ван граница простора.

Аутор изводи закључак да је комбинација вертикалности, унутрашњости и површине карактеристична за пољски језик, а не за руски, у ком се она изражава на

други начин: *на дне/внизу*. Са друге стране, у руском језику комбинација унутрашњости, површине и предње/задње стране не повезује се са појмом вертикалности и лексички се изражава на други начин (*наружу, наизнанку*), за разлику од пољског.

2. Навешћемо још један рад у вези са пољским предлозима који се тичу вертикалности, само овога пута у поређењу са српским (Skiba, Skiba 2011). Дакле, аутори анализирају семантику предлошких јединица као експонената вертикалне димензије у простору у пољском и српском језику. При разматрању основних просторних функција упоређиваних предлога аутори полазе од когнитивистичке тезе да предлози профилишу однос између два ентитета у тродимензионалном простору: трајектора (TR) и локализатора (LM).

Имајући у виду да је локализатор означен као LM, што би се могло односити на *landmark*, и узимајући у обзир термине које смо ми већ детаљно анализирали у претходном делу рада, морамо истаћи да смо ми за термин *landmark* у преводу користили термин *оријентир*. Очигледно, оба термина имају исте карактеристике, те разлике, осим у називу, не постоје.

Аутори (Skiba, Skiba 2011: 189) у закључку истичу да је наведена анализа предлога вертикалне оријентације у српском и пољском језику указала да путеви концептуализације и конвенционализације значења предлошких јединица у сродним језицима какви су словенски могу бити различити. Дакле, у значењском пољу вертикалности као еквивалент пољских јединствених *pod/nad* нашао се у српском језику, у неаблативним контекстима, пар предлога: прости *под/над* и сложени *испод/изнад*. Размимоилажење у структури прототипичних значења предлошких јединица у ова два језика аутори представљају кроз два аспекта:

1) одређени конститутивни елементи прототипа анализираних предлога у једном језику не пресликавају се у прототипу другог, упоређиваног језика. Тако, између осталог, изражавање скаларних релација у српском језику спада у семантику сложених предлога *испод/изнад*, док у пољском језику захтева употребу других језичких јединица;

2) исто значењско обележје није у истој мери изражено у прототипима разматраних опозиција оба језика. Тако је значење близине TR у односу на LM пољским предлозима *pod/nad* изражено у већој мери него у српском језику. Поред тога, пољске препозиције додатно означавају просторну конфигурацију у којој је близина примарна, без обзира на истакнутост вертикалне димензије једног од учесника у просторном односу.

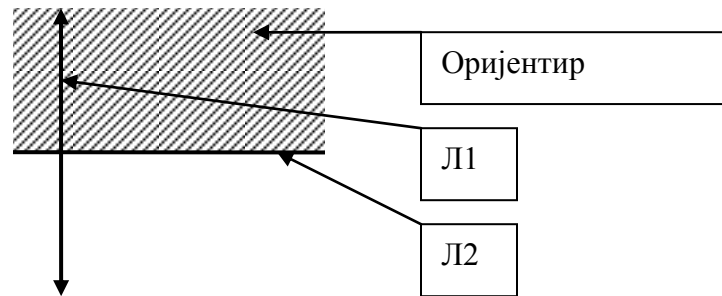
Било би интересантно размотрити разлику у употреби предлога између српског и пољског језика коју наводе аутори (Skiba, Skiba 2011: 181). У примерима *Pilka jest pod stolem* и *Pilka jest pod masztem* у пољском језику карактеристична је употреба истог предлога, док у српском ови искази гласе *Лопта је испод стола* и *Лопта је поред/крај јарбола*.

Оријентир је одређен горњом страном локализатора

Облежје *оријентир је одређен горњом страном локализатора* имају незамењиви прилози *сверху, вверху, вверху, наверху, наверху, поверху, кверху* и *ввысь* у руском језику, а *горе, одозго, нагоре, навише* и *увис* у српском. Описом нису обухваћени незамењиви прилози који се због архаичности или неког другог вида стилске обојености ретко употребљавају у савременом руском и српском језику. У раду се анализирају искључиво незамењиви прилози, док се значења која наведене речи имају у другим функцијама не разматрају.

Корпус је представљен делима руских писаца и преводима тих дела на српски језик, делима савремених српских писаца и њиховим преводима на руски језик, новинским чланцима и чланцима из стручне и научне литературе на српском и руском језику упоредно.

Као и код свих подсистема које смо до сада разматрали, неопходно је на самом почетку означити оријентир и локализатор. Они се схематски могу приказати на следећи начин:

Л1⁷⁵ је вертикална оса, а Л2 приказује ентитет, тј. границу у односу на коју се одређује оријентир.

Незаменички прилог *сверху*⁷⁶ према кинетичком аспект најчешће има аблативно значење. У српском језику се са истим значењем користи прилог *одозго*. Међутим, бележимо и примере у којима прилог *сверху* има и значење локативности. У српском језику се у преводу поред прилога *одозго* сусрећемо и са прилозима *горе* и *споља*, или неком другом врстом речи која указује на исто значење, о чему сведоче преводи попут *преко*, *са површине* итд.

Примери:

1	Сверху, в третьей трубе (Глуховский 2011: 11).	Горе, у трећој цеви (Глуховски 2011: 13).
2	А сверху уже нанесло толстый слой ила: названия, факты, слухи, цифры (Глуховский 2011: 20).	А преко њега се већ наслагао дебео слој муља: имена, чињенице, гласине, бројеви (Глуховски 2011: 22).
3	Но и этого еще мало, я еще больше	Но и то још није све, још ти више

⁷⁵ Није од суштинског значаја којим редоследом одређујемо Л1 и Л2.

⁷⁶ Код прилога *сверху* бележимо и значење *с верховьев реки*.

	тебе могу привести: я знаю, что у него уж дней пять как вынуты три тысячи рублей, разменены в сотенные кредитки и упакованы в большой пакет под пятью печатями, а сверху красною тесемочкой накрест перевязаны (Достоевский 2010: 68).	могу навести: ја знам да је он пре пет дана извадио три хиљаде рубаља, разменио их у стотинарке и спаковао их у велики коверат, са пет печата, а одозго су црвеном узицом унакрст превезане (Достојевски 2007: 97).
4	Алин пирог сверху пересушен, а внутри недопечён (Улицкая 2006: 199).	Алин колач био је споља пресушен, а унутра непечен (Улицка 2006: 144).
5	Нет, нет! – прокричал вдруг голос сверху из отворившейся мигом двери (Достоевский 2010: 331).	Не, не! – викну наједном један глас одозго са врата која су се у том тренутку отворила (Достојевски 2007: 479).
6	А пламень растления умножается даже видимо, ежечасно, сверху идет (Достоевский 2010: 175).	А пламен распадања расте очигледно, сваког часа, и одозго иде (Достојевски 2007: 251).
7	Сверху, где сидели дамы, слышались визги и крики (Достоевский 2010: 414).	Одозго, где су седеле даме, чуло се цикање и вика (Достојевски 2007: 596).
8	Пеший и верховой, отраженные зеленым зеркалом воды, сверху с моста кажутся бредущими по узкой жерди, проложенной между рекой и скалистыми лбами утесов (Андрич 1974: 177).	Коњаник и пешак на том путу, посматрани одозго с моста, изгледају као да иду по уском брвну између воде и крша, а лик им се при ходу стално огледа у мирној зеленој реци (Андрић 1966: 80).

9	Вскоре окно загорелось, раскрылось и под нежный девичий смех сверху упала куртка, потом юбка, потом платок (Прилепин 2008: 42).	Убрзо је прозор осветљен, отворен и одозго су, уз нежан девојачки смех, пале јакна, затим сукња, па марама (Прилепин 2011: 90).
10	Мальчики, доброе утро! – сказал нам голос сверху, и добавил, чуть снизив тон, как-то иначе, в новой тональности (Прилепин 2008: 44).	Дечаџи, добро јутро! – рече нам глас одозго и додаде, мало сниженог тона, некако друкчије, новим тоналитетом (Прилепин 2011: 94).
11	Что там? – спросили сверху у нас девичьи голоса (Прилепин 2008: 43).	Шта је било? – питали су нас одозго девојачки гласови (Прилепин 2011: 91).
12	Исключив север, юг и запад, Гомеру оставалось только допустить, что таинственный визитер прибыл на их станцию сверху (Глуховский 2011: 48).	Ако се елиминишу север, југ и запад, Хомеру је једино остало да закључи да је тајанствени посетилац стигао на њихову станицу с површине (Глуховский 2011: 49).
13	В распахнутые ворота Нахимовского сверху как в воронку затягивало самых невообразимых тварей (Глуховский 2011: 40).	Кроз широм отворена врата Нахимовског, са површине су се као кроз левак увлачили најужаснији створови (Глуховски 2011: 41).
14	Химера обвалилась на него сверху, подминая под себя, душа весом своего тела, ломая кости (Глуховски 2011: 126).	Химера се у лету сручи на њега, гушећи га својом тежином и ломећи му кости (Глуховски 2011: 125).
15	Дождь — это когда вода сверху льется (Глуховский 2011: 133).	Киша – то је када вода пада одозго (Глуховски 2011: 131).

16	Позвонив и войдя на лестницу, тускло освещенную китайским фонарем, он увидал спускавшегося сверху человека, в котором, поравнявшись, узнал брата (Достоевский 2010: 331).	Зазвонивши и ушавши на ступениште, слабо осветљено кинеским фењером, он угледа човека који је силазио одозго (Достојеvски 2007: 479).
----	---	---

Тако у примеру (15) ОЛ је *вода*, а Л не откривамо из контекста већ се исти подразумева. Дакле, положај ОЛ је вертикално навише у односу на, рецимо, Земљу и може бити стиатичан или се кретати према Л. Као што смо истакли, у преводима на српски језик као еквивалент прилогу *сверху* употребљава се прилог *споља*. Пример (17) је прототипичан за локативност, јер је ОЛ једнак Л. Тако се прилог у овом случају у великој мери разликује од предлога *сверху*, јер се ОЛ и Л код предлога разликују: *платок сверху кофты* (Словарь наречий 2005). Централно значење за прилог *сверху*⁷⁷ је ипак аблативно, из разлога што га у наведеном подсистему једино овај прилог може имати, а значење локативности могу имати и други прилози, иако постоји разлика у оријентуру. Примери:

17	Алин пирог сверху пересушен, а внутри недопечён (Улицкая 2006: 199).	Алин колач био је споља пресушен, а унутра непечен (Улицка 2006: 144).
18	Талия была тонкая, и всё остальное не хуже, чем у других, - сверху нежная замша, а внутри скользкий шёлк (Улицкая 2006: 85).	Струк је био танак, а све остало ништа горе него код других – споља нежан плиш, унутра клизава свила (Улицка 2006: 61).

Прилог *вверху* у руском језику према кинетичком аспектима има значење локативности, као у примеру *Пузырек воздуха оказался вверху*, тј. у горњем делу Л,

⁷⁷ Употребљава се и у *сверху донизу* у значењу *полностью: промок сверху донизу за одну минуту* (Словарь наречий 2005).

или као у примеру (22) у значењу *горе, на висини*. У српском језику се са истим значењем употребљава прилог *горе*. Примери:

19	Напротив, он, при всем беспокойстве, успел тотчас же сходить на кухню игумена и разузнать, что наделал вверху его папаша (Достоевский 2010: 56).	Напротив, он крај свег свог неспокојства, одмах оде до игуманове кухиње, и дознаде шта је горе починио његов тата (Достојевски 2007: 81).
20	Я на самой низшей, а ты вверху, где-нибудь на тринадцатой (Достоевский 2010: 62).	Ја сам на најнижој, а ти си горе, негде на тридесетој (Достојевски 2007: 88).
21	Внизу слева – слабая и бледная рука Миранды, вверху справа – прозрачная и сияющая рука духа (Пелевин 2004: 34).	Доле лево – слаба и бледа Мирандина рука, горе десно – прозрачна и блистава рука духа (Пељевин 2004: 64).
22	Перед тем как картинка окончательно погасла, Татарский догадался, что огонь, который он видел, горит не вверху, а внизу, как будто он загляделся на отражение солнца в луже и забыл, что смотрит не туда, где солнце находится на самом деле (Пелевин 2004: 76).	Пре него што се слика дефинитивно угасила, Татарски је схватио да ватра коју је видео није горе, него доле, као да се загледао у одраз сунца у барици и заборавио да не гледа онамо где се сунце заиста налази (Пељевин 2004: 142).

Прилог *вверх* у руском језику означава усмереност објекта локализације ка циљу, за разлику од прилога *вверху*, код којег не бележимо кретање у простору. У српском језику се са истим значењем употребљавају прилози *нагоре* и *горе*. На тај начин прилог *горе* у српском језику може имати и адлативно значење и значење

локативности, према кинетичком аспект. Са друге стране, у руском језику имамо прилоге *вверх/вверху*, који могу означавати адлативност/локативност, те бележимо већи број незамењивих прилога са обележјем оријентир је одређен горњом страном локализатора у руском, а ширу употребу прилога у српском језику.

Примери:

23	А Агафья уже подозревала, мои тогдашние слова запомнила, подкралась и вовремя подсмотрела: ворвалась, бросилась на него сзади, обняла, ружье выстрелило вверх в потолок; никого не ранило; вбежали остальные, схватили его, отняли ружье, за руки держат (Достоевский 2010: 64).	Агафја је то слутила, моје тадашње речи запамтила, прикрила се, и на време увребала: улетела у собу, јурнула на њега, одостраг га зграбила, пушка испали горе у таваницу; никога није ранила; утрчаше и оне две, зграбише га, одузеше му пушку, држе га за руке (Достојевски 2007: 91).
24	Только не вниз, а вверх (Улицкая 2006: 188).	Само не наниже, него горе (Улицка 2006: 137).
25	Леонид с ученым видом ткнул пальцем вверх, надул щеки (Глуховский 2011: 252).	Леонид показа прстом нагоре и напући образе (Глуховски 2011: 250).
26	Братик двинулся вверх первым, я держал готовую рассыпаться лестницу. На последней ступеньке он встал и воздел руки (Прилепин 2008: 43).	Бата се први пењао горе, ја сам држао мердевине, готове да се распадну (Прилепин 2011: 91).
27	Я полез вверх, братик высунулся навстречу, мы вцепились друг в друга,	Пошао сам горе, бата се помолио у сусрет мени, држали смо један другог

	как навек различаемые (Прилепин 2008: 44).	као осуђеници на вечити растанак (Прилепин 2011: 92).
28	Костистой ручкой она поправила съехавший набок пучок [...] щипнула себя за чулок на икре, подтягивая его вверх (Улицкая 2006: 83).	Кошчатом ручицом поправила је пунђу које се померила на страну уштинула себе за чарапу на листу, повлачећи је нагоре (Улицка 2006: 60).

У одређеним примерима са прилогом *вверх* бележимо разлику у истакнутости финалне фазе адлативности. Прилог *вверх* се често на српски језик преводи са *увис*, што је од посебног значаја за његову семантику. Примери:

29	Ни единой минуты не верил, что ты убийца, – вдруг вырвалось дрожащим голосом из груди Алеши, и он поднял правую руку вверх, как бы призывая Бога в свидетели своих слов (Достоевский 2010: 331).	Ниједног тренутка нисам веровао да си ти убица! оте се уздрхтали гласом Аљоши из груди, и он подиже десну руку увис, као позивајући бога за сведока својини речима (Достојевски 2007: 479).
30	Подняв ствол вверх, он нажал крючок, и с потолка посыпалась известь (Глуховский 2011: 72).	Подигавши цев увис, он стисну обарач, док је са плафона отпадао креч (Глуховски 2011: 72).
31	От неожиданности Гомер чуть не подскочил на месте и поднял руки вверх, но тут же одернул себя (Глуховский 2011: 72).	Хомер од изненађења умало не поскочи у месту и не подиже руке увис, али се брзо сабра (Глуховски 2011: 72).
32	Эти турки, между прочим, с	Турци су, између осталог, са

	сладострастием мучили и детей, начиная с вырезания их инжалом из чрева матери, до бросания вверх грудных младенцев и подхватывания их на штык в глазах матерей (Достоевский 2010: 134).	сладострашћу мучили и децу, почињући од тога што су их јатаганом исецали из утробе материне, па до бацања увис и дочекивања на бајонет одојчади пред очима матера (Достојевски 2007: 192).
33	Не вместились в полукруг, прижавший черноголового к стене, поднимали фотоаппараты вверх и снимали его темя (Прилепин 2008: 49).	Они који су нашли место у полукругу, који је црноглавог притерао уза зид, дизали су увис фотоапарате и снимали му теме (Прилепин 2011: 105).
34	Восемь лет [...] улыбнулась Валерия, губа поползла вверх [...] словно сделанные на заказ (Улицкая 2006: 223).	Осам година [...] осмехнула се Валерија, усна јој се мало подигла [...] као да су направљени по наруџбини (Улицка 2006: 162).
35	Он сейчас будет им тихонько трясти, и поглаживать его в своих заскорузлых пальцах, а потом, в какой-то момент, легким, не пугающим движением подбросит вверх (Прилепин 2008: 11).	Сад ће тихо да тресе и повремено милује кутијицу својим хрпавим прстима, а затим ће, у једном моменту, лаким, безазленим покретом да је баци увис (Прилепин 2011: 22).

Прилог *увис* је уједно и преводни еквивалент прилога *ввысь* у руском језику, као у примерима *Чтобы расти ввысь* (Глуховский 2011: 155) / *Да би могла да расте увис* (Глуховски 2011: 153).

Прилог *наверх* има адлативно значење, а најчешће му је преводни еквивалент прилог *горе*, али и прилог *навише*. Разликује се од *вверх*, између

осталог, по томе што означава кретање ОЛ на горњи спрат (36), горњи део Л (39), на површину (42), као и навише (45). Примери:

36	Я к себе наверх, а не к вам, до свидания (Достоевский 2010: 154).	Ја ћу горе, у своју собу, а не код вас, до виђења (Достојевски 2007: 221).
37	Этот ящик, что у Андрея, туда тоже сейчас наверх, раскрыть и тотчас же шампанское подавать (Достоевский 2010: 230).	Ово сандуче што је код Андреја, и њега одмах горе, да се отвори и одмах да се служи шампањац (Достојевски 2007: 332).
38	Петр Ильич поднялся наверх, но тут пошло потруднее (Достоевский 2010: 248).	Пјотр Иљич се попе горе; ту је ишло теже (Достојевски 2007: 348).
39	Люди до конца своих дней [...] они вытаскивали товары, каждый из своей лавки, и сносили их наверх на Мейдан, в чужие дома и лабазы (Андрич 1974: 120).	Они до краја живота [...] извлачили робу, сваки из свога дућана, и износили је горе на Мејдан у туђе куће и магазе (Андрић 1966: 54).
40	Свет обыкновенно горел в их втором этаже [...] управляла юбочку и неслась наверх, навстречу укоризненному материнскому взгляду и бурчанию отца (Улицкая 2006: 52).	Светло је обично горело код нјених на другом спрату [...] поправљала сукњу и трчала горе у сусрет прекорном мајчином погледу и гунђању оца (Улицка 2006: 37).
41	Чай действительно нашелся внизу, и его вскорости доставили наверх (Достоевский 2010: 277).	Чаја збиља нађоше доле и брзо га донесоше горе (Достојевски 2007: 400).

42	Поднимаюсь наверх — а там дождь (Глуховский 2011: 133).	Пењем се на површину – а тамо киша (Глуховски 2011: 132).
43	На объяснения у нее не ушло и пяти минут: путь наверх здесь был открыт всегда, невозможно по эскалатору было только спуститься (Глуховский 2011: 153).	На објашњавање није потрошила ни пет минута: пут ка горе овде је увек био отворен, ескалатором се једино није могло доле (Глуховски 2011: 151).
44	Федор Павлович запретил наистрожайше Григорию наказывать мальчишку телесно и стал пускать его к себе наверх (Достоевский 2010: 70).	Фјодор Павлович најстроже забрани Григорију да телесно кажњава дечка и стаде пуштати дечка к себи, горе (Достојевски 2007: 100).
45	Подождите-с, – проговорил он наконец слабым голосом и вдруг, вытащив из-под стола свою левую ногу, начал завертывать на ней наверх панталоны (Достоевский 2010: 346).	Причекајте – проговори он, напослетку, слабым гласом, па наједном, извукавши испод стола своју леву ногу, поче посувраћати на њој ногавицу навише (Достојевски 2007: 500).
46	Пожалуйте наверх, нечто, говорю, можно так (Чехов 1965: 59).	Изволите горе, зар се може, велим, овако (Чехов 1964: 55).
47	Вы каждый раз стали под конец возвращаться рано к себе наверх, а вчера так и совсем никуда не выходили-с, а потому, может, и не знаете, как они старательно начали теперь запираься на ночь (Достоевский 2010: 152).	Ви сте се у последње време почели сваки пут рано враћати горе у своју собу, а јуче нисте никако ни излазили, па стога можда и не знате како су они почели да се брижљиво закључавају преконоћ (Достојевски 2007: 217).

Прилози *наверху* и *наверх*, попут прилога *вверху* и *вверх* имају значење локативности, односно адлативности. У српском језику, што је интересно, бележимо поново прилог *горе* као најфреквентинији преводни еквивалент.

Примери:

48	А бабушка ещё поджидала наверху, пока он справит свою нужду (Улицкая 2006: 96).	А бабушка је још чекала горе док он врши нужду (Улица 2006: 70).
49	На хорах, наверху, в самом заднем углу раздался пронзительный женский вопль: это была Грушенька (Достоевский 2010: 418).	На галерији, горе, у најудаљенијем углу, заори се продоран женски врисак: то је била Грушењка (Достојевски 2007: 602).
50	Там, наверху, доложитесь; захотят вас принять, то примут, а не захотят – не примут (Достоевский 2010: 248).	Тамо се, горе, пријавите; ако усхтедну да вас приме, примиће вас, а ако не усхтедну, неће примити (Достојевски 2007: 358).
51	Только тогда они поняли, что наверху стражники с кем-то борются (Андрич 1974: 57).	Тек тада разабраше да се горе на скелама сејмени гушају са неким (Андрић 1966: 23).
52	Настоящая и единственная любовь Николая Ивановича была погребена наверху (Глуховский 2011: 78).	Једина и права љубав Николаја Ивановича била је сахрањена горе на површини (Глуховски 2011: 77).
53	Там гнездо Приезжих наверху (Глуховский 2011: 164).	Горе на површини је легло Придошлица (Глуховски 2011: 162).

54	Нет, монах святой, ты будь-ка добродетелен в жизни, принеси пользу обществу, не заключааясь в монастыре на готовые хлеба и не ожидая награды там наверху, – так это-то потруднее будет (Достоевский 2010: 50).	Не, монаше свети, буди ти честит у животу, буди користан друштву, не затварајући се у манастиру на готов хлебац и не очекујући награде тамо горе - то ће бити мало потеже (Достојевски 2007: 71).
55	За ним наверху в темноте перекрестились и двое других (Андрич 1974: 87).	Прекрстише се за њим и она двојица горе у мраку (Андрић 1966: 39).

Поред тога, код прилога *наверху* и *вверху* бележимо и нетранзитивно делимично перлативно значење:⁷⁸ *Там наверху пролетел самолет и оставил за собой белый шов, разделив и соединив обратно синеву неба; Вверху пролетел ястреб; Наверху пролетел вертолет МЧС; Наверху пролетел, пронзительно крикнув, орел.*

У српском језику нисмо забележили перлативно значење код прилога у оквиру разматраног подсистема, већ код предлога *изнад*: *Пролете авион изнад кућа (РСЈ 2007); Тада је авион поново пролетео изнад њих.*

Прилог *кверху* означава адлативност, а прецизније, кретање објекта локализације у односу на земљу и вертикалну осу (локализатор), као у примеру *Тут же кверху цепочкой устремились один за другим прозрачные воздушные шарики.* Посебно је интересантна употреба *кверху* у исказима попут *Они вдруг навзничь и повалились, лицом кверху, все-то в крови (Достоевский 2010: 349) / Они су се сасвим стропоштали наузнак, лицем навише, у крви (Достојевски 2007: 505).* У наведеном примеру *кверху* више описује како се објекат локализације „сместио“ у простору, а не где или у ком правцу је то учинио, као у *взглянуть кверху* или

⁷⁸ Нетранзитивно делимично перлативно значење треба разликовати од примера попут *сверху пролетел оурук.*

поднять кверху, где прилог означава кретање нагоре. На тај начин овај пример разматрамо као статичку усмереност. Примери:

56	Бог видит, – поднял Иван руку кверху, – может быть, и я был виновен, может быть, действительно я имел тайное желание, чтоб... умер отец, но, клянусь тебе, я не столь был виновен, как ты думаешь, и, может быть, не подбивал тебя вовсе (Достоевский 2010: 350).	Бог види (Иван подиже руку увис) – можда сам и ја био крив, можда сам збиља имао потајну жељу да отац... умре, али, кунем ти се, нисам толико био крив као што ти мислиш и можда те уопште нисам подбадао (Достојевски 2007: 506).
57	Михаил Порфирьевич поднял узловатый подагрический палец кверху (Глуховский 2007: 117).	Михаил Порфирјевич упре чворноватим прстом ка површини (Глуховски 2012: 162).
58	Те, действительно, замерли ненадолго, встав на задние конечности и вытянув головы кверху (Глуховский 2007: 212).	Они стварно мало застадоше, исправише се на задње ноге и начуљише уши (Глуховски 2012: 292).

Прилог *поверху* најчешће указује на то да се објекат локализације налази на горњој граници, површини локализатора. Најближи таквом значењу би у српском језику био прилог *одозго*, ипак, *поверху* у већој мери указује на контакт ОЛ и Л, стога се у српском језику често сусрећемо са употребом неке друге врсте речи. Примери:

59	Днем-то они не суются, то ли спят, то ли наоборот, поверху шастают (Глуховский 2007: 143).	Преко дана се не мувају, или спавају, или можда чак вршљају по површини (Глуховски 2012: 198).
----	--	--

60	Хотя по углам из арок выступали декоративные ложные колонны, а стены поверху окольцовывала неплохо сохранившаяся лепнина, все это только усугубляло первое впечатление (Глуховски 2007: 222).	Мада су на крајевима лукова биле декоративне имитације стубова, а по ивицама зидова испод таванице добро очуван гипсани рељеф, то је само појачавало првобитни утисак (Глуховски 2012: 305).
----	---	--

Анкета на руском језику нам је указала на разлике у употреби прилога са адлативним значењем у одређеним контекстима. Тако су у примеру (61) *Иван поднял палец вверх/наверх/кверху* анкетирани у мањем проценту (22%) употребили прилог *кверху*, а у већем (62%) прилог *вверх*. Остатак (16%) би равноправно употребио два наведена прилога у датом контексту, док нико не би употребио прилог *наверх*. Дакле, евидентно је да се исказом (61) указује на правац, при чему се прст не одваја од шаке, те се може претпоставити и чак прецизније одредити финална фаза кретања, тј. горња граница према којој је усмерен објекат локализације. У примеру (62) *Иван поднялся вверх/наверх/кверху* 98% анкетираних употребило је прилог *наверх*, 2% би равноправно употребило прилоге *вверх* и *наверх*. У наведеном примеру нико од испитаника није употребио прилог *кверху*. Таква употреба би се могла објаснити тиме да се у конкретном примеру истиче више коначна фаза адлативности, чије значење у већој мери осликава прилог *наверх*, јер би се могао протумачити као *понео се на спрат* а не искључиво на правац за разлику од (61), где је *вверх* указивао на усмереност ка одређеној горњој граници не истичући финалну фазу у тој мери као *наверх*. Нешто равномерније су распоређени прилози у примеру (63) *Иван поднял ствол вверх/наверх/кверху*. Конкретно, 46% анкетираних је употребило прилог *вверх*, а 42% прилог *кверху*. Остали (10%) су употребили равномерно прилоге *вверх* и *кверху*, а свега 2% прилог *наверх*. Поново уочавамо очигледну разлику у врсти кретања објекта локализације код наведених примера, на шта утиче употреба прилога. И за крај, у примеру (64) *Иван первым двинулся вверх/наверх/кверху* бележимо следећу расподелу у употреби прилога: 10% *вверх*, 66% *наверх*, 16% *кверху* и 8% равномерна употреба *вверх* и

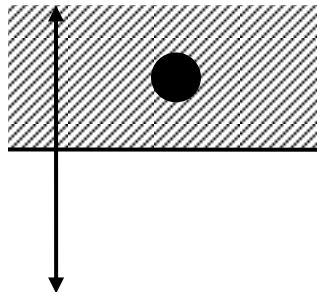
наверх. Треба додати да се у изразима *снизу вверх* прилог *вверх* не може заменити на *наверх*. Исто важи и за изразе *то вверх, то вниз*.

У српском језику смо покушали да уочимо разлику између наведених прилога кроз примере (65) *Ухватио га је, а затим бацио нагоре/навише/увис*, (66) *Марко је затим погледао нагоре/навише/увис* и (67) *Хаљина је сасвим обична од струка нагоре/навише/увис*. Дакле, резултати су били и више него задовољавајући када је анализа у питању. У примеру (65) чак 99% испитаника је употребило прилог *увис*. У примеру (66) је 71% анкетираних употребило прилог *нагоре*, а 15% прилог *навише*, остали су употребили одређену комбинацију три наведена прилога. Што се примера (67) тиче, чак 70% испитаника се определило за прилог *навише*, 22% за прилог *нагоре*, а остали (8%) за равномерну употребу ова два прилога.

Да резимирамо. У оквиру наведеног подсистема бележимо према кинетичком аспектима следећа значења⁷⁹: локативност (у оба језика), перлативност (у руском језику), аблативност (у оба језика) и адлативност (у оба језика).

Локативност се схематски може приказати на следећи начин:

Схематски приказ 42

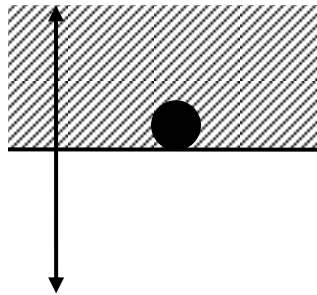

Као и код свих схематских приказа у раду, подразумева се да се могу издвојити и одређене модификације у оквиру подсистема. Тако би се у конкретном

⁷⁹ Треба имати у виду и да прилози *вверх* и *вниз* могу означавати по *направленију к верховьям реки: плыть по реке вверх*; а *вниз* супротно, к *низовьям: спуститься на лодке вниз к посёлку*. Са друге стране, у српском језику *горе* означава и *на северу, на север*, како у значењу локативности, тако и у адлативном; али и у *изворишном делу реке: горе је река бржа*. Прилог *доле* означава *на југу, на југ*, у адлативном и значењу локативности.

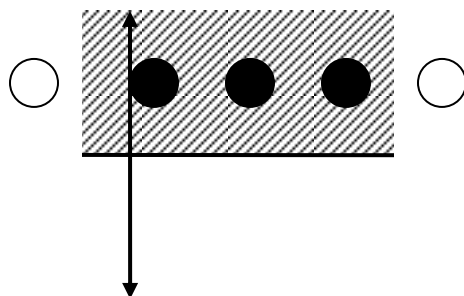
подсистему, рецимо, прилозима *сверху* и *поверху* могло указати на контакт објекта локализације и локализатора (када је у питању горња страна локализатора), пре него прилозима *вверху* у руском или *горе* у српском језику, на шта не указујемо схематским приказом у оквиру сваког подсистема. Када бисмо то учинили у оквиру овог, то би се могло приказати на следећи начин:

Схематски приказ 43

Као што истакли, перлативно значење у оквиру овог подсистема смо забележили у руском језику, али не и у српском. У српском језику је неопходно употребити предлог да би се означила перлативност према кинетичком аспект.

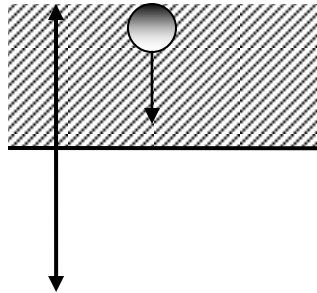
Схематски приказ 44

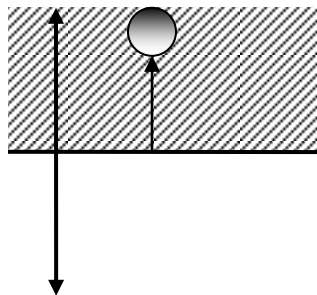
Објекат локализације се у одређеном тренутку налази у простору који је указан оријентиром, али нам његов извор и циљ нису познати. Нетранзитивна делимична перлативност се може приказати као на схематском приказу (44).

У оквиру подсистема бележимо аблативно значење, тј. објекат локализације започиње кретање у простору који је одређен оријентиром (извор), који је истакнут јер је ОЛ усмерен од извора. Објекат локализације се креће према циљу, који је у слабијој позицији од извора, те је на схематском приказу више затамњен код извора, а мање према циљу.

Схематски приказ 45

Схематски приказ 46

Код адлативног значења бележимо кретање објекта локализације према циљу, тј. усмереност према циљу. Тако је ОЛ на схематском приказу више затамњем према циљу.

Посебно је интересантан али и сложен систем у руском језику, јер бележимо два пара прилога (*вверху/вверх* и *наверху/наверх*) који као централна значења имају локативност и адлативност. Управо из тог разлога би се могло констатовати да је систем прилога у већој мери складан у српском него у руском језику. У зависности од подсистема бележимо већи број прилога у једном од два анализирана словенска језика, тако у оквиру подсистема са обележјем *оријентир је одређен горњом страном локализатора* бележимо већи број прилога у руском језику. Дакле, према кинетичком аспект бележимо следећа значења:

Језик	Адлативност (нетранзитивна)	Аблативност (нетранзитивна)	Перлативност (делимична)	Локативност
Руски језик	+	+	+	+
Српски језик	+	+	-	+

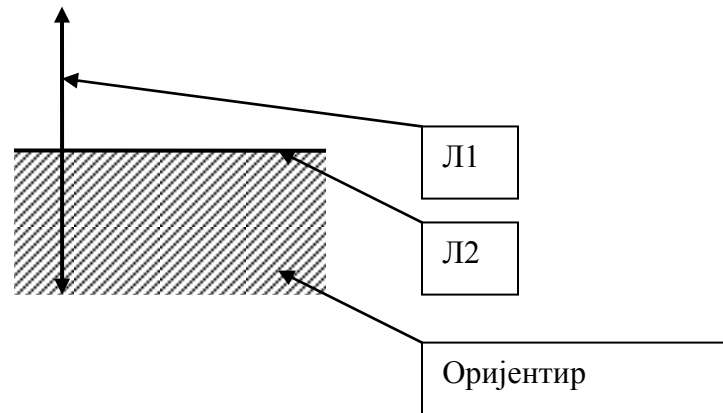
Оријентир је одређен доњом страном локализатора

Облежје *оријентир је одређен доњом страном локализатора* имају незаменички прилози *снизу, вниз, внизу, понизу* и *книзу* у руском језику, а *доле, надолу, наниже* и *одоздо* у српском. Описом нису обухваћени незаменички прилози који се због архаичности или неког другог вида стилске обојености ретко употребљавају у савременом руском и српском језику. У раду се анализирају искључиво незаменички прилози, док се значења која имају у другим функцијама не разматрају.

Корпус је представљен делима руских писаца и преводима тих дела на српски језик, делима савремених српских писаца и њиховим преводима на руски језик, новинским чланцима и чланцима из стручне и научне литературе на српском и руском језику упоредно.

Као и код подсистема са обележјем *оријентир је означен горњом страном локализатора*, локализатор и оријентир се схематски могу приказати на сличан начин, са разликом у оријентуру:

Схематски приказ 47

Л1 је вертикална оса, а Л2 указује на ентитет, тј. границу у односу на коју се одређује оријентир.

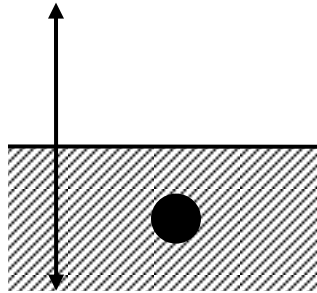
Прилог *внизу* у руском језику има значење локативности, а уз одређене модификације означава простор у доњем делу локализатора или испод истог. У српком језику је његов еквивалент прилог *доле*. Примери:

1	Чай действительно нашелся внизу, и его вскорости доставили наверх (Достоевский 2010: 277).	Чаја збиља нађоше доле и брзо га донесоше горе (Достојевски 2007: 400).
2	Только теперь внизу темно и тихо (Андрич 1974: 467).	Само што је сада доле све мирно и мрачно (Андрић 1966: 216).
3	Внизу, казалось, раздавалось пение (Андрич 1974: 570).	Тамо доле, изгледа, певају (Андрић 1966: 265).
4	Несколько раз выходил из дома, курил, слонялся по двору и глядел на	После је неколико пута излазио пред кућу, пушио, шетао и посматрао доле

	притихший внизу город в светлом сумраке осенней ночи (Андрич 1974: 252).	под собом замрлу касабу у светлој јесењој ноћи (Андрић 1966: 116).
5	Внизу, в долине междуречья Дрины и Рзава, там, где позднее образовался нынешний город, простирались поля, через которые проходила дорога с прилегающим к ней деревянным допотопным постоянным двором, редкими мельницами и хибарами (Андрич 1974: 25).	Доле у равници, између Дрине и Рзава, где се доцније развила права касаба, биле су само варошке њиве, просечене друмом, поред кога је био дрвени старински хан и неколико воденица и колиба (Андрић 1966: 9).
6	Протопопов внизу ждет на тройке (Чехов 1965: 56)?	А зашто доле Протопопов чека са тројком (Чехов 1964: 53)?
7	Сидят теперь внизу под лестницей (Чехов 1965: 59).	Седе сад доле испод степеништа (Чехов 1964: 55).
8	Но кому она нужна внизу (Глуховский 2011: 154)?	Али коме је потребна и доле (Глуховски 2011: 152)?
9	Когда наверху расцветет, а внизу встрепаются торговые ряды, он обязательно пройдет по ним, раздобудет чистую общую тетрадь и шариковую ручку (Глуховский 2011: 122).	Када се на површини раздани, а доле оживе трговачке тезге, обавезно ће прошетати туда да нађе празну обичну свеску и хемијску оловку (Глуховски 2011: 121).

Прилози *внизу* и *доле* (са значењем локативност) означавају положај локализатора у простору одређеном од стране оријентира, те се локативност у оквиру подсистема може схематски приказати на следећи начин:

Схематски приказ 48

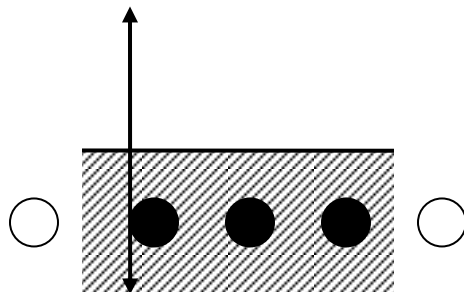

Поред тога, уз одређене модификације, објекат локализације би могао остваривати контакт са локализатором.

Внизу поред значења локативности има и перлативно значење као у примерима *Чуť внизу пролетели две птице*; *Где-то внизу пролетел вертолет*. У српском језику се са истим значењем употребљава предлошко-падежна конструкција, док таква употреба није карактеристична за прилоге.

Нетранзитивна делимична перлативност коју бележимо у руском језику може се приказати на следећи начин:

Схематски приказ 49

Прилог *вниз*, који се употребљава у адлативном значењу у руском језику има преводне еквиваленте *наниже*, *доле* и *надоле* у српском. Сви наведени прилози означавају нетранзитивну адлативност. Примери:

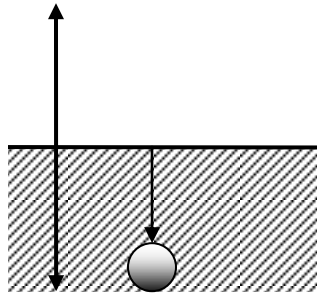
10	Тщательно замкнув особым ключиком двери своего убежища, Лотика спускалась вниз встречать очередного посетителя [...] чтоб он продолжил ночное бдение с выпивкой, разговорами, песнями и новыми расходами (Андрич 1974: 320).	Она би тада остављала своје скровиште и, закључавши пажљиво нарочитим кључем врата, силазила доле да дочека госта [...] отпочети ноћна седељка, пиће, разговор, песма, и трошак (Андрић 1966: 147).
11	А на следующий день мгlistым утром смотрели вниз с горы на город, который любили, как любят собственную кровь [...] догадывались, чей дом еще стоит (Андрич 1974: 120).	Кад су сутрадан, у мутно јутро, гледали с брега доле на ту касабу, коју воле несвесно и силно као рођену крв [...] погађали чија кућа још стоји исправно (Андрић 1966: 55).
12	Зовут меня вниз, кто-то ко мне пришел (Чехов 1965: 12).	Зову ме доле, неко ми је дошао (Чехов 1964: 7).
13	Вот возьми снеси вниз (Чехов 1965: 60).	Узми ово и однеси доле (Чехов 1964: 56).
14	По этому телефону связист и сообщил на Севастопольскую, что разведчики стоят на входе в уходящий почти вертикально вниз неширокий коридор (Глуховский 2011: 10).	Управо тим телефоном је везиста известио Севастопољску да се извиђачи налазе на улазу у уски коридор који се окомито, готово вертикално, обрушава надоле (Глуховски 2011: 12).

15	Он бы сейчас расстроился, — ствол автомата поддел лямку Сашиного комбинезона и неспешно потащил ее вниз (Глуховский 2011: 84).	Он би се сад насекирао – завуче цев аутомата испод учкура Сашиног комбинезона, па је полако гурну надоле (Глуховски 2011: 83).
16	И начинают спуск вниз (Глуховский 2011: 123).	И почну да се спуштају (Глуховски 2011: 122).
17	Навесив тот же замок изнутри, он зажег фонарь и затопал вниз (Глуховский 2011: 169).	Пошто с тим истим катанцем закључа изнутра, он упали лампу и крену надоле (Глуховски 2011: 165).
18	Поскольку Вера тяготилась одинокими вечерами [...] надевал ботинки уже на лестничной клетке и катился вниз [...] к Матильде (Улицкая 2006: 79).	Пошто је Вера све више волела да сама проводи вечери [...] обувао ципеле кад је већ био у ходнику и трчао наниже [...] драгој Матилди (Улицка 2006: 57).
19	Плот был привязан сплетенным из орешника жгутом к одной из дубовых свай строительных лесов и с трудом держался против течения, заплескивавшего его и с силой тащившего вниз (Андрич 1974: 58).	Сплав је био везан лесковом гужвом за један од храстових дирека испод скела и држао се против брзе воде која га је запљускивала и свом силом вукла наниже (Андрић 1966: 24).
20	А главное, он сам не любил свои ноги, почему-то всю жизнь находил свои большие пальцы на обеих ногах уродливыми, особенно один грубый, плоский, как-то загнувшийся вниз	А што је главно, он сам није волео своје ноге, он је однекуд целог живота налазио да су му палци на обема ногама наказни, нарочито један груб, пљоснат, некако наниже савијен нокат

	ноготь на правой ноге, и вот теперь все они увидят (Достоевский 2010: 268).	на десној нози (Достојевски 2007: 387).
21	„Отец“ спустился вниз, в овраг, не уставая жалеть нас и подбадривать (Прилепин 2008: 15).	„Отац“ је силазио доле, у јаругу, неуморно сажалавајући и охрабрујући нас (Прилепин 2011: 31).
22	С ловкостью необыкновенной мы спустились вниз, собаки нехотя оставили тело Рубчика и встали, нюхая воздух, неподалеку (Прилепин 2008: 44).	Необично спретно спустили смо се доле, псе нерадо оставише Рупчуково тело и њушкајући ваздух, стадоше недалеко (Прилепин 2011: 93).
23	Здесь их подбросило, потом обрушило вниз, машина лязгнула, взвизгнула и встала (Прилепин 2008: 78).	Овде их је одбацило, затим оборило доле, ауто је зацвокотао, цикнуо и стао (Прилепин 2011: 157).
24	Когда я посмотрел вниз, затошнило с новой силою и едва не вырвало товарищу на голову (Прилепин 2008: 43).	Чим сам погледао доле, смучило ми се још жешће и умало се нисам исповраћао на пријатељеву главу (Прилепин 2011: 92).

Прилози са адлативним значењем се у основи могу схематски приказати на следећи начин:

Схематски приказ 50

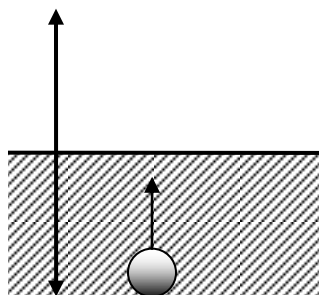
Прилог *снизу* у руском језику је још један прилог са обележјем оријентир је одређен доњом страном локализатора. Он означава кретање ОЛ са доње стране Л према истом вертикално или кретање навише са места које је лоцирано у доњем делу. У том значењу се у српском језику у зависности од кинетичког аспекта (значења локативности или аблативности), употребљавају прилози *доле* или *одоздо*. Примери:

25	Снизу (Глуховский 2011: 49)?	Одоздо (Глуховски 2011: 50)?
26	Бригадир, занявший место лицом вперед, лишь изредка замирал и озирался на долетавшие снизу шумы (Глуховский 2011: 133).	Командир, који је стајао окренут напред, само би се с времена на време укочио и обратио пажњу на шумове који су допирали одоздо (Глуховски 2011: 102).
27	Вдруг откуда-то снизу, как бы издалека донесся тяжелый, утробный и сдавленный хрип (Андрич 1974: 183).	Тада се негде одоздо, као издалека, зачује тежак, дубок и пригушен глас (Андрић 1966: 83).
28	Его фонарь откатился в сторону,	Лампа му одлете у страну,

	отбрасывая пластающийся по полу световой конус и снизу озаряя его грузную сгорбленную фигуру (Глуховский 2011: 97).	формирајући по поду испрекидану светлосну купу која је осветљавала доњи део његове гломазне погрбљене фигуре (Глуховски 2011: 97).
--	---	--

Аблативно значење се у оквиру подсистема може приказати схематски на следећи начин:

Схематски приказ 51

Прилог *книзу* означава адлативност, а прецизније, кретање објекта локализације у односу на Земљу и вертикалну осу (локализатор), као у примеру *Они стали тјануть крџику книзу*. Посебно је интересантна употреба *книзу*, као и код *кверху*, у исказима попут *Иван лег на снег лицом книзу*. Овде *книзу* више описује како се објекат локализације „сместио“ у простору, а не где или у ком правцу је то учинио, као у *спуститься книзу*, где прилог означава кретање надоле. Такве примере разматрамо као статичку усмереност. Примери:

30	Какая она тяжелая, — хрипловато произнес Хан, и Артем обратил внимание, что ладонь, на которой лежал этот кусочек картона, вдруг	Како је тешка – промукло рече Кан, а Артем примети како Канов длан са парчетом картона на себи одједном пада надоле, као да је био тежи од
----	--	--

подалась книзу, как будто и впрямь он весил больше килограмма (Глуховский 2007: 81).	килограма (Глуховски 2012: 111).
--	----------------------------------

Прилог *понизу* је специфичан по томе што најчешће означава контакт ОЛ и Л: *дом понизу обложен*. Наведени прилог се употребљава као антоним прилога *поверху*, као у примеру који сусрећемо код Љ. Улицке (Улицкая 2000):

(31) *Утренняя чашка сладкого козьего молока в белой фарфоровой кружке, законные сугробы, толстые и волнистые понизу, и маленькие, округлые, праздничноразложенные подушки на спинах еловых веток поверху...*

Анкета на руском језику садржи следеће примере: (32) *Он спустился вниз/книзу, в овраг*, (33) *Мы тянули крышку вниз/книзу*, (34) *Он опустил палец вниз/книзу* и (35) *Он лег лицом вниз/книзу*. У свим примерима је прилог *вниз* био доста затупљенији, ипак у неким се прилог *книзу* употребљавао у већем проценту него у другим. Тако је у примеру (32) само 4% испитаника употребило прилог *книзу*, а 94% прилог *вниз*. У примеру (33) прилог *книзу* је употребило 32% анкетираних, у примеру (34) је то учинило 12% њих, а у примеру (35) чак 30%.

Анкета на српском језику садржала је следеће примере: (36) *И после операције је остао парализован од струка надоле/наниже*; (37) *Завртело ми се у глави чим сам погледао надоле/наниже*. Слика је била прилично јасна: у примеру (36) 73% испитаника је употребило прилог *наниже*, а 17% прилог *надоле*, док се 10% анкетираних одлучило за употребу оба прилога. Са друге стране, у примеру (37), чак 86% испитаника је одабрало прилог *надоле*, а само 10% прилог *наниже*, остали су се определили за употребу оба прилога. Дакле, разлика у употреби код анкетираних лежи у томе да *наниже* више истиче положај који је ниже од почетног у правцу спуштања, а *надоле* кретање у правцу према доле.

Прилози *сверху* и *снизу* у руском језику се сматрају антонимима, а у речнику Ожегова (1995) бележимо следеће (узимамо у обзир само просторна значења⁸⁰ и искључиво у функцији прилога):

СВЕРХУ. 1. нареч. По направлению вниз. Спуститься с. 2. нареч. На поверхности, в верхней части чего-н. Жир плавает с. Пирог подрумянился с.

СНИЗУ. 1. нареч. По направлению вверх. Подняться с. вверх. 2. нареч. С нижней стороны, у основания, внизу. Пирог подрумянился с.

БТС (1998) нуди нешто другачији опис⁸¹:

СВЕРХУ, нареч. 1. По направлению вниз (противоп.: снизу). Спуститься с. 2. Поверх чего-л. Придавить с. бревном. Приклеить что-л. с. Накрыться с. одеялом. 3. На поверхности, по поверхности чего-л. Лед с. рыхлый. Булка с. румяная. Жир плавает с. 4. В верхней части чего-л.;верху. Автобус с. красный. Дерево с. сухое.

СНИЗУ, нареч. 1. По направлению кверху, из места, расположенного внизу (противоп.: сверху). С. поднимались гости. На второй этаж с. ведет винтовая лестница. 2. С нижней стороны, поверхности. Подталкивать что-л. с. Поддерживать груз с. // Под чем-л., расположенным сверху. С. у меня надета майка // Разг. С изнанки. Рваный с. пиджак. 3. В нижней части чего-л.; внизу. Свитер белый сверху и черный с. Калитка закрывается с.

За почетак је неопходно направити разлику између прилога *снизу* са једне и прилога *вверх*, *кверху* и *наверх* са друге стране. Као што смо установили, *снизу* може имати и значење локативности, али и аблативно значење. У аблативном значењу би се могло описати као у речнику Ожегова „по направлению вверх“ или

⁸⁰ Овде занемарујемо и преносна значења јер би то била тема новог рада. О метафорама смо писали у раду, анализирајући пример и са незаменичким прилозима са просторним значењем, а у закључку констатовали да је то веома широка тема, која захтева доста времена и простора, а самим тим би могла бити тема новог рада.

⁸¹ Поново разматрамо искључиво просторна значења прилога.

БТС „по направленију к верху, из места, расположенного внизу“. Иако *вверх*, *кверху* и *наверх* означавају исти правац, разлика је управо у аблативном значењу *снизу*, а адлативном *кверху*, *наверх* и *вверх*. Дакле, *снизу* указује на усмереност од извора, а *кверху*, *наверх* и *вверх* на усмереност према циљу. Разлика између прилога *сверху* са једне и *вниз* и *книзу* са друге стране је идентична. Дакле, *сверху* означава исти правац као и два наведена прилога, тј. „по направленију вниз“, али има аблативно значење, а *вниз* и *книзу* адлативно. Тако *сверху* означава усмереност од извора, а друга два прилога усмереност према циљу. Таква разлика је уочљива и на схематским приказима које смо дали у раду, као прво у оријентир, али и у положају објекта локализације и његовој „затамњености“.

Следећи корак је уочавање разлике између *сверху* и *снизу*. Иако се у начелу не чини да постоји разлика у оквиру речика Ожегова и БТС, ми смо констатовали да се прилог *сверху* чешће него прилог *снизу* преводи на српски језик као *споља*. Дакле, овде бисмо могли да направимо паралелу између *снаружи* и *сверху* у руском језику и *споља* у српском, јер *одозго* нисмо бележили као превод за *снаружи*. Закључак је да *сверху* има ширу употребу од *снизу*, по нашем мишљењу, зато што је горњи део ентитета, за разлику од доњег, у човековом схватању⁸² ближи значењу *снаружи* (у неким контекстима), те и у преводу бележимо прилог *споља*, који заправо означава површину ентитета, његову спољну страну, као у примерима које смо наводили у оквиру рада (рецимо, при поређењу *снаружи* и *сверху*).

У теоријском делу смо већ наводили да прилози са обележјем *оријентир је одређен горњом/доњом страном локализације* могу употребљавати у предлошким изразима, тј. изразима које ми разматрамо као предлошке, или најближе њима. Тако запажамо *наверху в шкафу, внизу под лестницей, доле испод степеништа, горе на површини* и сл. У таквим примерима, прилог има улогу квалификатора (уточнителя). Прилози у оквиру овог подсистема захтевају локализатор у мањој мери од *високо, низко*, али у већој од, рецимо, *внутри*.

Поређење руских и српских незамењивих прилога са значењем оријентир је одређен доњом страном локализатора указало нам је на одређене сличности и разлике у оквиру наведеног подсистема. Према оријентационом и кинетичком

⁸² Односи се на говорнике руског и српског језика као матерњег.

аспекту незаменички прилози у руском и српском језику се у великој мери подударају, с тим да у српском језику не бележимо лексему са перлативним значењем, што се изражава предлошко-падежном конструкцијом. Ако смо за прилоге са обележјем оријентир је одређен горњом страном локализатора истакли да је систем сложенији него у српском језику, онда за овај подсистем можемо констатовати да то није случај, између осталог и због тога што код прилога са обележјем оријентир је одређен доњом страном локализатора не постоје два пара, *вверх/вверху* и *наверх/наверху*, већ искључиво један: *вниз/внизу*.

Да закључимо, прилози са обележјем оријентир је одређен доњом страном локализатора могу се употребљавати у свим значењима према кинетичком аспект осим у перлативном у српском језику:

Језик	Адлативност (нетранзитивна)	Аблативност (нетранзитивна)	Перлативност (делимична)	Локативност
Руски језик	+	+	+	+
Српски језик	+	+	-	+

Дисталност/проксималност

1. Посебну пажњу у оквиру рада захтевају прилози *високо/ниско* у српском и *высоко/низко* (као и *невысоко*) у руском језику. Наведени прилози се разликују од осталих разматраних у оквиру наведеног подсистема по томе што поред подразумеваног Л1 (вертикална оса, *горе/високо*, *доле/ниско*), обавезно захтевају још један локализатор, Л2 (проксималност/дисталност). Тако у примеру (1) *Гостиница расположена высоко* запажамо ОЛ (*гостиница*), локализатор се „крије“ у контексту, што је карактеристично за чисту употребу прилога, а *высоко* и кратак облик партиципа *расположена* указују на локативност према кинетичком аспект. Поред тога, *высоко* према оријентационом аспект указује на још два локализатора (један се већ „крије“ у контексту): Л2.1. (вертикална оса) и Л2.2. (проксималност/дисталност), а ОР2.1. и ОР2.2. прилога *высоко* указују на горњу

страну вертикалне осе и дисталност (велика удаљеност). Исто тако одређујемо и прилог у српком језику (*високо*), али и прилоге *низко/ниско*, с тим да они указују на проксимално значење (мала удаљеност). Дакле, поред тога што је означено исказом да се ОЛ налази вертикално навише, морамо истаћи и да је у питању и дистално значење. Прилозима *высоко (високо) / низко (ниско), невысоко* можемо означити удаљеност од локализатора: говорника или одређене (референтне) тачке, линије, површине (често Земље, или неке која се прихвата као референтна тачка или „тачка мерења“). На пример: *шар високо, лампа висит низко* итд. Од посебног значаја је чињеница да таква врста просторног обележавања није карактеристична за предлошко-падежне конструкције и префиксални систем.

Дакле, као што смо истакли, прилози *высоко/низко* означавају удаљеност у односу на Земљу или објекте који се налазе „изнад те границе“, док се у исказима попут *Он сегодня прыгнул невысоко*, како истиче Јаковљева, не може употребити прилог *низко*. Јаковљева (Јаковлева 1994: 30) сматра да се у таквом исказу прилог *низко* не може употребити из следећег разлога: „к объектам же, для которых норма - положение на земле, характеристика *низко* не приложима, поэтому фразы типа **Он сегодня низко прыгнул* некорректны (надо: *невысоко*)“ (Јаковлева 1994: 31).

Прилог *низко* можемо употребити у исказима попут *птицы летают низко*. Ипак, аутор (Јаковлева 1994: 30) истиче да је неопходно бити опрезан и у исказима тог типа, јер ако се посматрач налази на планини, тј. исто тако близу *птицама*, исказ је неумесан. Дакле, у руском језику можемо употребити прилог *невысоко* уместо *низко* у одређеним контекстима, док у српском језику немамо такав прилог.

Высоко/високо

Размотримо прилоге појединачно. Руски прилог *высоко* и српски прилог *високо* се употребљавају као преводни еквиваленти:

2	Саша вскочила на ноги, высоко поднимая светильник, и с моста ответили — скользким, вороватым	Саша скочи на ноге, високо подижући свећњак, и с моста одговорише — слабирм, испрекиданим светлом
---	--	---

	лучом (Глуховский 2011: 83).	(Глуховски 2011: 83).
--	------------------------------	-----------------------

Ако у примеру (2) *высоко* (као и *високо*) обележава у већој мери начинско значење, онда је у примеру (1) знатно ближе просторном. У оквиру нашег рада ћемо се бавити искључиво просторним значењем, с тим да се ова два значења могу и те како преплитати у оквиру исказа, те граница између истих често неће бити јасно дефинисана. Разматрани прилози указују на кључно за њихову употребу значење: дисталност. Дакле, они се знатно чешће употребљавају у начинском него у просторном значењу, што је истакао Пипер (Piper 2001). Поред тога, за разлику од других подсистема, често могу бити употребљени и као предикативи: *расположен високо/здесь високо* (Словарь наречий 2005).

Сви прилози у оквиру наведеног подсистема често „прелазе“ у предлошке изразе: *Најупечатљивије делује Горњи манастир са своје две пећинске црквице које се налазе високо у стени; Птице лебде високо у ваздуху, Олимпијско село се налази високо у планини; Они находятся високо в небе; Гостиница расположена високо в горах* итд. У свим наведеним исказима бележимо значење локативности, а поред тога и значење дисталности. Ипак, у тим примерима запажамо да прилог не указује на положај ОЛ самостално (*високо/високо у небу*), као у примеру (1). Дакле, у таквим исказима (које разматрамо као предлошке изразе, или њима веома блиске), прилог има улогу квалификатора, а сам положај ОЛ у односу на Л одређује предлошко-падежна конструкција. Тако и у примеру *Они находятся високо в небе* запажамо ОЛ (*они*), Л1 (*небо*), ОР1 (унутрашњост), Л2 (Земља), Л3.1. (вертикална оса), Л3.2. (дисталност/проксималност), ОР3.2. (дисталност, у односу на референтну тачку: Л2). Такве изразе не смо разматрати као примарне, већ искључиво као допуну „чистим“ прилозима, јер предлошки израз може имати више значења од самосталне употребе одређеног прилога.

Као што смо већ навели, прилози *высоко* и *високо* у оба језика према кинтечком аспекту могу имати значење локативности. Примери:

3	И, будто услышав ее пожелание,	И као да је могла чути ту жељу,
---	--------------------------------	---------------------------------

	высоко над ее головой распростерла крылья огромная черная тень (Глуховский 2011: 164).	високо изнад њене главе раширила је крила огромна црна сенка (Глуховски 2011: 161).
4	Последняя битва в этой войне произошла прямо над Останкинским прудом, то есть там, где мы сейчас находимся, только не под землей, а высоко в воздухе (Пелевин 2004: 147).	Последња битка у том рату десила се тачно изнад Останкинског језерцета, то јест, тамо где се ми сад налазимо, само не под земљом него високо у ваздуху (Пељевин 2004: 276).
5	Соревнования по лыжным гонкам проходили высоко в горах (Труд 2).	Високо у планини, изнад облака, у снегу и окружено врховима Кавказа који се беле, саграђено је олимпијско село у коме има свега (Политика 1).
6	Высоко в небе появились красные огоньки (КП 4).	Утврђује се да ли је малезијски авион експлодирао високо у ваздуху (Блиц 7).
7	Абонент действительно может быть высоко в горах или глубоко в воде с аквалангом (КП 5).	Није било лако снабдевати војску на положају високо у планинама (Политика 2).
8	Согласно легендам, в стародавние времена высоко в горах жило чудовище (Труд 3).	Старој црногорској престоници, високо у брдима изнад Будве, враћен некадашњи изглед (Новости 1).

Као што смо истакли, наведени искази према кинетичком аспекту указују на значење локативности, а у свим примерима запажамо предлошки израз. Можемо констатовати да се *высоко* у таквим изразима најчешће употребљава са предлозима *над* и *в* у руском, а *изнад* и *у* у српском језику. Дакле, када прилог *высоко* у руском

језику указује на локативност, истим се онда истиче и дисталност као у: *он држит еџ високо на полке, високо в шкафу естџ полка, високо в небе облака закрывали солнце, яйца лежали високо в холодильнике*. Дисталност, која се у наведеним примерима истиче прилогом, односи се на удаљеност од Земље или неког другог објекта који се узима као референтни у датом контексту (*под*, рецимо). У српском језику се прилог *високо* такође употребљава у изразима са значењем локативности попут *високо у небу, високо у ваздуху, високо у брдима* итд. Тако поред Л2.1. (вертикална оса), у исказима таквог типа, неопходан је и Л2.2. (дисталност/проксималност), с напоменом да ОР2.2. прилога *високо/високо* указује на дисталност, а да се она „мери“ у односу на референтну тачку. Треба истаћи да се у предлошком изразу може, поред већ наведених локализатора (вертикалана оса, дисталност/проксималност), укључити и обележје *оријентир је унутрашњост локализатора* у појединим исказима, што би подразумевало и појам садржавања. Прототипичан садржатељ је у том случају тродимензионална материја.

„Чист“ прилог се у оба језика знатно ређе употребљава за обележавање просторног значења од предлошког изрази, а то се може објаснити тиме да прилози *високо/високо* (као и *низко, невысоко, глубоко, мелко, неглубоко*) сами по себи у већој мери од прилога из других подсистема захтевају локализатор у исказу. Тако, рецимо, прилог *унутра (уђи унутра)* не захтева конкретизацију простора те врсте као што то чини *високо*. Ипак, оваква констатација може бити дискутабилна ако се разматрају и прилози који могу бити и предлози (*мяч внутри, внутри Храма* итд.). Дакле, према кинетичком аспект, *високо* и *високо* имају значење локативности: *Маленький отель расположен высоко; Планетарий находится высоко; Стадион се налази високо* итд.

Поред значења локативности, ови прилози се могу употребљавати и у адлативном значењу, у оквиру којег такође у већој мери запажамо употребу предлошких изрази, као у *Гораздо больше увидели учёные, которые ради затмения отправились высоко в горы Северного Кавказа (КП 6); Пар и грязь поднимались высоко в небо (Известия 1); На своей „Ниве“ он завёз олимпийских чиновников высоко в горы и на их глазах выпустил двух леопардов (Известия 2); Мотор га је одбацио високо у ваздух (Куир 2)*.

Дакле, прилогом *высоко* у руском као и прилогом *високо* у српском језику означавамо и адлативно значење. У исказима попут *Лептир је одлетео високо*; *Шутнуо сам лопту и она је одлетела високо*; *Шары зажглись и улетели високо* ОЛ се креће према циљу, тј. истиче се та фаза његовог кретања, односно, прилог има адлативно значење, а поред тога и значење дисталности. Примери:

9	Птица улетела високо.	Облаци су се савим разбили, сунце се попело високо и сви смо једва чекали да се мало расхладимо у првим загрљајима шуме (Политика 3).
10	Орлы покинули гнездо и улетели високо.	Једног дана соко је, уз помоћ ветра, узлетео високо (Куир 3).
11	Череп взлетает высоко вверх, потом по дуге несется вниз и, словно в баскетбольное кольцо, проскакивает точно в бронзовый венки, который держит над одной из могил мраморный ангел (Пелевин 2004: 42).	Лобања узлеће високо, затим дуго пада и као кроз кошаркашки обруч пролеће право кроз бронзани венчић у рукама мермерног анђела над једним од гробова (Пелевин 2004: 79).

Поред тога, прилози *высоко/високо* могу бити употребљени и у исказима са перлативним значењем (у питању је нетранзитивна делимична перлативност): *Высоко пролетела серая цапля*; *Высоко пролетела стая белых птиц*; *Высоко пролетели журавли*; *Мяч пролетел высоко*. У српском језику у корпусу нисмо забележили пример са перлативним значењем „чистог“ прилога, већ искључиво у оквиру предлошког израза: *Авион је пролетео високо изнад куће*; *Лопта је пролетела високо изнад пречке*; *Сваког дана високо изнад куће прелетао је авион*; *Високо изнад нас пролетео је млазњак*. У руском језику такође запажамо употребу предлошких израза: *Самолет, которого они дожидались, высоко пролетел над аэродромом*.

Као што можемо да приметимо, *высоко* се употребљава како самостално у сва три значења (локативном, перлативном и адлативном), тако и у предлошким изразима да прецизира положај (који је већ истакнут предлогом) објекта локализације у односу на локализатор, у том случају се може и изоставити: *Мяч пролетел (высоко) над головами игроков*. Ипак, прилог овде истиче удаљеност објекта локализације од локализатора, а конкретно, у питању је дистално значење. У српском језику се прилог *високо* такође употребљава самостално али само у два значења према кинетичком аспект (адлативност, локативност) или у оквиру предлошког израза у сва три наведена значења.

Низко/ниско

1. Прилог *низко* у руском и *ниско* у српском језику, за разлику од *высоко/високо*, указује на значење проксималности. Као што смо већ истакли, разматрани прилози се знатно чешће употребљавају у начинском него у просторном значењу (иако граница између начинских и просторних значења често није јасно дефинисана). Прилозима *низко/ниско* можемо означити малу удаљеност од локализатора: говорника или одређене (референтне) тачке, линије, површине (често Земље, или неке која се прихвата као референтна тачка или „тачка мерења“): *лампа висит низко*. Од посебног значаја је чињеница да таква врста просторног обележавања није карактеристична за предлошко-падежне конструкције и префиксални систем.

Дакле, као и код прилога *высоко/високо*, прилози *низко/ниско*, за разлику од других подсистема, могу бити употребљени и као предикативи: *расположен низко/здесь низко* (*Словарь наречий* 2005). Сви прилози у оквиру наведеног подсистема често „прелазе“ у предлошке изразе: *Если увидите низко над землёй военные самолёты, не бойтесь* (*КП* 7); *Он находился низко над линией горизонта, и поэтому канал связи работал плохо* (*Труд* 4); *Веома су друштвене птице и обично лете веома ниско изнад воде; Стабло се ниско изнад земље богато грана* итд. У предлошким изразима се најчешће употребљавају са предлозима *изнад* у српском и *над* у руском језику.

Прилози *низко* и *ниско* према кинетичком аспектима могу имати значење локативности. Дакле, поред вертикалне осе, обавезан је још један локализатор: дисталност/проксималност, а тачније, ОР прилога *низко/ниско* указује на проксималност. У питању је мала удаљеност од површине одговарајућег локализатора: *Земље, воде* и сл. Примери:

1	Правда, у подушка заднег дивана расположена довољно <i>низко</i> , што често <i>встречается</i> у <i>японских</i> <i>автомобилей</i> (КП 8).	Руб пртљажника је смештен <i>ниско</i> (Аутомагазин 1).
2	Но я, как сказал, люблю сидеть <i>низко</i> (СС 1).	Мотор је смештен <i>ниско</i> , што му омогућава малу <i>потрошњу</i> (Аутомагазин 2).
3	Мочевой пузырь и почки у дам расположены <i>низко</i> , а это значит, что во время движения они будут <i>максимально низко</i> к <i>холодному</i> <i>седению</i> (КП 9).	Седишта су смештена <i>ниско</i> (Аутомагазин 3).

Прилози *низко/ниско* поред локативног значења могу се употребљавати и у адлативном: *Видљивост је била лоша, облаци су се ниско спустили; Тада се гуске спуштају ниско; Само, овог пута је нагло смањио висину и спустио се ниско, готово да је дотакао жбуње на пропланку; Туман спустился ниско; Самолет спустился ниско и расстреливал бегуцих из пулеметов; Крупный и очень высокий Коновалов занял своё кресло, и оно тут же ниско опустилось, сантиметров на двадцать (КП 10); Саша руки иногда ниско опускал и получал за это от соперника по голове (Труд 5).*

У том случају се истиче усмереност ОЛ према циљу (Земљи, рецимо), при чему се наглашава и мала удаљеност између ОЛ и Л, тј. значење проксималности.

Треба нагласити да се са прилогозима *ниско/низко* употребљавају само поједини глаголи који се могу употребити са прилогом *доле*, исти однос бележимо и код *високо/горе, односно высоко/вверх*. Тако не можемо рећи за неки предмет **пао је ниско*, али се за неку особу у етичком смислу може рећи: *Како је Петар ниско пао; Как он низко упал в моих глазах*; као и у неким другим непросторним значењима: *доллар низко упал*.

Поред адлативног и значења локативности, прилози *низко/ниско* могу се употребљавати и у перлативном значењу: *Низко пролетел вражеский самолет (КП 11); Низко пролетел самолет с разноцветными огоньками*. У српском језику у корпусу нисмо забележили примере „самосталне“ употребе прилога *ниско* у перлативном значењу, већ само у оквиру предлошког израза: *Прелетео је ниско изнад дрвећа; Објект је прелетео ниско изнад његове куће*. У руском језику такође запажамо употребу *низко* у предлошким изразима: *Самолет очень низко пролетел над полосой; Над толпой низко пролетел военный вертолет*. Перлативно значење је, свакако, периферно за све прилоге у оквиру разматраног подсистема код којих исто бележимо.

Невысоко

1. Поред *високо* и *низко* у руском језику се употребљава и прилог *невысоко*. Као што смо већ истакли, *невысоко* јесте синоним прилогу *низко*, али се у неким контекстима препоручује употреба *невысоко* уместо *низко*, и обрнуто. Тако, рецимо, није коректна употреба *невысоко* са глаголима попут *спуститься*, већ *спустился низко*, а са друге стране је препоручљивија употреба прилога *невысоко* са глаголима попут *взлететь*: *Невысоко взлетел, просто чуть-чуть оторвал подошвы; Круглый предмет невысоко взлетел; После минутного сражения с воздухом Аи-12 взмыл в небо, правда, невысоко – всего на метр (Известия 3)* итд. Разлог лежи у употреби тих глагола са прилогима у оквиру опозиције *горе/доле*, тј. вертикалне осе. Глаголе који се употребљавају са прилогима за обележавање горње стране локализатора није препоручљиво употребљавати са прилогом *низко*, а оне који се употребљавају са прилогима за обележавање доње стране локализатора није

препоручљиво употребљавати са прилогом *высоко*. Ипак, у руском језику постоји прилог *невысоко*, које може да попуни одређене празнине у употреби, за разлику од српског језика: **узлетео ниско*. Дакле, прилог *невысоко* може имати адлативно значење (*невысоко взлетел*), при чему се бележи кретање вертикално навише, али и значење проксималности.

Прилог *невысоко* може се употребљавати и у значењу локативности: *Относительно моря, город расположен невысоко; Он не хочет ремонтировать крышу, потому что живет невысоко* и сл.

Поред тога, прилог *невысоко* се може употребљавати и у перлативном значењу: *Объект пролетел невысоко; Ворона пролетела невысоко, опустилась на край контейнера; Вначале Антон пролетел невысоко; Недалеко и невысоко пролетел какой-то серенький самолёт; Невысоко пролетел самолёт с приглушенно работающим двигателем*. Знатно чешће перлативно значење запажамо у предлошким изразима: *пролетел невысоко над рекой* и сл.

2. Дакле, разматрани прилози у руском језику (*высоко/невысоко/низко*) могу имати следећа значења према кинетичком аспект:

- 1) локативност,
- 2) адлативност (препоручљиво: у правцу према доле за прилог *низко*, а у правцу према горе за прилоге *невысоко* и *высоко*),
- 3) перлативност.

Разматрани прилози се не могу употребљавати у аблативном значењу. Оно што је посебно интересно за руски језик је чињеница да се прилог *невысоко* са проксималним и адлативним значењем употребљава у правцу према горе на вертикалној оси: *поднялся невысоко* (није препоручљиво **поднялся низко*); *взобрался невысоко* (није препоручљиво **взобрался низко*) итд. Ако је за адлативно *низко* препоручљиво кретање према Земљи са проксималним значењем, а за прилог *высоко* кретање у супротном правцу од Земље са дисталним значењем, онда је прилог *невысоко* у адлативном значењу „преузео“ проксимално значење од прилога *низко*, а кретање у супротном правцу од Земље од прилога *высоко*.

За разлику од руског језика, у српском језику не бележимо прилог попут руског *невысоко*, те имамо „чисту“ опозицију: *високо/ниско*. Разматрани прилози у српском језику могу имати следећа значења према кинетичком аспект:

- 1) локативност,
- 2) адлативност (препоручљиво: у правцу према доле за прилог *ниско*, а у правцу према горе за прилог *високо*).

Разматрани прилози се не могу употребљавати у аблативном значењу. Прилог *ниско* се употребљава у проксималном и локативном или адлативном значењу, а прилог *високо* у дисталном и локативном или адлативном значењу, с напоменом да у адлативном значењу *ниско* подразумева кретање према Земљи, а *високо* у супротном правцу од Земље.

Наведени прилози у оба језика подразумевају два локализатора: вертикалну осу и дисталност/проксималност. Оријентир прилога одређују која страна вертикалне осе је у питању (нарочито је то важно код адлативног значења), као и да ли је употребљено дистално или проксимално значење, које се мери у односу на локализатора: референтну тачку, најчешће Земљу или неку површину која се узима као референтна.

Да закључимо, прилози са обележјем вертикална оса + дисталност/проксималност могу се употребљавати у свим значењима према кинетичком аспект осим у аблативном значењу, као и у перлативном у српском језику:

Језик	Адлативност	Аблативност	Перлативност	Локативност
Руски језик	+	-	+	+
Српски језик	+	-	-	+

Кључна разлика између два разматрана словенска језика је у количини прилога: *високо/невысоко/низко* према *високо/ниско*, као и у употреби истих у перлативном, али и у адлативном значењу:

1) Српски језик:

а) проксималност + адлативност + у правцу према Земљи (*ниско*)

б) дисталност + адлативност + у супротном правцу од Земље (*високо*)

2) Руски језик:

а) проксималност + адлативност + у правцу према Земљи (*низко*)

б) дисталност + адлативност + у супротном правцу од Земље (*высоко*)

в) проксималност + адлативност + у супротном правцу од Земље (*невысоко*)

Дубоко/плитко и дубоко/мелко

1. Када су значења дисталности и проксималности у питању, неопходно је размотрити још једну опозицију: *дубоко/мелко* (а у вези са тим и *неглубоко*) у руском, као и *дубоко/плитко* у српком језику.

Разматрани прилози се, као и прилози *високо/ниско*, у неким значењима „налазе“ на вертикалној оси, с тим да је у питању простор са значењем дисталности или проксималности испод (а не изнад као код *високо/ниско*) одређеног локализатора. Локализатор се узима за референтну, тј. тачку мерења дисталног и проксималног значења. Тако је у исказима попут *дубоко у води* горња граница *воде* површина у односу на коју се мери дисталност/проксималност; а у исказима попут *дубоко у земљи* површина у односу на коју се мери дисталност/проксималност јесте сама Земља, тј. њена горња граница. Дакле, поред локализатора који указује на вертикалну осу (вертикална оса није обавезна: *дубоко у шуми*), бележимо локализатор који указује на значење дисталности/проксималности. Често се ОЛ налази у оквиру одређеног локализатора-садржатеља. У том случају, прототипичан садржатељ је тродимензионална материја. Као што смо већ истакли, разматрани прилози се знатно чешће употребљавају у начинском него у просторном значењу (иако граница између начинских и просторних значења често у исказима није јасно дефинисана).

Прилози *глубоко/мелко* као и *дубоко/плитко* могу „прелазити“ у предикативе као у исказу *здесь глубоко*. Знатно чешће се разматрани прилози употребљавају у оквиру предлошких израза него самостално:

1	Разрезы и шахты, ведущие к алмазным трубкам, находятся глубоко в тундре (Труд 6).	Припадници Полицијске управе из Бора открили су у уторак на неприступачном терену и скривену дубоко у шуми код села Мали Кривељ нелегалну - мини ливницу, са пратећом опремом (Новости 3).
2	Потом их поместили в тюрьму, находящуюся глубоко под землей (Труд 7).	Дијамант, који је настао дубоко испод земље, пронађен је 2008. године (Блиц 8).
3	Погружение глубоко под землю не менее интересно, чем покорение горных вершин или прыжки с парашютом (Труд 8).	У потрази за водом, стабла еукалиптуса која расту у сушним пределима могу да пружају своје корене јако дубоко у земљу (Новости 4).
4	Однако ускорительный комплекс, который расположен глубоко под землей, - это самое удивительное место, которое я только видел в своей жизни (Труд 9).	Попут китова, ове нарколађе не пониру дубоко у воду већ лебде испод површине дању, док се ноћу крећу великом брзином (Политика 4).
5	Днем власть над городом переходит к таким созданиям, что грозные ночные хищники забиваются глубоко в норы, безропотно дожидаясь своего часа	Дању власт над градом преузимају таква створења да се и грозни ноћни грабљивци завуку у своје рупе, притајивши се и ишчекујући да куцне

	(Глуховский 2011: 115).	њихов час (Глуховски 2011: 114).
6	За начало атак полностью отвечал Хохлов, и Игорю не нужно было отходить за мячом глубоко на свою половину поля (СС 2).	Нешто пре тога, судији Белошевићу је тренер гостију Пешић пружио руку зато што није санкционисан када је ушао дубоко у терен (Политика 5).
7	Волчья стая живет в десятке километров от дач, глубоко в лесу (КП 12).	На локацији Липовачки поток, дубоко у шуми, на стрмом узаном земљаном путу стоји цистерна са воденим топом (Политика 6).

Као што можемо да приметимо, прилози *глубоко* и *дубоко* поред значења дисталности, не морају указивати на вертикалну осу као локализатор: *глубоко в лесу*, *глубоко в шкафу*, *дубоко и шуми* и сл. У наведеним исказима *глубоко/дубоко* најчешће имају поред дисталног значења још један оријентир: унутрашњост локализатора, а не вертикалну осу, као у примерима *дубоко испод земље*. Дакле, у реченици *Дом глубоко в лесу* објекат локализације је *дом*, *лес* је локализатор, предлогом *в* је одређен један оријентир (унутрашњост), а прилогом *глубоко* дистално значење, међутим, без вертикалне осе као још једног локализатора. Са друге стране, у исказима попут *Они живе дубоко у океану*; *Они живут глубоко под землей* прилози означавају дисталност и локативност, а подразумева се вертикална оса као локализатор. Наведени прилози се чешће употребљавају у предлошким изразима, тј. прецизирају положај објекта локализације, имају улогу квалификатора. Тако је у реченици *Они живут глубоко под землей* објекат локализације – *они*; локализатор – *земля*. На један оријентир указује предлог *под*, а на други оријентир указује прилог *глубоко* (дистално значење на вертикалној оси испод површине која је одређена горњом границом земље). То не значи да један локализатор искључује други, напротив, могућа је употреба оба локализатора. Тако у исказу *Он глубоко в море* поред оријентира на који указује предлог *в*

(унутрашњост), бележимо и вертикалну осу као локализатор, узимајући у обзир положај мора у одонсу на Земљу (није исто што и *дубоко у шуми*).

У горе наведеним примерима смо истакли и да се поред значења локативности прилози *глубоко* и *дубоко* употребљавају и у адлативном значењу. Тако у примеру *Он спустился глубоко под землю* бележимо објекат локализације (*он*), локализатор (*земля*), оријентир (ОР1) одређен прелогом *под*, али и ОР2 одређен прилогом *глубоко*, а конкретно: дисталност. Према кинетичком аспект, у питању је адлативно значење. Дакле, у адлативном значењу, прилози *дубоко* и *глубоко* означавају кретање према доле на вертикалној оси и то испод одређене површине/границе. У таквим исказима се често употребљавају глаголи попут *спуститься* или *проникать*, тј. они који означавају такву врсту кретања. *Словарь сочетаемости* за прилог *глубоко* наводи следеће глаголе: *лежать, проникать куда-л., копать, бурить, нырять* (Словарь сочетаемости 2005). Можемо да уочимо да су у питању и начинска значења, а не само просторна.

Као и код значења локативности, прилози *дубоко* и *глубоко* могу се употребљавати и у комбинацији са значењем *оријентир је унутрашњост локализатора*, не укључијући вертикалну осу као локализатор. Тако у примерима *Они зађоше дубоко у шуму* објекат локализације (*они*) остварује кретање према циљу, тј. запажамо адлативно значење, а локализатор (*шума*) и ОР1 (предлог *у*) указју на унутрашњост локализатора, док прилог *дубоко* има дистално значење. Примећујемо да је вертикална оса као локализатор изостављена. Треба истаћи да се тако разликују и глаголи које употребљавамо у наведеном адлативном значењу од глагола које употребљавамо са прилозима *дубоко/глубоко* који у адлативном значењу имају вертикалну осу као локализатор.

Перлативно значење које могу имати наведени прилози се најчешће односи на кретање испод одређеног локализатора: *Ако то урадиш, онда би ираф прошао дубоко испод плоче; Два торпеда су прошла дубоко испод носача; Торпеды прошли глубоко под целью и не взорвались*. Ипак, перлативно значење је периферно за наведене прилоге.

2. Прилози *мелко/плитко* у оба језика се у просторном значењу изузетно ретко употребљавају, а имају значење проксималности. Тако у српском бележимо следеће примере: *Александрић је изјавио и да су скоро сва тела која су пронађена плитко у земљи имала оштећења од метака на костима (Новости 2); Семе је посејано плитко, па је у сувој земљи и не може да никне; Корен се развија плитко у тлу; Женка јаја одлаже плитко у тло; Главни корен продире плитко у тло; Многи фосили диносауруса нађени су плитко испод земље; Овај се модел користи када тунел пролази плитко испод површине терена.*

Што се руског језика тиче, прилог *мелко* се у просторном значењу такође употребљава ретко. Реч *мелко* има изузетно широку употребу у неким непросторним значењима (*мелко порезать*). Примери за просторна значења: *Корни очень мелко в земле; Эта гадость размножается мельчайшими кусочками корневища, которые залегают мелко под поверхностью земли; Особенно недопустимо это делать, когда груша привита на айве, так как корневая система таких деревьев располагается мелко в почве; Имеет корневище с подземными побегами, расположенными мелко в почве; В мае самка откладывает яйца мелко в почву; Черенки высаживаются весной если они уже укоренились сажают мелко в почву.*

3. У руском језику бележимо и прилог *неглубоко*, са проксималним значењем: *Они живут неглубоко под землёй; Они живут неглубоко под морским дном; Неглубоко в почве живут дождевые черви; В период цветения сидераты скашивают, измельчают и закапывают неглубоко в почву; Перед окукливанием гусеницы спускаются с дерева, проникают неглубоко в почву* итд. У првом примеру се ОЛ (они) налази вертикално испод локализатора (*земля*), а поред тога је указано и на којој је удаљености од истог. Можемо да приметимо да наведени прилог такође „захтева“ уз себе локализатор, те се чешће употребљава у предлошком изразу. То објашњавамо тиме да наведени прилози у оквиру просторних имају централно значење удаљености а не места или правца, због тога и имају улогу квалификатора. Примери: *Корни у них располагаются неглубоко, поэтому рыхлить почву надо очень осторожно (Известия 4). На Марсе неглубоко под поверхностью*

обнаружены огромные скопления льда (Труд 10); Кроме того, оно и технически невозможно: именно здесь неглубоко под поверхностью земли проходит метро; В корзину положил камень и опустил неглубоко в воду.

4. Употреба „чистих“ прилога се раликује по томе што се локализатор „крије“ у контексту или је познат говорницима, те је самим тим таква употреба сведена на минимум, на шта смо и указали претходно. Разлог лежи у томе што разматрани прилози превасходно захтевају локализатор уз себе. Такви прилози у већој мери имају улогу квалификатора у исказу. Код наведених у поглављу примера претежно запажамо предлошки израз, а не чист прилог. Чиста употреба наведених прилога није у тој мери уобичајена као у оквиру предлошког израза, за разлику од других подсистема, а поред тога, исти прелазе и у предикативе, што додатно сужава њихову чисту употребу. Таква употреба је карактеристична за већ познате говорницима локализаторе, или оне који се крију у контексту. Ако је за прилог *унутра* (не смемо мешати прилог *внутри* са предлогом *внутри* + Р.п. са једне стране, и прилог у оквиру предлошког израза са друге) карактеристично да локализатор може бити познат говорницима, а то је најчешће *кутија/посуда* (*ормар, кутија, ранац, соба, кућа, зграда* итд.), за прилог *плитко* локализатор најчешће може бити *материја* (*земља, вода*). Дакле, ако није карактеристично да кажемо *лопта је унутра у раницу*⁸³, онда је за *плитко* (чак и када је локализатор познат говорницима) непознат оријентир: *у води, испод земље* и сл. Дакле, ако локализатор и оријентир од *унутра* указују на унутрашњост, *горе* на вертикалну осу, тј. на горњу страну, *позади* на чеону осу, тј. на задњу страну, *лево* на латералну осу, тј. на леву страну, *плитко* (као и остали разматрани у оквиру подсистема у оба језика) указује првенствено на локализатор дисталност/проксималност (оријентир прецизира да је у питању проксимално значење), те можемо закључити да је његов примарни Л „удаљеност“, а оријентир проксималност. Имајући то у виду, можемо

⁸³ Према Нормативној граматици (Пипер, Клајн 2013) гомилање предлога треба избегавати, тако није исправно *пешир за на плажу*, већ *пешир за плажу*. Ово правило делимично можемо применити када су прилози у питању, у исказима попут *унутра у раницу*, јер *унутра* нема улогу квалификатора попут *високо у небу*, не прецизира положај ОЛ, већ понавља оно што је указано предлогом *у*, те је непожељно употребљавати прилоге у изразима у којима се непотребно два пута истиче исто значење.

констатовати да незаменички прилози са просторним значењем који указују на удаљеност у већој мери захтевају уз себе локализатор од оних који указују на место или правац у ширем смислу. Ипак, у оквиру одређених подсистема запажамо прилоге који у већој мери захтевају локализатор од других, а поједини сасвим супротно:

8	Холодильник не открывался изнутри (Прилепин 2007: 84).	Фрижидер се није отварао изнутра (Прилепин 2011: 168).
9	Снаружи раздался гудок (Глуховский 2007: 298).	Напољу се зачу сирена (Глуховски 2012: 413).
10	Красное „пежо“ проплыло мимо нас и повернуло влево на набережную (Костин 2008: 74).	Црвени „пежо“ нас је заобишао и скренуо лево у правцу кеја (Костин 2009: 126).
11	Он сейчас будет им тихонько трясти, и поглаживать его в своих заскорузлых пальцах, а потом, в какой-то момент, легким, не пугающим движением подбросит вверх (Прилепин 2008: 11).	Сад ће тихо да тресе и повремено милује кутијицу својим храпавим прстима, а затим ће, у једном моменту, лаким, безазленим покретом да је баци увис (Прилепин 2011: 22).
12	Я прошел мимо и занялся тем же (Костин 2008: 90).	Прошао сам поред њега и почео да радим исто (Костин 2009: 151).

Не треба заборавити да поједини прилози могу бити и предлози (*мимо/мимо* + *P.n.*). У предлошком изразу прилог има улогу квалификатора, тј. прецизира положај објекта локализације. Тако је карактеристично да се предлогом указује на

другачији оријентир од онога на који указује прилог: *влево на набережную; дубоко у мору* итд. Размотримо детаљније следеће исказе:

(а) *Иван (ОЛ) прошел (X) мимо;*

(б) *Мария (ОЛ) прошла (X) мимо дома (з.1);*

(в) *Самолёт (ОЛ) летит (X) высоко в небе (з.2).*

Исказ (а) је типична реченица са чистим прилогом, у оквиру које се прилог односи на глагол (X), који игра главну улогу у реченици и не зависи од других речи. У исказу (б) бележимо предлог који се односи на глагол (X), али зависи и од речи *кућа* (*мимо* + *Р.п.*). Такав однос можемо приказати на следећи начин: X + з.1. То значи да *мимо* не зависи само од глагола, већ и од речи *кућа* (предлог *мимо* се не може изоставити) . Такав тип „зависности“ је јачи од типа у исказу (в), јер у (в) бележимо прилог, а *в небе* (з.2) представља предлошко-падежну конструкцију која указује на положај ОЛ. Прилог се може изостави, што није случај са исказом (б): *Самолёт летит в небе*. Тако је овај зависан однос слабији (з.2 је слабији од з.1) од претходног. Постоји могућност комбиновања обе зависности као у исказу: *Он стоял вблизи берега (з.1) у самой воды (з.2)*.

Дакле, важно је истаћи да не могу сви прилози прелазити у предлоге, те не могу имати први тип зависног односа (з.1). Такође, други тип зависног односа може бити више или мање изражен.

Поређење

Наведени у раду прилози са дисталним и проксималним значењем разликују се од других разматраних у раду прилога по једној граматичкој одлици – поређењу. Како се у Нормативној граматичкој (Пипер, Клајн 2013) истиче, облике степена поређења имају прилози који су настали од описних придева, а то су прилози који су облички једнаки с номинативном једнине средњег рода одговарајућих описних придева (уп. *висок, висока, високо* и прилог *високо*). Дакле, биће *високо – више – највише, ниско – ниже – најниже, дубоко – дубље – најдубље*,

плитко – плиће – најплиће у српском језику; а *высоко – выше – выше всего, низко – ниже – ниже всего, глубоко – глубже – глубже всего, мелко – мельче – мельче всего* у руском језику.

Оријентир је ван граница локализатора

1. Овом подсистему припадају прилози који се односе на простор ван граница локализатора у ширем смислу, за разлику од садржатеља који смо већ разматрали. За наш рад смо издвојили прилоге *рядом* и *мимо* у руском језику са једне и њихове преводне еквиваленте са друге стране.

2. Размотримо рад Селиверстове (2004: 754), у којем ауторка обрађује предлоге и прилоге који одговарају следећој ситуацији: X, објект локализације, или се непосредно налази уз Y, или на некој удаљености од Y (Y је оријентир-релатум). Аутор дели ове предлоге и прилоге на две групе: а) дистанциони: *близко, далеко, недалеко* и *далековато* и б) просторно-дистанциони: *у, около, возле, рядом, поблизости, вблизи, вдали* и *поодаль*.

Дакле, аутор сматра да речи из групе (а) дају информацију о удаљености X од Y, док речи из друге групе указују где, у ком простору се налази X или какву позицију (локус)⁸⁴ заузима. Под позицијом и локусом аутор подразумева онај део простора који непосредно заузима X. Сам простор, који постаје налазиште X, може бити одређен кроз појам удаљености. На пример, семантика речи *даль* је повезана са представом о удаљености од нечега, а то поимање лежи у основи номинације самог простора. Због тога информација која се као одговор преноси реченицом *Вдали сверкнул огонек* није заснована на одговору на питање на којој удаљености од посматрача се то догодило, већ где је то било. Представа о удаљености се изводи тек из начина номинације простора, али она не улази у оно што се непосредно тврди. Аутор изводи закључак да је за семантику просторно-дистанционих речи

⁸⁴ Термин *локус* Селиверстова пружа од Всеволодове (Всеволодова, Владимирский 1982).

својствено указивање не само на саме објекте, већ и на просторе или локусе њиховог положаја. У раду аутор користи следеће ознаке:

S1: локус, позиција или простор у коме се налази X.

S2: локус, позиција или простор у коме се налази Y.

S: заједнички простор који укључује X, Y, S1, S2.

Поред тога, аутор истиче да X (чешће) и Y (ређе) могу да означавају и догађаје, тада се користе ознаке E_x и E_y.

За наш рад су првенствено важни прилози, те ћемо њима посветити више пажње. Селиверстова (2006: 755) указује на чињеницу да само речи *далеко/близко* могу стајати уз *очень, так и относительно*⁸⁵. Аутор то објашњава кроз три различита случаја:

- 1) налазити се ван S;
- 2) налазити се у пред-S;
- 3) налазити се у S.

Пред-S појам се дели на две целине:

а) X се делимично налази у S, а делимично не (на пример: *Он влезает в грузовик; но еще не влез*);

б) пред-S одговара простору чији се део особина подудара са S, а други део са не-S.

Издавајуће такве области указује на обавезну употребу речи *почти/совсем: это совсем рядом (поблизости); я живу почти рядом с Вами*. Речи ове групе се не могу употребљавати уз *очень, так и относительно* због тога што се X већ налази у S, онда се не може указивати на различите нивое, тако се не може рећи *он живет очень рядом со мной*.

⁸⁵ Јаковљева (Јаковлева 1994) је указала на слично.

Прилог *рядом* и његови еквиваленти у српском језику

Селиверстова (903) детаљно описује лексему *рядом*, а семантику речи дели на три инваријантне особине:

1) *Рядом* не указује само на раздаљину између X и Y, већ уводи и трећи елемент, а то је простор, при чему се узима у обзир простор S1 и/или S2;

2) Простор позиционирања X је представљен као област Y, тј. простор непосредно уз Y, који је у одређеном посесивном односу са Y. Управо та особина одређује основну разлику између *рядом* и *у*, *возле* и *около*;

3) Највероватније *рядом* указује на онај простор који непосредно заузима X, а не на шири простор који укључује буквално налазиште X. Аутор такав простор назива локусом.

Као што смо истакли у уводу, честа је појава да се у радовима разматрају лексеме, а ређе прилози као самостална врста речи, што за предлоге није случај. Ми се бавимо искључиво прилозима, па значење *рядом* као предлога нећемо детаљно разматрати. Фреквенцијски речник (Частотный словарь 2009) је указао на веома високо рангиран положај прилога *рядом* у руском језику, када је употреба у питању: 349. место од свих речи, а ipm⁸⁶ је 291.8, тако *рядом* „заузима“ 26. место у оквиру прилога и предикатива. Наравно, речник не бележи разлику у значењу. У нашем раду се нећемо бавити другим значењима прилога *рядом*. Дакле, прилог *рядом* осим просторног може имати и, рецимо, временско значење: *А смерть — совсем рядом, остановись и подожди так с полминуты — и черный вихрь догонит тебя* (Глуховский 2007: 97).

Прилог *рядом* се разликује од предлога по томе што не указује директно на локализатор: *Иван сидел рядом / Рядом со мной сидел Иван*. Када је прилог у питању, локализатор се најчешће не именује у реченици јер је већ познат

⁸⁶ Instances per million words.

саговорнику. Прилог *рядом* има обележје *оријентир је простор у близини локализатора*. *Поред* + *Г* у српском језику има нешто ширу употребу⁸⁷.

Дакле, по Ожегову (1995) прилог *рядом* може имати следећа два значења:

Рядом, нареч. 1. Один подле другого. Сестъ р. 2. По соседству, близко. Живет совсем р.

Јаковљева (Јаковлева 1994) истиче да прилог *рядом* има широку употребу, а конкретно: *Европа рядом (относительная, динамическая модель)*; *Когда ты рядом, хочется жить (бытийное квазипространство)*; *Я чувствую, что ты рядом (пространство инобытия)*.

Еквивалент прилога *рядом* у српском језику је најчешће предлошко-падежна конструкција *поред* + *Г*, што доказују и многобројни примери:

1	Шурик перекладывал исписанные бумажки из карманов в портфель, а она стояла рядом и лихорадочно перебирала в уме [...] чтобы заставить эту благоприятную минуту поработать на неё (Улицкая 2006: 83).	Шурик је премештао исписане папириће из џепова у торбу, а она је стајала поред њега и грозничаво смишљала [...] како би натерала тај лепи тренутак да ради за њу (Улицка 2006: 60).
2	Шурик лёг рядом (Улицкая 2006: 159).	Шурик је легао поред ње (Улицка 2006: 115).
3	Шурик сел рядом (Улицкая 2006: 188).	Шурик је сео поред ње (Улицка 2006: 137).
4	Вера стояла рядом (Улицкая 2006: 246).	Вера је стајала поред њега (Улицка 2006: 180).

⁸⁷ О употреби предлога *поред* у српском језику детаљније види рад Пипера (Пипер 1977-1978: 37, 38).

5	Рядом слышался знакомый глухой голос, и Артем покрылся испариной —вспомнился привидевшийся кошмар (Глуховский 2007: 24).	Поред њега се зачу познати муки глас и Артем се презноји, присетивши се доживљеног кошмара (Глуховски 2012: 35).
6	Рядом стояли составленные в пирамиду стволами вверх выданные им на время похода автоматы с запасными рожками, примотанными к основному синей изолентой (Глуховский 2007: 45).	Поред њих су стајали аутомати које су задужили у време похода (Глуховски 2012: 61).
7	На дрезине лежало бездыханное тело командира, рядом сидел Жењка, все с таким же тупым выражением на лице (Глуховский 2007: 57).	На дресини је лежало командирово беживотно тело, поред њега је седео Жењка с истим оним тупим изразом лица (Глуховски 2012: 76).
8	Бурбон неподвижно лежал рядом, и Артем, тяжело дыша, с отчаянием глядел на его бледное лицо (Глуховский 2007: 72).	Бурбон је непомично лежао поред њега, а Атрем је, тешко дишући, сав очајан гледао његово бледо лице (Глуховски 2012: 97).
9	На одной из стен висела потемневшая от времени сабля, а рядом — доисторического вида пистолет, явно непригодный к стрельбе (Глуховский 2007: 230).	На једном од зидова висила је од времена потамнела сабља, а поред ње – праисторијски пиштољ, из којег се сигурно није могло пуцати (Глуховски 2012: 315).
10	Второй охранник встал рядом, спиной к столику, широко расставив ноги, и	Други чувар стаде поред њега (Глуховски 2012: 205).

	положил ладони на короткий черный автомат, висевший у него на груди (Глуховский 2007: 148).	
--	---	--

У појединим примерима можемо да одредимо и објекат локализације и локализатор без потешкоћа. Тако је у примеру (1) објекат локализације *она*, а локализатор *Шурик*. Можемо да приметимо да предлошко-падежна конструкција у српском, за разлику од прилога у руском језику, указује на локализатор. Ипак, у другој реченици (2) без ширег контекста не можемо да одредимо локализатор на руском језику: *Шурик лёг рядом*. Објекат локализације (*Шурик*) и оријентир (*рядом*) можемо да одредимо, али не и локализатор, док у реченици на српском језику одређујемо и локализатор, јер је употребљена предлошко-падежна конструкција: *Шурик је легао поред ње*. Исто важи и за остале горе наведене примере, што указује на већ више пута подвучену разлику између прилога и предлога у ова два словенска језика, када је просторно значење у питању.

Анализирајући примере можемо доћи до закључка да се најчешће са прилогом *рядом* употребљавају глаголи: *стоять, лежать, висеть, сидеть* и др. То су глаголи који нам указују да је у питању процес независан (самосталан). Али постоје и примери када имамо зависан (несамосталан) процес (Гак 1996: 9). Уп.

14	Палатки рядом поставили (Глуховски 2007: 190).	Поставили су шаторе поред њега (Глуховски 2012: 262).
----	--	---

По Гаку (1996: 8) објекат локализације у процесу локализације разликује самостално или несамостално кретање или положај, што нам и указује да ли је у питању зависан или независан процес. Илустоваћемо кроз пример (3) *Шурик сел рядом*. Објекат локализације *Шурик* је субјекат, самостално се креће и заузима одређени положај, што је карактеристично за независан процес. С друге стране, у примеру (14) се субјекат и објекат локализације не подударају, локализација има зависан карактер јер субјекат утиче на положај објекта локализације: *Палатки*

рядом поставили. У српском језику бележимо исту појаву: Шурик је сео поред ње / Поставили су шаторе поред њега.

Следећи корак је одређивање кинетичког аспекта. Ако размотримо пример (8), можемо да констатујемо да је у питању мировање, тј. локативност – објекат локализације не мења однос у простору према локализатору: *лежал рядом/лежао поред њега*. Поред тога имамо и додатну потврду у прилогу *неподвижно/непомично*. Дакле, централно значење прилога *рядом* јесте локативност. Посебну пажњу изискују примери (2) и (3), у оквиру којих имамо глаголе *сел* и *лег*, који указују на коначну, финалну фазу одређене радње. Интересантно је да се у примерима (2) и (3) глаголи употребљавају са прилогом *рядом*, као у примерима *Он подошел и сел сзади* и *Она прошла мимо и села справа*, и многим другим прилозима које смо разматрали у раду. Ипак, у овим контекстима су прилози ближи значењу локативности, јер истичу где се налази објекат локализације након одређене (завшене) радње.

Прилог *рядом* се на српски језик у ретким случајевима преводи са *пored* у прилошкој функцији, што указује на чињеницу да се у српском језику употребљава предлошко-падежна конструкција *пored* + *Г*. Осим тога, према Нормативној граматичи (Пипер, Клајн 2013) није исправно употребљавати предлог *пored* као прилог, те употреба прилога у доле наведеним реченицама није препоручљива (на српском језику):

15	Рядом несли дежурство двое солдат в темно-зеленой форме, шлемах и бронежилетах (Глуховский 2007: 176).	*Поред су стражарила двојица војника у тамнозеленим униформама, са шлемовима и панцирним прслуцима (Глуховски 2012: 244).
16	Раменки они может и пожалели бы, но там рядом командный пункт находился, и вот они в самую маковку и всадили (Глуховский 2007: 189).	*И тако, можда би они Раменку и поштедели, али одмах поред је био штаб команде, па су и њега гађали (Глуховски 2012: 262).

17	Великий червь здесь живет. Рядом. Вокруг (Глуховский 2007: 251).	*Велики црв живи овде. Поред. Око нас (Глуховски 2012: 346).
----	--	--

Примери (15-17) указују на чињеницу да *рядом* не мора само да означава *один подле другого*. Рецимо, пример (16) нам најбоље осликава тај просторни однос, ту *рядом* више означава *по соседству*, *близко*. Иако је у српском језику у овом примеру употребљен предлог *поред*, знатно чешће се употребљава прилог *близу*.

Дакле, прилог *близу* у српском језику замењује у неким контекстима руски прилог *рядом*. Како прилог *рядом* има по Ожегову (1995) и значење *близко*, а српски предлог *поред* не „покрива“ по РСЈ (2007) то значење, онда је логично да се послужимо другим лексемама у српском језику које могу прецизније да одреде неопходно просторно значење, а најчешће: *близу* и у *близини*.

Поред предл. (с ген.) 1. за место и за правац кретања у непосредној близини: до, покрај, при, уз(а): стајати - некога, трчати - нечега.

Близу прил. 1. на малом одстојању, у близини, на мало одстојање, у близину: становати -.

Близу предл. (с ген.) 1. за место: покрај, поред, код: - села.

Ипак, треба напоменути да прилог *близу* првенствено истиче значење удаљености, а *рядом* положај ОЛ, док је његово секундарно значење удаљеност, која се може разматрати као идентична оној на коју указује прилог *близу*. Примери:

18	Она разгонялась слишком медленно, и пока пробудившийся наконец двигатель начал издавать похожие на кашель звуки, сапоги уже гремели совсем рядом (Глуховский 2007: 138).	Она је прилично споро хватала залет, и када се коначно упали мотор, чији је звук више личио на кашаљ, чизме су тутњале већ сасвим близу (Глуховски 2012: 190).
----	--	--

19	Что-то находилось совсем рядом, оно могло броситься на него в любой момент (Глуховский 2007: 182).	Нешто му је било сасвим близу и сваког тренутка се могло бацити на њега (Глуховски 2012: 252).
20	В этот момент станцию внезапно заволочло ядовитым желтым дымом, выстрелы загрохотали совсем рядом, и тут его сознание погасло (Глуховский 2007: 132).	У том тренутку станицу изненада прекри отровни жути дим, зачуше се пуцњи у непосредној близини и он изгуби свест (Глуховски 2012: 183).

Поред тога, српски прилог *ту* се такође сусреће у преводима. Међутим, како Пипер наводи (Пипер 1978: 72), прилог *ту* је понекад неутралан у односу на опозицију близина/удаљеност, а у таквим случајевима указује само на одређено место и значи „на датом месту“, „на том месту“.

Примери:

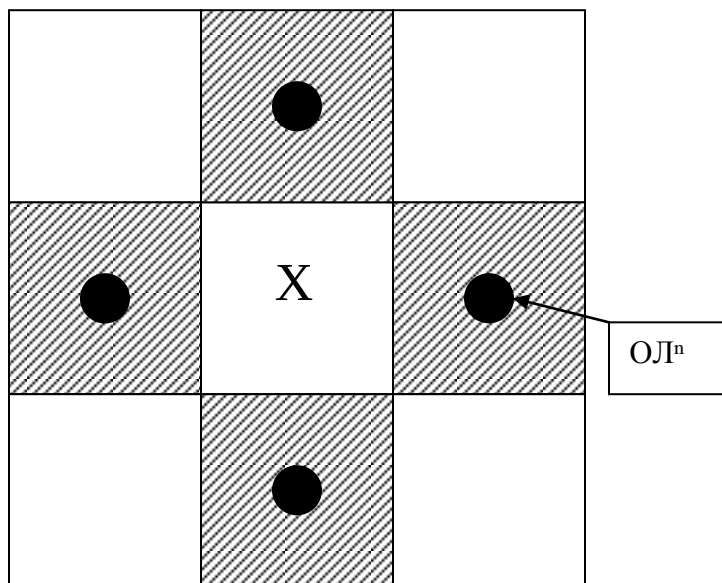
21	Рядом размещались несколько зеленых военных палаток с нарисованными на них знаками вроде того, что был вытатуирован на висках у пограничников — двухглавая птица (Глуховский 2007: 176).	Ту је било размештено неколико зелених војних шатора (Глуховски 2012: 244).
22	На него никто не смотрел, даже Данилы не было рядом, он замешкался сзади, с Десятым (Глуховский 2007: 193).	Нико га није гледао, чак ни Данило није био ту, јер је заостао с Десетим (Глуховски 2012: 267).
23	Делай так, как если бы я был рядом (Глуховский 2007: 253).	Чини све онако као да сам ја ту (Глуховски 2012: 349).

Поред тога, бележимо и перлативно значење прилога *рядом*. Дакле, у питању је нетранзитивна делимична перлативност, што је за разлику од локативности, периферно значење овог прилога: *Они прошли рядом / Прошли су поред станице*. У овим контекстима прилог *рядом* је по значењу близак прилогу *мимо*, чије је централно значење перлативности.

Можемо констатовати да преводни еквиваленти прилога *рядом* најчешће могу бити *поред* + *Г*, *близу* и *ту*, у зависности од контекста; а *рядом* садржи значења свих наведених преводних еквивалената. Поред значења локативности, прилог *рядом* може имати и перлативно значење, које није његово централно, већ периферно значење. Посебно је интересно да се у српском језику *поред* + *Г* употребљава и као примарни преводни еквивалент прилога *мимо* у руском језику.

За схематски приказ прилога *рядом* се може употребити правило шаховске табле, због посесивног односа који се истиче прилогом, тј. црних и белих поља, који морају бити један поред другог. Тако се и прилогом *рядом* (када је локативност у питању) указује на положај објекта локализације у односу на локализатор који се може окарактерисати као зависан. Ако је у примеру (4) у фокусу одређена просторија (рецимо, соба), која би се схематски могла приказати као шаховска табла, онда локализатор (X на схематском приказу) заузима само један део тог простора, претпоставимо једно бело поље шаховске табле. Објекат локализације би се могао налазити искључиво у једном од црних поља, непосредно уз бело, када је у питању оријентир на који указује прилог *рядом*. Идентично је и у примеру (16), с тим да је шаховска табла онда део града или читав град, итд.

Ако нам је поређење прилога између два разматрана словенска језика у одређеним подсистемима указало на велику сличност у употреби, онда је анализа прилога *рядом* у руском језику указала на супротно.

Прилог *мимо* и његови еквиваленти у српском језику

Приликом одабира примера (Меденица 2013б), дошли смо до закључка да се *мимо* као прилог у српском језику не употребљава, а према Нормативној граматичи (Пипер, Клајн 2013) је исправно *мимо* употребљавати као предлог, и то као специјализовани предлог у значењу правца којим неко или нешто пролази. Тако се, рецимо, у делима *На Дрини ћуприја*, *Белешке једне Ане*, *Проклета авлија* и *Фолиранти* не употребљава *мимо* као прилог, већ искључиво као предлог: *Мимо њих прође пуковник, за њим официри, па момци са коњима* (Андрић 1966: 104). У руском језику се у преводу предлог *мимо* често замењује прилогом: *Полковник, офицеры и вестовые с конями проследовали мимо* (Андрич 1974: 227).

Узимајући све горе наведено у обзир, сматрамо да је српска реч *мимо* предлог, а да није препоручљиво исту употребљавати као прилог, што није случај са руским језиком.

У даљем тексту ћемо размотрити руски прилог *мимо* и његове еквиваленте у српском језику. Да бисмо могли да анализирамо прилог *мимо*, размотрићемо

употребу прилога у руском језику и његове еквиваленте у српском ослањајући се на савремене примере из романа „В Париж на выходные“ (реченице 1-9 у табели) и „Метро 2034“ (реченице 10-17 у табели). В. Гак (Гак 1996) наводи да просторне односе можемо изразити уз помоћ формуле $A + V + r + L$, као што смо већ истицали. Тако смо навели нашу формулу $OL + V + OR$ у оквиру поглавља у ком описујемо оријентациони аспект. Ипак, имајући у виду да у оквиру овог дела рада разматрамо само прилог *мимо*, формулу можемо прилагодити на следећи начин: $OL + V + \text{мимо}$, где нам је OL објект локализације (локализуемый объект), а V глагол, најчешће је у питању глагол са префиксом *про-*. L (локализатор) одређујемо из контекста, за разлику од предлога *мимо* + Р.п.: *они проехали мимо школы. Мимо* указује на однос између објекта локализације и локализатора – објект локализације се налази ван граница локализатора.

За почетак размотримо примере које ћемо анализирати.

Примери:

1.	Черная „Пежо-605“ с пожилым и, как я сейчас заметил, нездорово румяным господином за рулем проехала мимо, пересекла второй рукав Сены и свернула направо на набережную (Костин 2008: 12).	Црни „пежо 605“ који је ишао за нама од трга Конкорд са постаријим и, како сам сад приметио, нездраво руменим господином за воланом, прошао је поред нас, пресекао други рукавац Сене и скренуо десно на кеј (Костин 2009: 25).
2.	На проезжающем мимо теплоходике с туристами девочка, держащаяся за поручень, приветливо помахала нам рукой (Костин 2008: 15).	На туристичком броду који је пролазио поред нас, једна девојчица нам је махала у знак поздрава, држећи се за ограду (Костин 2009: 29).
3.	А когда я прохожу мимо со своей грудой тарелок, готовых рухнуть, Сакс шутливо пытается поддеть меня	Узима саксофон и почиње да свира поцупкујући, а док пролазимо поред њега са својом хрпом тањира, који

	бедром (Костин 2008: 45).	само што се не стровале, Сакс у шали покушава да ме поткачи куком (Костин 2009: 77).
4.	Начиная с завтрашнего дня, кто-то из наших будет проезжать мимо каждый день (Костин 2008: 48).	Почев од сутрашњег дана, неко од наших ће сваког дана пролазити туда (Костин 2009: 82).
5.	Мы договорились с Николаем, что, если мне нечего будет ему сказать, я, чтобы не проверяться, просто пройду мимо (Костин 2008: 59).	Николај и ја смо имали договор да у случају да немам шта да му саопштим само прођем поред њега, да се не бисмо експонирали (Костин 2009: 99).
6.	Еще проходя мимо, я отметил, что окно Метека было открыто – занавеска влетала и вылетала, повинуюсь потокам воздуха (Костин 2008: 60).	У пролазу сам приметио и то да је Метеков прозор био отворен – завеса је улетала и излетала, покоравајући се струјању ваздуха (Костин 2009: 101).
7.	Когда я проходил мимо, одна из барышень как раз говорила (Костин 2008: 73).	Док сам пролазио поред њих, једна од госпођица је баш говорила (Костин 2009: 124).
8.	Я прошел мимо и занялся тем же (Костин 2008: 90).	Прошао сам поред њега и почео да радим исто (Костин 2009: 151).
9.	Но Николай прошел мимо и углубился в улочку, ведущую к бульвару Сен-Жермен (Костин 2008: 99).	Али Николај га је прошао и нестало у улици која води на Булевар Сен Жермен (Костин 2009: 166).

10	Впрочем, до Севастопольской божьи овчарки не добирались, а проходящим мимо путникам они особых препятствий не чинили — разве что чуть задерживали их своими душеспасительными беседами (Глуховский 2011: 25).	Ипак, до Севастопольске божји пастири нису успели да допру, а за путнике који су пролазили туда они нису представљали нарочит проблем, осим што су их повремено задржавали својим беседама о спасењу душе (Глуховски 2011; 26).
11	Проходящие мимо караваны старались не обращать на них внимание, хотя порой трупоеды вели себя вызывающе (Глуховский 2011: 43).	Каравани који су пролазили овуда трудили су се да на њих не обраћају пажњу, мада су лешинари повремено умели да буду прилично дрски (Глуховски 2011: 44).
12	В полном безмолвии сотни пар тусклых глаз неотступно следили за проходившим мимо отрядом (Глуховский 2011: 44).	У мртвој тишини...одред који је пролазио поред њих...испраћајући га дугим пажљивим погледом (Глуховски 2011: 46).
13	Иной раз молчаливо позволяла пройти мимо, припугивая только кровавыми отпечатками на стенах (Глуховский 2011: 50).	Једном би ћутке допустила да се прође, претећи једино крвавим траговима (Глуховски 2011: 50).
14	Если расчет Хантера окажется верен, их беспрепятственно пропустят мимо, приняв за своих (Глуховский 2011: 115).	Ако се Хантеров план оствари, пропустиће их мирно, сматрајући их за своје (Глуховски 2011: 115).
15	О Полянке в метро ходило немало легенд; если им верить, эта станция	О Пољанки је метроом колало много легенди; ако им је веровати, та

	редко покушалась на жизни проходящих мимо, зато могла повредить их рассудок (Глуховский 2011: 203).	станция је ретко угрожавала животе оних који су пролазили поред ње, али је зато била у стању да их психички уништи (Глуховски 2011: 200).
16	Ребра туннеля мигали мимо все быстрее: музыкант выжимал из машины все, на что та была способна (Глуховский 2011: 239).	Тунелска ребра су промицала све брже: музичар је из машине извлачио њен могући максимум (Глуховски 2011: 236).
17	Улыбку ее матери, светлую, как у Мадонны, и улыбку похотливую, клейкую — проходящего мимо солдата (Глуховский 2011: 243)?	Осмех њене мајке, озарен као код Богородице, или похотан и лепњив осмех војника који је туда пролазио (Глуховски 2011: 240)?

Дакле, можемо констатовати да је у свим горе наведеним реченицама прилог *мимо* употребљен са глаголима са префиксом *про-* (*проехать*, *проезжать*, *проходить*), изузев примера (16). Објекат локализације у наведеној реченици јесу *ребра туннеля*, а посматрач се највероватније налази у аутомобилу. Кретање остварује локализатор, а објекат локализације је статичан. Да ли је овај пример изузетак? Навешћемо још један како бисмо указали на чињеницу да глагол *мелькать* може да укаже на динамику објекта локализације: *На предельной скорости мелькнула мимо машина, и мы сразу же вслед за ней*. Очигледно је да објекат локализације остварује кретање. Дакле, можемо констатовати да је објекат локализације у нашој реченици (16) сам по себи статичан (*ребра туннеля*), а локализатор динамичан, иако то није карактеристично за просторни прилог *мимо*. Ипак, посматрачу који се вози у аутомобилу се заиста чини да се *тунелска ребра* крећу. Навешћемо још један пример. Када сте путовали возом сигурно вам се догодило да вам се у тренутку чини да је ваш воз напокон кренуо, а у ствари је то био воз до вашег у који сте гледали кроз прозор. Такву појаву можемо назвати субјективном перцепцијом посматрача.

Можемо констатовати да се у преводу руског прилога *мимо* на српски језик у наведеним примерима најчешће јавља предлог *пored* + *Г*. Такав је случај у осам од седамнаест наведених примера. У речнику Б. Станковића (2009) прилог *мимо* у руском се преводи на српски језик као „мимо, покрај, поред“. Већ смо истицали у неким ранијим радовима (Меденица 2012а, 2012б, 2013а) како су у руском језику просторни прилози фреквентинији. У српском језику се у истом значењу употребљавају предлози. П. Пипер (1977-1978) у оквиру контрастивног описа просторних предлога у руском и српском језику истиче да се у савременом српском језику ретко употребљава предлог *мимо*, а да га замењују предлози *пored* + *Г* и *крај* + *Г*, о чему сведоче и примери из нашег рада. Српски предлог *пored* + *Г* разликује се од прилога *мимо* у руском језику и по томе што предлог стоји уз локализатор, тј. у оквиру реченице увек указује на њега.

Када су у питању остали наведени примери, у четири реченице у српском језику употребљени су прилози *туда* (три пута) и *овуда* (једном). Пипер (1978: 71) је указао на чињеницу да се у значењу српског прилога *туда* у руском језику употребљава прилог *мимо* или израз *этой/той дорогой*. Размотримо поред тога и значење прилога *туда*: „*тим путем, у том правцу*“ (РСЈ 2007). Дакле, ето из ког разлога је руско *мимо* прелазило у *туда/овуда*.

Просторни прилог *мимо* у руском језику означава путању од тачке А до тачке Б, при чему објекат локализације приликом кретања из А у Б пролази (*проходит, пролетает, проезжает*) поред тачке В (локализатора). При чему не можемо са сигурношћу да одредимо удаљеност објекта локализације од локализатора.

Анализираћемо реченицу (3). Други део реченице *Сакс шутливо пытается поддеть меня бедром* указује нам на то да је удаљеност између објекта локализације и локализатора мала; наравно, у једном тренутку – када је објекат локализације, крећући се од тачке А ка тачки Б, најближи В (локализатору). Тај део реченице можемо назвати квалификатором. У реченици (1) можемо тачно да одредимо улицу којом се креће аутомобил, и да оквирно одредимо на којој је удаљености објекат локализације од локализатора. У реченици (2) девојчица се

налази у видном пољу итд. Дакле, можемо констатовати да се прецизна удаљеност без квалификатора не може одредити, или је то веома тешко учинити.

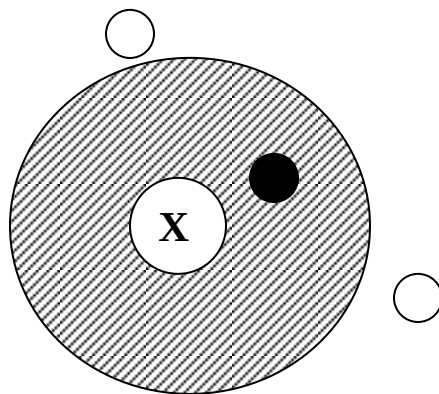
У пет примера прилог је изостављен у преводу. Тако је у реченици (9) преводилац вешто употребио израз *прошао га је* у значењу *прошао је поред њега*. У руском језику је могуће идентично: *проезжая мимо / проезжая мимо больницы и проезжая больницу*, али се не може рећи „*пройдя сторожа/меня*“, већ само „*пройдя мимо сторожа/мимо меня*“ (Всеволодова, Владимирский 1982: 144). У реченици (6) преводилац је употребио израз *у пролазу*, који може да измени однос између објекта локализације у локализатора. Дакле, изостављањем прилога у преводу однос између објекта локализације и локализатора се може променити.

Анализа сложених реченица, нарочито када објекат локализације није субјекат у реченици, захтева доста комплекснију обраду. На пример, реченицу (10) можемо преформулисати: *путници проходили мимо*. На тај начин смо одредили објекат локализације (путници), а из контекста ћемо одредити локализатор. У реченици (17) можемо рећи *солдат проходил мимо*, претпостављајући да се кретао не користећи неко превозно средство итд. Природно је да се преформулацијом реченица губи одређени садржај и првобитни однос између објекта локализације и локализатора.

Да закључимо. Што се прилога *мимо* тиче, приликом превода наведеног прилога са руског језика на српски најчешће употребљавамо предлог *пored* + *Г* (осам реченица) и прилоге *туда/овуда* (четири реченице), а у пет реченица нам је прилог изостављен. Карактеристично за руски прилог *мимо* јесте то да се најчешће употребљава са глаголима са префиксом *про-*. У српком језику није тако фреквентна употреба незамењивих прилога ради обележавања истог просторног односа, већ их замењују предлози или заменички прилози, у највећој мери предлог *пored* и прилог *туда*. Просторни прилог *мимо* указује на кретање објекта локализације путањом од тачке А до тачке Б, који се у једном тренутку налази најближе локализиру (тачки В). Сам прилог не указује на којој удаљености је објекат локализације у односу на локализатор, већ то можемо у неким случајевима да одредимо из контекста или уз помоћ квалификатора. Када је кинетички аспект у питању, бележимо перлативно значење – конкретно, нетранзитивну делимичну

перлативност. У питању је нетранзитивна перлативност због тога што се објекат локализације креће ван граница локализатора, а делимична због тога што не бележимо извор и циљ у оквиру кретања објекта локализације. Како локализатор није садржатељ, прилог *мимо* истиче кретање у његовој близини, дакле разлика између *мимо* и прилога које смо разматрали у подсистему садржаваања је управо у поимању простора ван граница локализатора, али и истицању (не)садржаваања. Дакле, када је схематски приказ у питању, централно значење прилога *мимо* је перлативност, те поред објекта локализације у пуној снази (затамњени круг, на схематском приказу је понову у питању ОЛ^п) бележимо и извор и циљ (празни кругови), који нам нису познати. Оријентир је простор ван граница локализатора, у његовој близини. Правац кретања објекта локализације није познат, те може доћи до модификација схематског приказа, нарочито ако постоје квалификатори у исказу.

Схематски приказ 53

Ако нам је поређење прилога између два разматрана словенска језика у одређеним подсистемима указало на велику сличност у употреби, онда је анализа прилога *мимо* (као и прилога *рядом*) у руском језику указала на супротно.

Импликације за даља истраживања

Сматрамо да овим радом нисмо затворили тему незаменичких прилога са просторним значењем, тему која је веома опширна и која се може и даље интензивно истраживати. Желимо да у овом делу рада наведемо и неке могуће правце даљих истраживања. Као прво, једна широка тема за коју ћемо направити увод јесте опозиција далеко/близу у ширем смислу, али и неки појединачни прилози који се могу разматрати, као и прилози са непросторним значењем, од којих смо издвојили оне које бележимо у исказима са кретањем објекта локализације.⁸⁸

Далеко/близко и далеко/близу

Као што смо истакли, Селиверстова (2004) предлоге и прилоге дели на две групе: а) дистанциони: *близко, далеко, недалеко и далекогато* и б) просторно-дистанциони: *у, около, возле, рядом, поблизости, вблизи, вдали и поодаль*.

Дакле, аутор сматра да речи из групе (а) дају информацију о удаљености Х од У, док речи из друге групе указују где, у ком простору се налази Х или какву позицију заузима. Позиција и локус представљају онај део простора који непосредно заузима Х. Сам простор, који постаје налазиште Х, може бити одређен кроз појам удаљености. Тако је семантика речи *даль* повезана са представом о удаљености од нечега, а та представа лежи у основи номинације самог простора. Због тога, информација која се преноси реченицом *Вдали сверкнул огонек* као одговор није заснована на одговору на питање на којој удаљености од посматрача се то догодило, већ где је то било.

Поред тога, аутор истиче да се прилог *далекогато* не може комбиновати са речима *так* и *очень* услед тога што његова семантика већ садржи назнаку да је у

⁸⁸ У раду смо у више наврата давали могуће правце даљих истраживања, али и поред свих наведених импликација незамисливо је набројати све. Тако смо тежили да поред конкретних примера дамо и одређене смернице које би се касније код заинтересованих истраживача развијале у конкретне идеје.

питању велика удаљеност. Ипак, може се комбиновати са речима *несколько* и *довольно*: *это несколько далековато*. Аутор истиче да је могућност употребе *очень*, *так* и *довольно* уз прилоге један важан критеријум у подели на дистанционе и просторно-дистанционе прилоге. Поред тога, просторно-дистанциони су карактеристични по томе што су прецизнији када је у питању динамика/статика. То значи да просторно-дистанционе речи које Селиверстова (2004) обрађује или указују на то да се X налази у S или да је заузео положај у S. Са друге стране, дистанциони прилози се могу употребити у контекстима у којима је реч о:

(1) померању на одређену удаљеност:

а) на већу – *далеко* (*Свет распространяется далеко; Лес тянется далеко*) и

б) на удаљеност која указује да је X близу Y (*Он подошел близко ко мне*);

(2) кретању по трајекторији која се налази близу/далеко од Y (*Он встал совсем близко от меня; Он стоял совсем близко от меня*).⁸⁹

Што се преводних еквивалената за прилоге *далеко* и *близко* тиче, бележимо следеће.

Примери за *далеко*:

Увези меня, увези далеко, слышишь (Достоевский 2010: 245).	Одведи ме, одведи ме далеко, чујеш ли (Достојевски 2007: 354).
А Коля шагал уже далеко с победоносным выражением в лице (Достоевский 2010: 293).	А Коља је корачао већ далеко, са победоносним изразом на лицу (Достојевски 2007: 424).

⁸⁹ Селиверстова (2004: 756-762) описује детаљно употребу прилога, за наш рад смо наводили кључне позиције.

Вчера я мельком слышал, будто нашу бригаду хотят перевести куда-то далеко (Чехов 1965: 66).	Јуче сам нешто начуо да нашу бригаду тобоже хоће да преместе некуд далеко (Чехов 1964: 62).
Тем самым-с догадаться могли-с, что коли я вас от Москвы в Чермашню отклоняю, то, значит, присутствия вашего здесь желаю ближайшего, потому что Москва далеко, а Дмитрий Федорович, знавши, что вы недалеко, не столь ободрены будут (Достоевский 2010: 337).	По томе сте се могли досетити што, кад вас ја одвраћам од Москве и упућујем у Чермашњу, значи да ја желим ваше најближе присуство овде, јер је Москва далеко, а Дмитриј Фјодорович, кад зна да сте ту близу, неће бити тако смео (Достојевски 2007: 487).
Потому что, если бы вокзал был близко, то не был бы далеко, а если он далеко, то, значит, не близко (Чехов 1965: 18).	Ево зашто: да је станица близу, не би била далеко, а кад је далеко, значи да није близу (Чехов 1964: 14).
Далеко вы ушли, не догонишь вас (Чехов 1965: 83).	Далеко сте измакли, не може вас човек стићи (Чехов 1964: 78).
Люди [...] вместо того чтобы пристать к лесам, лодка, увлекаемая стремниной, из которой невозможно было вырваться, пошла вниз по течению, и ее отнесло бы далеко, если бы не неожиданное препятствие (Андрич 1974: 56).	Уместо да пристану уз скеле они кренуше низводу којој нису могли да се отму, и она би их однела далеко да их нешто неочекивано не заустави (Андрић 1966: 23).

Можемо да приметимо да се у преводу са српског на руски језик, али и обрнуто, употреба прилога *далеко* у руском и *далеко* у српском језику може сматрати веома сличном, ако не и идентичном.

Примери за *близко*:

Окромя того, Дмитрий Федорович тоже могут прийти, так и о нем известить, что он близко (Достоевский 2010: 152).	Осим тога, могли би наићи и Дмитриј Фјодорович, па да и о њему јавим да је близу (Достојевски 2007: 217).
Потому что, если бы вокзал был близко, то не был бы далеко, а если он далеко, то, значит, не близко (Чехов 1965: 18).	Ево зашто: да је станица близу, не би била далеко, а кад је далеко, значи да није близу (Чехов 1964: 14).
Пошли, сейчас уже и в самом деле близко должны быть (Глуховский 2011: 56).	Хајдемо, сада би стварно требало да смо близу (Глуховски 2011: 56).
Особенно бригадир — у Тульской он говорил с дозорными из оцепления, подойдя к ним совсем близко (Глуховский 2011: 110).	Посебно командир – код Тулске је разговарао са стражарима из карантина, пришавши им сасвим близу (Глуховски 2011: 110).
Ор и брань обороняющихся дозорных рассекло пронзительное верещание — неожиданно близко (Глуховский 2011: 123).	Вику и грдње стражара који су се бранили пресече продорно режање – прилично близу (Глуховски 2011: 122).

Према наведеним примерима можемо констатовати да је употреба *близко* у руском језику и *близу* у српском веома слична.

Примери за прилог *недалеко*:

Застрелиться я хотел наверно, вот тут недалеко, за околицей, и распорядился бы с собою часов в пять утра, а в	Да се убијем, хтео сам зацело, ето ту у близини, одмах иза села; и обрачунао бих се са самим собом у пет сати
---	---

кармане бумажку приготовил, у Перхотина написал, когда пистолет зарядил (Достоевский 2010: 265).	изјутра; у цепу сам цедуљицу спремио, код Перхотина сам је написао кад сам пиштоље напунио (Достојевски 2007: 383).
И вот недалеко селение, виднеются избы черные-пречерные, а половина изб погорела, торчат только одни обгорелые бревна (Достоевский 2010: 281).	И у близини је неко село, виде се куће, црне прецрне, а половина кућа изгорела, стрче само чађаве греде (Достојевски 2007: 405).
Она была недалеко, в ограде, у самой церкви, дорогая; заплатила за нее Катерина Ивановна (Достоевский 2010: 427).	Она је била недалеко, у порти, код саме цркве, скупа; платила је за њу Катарина Ивановна (Достојевски 2007: 614).
Нести до церкви было недалеко, шагов триста, не более (Достоевский 2010: 426).	Носити до цркве није било далеко, једно триста корачаја, не више (Достојевски 2007: 613).
Но было уже недалеко, и все прибежали вместе (Достоевский 2010: 427).	До куће већ није било далеко и сви дотрчаше заједно (Достојевски 2007: 614).

Посебно би било интересно детаљно размотрити употребу предлога *недалеко* као што смо разматрали *неглубоко* и *невысоко* у оквиру опозиција у којима их бележимо, а у вези са локализатором *дисталност/проксималност*.

Селиверстова (2004: 762) сматра да се речи *вдали/вблизи* најчешће употребљавају када се указује на положај у простору $X S1^{90}$ у односу на други простор или локус, а не у односу на објекат. При томе се положај у простору $S1$

⁹⁰ Детаљан опис термина које употребљава Селиверстова (2004) дали смо у уводном делу поглавља о прилозима са обележјем *оријентир је ван граница локализатора*.

одређује у односу на други просор или локус S3 и у односу на посматрача Y, који је издвојен и налази се ван простора који се описује. Под ознаком S3 аутор подразумева простор или локус који је повезан са још једним елементом ситуације. Аутор издваја неколико значења прилога, која описује појединачно. *Вдали1/вблизи1* и *невдалеке1/вдалеке1* су прилози који се односе на дистанциону линију простора који се перцептивно спознаје, а посматрач је референтна тачка. Под перцептивном спознајом аутор подразумева простор који се простире од посматрача до хоризонта. Треба имати у виду и да се наведени прилози често односе на простор чије границе одређује не само око, већ и слух. Дакле, аутор дели простор на ближи посматрачу и ближи хоризонту. Поред тога се издваја међупростор, или, такозвана, средња дистанциона линија, са којом је повезана семантика речи *невдалеке*. Увођење појма посматрача је указало на нијансе у употреби ових прилога (Яковлева 1994: 32; Апресян 1995), а нарочито на разлике између употребе речи *вдали*, *вдалеке*, *вблизи*, *невдалеке*, са једне, и *неподалеку*, *поблизости*, *близко/далеко*, са друге стране. Тако се на питање *Где вы?* не може одговорити: *Мы здесь вблизи*, *Мы здесь невдалеке*, *Мы вдали*, али може: *Мы здесь неподалеку*, *Мы недалеко от вас*.

Појам локације, како Селиверстова истиче (2004: 763), повезан је са:

- (1) оним делом простора који непосредно заузима објекат, појава (на пример, део пода на коме стоји човек) и
- (2) оним простором чији део заузима неки објекат, појава (*у соби*, *у кући*).

Границе последњег простора се могу ширити у зависности од контекста (*у соби* – *у граду*). Аутор сматра да је ова разлика уочљива у употреби прилога *вдали1/вдалеке1*, а слично је и са прилозима *невдалеке1/вблизи1*.

Селиверстова (2004: 764) сматра да прилози *вдалеке1*, *невдалеке1* означавају део простора, који заузима објекат или догађај, под условом да је тај део малих димензија у односу на читав просторни појас. Са друге стране, *вдали1*, *вблизи1* указују на читав дистанциони просторни појас. Само у односу на те појаве, које

заузимају читаву дистанциону област, речи *вдали* и *вблизи* се употребљавају да означе непосредно налазиште X (његовог локуса).

Као прво, само се прилози *вблизи* и *вдали* употребљавају уз речи попут *светло*, *темно* итд. Као друго, прилози *вдали* и *вблизи* се користе када је реч о већем броју објеката које фактички покрива читав простор који се описује. Као треће, *вдали* стоји уз предикате који описују кретање чија трајекторија заузима већи део простора итд.

Дакле, како Селиверстова (2004: 767) истиче, *вдали* уноси информацију о линији простора код границе коју одређује могућност перцепције. Са друге стране, *вдалеке* указује на непосредно налазиште (локус) мањег објекта у односу на читав дистанциони појас, при чему је локус лоциран близу простоне границе⁹¹.

У руском језику прилози *вблизи* и *близко* се разликују по свом значењу и употреби, иако су синоними. Прилог *вблизи* се употребљава за „ближайший дистанционный пояс“, чиме одређује растојање до локализатора, тј. „абсолютная оценка“. С друге стране, прилог *близко* има нешто ширу употребу, на пример, за разлику од *вблизи*, одређује растојање до локализатора, али је у питању „относительная оценка“ Уп.:

Тут вблизи в саду стояла банька, но с забора видны были и освещенные окна дома (Достоевский 2010: 216).	Луна совсем близко (Яковлева 1994: 61).
---	---

Размотрићемо наведене прилоге у поређењу са српским језиком и покушаћемо да им одредимо преводне еквиваленте.

Примери за руски прилог *вблизи*:

Но не просидел он и четверти часа, как вдруг, очень где-то вблизи, послышался	Али он није седео ни четврт сата, кад се наједном, негде врло близу, зачу акорд
---	---

⁹¹ За потребе нашег рада су издвојени само одређени сегменти употребе наведених прилога, о чему детаљније пише Селиверстова (2004).

аккорд гитары (Достоевский 2010: 125).	на гитари (Достојевски 2007: 179).
Но увидав вдруг это дорогое личико вблизи, на которое все три дня смотрела лишь с некоторого расстояния, она вдруг вся затряслась и начала истерически дергать над гробом своею седою головой взад и вперед (Достоевский 2010: 426).	Угледавши сад близу пред собою то мило лице на које је три дана гледала само с неког растојања, она се наједаред сва поче трести и хистерично трзати својом седом главом над детињим сандуком (Достојевски 2007: 613).
Сейчас, вблизи, библиотекарь уже ничем не напоминал гориллу, да и вообще обезьяну (Глуховский 2007: 203).	Овако, из непосредне близине, библиотекарь уопште није личио на горилу, а још мање на мајмуна (Глуховски 2012: 280).
Очертания зданий, четкие вблизи, удаляясь, расплзались и смешивались с сумраком (Глуховский 2007: 207).	Контури зграда, изблиза оштре, у даљини су се губиле и нестајале у мраку (Глуховски 2012: 286).
Вблизи слышались новые голоса и спор оборвался (Глуховский 2007: 247).	Ублизини се зачуше нови гласови и расправа се заврши (Глуховски 2012: 339).

Наведени примери би могли да укажу на одређене разлике у употреби прилога у руском и српском језику и/или на већи број прилога у оквиру одређеног подсistema у једном од ова два словенска језика.

Прилог *неподалеку* је још један прилог који се употребљава за означавање простора у близини локализатора. За разлику од прилога *поблизости* и *вблизи*, прилог *наподалеку* по Јаковљевој (Яковлева 1994) означава „средний пояс“, заједно

са прилогом *невдалеке*. У српском језику се, између осталог, употребљава предлошки израз + падежна морфема у *близини* + Г. Примери:

Да и как, по какому поводу могла бы пересечься весёлая хрупкая Лиля [...] а потом провожал в однокомнатную холостяцкую квартирку неподалёку [...] находящиеся в кровосмесительном родстве (Улицкая 2006: 42).	И како би, којим поводом, могла да угасне крхка Љиља [...] а онда је пратио у једнособан самачки стан у близини [...] које су биле у родоскрвном сродству (Улицка 2006: 29).
Они год снимали угол неподалёку, в Пыховом переулке, потом переехали за Савёловский вокзал, в однокомнатную квартиру (Улицкая 2006: 204).	Годину дана су живели у изнајмљеном стану у близини, у Пиховој улици, потом су се преселили у једнособан стан у близини Савељевске метро станице (Улицка 2006: 148).
И здесь же неподалеку он проходил платную, сугубо небрежную медкомиссию, когда собирался получать водительские права (Глуховский 2011: 158)	А недалеко одатле је долазио на скуп и ужасно бахату лекарску комисију, када је требало да добије возачку дозволу (Глуховски 2011: 158).
Тот остановился неподалеку, у скамьи, на которой сидел поникший Гомер (Глуховский 2011: 194).	Он је застао недалеко, крај клупе на којој је седео покуњени Хомер (Глуховски 2011: 191).

Предлог *поодаль* се по Селиверстовој (2004: 796) може поделити на *поодаль1*, који описује догађај, и *поодаль2*, који то не чини. У првом случају се најчешће употребљава у контекстима у којима се описује положај у простору

учесника неког фрејма⁹². Под фрејмом у се овом контексту подразумева низ повезаних догађаја који се реализују истовремено или непосредно један после другог у оквиру истог простора, при чему се један од тих догађаја посматра као централни, а његов агенс као главни јунак и референтна тачка (Y), у односу на коју се одређује положај у простору учесника (X) других догађаја у оквиру тог фрејма. Тако ће у фрејму „прича и њено слушање“ централни бити акт препричавања, док ће положај слушаоца бити описиван у односу на говорника.

Селиверстова истиче да је за семантику прилога *поодаль* значајан један параметар – растојање. *Поодаль* нам указује на то да X заузима „дисталну“ позицију у односу на Y, при чему је представа о удаљености условљена типичним, нормативним положајем учесника фрејма. Дакле, *поодаль* се употребљава у контекстима када је Y представљен као учесник неког фрејма, а његов положај у простору, који је окарактеризован као удаљен, одређује се у односу на главног јунака, који је агенс централног догађаја фрејма. Удаљеност између X и Y у зависности од типа фрејма може варирати од отприлике три до пет, шест или седам метара. Примери (Селиверстова 2004: 797): а) *Когда стемнело.., Матвей Саввич стал рассказывать, откуда у него взялся Кузька. Афанасьевна и Софья стояли поодаль и слушали, а Кузьма пошел к воротам (Чехов); б) Коляска Чебоксаровых остановилась, кругом нее толпа молодежи. Они обе разговаривали с кем-то, уж не знаю; а он стоит поодаль, так и впился глазами (А. Н. Островский).*

Селиверстова (2004: 797) истиче да је у примеру (а) удаљеност X од Y око три, четири метра, а у примеру (б) око пет метара.

Поред тога, као што смо већ истакли, Селиверстова (2004) сматра да се *поодаль* употребљава и када не описује догађаје. У таквим случајевима X заузима удаљену позицију у односу на Y, при чему се X и Y налазе у оквиру једног фрејма. X и Y заузимају положај у простору, доступни су посматрачу и описују се у тренутку посматрања. Аутор дели фрејмове на пет типова и закључује да се прилог

⁹²Термин *фрејм* се учврстио у психолингвистици као појам који означава фрагмент екстралингвистичке стварности који се чува у епизодијској меморији говорног лица (Поповић 2006).

поодаль употребљава када је реч о удаљеност између X и Y од минимум два, три метра, а максимум 60–100 метара.

Јаковљева (Яковлева 1994: 61) истиче да је анализа коју је спровела у раду указала на могућу поделу прилога *далеко/близко* по „егоцентричној употреби“, тј. приликом описа положаја објекта у односу на говорника, на четири просторна модела:

1. *Относительная, динамическая модель.*
2. *Абсолютная, статическая модель.*
3. *Бытийное квазипространство.*
4. *Пространство инобытия.*

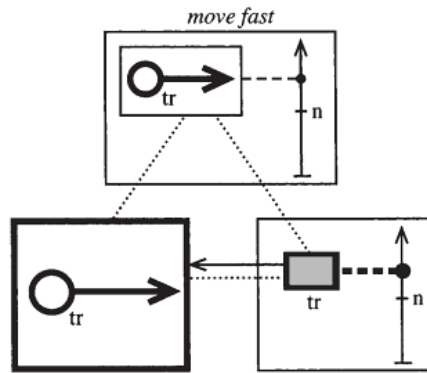
Тако, рецимо, моделу (1) „припадају“ прилози *далеко, близко, рядом, недалеко*. Примери: *Европа рядом, Луна совсем близко*. У оквиру модела (2) су прилози *вдали, вдалеке, невдалеке, неподалеку, поблизости, вблизи*. Примери: *Школа неподалеку, Вдали раздался крик. Близко, далеко, рядом* су прилози који су карактеристични за модел (3), а у питању су следећи примери: *Когда ты рядом, хочется жить. Где Иван? Далеко (в кабинете у начальника)*. Последњи модел (4) се односи на прилоге *далеко, близко, рядом*: *Чувствую, что ты опять далеко. Кто-то близко ходит*.

Како Расулић истиче (2006), појмовни образац близу–далеко подразумева одређено растојање ентитета у физичком простору, које је мање или веће од имплицитне референтне тачке у датој ситуацији и које се кретањем може смањити или повећати. Дакле, човек визуелно перципира растојање, прелази га кретањем, а уз помоћ наведеног појмовног обрасца одређује положај ентитета у простору, у односу на самог себе или на неки други ентитет (Расулић 2006: 233): *Село је близу границе. Национални парк Тара је близу. Пришли су сувише близу. Аеродром је у близини града*.

Поред свега наведеног, интересантно би било размотрити и прилоге са непросторним значењем, попут прилога *брзо/быстро*, а које Ланакер (Langacker

2009: 22) схематски приказује као на слици (15). Дакле, *кретати се* је означено трајектором који има одређени правац, а прилог *брзо* указује да је у питању брзина која је на „скали брзина“ већа од просечне.

Слика 16

И за сам крај, рад који би се могао надовезати на дисертацију *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* би се односио на фреквенцију прилога. За сада у фреквенцијским речницима бележимо употребу прилога без детаљније класификације. Било би корисно одредити у којој мери се употребљавају прилози са одређеним значењима према кинетичком аспекту.

Као прво, то се односи на све прилоге код којих бележимо више од једног значења. Наша претпоставка је да је перлативно значење толико периферно за све прилоге у раду (изузев *мимо*) да се код већине прилога, код којих наведено значење бележимо, јавља у веома ниском проценту (чак и испод једног процента). Таква претпоставка се заснива на чињеници да је перлативност код тих прилога периферна јер сви прилози са перлативним значењем обавезно имају према кинетичком аспекту и значење локативности и/или адлативности/аблативности. Често прилог који указује на перлативност, локативност и, рецимо, аблативност самостално „покрива“ два (или три) значења. Узмимо за пример прилоге са обележјем *оријентир је одређен левом/десном страном локализатора. Влево/вправо и налево/направо* према кинетичком аспекту имају као централно

адлативно значење, а као периферно значење локативности (за које такође сматрамо да је присутно у веома малом проценту у употреби, а било би корисно указати на тачан број). Прилози *слева/справа* на тај начин покривају три значења. Веома је корисно прецизније одредити у ком проценту се употребљавају у ком значењу.

Као друго, прилози који имају само једно значење према кинетичком аспект (као и свако значење осталих прилога понаособ) могу се размотрити у погледу употребе у одређеном контексту. Ипак, таква квантитативна анализа је веома захтевна и може бити предмет новог рада.

ЗАКЉУЧАК

1. Кубрјакова (Кубрякова и др. 1997) истиче да је у двадесетом веку у историји науке један од најважнијих и најинтересантнијих догађаја била појава когнитологије. Како аутор наводи, један од кључних проблема у самом зачетку бављења когнитологијом односио се разумевање нових термина, који су једним делом настали у оквиру ове нове науке, док су другим делом преузети из сродних наука, уз другачију интерпретацију.

С тим у вези, овде ћемо напоменути да глосар који је постављен у прилогу дисертације управо има за циљ да да прегледно тумачење одређених термина у оквиру когнитивне лингвистике, као и термина и њихових еквивалената у српском и руском језику. Сматрамо да је предност глосара у односу на текстуални формат у чињеници да је читав спектар термина обухваћен на једном месту, и то истовремено на сва три језика (енглеском, руском и српском), са назнаком да је на српском језику пружено и њихово тумачење. Због наведеног, сматрамо да оваква врста глосара може бити од помоћи лингвистима, истраживачима и докторандима приликом проучавања стране литературе (на енглеском и руском језику), а када су присутни проблеми са „дешифровањем“ одређених термина, одређивањем њиховог значења или проналажењем еквивалената у другим језицима.

Тумачење термина биће дато на српском језику, са напоменом да се тумачење одређених термина који су преузети из енглеског језика јавља на енглеском и у оквиру глосара *A Glossary of Cognitive Linguistics* (Evans 2007). Наведени глосар послужио је као мотив за израду глосара у оквиру овог рада, заједно са већ описаном књигом Кубрјакове (Кубрякова и др. 1997) и радом Биљане Радић-Бојанић (2007)⁹³.

Рад Биљане Радић-Бојанић је настао као резултат истраживања Пројекта Министарства за науку, технологију и развој бр. 1386 „Тумачење термина савремене лингвистике и њихово преношење на српски језик“. Сам чланак садржи осамнаест термина и њихово тумачење на српском језику. Треба имати у виду да се термини у оба, горе наведена, глосара тичу уопштено когнитивне лингвистике, док глосар приложен у оквиру овог рада укључује првенствено термине који могу бити од користи приликом истраживања и разматрања оног дела когнитивне лингвистике која се бави проучавањем просторних значења. Дијапазон термина целокупне когнитивне лингвистике је много већи, а није искључено да ће у нашем глосару недостајати и неки термини везани за просторно значење, у највећој мери због немогућности писања „рада у оквиру рада“. Свакако, глосар би могао бити један посебан пројекат, који би одузео знатно више времена и простора. Ми смо се ограничили на један низ термина који је, по нашим критеријумима, сасвим задовољавајући за потребе истраживања прилога, а са неким мањим изузецима и одступањима, вероватно и осталих врста речи, како у руском, тако и у српском језику. Енглески језик изостављамо јер не можемо са сигурношћу тврдити каква је структура и методологија неопходна приликом истраживања просторног значења на овом језику, што и не представља предмет нашег рада.

Ипак, проучавање стране литературе нас је најчешће усмеравало на радове на енглеском језику, а понајвише на осниваче когнитивне лингвистике и њихове следбенике, чије смо радове детаљније разматрали и који су свакако утицали на наш поглед и тумачење просторних значења. Поред тога, у глосар смо укључили термине који се користе у српској и руској литератури (и навели њихове

⁹³ Треба напоменути да рад Биљане Радић-Бојанић не укључује глосар Еванса (о коме смо писали), али ни новије радове Ланакера из 2008. и 2013. године (које смо детаљно разматрали), из простог разлога што је чланак настао у ранијим годинама.

еквиваленте на друга два језика), ослањајући се у највећој мери на радове у којима су ови термини већ обухваћени.

Дакле, треба подвући да ће се у нашем глосару јавити знатно мање термина у односу на глосаре Еванса (Evans 2007) и Кубрјакове (Кубрякова и др.1997), с назнаком да ће исти бити употпуњен терминима српских и руских истакнутих научника и истраживача чија дела сматрамо релевантним за предмет нашег рада. Поред наведеног, у оквиру глосара који се налази у прилогу ове дисертације биће пружено и тумачење термина на српском, исто тако ће бити наведени еквиваленти на руском и енглеском језику, што представља разлику од рада Еванса (Evans 2007), који се карактерише искључивом и једином употребом енглеског језика, али и рада групе аутора коју предводи Кубрякова (Кубрякова и др. 1997), а који читаоцу пружа тумачење енглеских термина на руском језику (уз недоступност самог глосара, што често представља препреку за истраживаче са нашег говорног подручја).

Са друге стране, глосар који прилажемо у оквиру ове дисертације ће укључити нешто већи број термина поредећи са појмовником Б. Радић-Бојанић (2007), а чији чланак није ни имао за циљ да дефинише што већи број термина, већ само да издвоји оне који су најзначајнији за когнитивну семантику и граматику, као и да исте опише на једноставан и пријемчив начин (у чему је аутор вероватно и успео). Спектар термина у оквиру нашег глосара је првенствено усмерен на просторна значења, али и нешто шире, док се глосар Б. Радић-Бојанић (2007), као што смо истакли, односи на најзначајније термине когнитивне семантике и граматике, те ће се, од осамнаест термина које аутор дефинише, подударати у свега неколико. Поред тога, опис у нашем глосару биће нешто другачији (не обавезно и квалитетнији), што се може објаснити чињеницом да смо за ослонац овог рада узимали литературу која је изашла након писања чланка Б. Радић-Бојанић.

Краткий словарь когнитивных терминов (Кубрякова и др. 1997) први је речник когнитивних термина на руском језику у свету. Иако овде не претендујемо на тако нешто, сматрамо да би овакав глосар могао настати и на српском језику. Поменути глосар могао би обухватити термине из свих области когнитивне лингвистике, што би било од великог значаја за њен развој. У раду (Кубрякова и др.

1997) бележимо чак стотину кључних појмова, датих по азбучном реду са дефиницијом. Сам речник не садржи искључиво термине већ и карактеристике кључних школа и праваца. Поред овог, речник пружа енглески и немачки еквивалент, што додатно омогућава разумевање одређених чланака и на немачком језику.

Не смемо заборавити ауторе који нису писали појмовнике и глосаре, већ тумачили термине у оквиру својих чланака и монографија. Већину релевантних за наш глосар већ смо анализирали у претходном делу рада, а упоређивање појмовника са монографијама и чланцима сматрали смо неприкладним, јер монографије и чланци нису имали за примаран циљ попис појмова из одређене области. Управо из тог разлога је глосар поређен са другим глосарима.

Још једном подвлачимо да *Глосар когнитивнолингвистичких термина* не укључује само термине из когнитивне лингвистике у ужем смислу, већ и неких других праваца, као што је теорија семантичких локализација П. Пипера. Она се развијала независно од когнитивне лингвистике, али се данас, по нашем мишљењу, може сматрати њеним делом (макар у ширем смислу), о чему смо већ и писали.

2. Имајући у виду да је „језичка слика стварности као начин осмишљавања концептуализације стварности једно од питања које се налази у средишту пажње савремених лингвиста“ (Поповић 2006: 175), надамо се да ће овај рад у најмању руку користити будућим истраживачима, како у српском и руском језику, тако и у другим словенским језицима.

Како смо себи поставили задатак да у овом раду анализирамо ону врсту речи која је до сада у мањој мери разматрана у руском и српском језику (и то са тачке гледишта просторних значења) можемо констатовати да је дисертација *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику* указала на одређене сличности и разлике у употреби прилога у ова два словенска језика. Поред овог, у раду смо пружили опис подсистема незаменичких прилога са просторним значењем и појаснили принцип и начин функционисања наведеног подсистема. У већем броју подсистема се према оријентационом и кинетичком аспект (изузев перлативног значења и прилога *рядом* и *мимо*)

незаменички прилози са просторним значењем у руском и српском језику у великој мери подударају. Специфичност српског језика јесте ређа употреба незаменичких прилога са просторним значењем у односу на руски језик, која се компензује употребом других врста речи, најчешће предлошко-падежних конструкција у свим значењима према кинетичком аспект. Особеност прилога лежи у томе да се локализатор не именује незаменичким прилогом са просторним значењем, већ се може установити из ужег или ширег контекста.

Дакле, у овом раду пружа се опис просторних значења сваког разматраног прилога према оријентационом и кинетичком аспект, као и схематски приказ разматраних прилога. Са друге стране, извршено је поређење прилога са сличним просторним значењима, како у једном језику, тако и у два словенска језика упоредно.

Сматрамо да, поред анализе прилога и просторних значења, овај рад може бити од користи теорији и пракси и због чињенице да садржи велики број примера из грађе који би могли бити употребљени у разне сврхе, што би у великој мери уштедело време и снагу за нека нова истраживања. Најзначајнији радови из области когнитивне лингвистике, али и домаћих и страних (првенствено руских) аутора који званично (не) припадају овом правцу, а ми их сврставамо у њега, могу бити добар темељ за ново истраживање у оквиру овог релативно младог правца. Ипак, најзначајнија је, свакако, анализа незаменичких прилога у ова два словенска језика, којој треба посебно посветити пажњу.

3. Анализа просторних значења започиње одређивањем оријентационог и кинетичког аспекта.⁹⁴

Дакле, у раду смо констатовали да нам је за просторно одређивање у исказима са незаменичким прилозима неопходна употреба следећих појмова: *објекат локализације, оријентир и локализатор*. Објекат локализације односи се на ентитет који се просторно одређује, локализатор (који се најчешће „крије“ у контексту када су реченице са незаменичким прилозима у питању) представља

⁹⁴ У раду се употребљавају термини који су преузети из већ разрађене и описане теорије семантичких локализација.

референтни ентитет у односу на који одређујемо објекат локализације, док је оријентир однос између објекта локализације и локализатора, тј. одређена конкретизација локализатора. На тај начин, у реченици *Иван зашел внутрь* имамо објекат локализације (*Иван*), али тек након што из контекста сазнамо да је локализатор реч *дом*, можемо прецизно да одредимо однос између објекта локализације и локализатора, тј. оријентир, а то је у овом примеру *унутрашњост куће*.

Када је оријентациони аспект у питању, у раду смо користили следеће термине (који су приказани са њиховим еквивалентима у руском језику у загради и кратким објашњењем): (1) објекат локализације (локализуемый объект) представља ентитет који просторно одређујемо. Тако је у примеру *Мяч внутри* објекат локализације *мяч*; (2) локализатор⁹⁵ (локализатор) представља референтни ентитет у односу на који одређујемо објекат локализације. У исказима са незамењивим прилозима локализатор се често „крије“ у контексту (као у примеру реченице *Мяч внутри*, у којој без додате реченице *Вот твой портфель* не можемо да одредимо локализатор, а то је *портфель*); и (3) оријентир (ориентир) представља однос између објекта локализације и локализатора. У исказу са *лоптом* који смо већ навели оријентир се односи на унутрашњост локализатора.

Када је кинетички аспект у питању, са једне стране бележимо значење локативности, које указује на мировање, а са друге, адлативност, перлативност и аблативност.

Локативност у ширем смислу не мора да буде означена глаголима мировања, већ и неким другим глаголима, чије особине не утичу на разматрани исказ, као што смо и указали у нашем раду. Тако у *Мяч находится внутри* и *Там внутри кто-то прыгает* бележимо значење локативности. На тај начин, сама локативност не представља статичност у правом смислу те речи, али је за наш рад по својим карактеристикама ближа статисти него динамици (мада би се могла позиционирати и између статике и динамике). Локативност би се могла ближе одредити као локативност у ужем смислу (централна локативност), која би

⁹⁵ Као што смо напоменули, локализатор није ограничен на предмет, већ може бити и Земља, правац, вертикална оса итд.

означаваала искључиво мировање, и локативност у ширем смислу (периферна локативност), која може укључити и глаголе који не означавају само мировање, али нису релевантни у погледу промене кључних односа у оквиру исказа.

Када је динамика у питању, одређујемо три могућа значења, а то су: аблативност, перлативност и адлативност⁹⁶.

Као што смо констатовали у раду, адлативност наглашава приближавање објекта локализације, тј. усмереност ка циљу, или оријентисаност на циљ, док аблативност наглашава удаљавање објекта локализације, усмереност од извора, тј. оријентисаност на извор, односно почетну тачку. Тако се у *Она вошла внутрь* наглашава приближавање, тј. оријентисаност ка циљу према коме се креће објекат локализације, док се у примеру *Она подошла сзади* наглашава да се објекат локализације удаљава, тј. да је присутна оријентисаност од извора.

Адлативност и аблативност код прилога могу бити транзитивног карактера, као у примеру *Он вошел внутрь*, у коме нам *внутрь* указује на транзитивну адлативност, али могу бити и нетранзитивног карактера, као у примеру *Скрени лево*.

Транзитивна адлативност има три кључне фазе, а конкретно: објекат локализације се налази ван локализатора, објекат локализације пресеца границу локализатора (тачка улаза) и објекат локализације се налази у границама локализатора. Транзитивна адлативност може бити усмерена и на супротну страну. У том случају се објекат локализације налази у границама локализатора, затим пресеца локализатор (то је тачка излаза) и на крају се налази ван граница локализатора. Разлика између адлативног транзитивног значења је и у оријентире, што смо и схематски приказали. Транзитивна аблативност такође указује на три фазе. Прва је положај објекта локализације ван локализатора, друга је пресецање локализатора, а трећа положај објекта локализације у оквиру локализатора. Исто као и адлативност, транзитивна аблативност се употребљава и у случајевима када се објекат локализације налази у границама локализатора, пресеца га, а затим се налази и ван његових граница, што смо такође схематски приказали у нашем раду.

⁹⁶ Термини су написани овим редоследом како би се указало на сличност са теоријом *source-path-goal*, или *from-via-to*, *source-via-goal*.

Нетранзитивна адлативност не указује на поменуте три кључне фазе, већ означава усмереност према циљу, док нетранзитивна аблативност указује на усмереност од извора.

Треба подвући да се у зависности од контекста и глагола може више истицати коначна (финална), или пак почетна фаза, што се може јасно одредити схематским приказом који је дат у нашем раду. Код просторних значења неких других врста речи, попут глагола или именица, ова истакнутост одређене фазе би била евидентнија и могла би се издвојити у посебну категорију. Дакле, адлативност за потребе нашег истраживања може бити: транзитивна или нетранзитивна. Аблативност за потребе нашег истраживања може бити: транзитивна или нетранзитивна.

Када је перлативност у питању, под тим термином подразумевамо кретање од тачке А до тачке Б, или од извора до циља, које је неутрално према усмерености ка циљу, као код адлативности, и усмерености од извора, као код аблативности. Перлативност може означавати пресецање локализатора на свом путу од тачке А до тачке Б, које није уобичајено за незаменичке прилоге са просторним значењем, већ за неке друге врсте речи, рецимо, предлоге.

Као што смо истакли у раду, код перлативности не бележимо усмереност према циљу или од извора. Тако у реченици *Он пробежао мимо* (ако се мисли на кућу) не знамо ни правац кретања, па ћемо за разлику од адлативности *Утрчао је унутра* (у кућу) и аблативности *Истрчао је из куће* имати више могућих праваца. Дакле, перлативност може означавати пресецање локализатора од стране објекта локализације, али исто тако и кретање објекта локализације ван граница локализатора. Она означава путању, која није усмерена према циљу или од извора, може означити и пресецање одређеног локализатора, при чему може бити означена читава путања или само њен одређени део. На тај начин перлативност може бити: транзитивна и нетранзитивна. Нетранзитивна се дели на потпуну и делимичну.

4. Анализа руских и српских незаменичких прилога са просторним значењем довела нас је до закључка да су сличности у њиховој употреби у ова два словенска језика израженије у односу на разлике (које су нарочито уочљиве код

прилога *рядом* и *мимо*). Поред наведеног, можемо да закључимо да специфичност руског језика представља нешто фреквентнија употреба прилога, о чему сведоче примери из књижевности, стручне и научне литературе, као и новински чланци (барем када су у питању примери наведени у овом раду) док специфичност српског језика представља ређа употреба незаменичких прилога са просторним значењем у односу на руски, која се компензује употребом предлошко-падежних конструкција у свим значењима према кинетичком аспекту, а посебно када је перлативност у питању, на шта смо у раду и указали. Сваки подсистем за себе може се окарактерисати као веома комплексан, у оквиру којег, често, не постоје јасне границе у употреби прилога према кинетичком аспекту. Исто тако, ако у једном језику бележимо одређене границе, то не мора значити да ћемо исте забележити и у другом словенском језику који разматрамо у раду. Тако је, рецимо, за руски језик карактеристична употреба два прилога, *внутри* и *внутрь*, који строго обележавају једно од два значења: адлативно значење и значење локативности, док се у српском језику исти прилог (прилог *унутра*) користи и у адлативним и у локативним конструкцијама, у зависности од глаголског значења. Поред тога, одређена значења према кинетичком аспекту су у мањој или већој мери централна, односно периферна. Тако је перлативност код већине разматраних прилога у руском језику изузетно периферна.

Дакле, значења прилошких јединица у словенским језицима, какви су српски и руски, могу бити различита. У сваком подсистему смо издвојили и дали схематски приказ за свако значење према кинетичком аспекту, с тим да се услед одређених модификација и сам приказ може кориговати. Тако објекат локализације, рецимо, може долазити у контакт са локализатором, налазити се на одређеној удаљености, страни прецизираној квалификатором и сл.

5. На крају, очита је чињеница да прилози не чине складан систем, нити у оквиру сопственог круга посматрања, нити и у поређењу са другим врстама речи. Тако прилози са обележјем *оријентир је унутрашњост локализатора* имају према кинетичком аспекту три од четири значења, при чему прилог *унутра* „покрива“

два⁹⁷. Са друге стране, предлози у конкретном подсистему јасније разграничавају значења према кинетичком аспект: *у школу, у школи, из школе, кроз школу*. Ипак, поједини прилози покривају одређена значења према кинетичком и оријентационом аспект која не бележимо код предлога. Тако, рецимо, прилог *високо* има дистално значење, а локализатор вертикалну осу, али и једно значење према кинетичком аспект, у зависности од контекста.

Прилози разматрани у овом раду у већој или мањој мери захтевају локализатор уз себе, те се могу употребљавати у предлошким изразима, али и прелазити у предикативе, чиме се сужава њихова чиста употреба. Питање које се односи на употребу предлошких изрази је у овом раду само зачето, због чега сугеришемо потребу опширнијег истраживања ове тематике у наредном периоду, када су просторна значења у питању. Са овим у вези, поставља се питање да ли у употреби преовлађују предлошки изрази, али и колика је процентулана употреба прилога са одређеним значењем према кинетичком аспект, нарочито када прилог има два или три значења.

Овим радом не стављамо тачку на просторна значења незаменичких прилога у руском и српском језику већ завршавамо прво поглавље у оквиру нове књиге која у наредном периоду тек треба да се пише.

⁹⁷ Тако често запажамо и употребу неке друге врсте речи у недостатку прилога.

Литература

Апресян, Ю.Д. *Избранные труды. Лексическая семантика*. 2-е издание. – Москва: Языки русской культуры, 1995.

Артыкова, Х.А. *Пространственные значения русских первообразных предлогов и соответствия им в таджикском языке*. – In: АН Таджики, номер 6. – Душанбе, 1961.

Аругтюнова, Н.Д. *Человек о языке – язык о человеке*. – In: Сборник статей памяти академика Н. Ю. Шведовой / Отв. Ред. М. В. Ляпон – Москва: Издательский центр „Азбуковник“, 2012.

Белошапкова, В.А. *Современный русский язык*. – Москва: Высшая школа, 1989.

Блажев, Блажо. *Употребление конструкций направления и места в современном русском языке, издание второе, переработанное и дополненное*. – София: Народна просвета, 1988.

Блажев, Блажо. *Употребление конструкций направления и места в современном русском языке*. – София: Народна просвета, 1975.

Бондаренко, В.С. *Пространственные отношения, выражаемые с помощью предлогов*. – In: Учен. зап. Моск. гор. пед. ин-та им. В.П. Потемкина. – Москва, т. 33, вып. 3, 1954.

Бугарски, Ранко. *Предлози over, under, above и below*. – Београд: Филолошки факултет, 1969.

Буланин, Л. Л. *Трудные вопросы морфологии*. – Москва: Просвящение, 1976.

Виноградов, В.В. *Русский язык*. – Москва: Высшая школа, 1972.

Владимирский, Е. Ю. *Предлоги при географических названиях*. – In: Русский язык за рубежом, номер 2, 1967.

Владимирский, Е.Ю. *Выражение пространственных отношений*. – In: Русский язык за рубежом, номер 1, 1979.

Владимирский, Е.Ю. *К изучению предложно-надежных конструкций с пространственным значением*. – In: Вопросы теории и методики преподавания русского языка иностранцам. – Москва, 1963.

Владимирский, Е.Ю. *Система предложно-падежных конструкций с пространственным значением в современном русском языке*. – Дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук. – Москва, 1972.

Всеволодова, М.В., Владимирский, Е.Ю. *Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке*. – Москва: Русский язык, 1982.

Гак, В.Г. *Функционально-семантическое поле предикатов локализации*. – In: Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность / под ред. Бондарко А.В. – Санкт-Петербург: Наука, 1996.

Гак, В.Г. *Языковые преобразования*. – Москва: Школа „Языки русской культуры“, 1998.

Гжегорчикова, Рената. *Понятийная оппозиция верх-низ и языковая модель пространства*. – In: Логический анализ языка. Языки пространств / отв. ред.: Н.Д. Арутюнова, И.Б. Левонтина. – Москва: Языки русской культуры, 2000.

Глухих, В.М. *О значении наречных предлогов среди, посреди, посредине в современном русском литературном языке*. – In: Вопросы морфологии, синтаксиса современного русского языка и методики его преподавания. – Пермь, 1965.

Глухих, В.М. *Об употреблении однокоренных наречных предлогов против, напротив в пространственном значении*. – In: Русский язык в школе, номер 1, 1967.

Ефремова, Т.Ф. *Новый словарь русского языка, толково-словообразовательный*. – Москва: Русский язык, 2000.

Ивић, Милка. Приказ: Talmy, L. *Towards a Cognitive Semantics*, Cambridge, MIT Press, 2000. – In: Јужнословенски филолог 57, с. 83-86, 2001.

Кибрик, А.Е. *К типологии пространственных значений (на материале падежных систем дагестанских языков)*. – Москва: Язык и человек, 1970.

Кликовац, Душка. *Граматика српског језика за основну школу*. – Београд: Креативни центар, 2010.

Кликовац, Душка. *Метафоре у мишљењу и језику*. – Београд: XX век, Чигоја штампа, 2004.

Кликовац, Душка. *Семантика предлога*. – Београд: Филолошки факултет, 2000.

Лакофф, Дж., Джонсон, М. *Метафоры, которыми мы живем*. Перевод с английского А.Н. Баранова и А.В. Морозовой. – Москва: Едиториал УРСС, 2004.

Мароевич, Р. *Русская грамматика*. – Белград: Филологический факультет Белградского университета, 2001.

Маслова, В.А. *Введение в когнитивную лингвистику, учебное пособие для филологов*, пятое издание. – Москва: Флинт, Наука, 2011.

Меденица, Лука. *Контрастивни опис незаменичких прилога са просторним значањем у руском и српском језику*. – In: Славистика. Књига XVI. – Београд: Славистичко друштво Србије, с. 168 – 174, 2012 (а).

Меденица, Лука. *Локално наречје мимо в руском језику и његови еквиваленти в српском језику*. – In: Проблеми концептуализације действителности и моделировања језиковој картини мира, выпуск 6. – Москва, Архангелск, с. 264-269, 2013 (б).

Меденица, Лука. *Незаменички прилози са просторним значањем у руском и српском језику (оријентир је одређен левом и левом/десном страном локализатора)*. – In: Славистика, књига XVII. – Београд: Славистичко друштво Србије, с. 308-313, 2013 (а).

Меденица, Лука. *Просторна локализација незаменичких прилозима у руском и српском језику*. – In: Зборник Матице српске за славистику 81. – Нови Сад, с. 217-228, 2012 (б).

Павловић, Слободан. *Просторни прилози у старосрпским повељама и писмима*. – In: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, бр. 1-2. – Нови Сад, с. 215 – 232, 2004.

Падучева, Е.В. *Динамические модели в семантике лексики*. – Москва: Языки славянской культуры, 2004.

Панков, Ф.И. *Функционально-семантическая категория адвербиальной локативности и система значений пространственных наречий (фрагмент лингводидактической модели русской грамматики)*. – In: Вестник Московского университета, Сер. 9. Филология, № 5. – Москва, с. 7 – 31, 2010.

Пете, И. *Способы выражения пространственных отношений в русском языке в зеркале венгерского языка*. Dissertationes slavicae. Szeged, 1973.

Пипер, Предраг, Клајн, Иван. *Нормативна граматика српског језика*. – Нови Сад: Матица српска, 2013.

Пипер, Предраг, Стојнић, Мила. *Руски језик*. – Београд: Завет, 2002.

Пипер, Предраг. *Заменички прилози са значењем места и правца у руском, пољском и српскохрватском језику*. – In: Зборник за филологију и лингвистику, с. 63-82, 1978.

Пипер, Предраг. *Заменички прилози у руском, пољском и српскохрватском језику: докторска дисертација*. Нови Сад, 1982.

Пипер, Предраг. *О когнитивнолингвистичким и сродно усмереним проучавањима српског језика*. – In: Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика, уредник Предраг Пипер. – Београд: САНУ, с. 9 -46, 2006.

Пипер, Предраг. *Обележавање просторних односа предлошко-надежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику*. – In: Прилози проучавању језика 13–14, с. 1–51, 1977-1978.

Попова, З.Д, Стернин, И.А. *Когнитивная лингвистика*. – Москва: АСТ, Восток-Запад, 2010.

Поповић, Људмила. *Прототип и стереотип у концептуализацији естетског у српском и другим словенским језицима*. – In: Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика, уредник Предраг Пипер. – Београд: САНУ, с. 175-210, 2006.

Радић-Бојанић, Биљана. *Појмовник когнитивне семантике и граматике*. – In: Прилози проучавању језика 38. – Нови Сад: Филозофски факултет, с. 187-198, 2007.

Расулић, Катарина. *Језик и просторно искуство. Концептуализација вертикалне димензије у енглеском и српскохрватском језику*. – Београд: Филолошки факултет, 2004.

Расулић, Катарина. *Тако близу, а тако далеко: о метафоричкој концептуализацији заснованој на појмовима БЛИЗУ и ДАЛЕКО*. – In:

Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика, уредник Предраг Пипер. – Београд: САНУ, с. 231-260, 2006.

Рахилина, Е.В. *Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость*. – Москва: Издательский центр „Азбуковник“, 2010 (а).

Рахилина, Е.В. *Локативность и вопрос*. – In: Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Поссесивность. Обусловленность; отв. ред. А.В. Бондарко. – Санкт-Петербург: Наука, с. 27-51, 1996.

Рахилина, Е.В. *Основные идеи когнитивной семантики*. – In: Современная американская лингвистика: фундаментальные направления / под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой, И.А. Секериной. Изд. 4-е. – Москва: Книжный дом ЛИБРОКОМ, с. 370-389. 2010 (б).

Ристић, Стана, Радић-Дугоњић, Милана. *Реч. Смисао. Сазнање*. – Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета, 1999.

Селиверстова, О.Н. *Труды по семантике*. – Москва: Языки славянской культуры, 2004.

Скребцова, Т.Г. *Когнитивная лингвистика: курс лекций*. – СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2011.

Станковић, Богољуб. *Славистика, русистика, србистика*. – Београд: Чигоја штампа, 2010.

Стевановић, Љ. *Савремени српскохрватски језик*. – Београд: Научно дело, 1964.

Талми, Л. *Отношение грамматики к познанию*. – In: Вестник московского университета. Сер. 9 (4). Филология. – Москва, 1999.

Ченки, А. *Семантика в когнитивной лингвистике*. – In: Современная американская лингвистика: фундаментальные направления / под ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой, И.А. Секериной. Изд. 4-е. – Москва: Книжный дом ЛИБРОКОМ, с. 340-369, 2010.

Чубровић, Биљана. *Проучавања енглеског језика и књижевности – прожимања и интеграције (поводом 75 година Катедре за англистику у Београду)*. – In: Philologia 3. – Београд: с. 7-12, 2005.

Шведова, Н.Ю., Лопатин, В.В. *Русская грамматика*. – Москва: Русский язык, 1990.

Шерер, В.Э. *О выражении пространственных отношений в кетском языке*. – In: Вопросы языкознания, номер 6. 1977.

Яковлева, Е.С. *Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия)*. – Москва: Издательство „Гнозис“, 1994.

Cuyckens, Hubert. The Dutch spatial preposition „in“: A cognitive-semantic analysis. – In: Zellinsky-Wibbelt, p. 27-71, 1993.

Deane, P. *On Jackendoff's conceptual semantics*. – In: CognitiveLinguistics 7, 1, p. 35-91, 1996.

Eisenhardt, K.M., Graebner, M.E. *Theory building from cases: Opportunities and challenges*. – In: Academy of Management Journal, 50 (1), p. 25-32, 2007.

Evans, Vyvyan, Tyler, Andrea. *The Semantics of English Prepositions. Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Evans, Vyvyan. *A Glossary of Cognitive Linguistics*. – Edinburgh University Press, 2007.

Fauconnier, Gilles, *Mappings in Thought and Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Fillmore, Ch. *Frame semantics*. – In: Linguistics in the morning calm, Seul, Harshu, ed. by the Linguistic Society of Korea, p. 111-137, 1982.

Fillmore, Ch. *How to know wheather you are coming or going*. – In: Essays on deixis, Ed. By G. Rauh. – Tübingen, 1983.

Fillmore, Ch. *How to know whether you're coming or going*. – In: Linguistik, Athen.aum, p. 369—379, 1971.

Hill, Clifford. *Variation in the use of 'front' and 'back' in bilingual speakers*. In Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society, Berkeley, Calif, 1975.

Hottenroth, Priska-Monika. *Prepositions and Object Concepts: A Contribution to Cognitive Semantics*. Duisburg: L.A.U.D., Series A, Paper No. 307. Preštampano u: Zelinsky-Wibbelt, 1993, p. 179-219.

Ivić, Milka. *Pravci u lingvistici 2, deveto izdanje dopunjeno poglavljem „Lingvistika u devedesetim godinama“*. – Beograd: Biblioteka XX vek, Čigoja štampa, 2001.

Jackendoff, Ray. *Semantics and Cognition*. – Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1983.

Kracht, Marcus. *Language and space*. – Ms. UCLA, 2007.

Kracht, Marcus. *On the semantics of locatives*. – In: *Linguistics and Philosophy* 25, p. 157-232, 2002.

Lakoff, George. *Women, fire and dangerous things*. What categories reveal about mind. – Chicago: University of Chicago Press, 1987.

Langacker, R.W. *A usage-based model*. – In: B.Rudzka-Ostyn (ed.). *Topics in Cognitive Linguistics*. – Amsterdam; Philadelphia, 1988 (a).

Langacker, R.W. *A view of linguistic semantics*. – In: B.Rudzka-Ostyn (ed.). *Topics in Cognitive Linguistics*. – Amsterdam; Philadelphia, 1988 (b).

Langacker, R.W. *Cognitive Grammar, a basic introduction*. – Oxford University Press, 2008.

Langacker, R.W. *Essentials of Cognitive Grammar*. – Oxford University Press, 2013.

Langacker, R.W. *Foundations of cognitive grammar*. – Stanford: Stanford University Press, 1987.

Langacker, R.W. *Grammar and conceptualization (Cognitive Linguistics Research)*. – Mouton de Gruyter, Berlin - New York, 2000.

Langacker, Ronald. *Concept, Image and Symbol: the cognitive basis of grammar*. – Mouton de Gruyter, Berlin - New York, 2002.

Langacker, Ronald. *Investigations in Cognitive Grammar*. – Mouton de Gruyter, Berlin - New York, 2009.

Miller, G., Johnson-Laird, P.N. *Language and Perception*. – Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1976.

Patton, M.Q. *Qualitative evaluation methods*. – Newbury Park: Sage, 1980.

Piper, Predrag. *Jezik i prostor*. – Beograd: Biblioteka XX vek, 2001.

Piper, Predrag. *Language in space and space in language*. – In: Yugoslav General Linguistics, Selected, edited, and introduced by Milorad Radovanovic. – Amsterdam: John Benjamins, p. 241-263, 1988.

Piper, Predrag. *O psiholingvističkim osnovama opozicije unutra/spolja kao mogućeg kontutivnog faktora sistema semantičkih kategorija*. – In: Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije 7-8, s. 283-291, 1984.

Piper, Predrag. *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*. – Novi Sad: Institut za strane jezike i književnost, 1983.

Skiba, Anna, Skiba, Robert. *O nekim semantičkim razlikama između poljskih prostornih predloga pod/nad i srpskih predloga pod/nad i ispod/iznad*. – In: Filološki pregled XXXVIII 2, s. 175-194, 2011.

Talmy, L. *How language structures space*. – In: Pick H.L., Jr., Acredolo L.P. (eds). *Spatial orientation: Theory, research, and application*. – New York; London: Plenum Press, 1983.

Talmy, L. *The representation of Spatial Structure in Spoken and Signed Language Perspectives on Classifier Constructions in Sign Language*, ed. by Karen Emmorey. 169-195. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2003.

Talmy, L. *Towards a Cognitive Semantics*. – Cambridge: MIT Press, 2000.

Turner, M., Fauconnier, G. *Conceptual integration and formal expression*. – In: *Journal of Metaphor and Symbolic Activity*, Vol. 10, No. 3, 1995.

Wierzbicka, A. *Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. – Oxford: Oxford University Press, 1992.

Zwarts, Joost. *Aspect of a typology of direction*. – In: *Theoretical and Crosslinguistic Approaches to the Semantics of Aspects*, edited by Susan Rothstein, pp. 79-106. – Amsterdam: John Benjamins, 2008.

Извори

Андрич 1974 – Андрич, Иво. *Мост на Дрине*. Перевод с сербскохорватского Т. Витры и М. Волконского. Москва: Художественная литература.

Андрић 1966 – Андрић, Иво. *На Дрини ћуприја*. Београд: Просвета.

БТС 1998 – Большой толковый словарь, гл. Редактор Кузнецов С. А.СПб Норит, первое издание.

Глуховский 2007 –Глуховский, Д. *Метро 2033*. М. Популярная литература.

Глуховский 2011 – Глуховский, Д. *Метро 2034*. М. АСТ.

Глуховски 2011 – Gluhovski, Dmitrij, *Metro 2034*, sa ruskog prevela Snežana Kondić, Beograd, Dereta.

Глуховски 2012 – Gluhovski, Dmitrij, *Metro 2033*, sa ruskog prevela Snežana Kondić, Beograd, Dereta.

Достојевски 2004 – Достоевски, Фјодор Михајлович. *Злочин и казна*. Београд: Отворена књига.

Достојевски 2007 – Достоевски, Фјодор Михајлович. *Браћа Карамазови*. Београд: Отворена књига.

Достоевский 2009 – Достоевский, Фёдор Михайлович. *Преступление и наказание*. Москва: Эксмо.

Достоевский 2010 – Достоевский, Фёдор Михайлович. *Братья Карамазовы*. Москва: Эксмо.

Ефремова 2000 - Ефремова, Т. Ф. *Новый словарь русского языка, толково-словообразовательный*. Москва: Русский язык.

Костин 2008 – Костин, Сергей. *В Париж на выходные*. Москва: Популярная литература.

Костин 2009 – Костин, Сергеј. *Викенд у Паризу*. Превела са руског Ана Ацовић. Београд: ИПС Медиа.

Нушић 1968 – Нушич, Бранислав. *Госпожа министерша*. Перевод Е. Берковой. Москва: Художественная литература.

Нушић 2009 – Нушић, Бранислав. *Госпођа министарка*. : Београд: ЈРЈ.

Ожегов 1995 – Ожегов, С. И. и Н. Ю. Шведова. *Толковый словарь русского языка*. Москва: АЗЪ.

Пелевин 2004 – Пелевин, Виктор, *Generation «П»*, М.: Эксмо.

Пельевин 2004 – Peljevin, Viktor, *Generation “P”*, sa ruskog prevela Natalija Nenezić, Beograd, Plato.

Прилепин 2007 – Прилепин, Захар, *Грех*, М. Вагриус.

Прилепин 2008 – Прилепин, Захар, *Ботинки, полные горячей водкой*. Пацанские рассказы. М. Аст.

Прилепин 2011 – Прилепин, Захар, *Грех*, sa руског превела Радмила Мечанин, Београд, Драслар партнер.

Прилепин 2011 – Прилепин, Захар, *Ципеле пуне вруће вотке. Шмекерске приче*, sa руског превела Радмила Мечанин, Београд, Драслар партнер.

РСКЈ – *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад: Матица Српска, књиге 1 – 5.

РСЈ 2007 – *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица Српска, 2007.

САНУ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Београд: Институт за српскохрватски језик, књиге 1 – 15.

Словарь наречий 2005 – Словарь наречий и служебных слов русского языка, сост. В.В. Бурцева. Москва: Медиа.

Словин 2002 – Словин Леонид. *Транспортный вариант*. Москва: Олимп, АСТ.

Сорокин 2008 – Сорокин, Владимир. *Заплыв*. Москва: АСТ

Улицкая 2000 – Улицкая, Людмила, Казус Кукоцкого. Москва: Новый мир.

Улицкая 2006 – Улицкая, Людмила. *Искренне ваш Шурик*. Москва: Эксмо.

Улицка 2006 – Улицка, Људмила. *Искрено ваш Шурик*. Превела са руског Љубинка Милинчић. Београд: Паидеа.

Ушаков 2006 – Ушаков, Д. Н. *Большой толковый словарь современного русского языка*. Москва: Альта-Принт.

Частотный словарь 2009 – О. Н. Ляшевская, С. А. Шаров, Частотный словарь современного русского языка (на материалах Национального корпуса русского языка). М.: Азбуковник.

Чехов 1965 – Чехов, Антон Павлович. *Три сестры*. Москва: Художественная литература.

Чехов 1964 – Чехов, Антон Павлович. *Три сестры*. Београд: Рад.

Дневна штампа

АиФ 1 – Аргументы и Факты, номер 32, август 2011.

Аутомагазин 1 – Аутомагазин, 18.07.2012.

Аутомагазин 2 – Аутомагазин, 10.12.2012.

Аутомагазин 3 – Аутомагазин, 01.03.2010.

Блиц 1 – Блиц, 11.11.2011.

Блиц 2 – Блиц, 9.1.2012.

Блиц 3 – Блиц, 10.10.2011.

Блиц 4 – Блиц, 09. 04. 2011.

Блиц 5 – Блиц, 23.07.2011.

Блиц 6 – Блиц, 20.11.2002.

Блиц 7 – Блиц, 10.03.2014.

Блиц 8 – Блиц, 13.03.2014.

Братишка 1 – Журнал подразделений специального назначения "БРАТИШКА", февраль, 2000 год.

Глас 1 – Глас јавности, 13.08.2008.

Данас 1 – Данас, 24.01.2011.

Известия 1 – Известия, 20.07.2007.

Известия 2 – Известия, 21.09.2009.

Известия 3 – Известия, 14.02.2006.

Известия 4 – Известия, 24.06.2004.

Куир 1 – Куир, 11.12.2013.

Куир 2 – Куир, 13.05.2013.

Куир 3 – Куир, 20.10.2012.

КП 1 – Комсомольская Правда, 28.09.2005.

КП 2 – Комсомольская Правда, 07.06.2007.
КП 3 – Комсомольская Правда, 11.01.2007.
КП 4 – Комсомольская Правда, 18.09.2005.
КП 5 – Комсомольская Правда, 29.07.2005.
КП 6 – Комсомольская Правда, 30.03.2006.
КП 7 – Комсомольская Правда, 24.07.2006.
КП 8 – Комсомольская Правда, 02.04.2010.
КП 9 – Комсомольская Правда, 30.11.2007.
КП 10 – Комсомольская Правда, 05.13.2008.
КП 11 – Комсомольская Правда, 21.04.2010.
КП 12 – Комсомольская Правда, 27.12.2010.
МК 1 – Московский Комсомолец, 11.01. 2011.
Новости 1 – Новости, 27.12.2011.
Новости 2 – Новости, 05.07.2007.
Новости 3 – Новости, 25.08.2009.
Новости 4 – Новости, 23.10.2013.
Политика 1 – Политика, 05.02.2014.
Политика 2 – Политика, 25.03.2013.
Политика 3 – Политика, 28.08.2008.
Политика 4 – Политика, 19.06.2009.
Политика 5 – Политика, 14.05.2009.
Политика 6 – Политика, 07.09.2012.
Спорт 1 – Спорт Экспресс, 13.10.2010.
Спорт 2 – Спорт Экспресс, 07.09.2011.
СС 1 – Советский спорт, 29.12.2010.
СС 2 – Советский спорт, 29.04.2008.
Труд 1 – Труд-7, 22.07.2010.
Труд 2 – Труд-7, 28.05.2008.
Труд 3 – Труд-7, 01.02.2003.
Труд 4 – Труд-7, 31.03.2006.
Труд 5 – Труд-7, 30.10.2007.

Труд 6 – Труд-7, 26.08.2008.

Труд 7 – Труд-7, 05.08.2005.

Труд 8 – Труд-7, 19.10.2005.

Труд 9 – Труд-7, 14.05.2009.

Труд 10 – Труд-7, 31.05.2002.

Прилог

Прилог А

АНКЕТА

Име и презиме: _____

Напомена: Попуните празна поља тако што ћете уписати слово испред прилога који бисте употребили (А, Б или В). Ако сматрате да је у датом контексту могуће равноправно употребити више прилога, запишите више слова (рецимо, А и Б). Уколико бисте употребили више прилога, али бисте неком од њих дали предност, означите то на следећи начин: 1А, 2Б итд.

1. А) Унутра, Б) Изнутра:

1.1. Где је Вера? Она је _____. 1.2. _____ је урађена добра изолација. 1.3. Садашњи изглед цркве је срамота за град, јер је она руинирана и споља и _____.

2. А) Споља, Б) Напољу

2.1. А _____ је зграда изгледала исто. 2.2. Петар ме је чекао _____, није желео да уђе.

3. А) Лево/десно, Б) Улево/удесно, В) Налево/надесно

3.1. Ауто је скренуо _____. 3.2. Стао је и нагло окренуо главу _____. 3.3. Брава се заглавила, али сам ипак успео да окренем кључ _____. 3.4. Помери вазу мало _____, ништа не видим.

4. А) Нагоре, Б) Навише, В) Увис

4.1. Ухватио га је, а затим бацио _____. 4.2. Марко је затим погледао _____. 4.3. Хаљина је сасвим обична од струка _____.

5. А) Надоле, Б) Наниже

5.1. И после операције је остао парализован од струка _____. 5.2. Завртело ми се у глави чим сам погледао _____.

6. А) Испред, Б) Напред

6.1. У нашем аутомобилу је мајка увек седела _____, а Милица позади. 6.2. Марко је трчао брзо, а _____ (њега) није било никога.

7. А) Спреда Б) Однапред

7.1. Пришао му је _____. 7.2. А када се посматра _____, делује да је округла.

Наречия в русском языке

ФИО: _____

Подберите наиболее подходящий ответ и впишите букву (не слово).
Если вы считаете, что возможен и второй вариант ответа (и А, и Б),
то запишите сначала тот, который более подходит (например, 1.А, 2.
Б, то есть больше подходит А), а если все варианты ответа подходят
одинаково, то запишите все(А, Б, В или А,В или Б,В).

1. А)Вон Б) Наружу

1.1 Когда я вышел _____, мы побежали к станции метро. 1.2. Иван
осторожно выглянул _____. 1.3. Выйди _____, негодяй! 1.4. Они
вышли _____, чтобы не мешать.

2. А) Изнутри Б) Внутри

2.1. Пирог сверху пересушен, а _____ недопечен. 2.2. _____ никого не
было. 2.3. Где Вера? А она _____. 2.4. Будка _____ оклеена старыми обоями.

3. А) Налево/ направо, Б) влево/вправо, В) слева/справа

3.1. Машина повернула _____. 3.2. Иван повернул замок _____ и вошел.
3.3. _____ была большая печь.

4. А) Вверх Б) Наверх В) Кверху

4.1. Иван поднял палец _____. 4.2. Иван поднялся _____.
4.3. Иван поднял ствол _____. 4.4. Иван первым двинулся
_____.

5. А)Вниз Б) Книзу

5.1. Он спустился _____, в овраг. 5.2. Мы тянули крышку
_____. 5.3. Он опустил палец _____. 5.4. Он лег лицом
_____.

Прилог B

Глосар когнитивнолингвистичких термина

Енглески језик	Српски језик	Руски језик
Base profile /	База представља неизоставни део матрице домена који је неопходан за разумевање профила одређене језичке јединице. На пример, реч <i>хипотенуза</i> профилише најдужу страницу правоуглог троугла, док база означава ширу структуру, тј. правоугли троугао. Интеракцијом између профила и базе се одређује значај исказа. База је од суштинске важности за разумевања хипотенузе. Дакле, база је правоугли троугао, профил је најдужа страница троугла без осталих делова истог, а база и профил заједно „чине“ хипотенузу.	База / профиль
Basic domain	Основни домен јесте домен који је заснован на чулима. Основни домени су, рецимо, простор, време, емоције итд. Као основни домени, они представљају темељ за стварање нових домена који су са њима у вези. Основне домене треба разматрати као домене емпиријског потенцијала, у оквиру којих се могу јављати концептуализација и конкретни концепти. На пример, спектар боја (основни домен), као дијапазон могућих доживљаја боја, није идентичан са доживљајем неке одређене боје у одређеним околностима (нека врста концептуализације), нити је то концепт боје. Ипак, већина домена спада у специфичне домене (оне који нису основни).	Основная область
Blending	Теорија појмовне интеграције коју развијају Ж.	Теория

Theory	Фоконије и М. Тарнер још од 1993. године настаје од две значајне теорије у оквиру когнитивне семантике: концептуалне метафоре и менталног простора. Појмовна интеграција се сматра основном когнитивном операцијом људског начина размишљања, а одређена истраживања су указала на то да је појмовна интеграција централна у оквиру човекових мисли и маште.	концептуал ной интеграции
Cognitive Grammar	Когнитивна граматика је правац у оквиру когнитивне лингвистике и повезује се са Роналдом Ланакером. Когнитивна граматика се развија од средине седамдесетих година прошлог века и најбоље је представљена у радовима Роналда Ланакера. ⁹⁸ Когнитивна граматика је најдетаљније разрађена теорија граматике у оквиру когнитивне лингвистике и данас је најутицајнија код когнитивних приступа граматичи.	Когнитивна я грамматика
Cognitive Linguistics	Правац у лингвистици у чијем је центру пажње језик као когнитивни механизам, инструмент који игра улогу у кодирању и трансформацији информација. Кључни задатак когнитивне лингвистике јесте да опише и објасни језичке могућности као унутрашње когнитивне структуре и динамику говорника–слушаоца. Когнитивна лингвистика за најважнији научни задатак има проучавање односа између мишљења и језика. Далке, стварност се концептуализује и зависно од перспективе из које је ми перципирамо. Пионири когнитивне лингвистике су Чарлс Филмор, Жил	Когнитивна я лингвистик а

⁹⁸ Најзначајније радове из когнитивне граматике Роналда Ланакера смо делимично размотрили у нашем раду.

	Фоконије, Роналд Ланакер, Џорџ Лејкоф, Леонард Талми.	
Cognitive Semantics	Област која је данас позната као когнитивна семантика бави се проучавањем односа између доживљаја, концептуалног система и семантичке структуре језика. Потпуна семантичка карактеристика исказа се одређује на основу одређених фактора, као што су перспектива, истакнутост итд.	Когнитивна семантика
Complex matrix	Паралелна активизација когнитивних домена, тј. када једна реч може да вас непосредно упути на више од једног когнитивног домена, наводи на појам матрица когнитивних домена . Такве матрице могу бити веома опширне и чак неограничене. Реч <i>нож</i> , рецимо, упућује на следеће когнитивне домене: типичан облик ножа, нож као инструмент за сечење, материјал од којег се прави нож, игре и трикови са ножевима итд	Матрицы когнитивных областей
Conceptual integration (also known as blending)	Концептуална/појмовна интеграција или појмовно сливање (blend). Појмовна интеграција је нови ментални простор који у себи садржи све изворне менталне просторе. Узмимо као пример реченицу <i>In France Clinton wouldn't have been harmed by his affair with Monica Lewinsky</i> ⁹⁹ . Овај исказ наводи на појмовну интеграцију у оквиру које схватамо да Клинтону, као председнику Француске, политички не би шкодио однос са Моником Левински. Дакле, један изворни простор садржи однос Клинтона и Монике Левински, америчко друштво, државу, политичку	Концептуальная интеграция (бленд)

⁹⁹ Пример је преузет из глосара В. Еванса (Evans 2007: 32).

	штету коју наноси неверство у Америци. Други изворни простор јесте Француска, у оквирима које је у друштву прихваћено да председник с времена на време има љубавницу. У овом простору брачно неверство не доводи до штете у политичком плану. Интеграција два наведена простора сугерише да Клинтону у Француској однос са М. Левински не би нанео штету.	
Construal	Термин тумачење (интерпретација) односи се на наше испољавање способности да осмислимо и прикажемо исту ситуацију на више алтернативних начина. Ако узмемо концепцију <i>чаши</i> у којој је вода сипана до пола као пример, доћи ћемо до следећих сазнања. На концептуалном нивоу, претпостављамо да смо у могућности да прихватимо овај садржај на прилично неутралан начин. Оног тренутка када га лингвистички кодирамо, обавезно уносимо одређено тумачење. Постоји више различитих опција, свака од којих одговара посебном изразу. Семантички контраст лежи у ономе шта израз означава, или на шта се односи, у замишљеној ситуацији.	Толкование (интерпретация)
Distribution of attention	По Л. Талмију расподела пажње је један од схематских система. Сама расподела зависи од три фактора: (1) снаге посматрања, која може варирати, а самим тим и нешто истицати у први план (<i>foregrounding</i>) или супротно (<i>backgrounding</i>); (2) шаблона пажње, који се састоји од (а) фокуса, (б) прозора и (в) нивоа пажње; (3) приписивања пажње.	Распределение внимания
Domain	Домен је једна врста когнитивног средства, у ком се чувају најразличитије схематизоване слике могућих збивања у свету и које људима служи да опажају свет	Область

	око себе. Дакле, опажање света формира слике, које настају на темељу наше спознаје виђених догађаја, ситуација и учесника у њима. Једни домени упућују на друге, тј. реч <i>лакат</i> упућује на реч <i>рука</i> , <i>април</i> – <i>година</i> , <i>хипотенуза</i> – <i>правоугли троугао</i> итд. Одређени домени могу да се нађу и у ланцу. Тако, рецимо, <i>лук</i> упућује на <i>круг</i> , а <i>круг</i> на <i>простор</i> .	
Figure	Фигура по Л. Талмију представља онај део сцене који се налази у фокусу пажње. Описује се положај фигуре у простору, у односу на основу, чији су положај и геометријска својства већ познати. Фигура је за разлику од основе покретнија, мања по димензијама од основе и тек недавно је постала део сцене коју описујемо. Систем фигура/основа је један од основних принципа поимања стварности. Тако је у реченици <i>Петар је иза цркве</i> фигура <i>Петар</i> , а основа <i>црква</i> .	Фигура
Force dynamics	По Л. Талмију динамика сила је још један схематски систем. Аутор уводи термине агонист (<i>Agonist</i>) и антагонист (<i>Antagonist</i>). Поред два наведена термина, релевантно је и да ли је унутрашња тенденција кретање или мировање, као и да ли је резултирајуће стање кретање или мировање, а поред тога и чињеница какав је однос снага, тј. који учесник је слабији а који је јачи. На основу свега наведеног аутор креира подтипове ситуација.	Динамика сил
Ground	Према Л. Талмију положај фигуре у простору се описује у односу на основу, чији су положај и геометријска својства већ познати. На тај начин основа има улогу референтног објекта (референцијални објект/reference object). Ако нам	Фон

	је неопходно да одредимо положај фигуре у простору, онда за основу можемо рећи да је њен положај у простору нама већ познат и да нам је то референтна тачка. Дакле, за разлику од фигуре, основа је већа, статичнија, геометријски комплекснија, независнија, лакше се може запазити, од мањег значаја је итд. У реченици <i>Петар је иза цркве</i> основа је <i>црква</i> , а <i>Петар</i> фигура.	
Image schema	Сликовна схема јесте релативно апстрактно појмовно представљање које произилази из свакодневне интеракције и посматрања света око нас. На пример, гравитација и вертикална оса јесу основа схеме <i>горе-доле</i> . Гравитација је узрок зашто предмети падају на земљу, а вертикална оса указује на линију кретања истих према земљи.	Топологическа схема
Landmark	Према Р. Ланакеру у реченици <i>Телевизор је на столу</i> трајектор је <i>телевизор</i> , а оријентир <i>сто</i> . Оријентир је онај ентитет у односу на који се дефинише и описује трајектор, тј. просторни однос између трајектора и оријентира се дефинише целокупним исказом.	Ориентир
Orientation aspect: the object of localization, the localizer, orientation point	Према ТСЛ П. Пипера објекат који се просторно одређује је објекат локализације , објекат којим се просторно одређује објекат локализације је локализатор , а однос у простору између објекта локализације и локализатора је оријентир . Тако је у реченици <i>Лампа је на столу</i> објекат локализације <i>лампа</i> , локализатор <i>сто</i> , а оријентир предлог <i>на</i> . У том аспекту просторног одређивања објекта локализације највећу улогу у његовом одређивању у односу на простор има оријентир, те се такав однос	Ориентационный аспект: локализуемый объект, локализатор, ориентир

	може назвати оријентационим (оријентациони аспект).	
Perspective	По Л. Талмију перспектива је један од схематских система, а садржи следеће категорије: положај посматрача (<i>perspectival location</i>) у погледу времена и простора; удаљеност посматрача (<i>perspectival distance</i>); режим посматрања (<i>perspectival mode</i>); правац посматрања (<i>direct of viewing</i>).	Перспектив а
Schema	Схема је начин презентације оперативних информација. У когнитивној психологији појмови се користе као структуре, који организују проток информација. Когнитивно обрађени спољни сигнали, као што су перцепција и сензација, али и унутрашњи, попут осећања, чине ток свести.	Схема
Schematic systems	По концепцији Л. Талмија категорије граматичких појмова који се изражавају обједињују се у такозване схематске категорије, које се налазе у оквиру неколико крупних схематских система . Талми издваја пет крупних схематских система: конфигурациона структура / конфигурационная структура, перспектива / перспектива, расподела пажње / распределение внимания, динамика сила / динамика сил и когнитивно стање / когнитивное состояние.	Схематичес кие системы
Static/ dynamic aspect: locativity, adlativity, ablativity, perlativity	Имајући у виду однос објекта локализације према оријентир у по ТСЛ П. Пипера разликујемо приближавање оријентир (адлативност/Човек је ушао у собу), удаљавање од оријентира (аблативност/Човек је изашао из собе), пресецање оријентира (перлативност/Човек је прошао кроз собу) и одсуство промене односа између објекта	Кинетическ ий аспект: локативнос ть, адлативнос ть, аблативнос

	локализације и локализатора (локативност /Човек је <i>седео у соби</i>). У том аспекту просторног одређивања објекта локализације највећу улогу у његовом одређивању у односу на простор има податак о кретању/мировању, односно смеру кретања у односу на локализатор, те се такав однос може назвати кинетичким (кинетички аспект).	ть, перлативно сть
The object of localization, the localizer, spatial relationship	Према Гаку издвајамо три обавезне компоненте које су укључене у обележавање просторних односа: А – објекат локализације (локализуемый објект), г – оријентир, тј. просторни однос (пространственное отношение), L – локализатор (локализатор). Осим тога, издвајамо и четврту компоненту: V – карактеристика кретања или мировања. Под карактеристиком кретања подразумевамо начин кретања (<i>идти, ехать, лететь</i> итд.), а карактеристиком мировања одређујемо положај предмета (<i>стоять, лежать, висеть</i> итд.).	Локализуем ый објект, локализато р, пространст венное отношение
Theory of semantic localizations	Према П. Пиперу концептуални апарат теорије семантичких локализација (ТСЛ) , између осталог, обухвата: 1) појмове у вези са оријентационом страном у локализацији, као што су: интралокализација / екстралокализација, центар / периферија, проксималност / дисталност и др.; 2) појмове који су одређени динамичком страном локализације, а то су: локативност, као неизраженост динамичности, према транслативности, која може бити изражена кроз адлативност и аблативност, или без ограничења такве врсте, као што је перлативност; 3) елементарни ситуациони оквир семантичке категорије (локализатор, објекат локализације и	Теория семантичес кой локализации

	оријентир).	
Trajector	Према Р. Ланакеру у реченици <i>Лампа је изнад стола</i> трајектор је <i>лампа</i>, а оријентир <i>сто</i>. Трајектор је истакнути ентитет. У случају да реченица гласи <i>Сто је испод лампе</i>, трајектор би био <i>сто</i>, а оријентир <i>лампа</i>. Дакле, трајектор је ентитет који одређујемо, лоцирамо, описујемо и дефинишемо у односу на оријентир.	Траектор

Биографија аутора

Лука Меденица рођен је 19. марта 1986. године у Земуну. Први и други разред основне школе похађао је у Перму, а у Москви се школовао до петог. У Руској школи при Амбасади Руске Федерације у Београду завршио је остатак основне и средњу школу. Био је одличан ђак. На Филолошки факултет Универзитета у Београду, на студијску групу руски језик и књижевност, уписао се 2003. године. Дипломирао је у року. У јануару 2010. је одбранио мастер рад под називом *Опис напоредно-сложених реченица у савременом српском и руском језику*. Децембра 2012. пријавио је докторску дисертацију под насловом *Незаменички прилози са просторним значењем у савременом руском и српском језику*.

Као наставник руског језика почео је да ради 2008. у Првој спортској кошаркашкој гимназији, а затим и у ОШ Јован Дучић, када је прекинуо радни однос да би одслужио војни рок. Након тога је наставио да ради у Првој спортској кошаркашкој гимназији до јуна 2011. године. У Центру за наставу страних језика Задужбине Илије Коларца хонорарно је радио као професор руског језика од 2008. до 2011. године, у неколико наврата. За сарадника у настави на Филолошком факултету Универзитета у Београду изабран је 2010. године на предмету *Савремени руски језик П1 и П2*. Од децембра 2011. године је у звању лектора за руски језик.

Од 2013. године учествује у раду Славистичког друштва Србије на месту секретара, као и у организацији *Зимске школе – семинара за стручно усавршавање наставника и професора руског језика*, а поред тога је и коаутор тестова за пријемни испит на Филолошком факултету Универзитета у Београду од 2012. године.

Тренутно ради на месту лектора на предметима *Савремени руски језик Г1, Савремени руски језик Г2, Методика наставе руског језика 1, Методика наставе руског језика 2*.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а ЛУКА М. МЕДЕНИЦА
број уписа 10/118 А

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

НЕЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОЗИ СА ПРОСТОРНИМ
ЗНАЧЕЊЕМ У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Београду, 3.6.2014.

Потпис докторанда

Лука Меденица

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора ЛУКА М. МЕДЕНИЦА

Број уписа 10/1184

Студијски програм _____

Наслов рада НЕЗАМЕЊИЧКИ ПРИЛОЗИ СА ПРОСТОРИМ ЗНАЧЕЊЕМ У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Ментор ПРОФ. ДР ПРЕДРАГ ПИПЕР

Потписани ЛУКА МЕДЕНИЦА

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 36.2014.

Лука Меденица

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

НЕЗАМЕНИЧКИ ПРИЛОЗИ СА ПРОСТОРНИМ
ЗНАЧЕЊЕМ У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

☒ 2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 3. 6. 2014.

Потпис докторанда